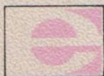
sandr solzenitsin

İLK ÇEMBER

roman

İKİNCİ CİLT

e yayınları

ALEKSANDR SOLZENİTSİN

İLK ÇEMBER

e yayınları
ankara cad.
13/2
istanbul

İLK ÇEMBER

ALEKSANDR SOLZENİTSİN

ROMAN

İKİNCİ CİLT

İLK ÇEMBER

ikinci baskı / 1970 kasım

aleksandr solzenitsin'den çeviren hasan aslan ● **e yayınları: 6, çağımızın romanları 4** ● kapak: k. kaldı ● dizgi: gül matbaası, baskı kardeş matbaası, cilt alibaba ciltevi ● e yayınları ankara caddesi 13/2 tel: 26 81 42 p.k. 12 - ist.

aleksandr
solzenitsin

İLK ÇEMBER

roman/2. cilt

türkçesi
hasan aslan

e yayınları
ankara caddesi 13/2
istanbul

45. İHTİYAR KIZ

Gleb'den ayrıldıktan sonra Nadia, kendisi gibi mutsuz kişilerle bir arada bulunmak, cezaevinden, tutuklulardan söz etmek istiyordu. Lefortovo'dan Krasnaya Presniya'ya doğru bütün Moskova'yı geçip Sologdin'in karısına koştu; kocasından gelen üç sihirli kelimeyi kadına iletmek için sabırsızlanıyordu.

Kadın evde değildi; bunda şaşılacak bir şey de yoktu: Kendisi ve oğlu için kadının alış veriş edebileceği tek gündü pazar. Nadia, komşulara iki satırlık bir not da bırakamazdı. Sologdin'in karısı, bütün çevresinin kendisine düşman olduğunu, gözetlediklerini söylemişti. Nadia buna inanıyordu.

Kendi gizli acısını paylaşan bu kadınla konuşmanın heyecanı içinde, dik ve karanlık merdiveni hızla tırmanmıştı. Yalnız hayal kırıklığı içinde değil, aynı zamanda da umutsuz indi aşağı. Karanlık odada, beyaz fotoğraf kâğıdı üzerinde yavaş yavaş beliren görüntüler gibi, cezaevindeki bütün karanlık düşünceler, kötü önseziler bir bir belirmeye, Nadia'nın yüreğini ezmeye başlamıştı.

«Beni uzaklara yollarlarsa, benden mektup alamazsan şaşma», demişti... evet böyle söylemişti. Uzaklara gönderilebilirdi demek! Demek, yılda bir olan bu ziyaretler de sona erecekti! Nadia ne yapabilirdi o zaman?

Ardından, Ankara'nın iç bölgelerinden sözetmişti.

Tanrı'dan da söz etmemiş miydi? Bir ya da iki cümleyle Cezaevi beynini uyuşturuyor, onu idealizme, mistisizme yöneltiyor, boyun eğmeye zorluyordu. Değişiyordu Gleb; döndüğünde Nadia kocasını tanıyamıyacaktı.

İşin en kötü yanı, gözdağı verir gibi söylediği şu sözlerdi: «Cezamın sona ereceğinden umudu kesmelisin. Hapis cezası şarta bağlıdır.» Nadia bağırmıştı: «İnanmıyorum buna! Böyle bir şey olamaz!» Ama işte saatler birbirini izlemeye başlamıştı. Krasnaya Presniya'dan Sokolniki Parkına doğru giderken bütün bu karamsar düşünceler kafasını kurcalıyordu, bir türlü dağıtıp atamıyordu bu düşünceleri.

Gleb'in hapis cezası sona ermiyecekse beklemek neye yarar Yaşamak neye yarar?

Strominka'ya vardığında yemek zamanını geçirmişti,

bu daha da büyük bir umutsuzluğa kapılmasına yol açtı. İki gün önce, bir otobüsün arka sahanlığına çıktığı için çarptırıldığı on rublelik para cezasını hatırladı. On ruble şimdi Nadia için büyük paraydı.

Hafiften, tatlı tatlı yağmaya başlamıştı kar. Kasketini gözlerine kadar indirmiş küçük bir çocuk Kadek sigarası satıyordu. Nadia yanına sokuldu, iki sigara aldı.

— Kibritim nerede? diye yüksek sesle sordu kendi kendine.

Bir kutu kibrit uzatan çocuk:

— Buyurun küçük hanım, dedi. İşte size ateş. Bedavadan...

Nadia, çevrede yapacağı etkiye boşverip ikinci kibritte sigarasını yakmayı başardı. Kutuyu çocuğa verdi: hemen dönmek istemediğinden sokak boyunca yürümeye koyuldu. Sigaraya alışkın değildi. Duman ağzını belli belirsiz ısıtmış, hafifçe de midesini bulandırmıştı. Yüreğini ezen acıyı biraz olsun unutabildi.

Yarısına geldiğinde sigarayı attı ve 418 numaraya çıktı.

Liyuda'nın yapılmamış yatağının önünden geçti, her şeyden çok sessizliği arzuluyordu; yatağına uzandı. Masanın üstünde tezi dört ayrı sıra halinde duruyordu: dört nüsha. Bunu elde edebilmek için nelere göğüs germişti? Resimler, fotokopiler, tezin ilk gözden geçirilişi, sonra ikincisi. Şimdi sıra üçüncü kere okunmasına gelmişti. Umut kırıcı ve kanunsuzdu; köstekliyorlardı tezini. Kendisine iyi bir maaş ve rahatlık sağlayacak tezini yeniden yazma işine başlıyabilirdi. Ama bu, sekiz sayfalık güvenlik fişini doldurmak ve salı gününe kadar personel bölümüne yollamak demekti.

Bütün gerçeği anlatmak; hafta sonuna kadar buradan, üniversiteden koğuştan ve Moskova'dan atılmak demekti.

Hemen boşanabilirdi de!

Oysa Gleb, kendisine hiç bir öğüt vermemişti.

Acılar içindeki dumanlı beyni Nadia'ya yol göstermekten uzaktı.

Erjika, elinden geldiğince yaptı yatağını. Bu işe pek yatkın değildi; hayatı boyunca bu tür işleri onun yerine hizmetçiler yapmıştı. Sonra yanaklarını hafifçe boyayıp Lenin kitaplığının yolunu tuttu.

Muza okumaya çalışıyor, dikkatini bir türlü kitaba veremiyordu.

Nadia'nın üzgün olduğunu farketmiş ve kuşkulanmıştı ama onunla konuşmaya bir türlü karar veremiyordu.

Daşa, ütü yapıp yapmamayı düşünmekteydi. Uzun süre hareketsiz duramazdı.

— Evet, dedi. Bugün, kitap karşılığı aldığımız paranın iki katına çıkarılacağını duydum.

Olenka irkildi :

— Dalga mı geçiyorsun?

— Dekan söyledi.

Ancak, paraya fazla önem vermeyen kişilerde görülen ölçülü bir sevinçle, yanakları al al:

— Dur bir saniye, dedi Olenka. Üç yüz üç, yüz daha altı yüz. Yetmiş yetmiş daha yüz kırk. Beş beş daha... Hah hah hah! dedi ellerini çırpıp. Yediyüzelli... Epey para ediyor!

— Gidip kendine Soloviyef'in yığınla kitabını alabilirsin, dedi Daşa.

— Bilmem! Bilmem ki, dedi Olenka gülümsiyerek. Belki krep jorjetten nar rengi bir elbise alırım kendime? Ne demek istediğimi anladın mı? dedi eteğinın içini göstererek. Eteğimin içinde bolca pay kalan bir elbise.

Olenka çok şeyden yoksun kalmıştı. Ancak bir yıldır ilgileniyordu bazı şeylerle. Anası iki yıl önce ölmüştü, o günden beri de Olenka'nın kimsesi yoktu. 1942 yılında, anasıyla, babasının ve erkek kardeşinin ölümü dolayısıyla yardım almışlardı. Ardından anası ağır bir hastalığa tutulmuş, Olenka, tarih öğrenimini ilk yılın ortasında bırakmak zorunda kalmıştı. Bir yıl sonra yeniden mektupla öğrenime başlamıştı. Geceleri hastanende çalışıyor, gündüzleri ev işleriyle uğraşıyordu. Yakacak bulup taşıması, ekmek karnelerini süt karneleriyle değiştirmesi gerekliydi.

Yirmi altı yaşındaydı, dolgun ve tatlı yüzünde bütün bu acılardan iz yoktu.

Her şeyle baş etmek, dertlerinin başkasına yük olmasına fırsat vermemek gerektiği inancındaydı.

Bu yüzden de, Nadia'nın, acılarını açığa vurup herkesin canını sıkmasına kızıyordu.

Olenka sordu:

— Nen var Nadia? Sabah çok neşeliydin oysa?

Acıdığını gösteren sözlerdi bunlar ama kızgınlığını da açıklıyordu.

Nadia, Olenka'nın ceketinin yakasına çiçek biçiminde bir iğne takmasını, koku sürmesini seyretti.

Olenka'ya görünmez bir sevinç veren koku Nadia için umutsuzluğun kokusuydu.

Yüzünün anlamı hiç değişmeden, güçlükle:

— Seni rahatsız mı ediyorum? diye sordu Nadia. Keyfini mi kaçırdım?

Olenka sert bir yüzle doğruldu.

İki kadın, kitaplarla kaplı masanın üstünden bakıştılar.

Kelimelerin teker teker üstüne basarak :

— Bana bak Nadia, dedi Olenka. Seni kırmak istemem. Ortak dostumuz Aristo'nun dediği gibi, insanoğlu toplumsal bir hayvandır. Sevincimizi paylaşabiliriz: Ama kederimizi ortalığa saçmaya hakkımız yok.

Nadia, öne eğilmiş, yatağında hareketsiz oturuyordu. Yaşlı bir kadın gibiydi. Sakin, yeknesak bir sesle:

— İnsanın acısı bazan ne kadar büyük oluyor görüyor musun? dedi.

— Anlıyorum, çok iyi anlıyorum! Üzgünsün, kabul. Ama bu dünyada tek acı çeken sen değildin, böyle düşünmen doğru olmaz. Belki başkaları senden fazlasına katlanıyorlar. Düşünsene.

Gerisini getirmedi: Yerine başkasını koyabileceğin bir kacanın acısı, ölen, bir daha yerine kimseyi koyamıyacağın baba, ana, kardeş acısından büyük mü? diyecekti, demedi.

Öylece durup Nadia'ya baktı.

Nadia, Olenka'nın başına gelenleri söylemek istediğini anlamıştı. Yine de şöyle düşünüyordu: Ölen bir daha geri gelmez ama ölüm bir kere olur. İnsanı bir kere sarsar. Sonra, yavaş yavaş bu ölüm geçmişin karanlıklarına gömülür. Yavaş yavaş azalır acılar. İnsan yakasına kırmızı, çiçek biçiminde bir iğne takar, kokusu ürer: biriyle buluşmaya bile gidebilir.

Ama onun üzüntüsü hep beraberindeydi, hep yanındaydı: Geçmişte kalmıştı, şimdi mevcuttu, gelecekte de var olacaktı. Bütün gücüne karşın bundan bir türlü kurtulamıyordu. Gerçeği Olenka'ya söyliyemezdi ya.

Sonunda boyun eğdi, başını sallıyarak tezine bakıp yalan söyledi :

— Kusuruma bakma, çok bitkinim. Tezimi bir kere daha okuyacak gücüm kalmadı. Aynı şey kaç kere gözden geçirilebilir?

Olenka'nın bütün kızgınlığı dağılıverdi, dostça:

— Canım, yabancı unsurları atman gerekli, dedi. Senin gibi bir sürü insan var. Umudunu kesme!

«Yabancı unsurları atmak» demek tezi okurken yabancılara yapılan atıflarda isim vermekten kaçınmak demekti. Örneğin: «Lowe'ün öğretisine» denecek yerde «bilginlerin öğretisine»; «Langmuir'in gösterdiği gibi» yerine «gösterildiği gibi» diyecekti. Ama Rusya hizmetinde çalışan bir Rus, bir Danimarkalı, bir Alman kendini göstermek için ne yapmışsa onun adını belirtmek, yurt severliğinin iyice altını çizmek ve bilime yaptığı ölümsüz hizmetleri anmak zorundaydı.

— Yabancı kalmadı ki. Uzun süre önce attım hepsinin adlarını. Şimdi akademi üyesi B...yi de atmalı.

— Bizimkini, Rus'u mu?

— ...ve beraberinde bütün kuramını. Oysa her şeyim onun öğretisine dayanıyordu. Şimdi...

Akademi üyesi B... o sıralar, Nadia'nın kocası gibi, içerdeydi.

— Canım, sen de her şeyi bu kadar büyütmesene, dedi Olenka. Hiç olmazsa, tezini vermeden önce yeniden gözden geçirmene razı olmalarına şükret. Daha da beteri var. Muza diyordu ki...

Ama Muza'nın şimdi onu duyduğu yoktu. Kitabına dalıp gitmişti, çevresindeki oda yaşamıyordu sanki.

— ...Muza, edebiyat bölümünde, dört yıl önce Zweig üzerine tezini veren bir kızın asistanlığa getirildiğini söylemişti. Birden, Zweig üzerine hazırladığı tezde yazarın «kozmopolit» olduğunu üç kere tekrarladığı, tezin de bu görüşten yana çıktığını farketmişler. Diplomasını geri almışlar hemen. Korkunç değil mi?

— Canım Nadia, sen de kimya için üzüyorsun kendini, dedi Daşa. Ya ekonomi politik okuyan bizler ne yapalım? Boynunu ilmiğe uzatmaktan başka nedir bizim yaptığımız? Yine de yaşayıp gidiyoruz işte. Soluk alıyoruz. Şimdi Stujayla - Olyabişkin sayesinde paçayı kurtarıyorum.

Daşa da tezini üçüncü kere hazırlıyordu. İlk konusu, «Sosyalist Yönetimde Yiyecek Dağıtımı»ydı. Her genç komünist ve bu arada Daşa, aile mutfağının geçmişte

kaldığını, özgürlüğüne kavuşan kadınların yemeklerini kollektif yemekanelerde yediklerini ezbere bilirdi. Yirmi yıl önce bu gerçek apaçık ortadaydı. Ama yıllar geçtikçe konu bulanmış, tehlikeli bir hâl almıştı. Anlaşılan yemeklerini kollektif yemekanelerde yiyenler — örneğin bunlardan biri de Daşa'ydı — ancak böyle yapmak zorunda kaldıklarından oraya gidiyorlardı. Çünkü kollektif yemek yemenin iki yolu vardı: Ya lokantalara — ama oralarda sosyalist ilkelerin uygulanması pek gerektiği gibi yapılmıyordu — ya da votkadan başka şey vermeyen sefil barlara gitmek. Sözde kollektif yemekane yine vardı, ama hep sözde. Büyük Şef, yirmi yıldır çok meşgul bulunduğundan yiyecek dağıtımı konusundaki görüşünü fırsat bulup belirtememişti. Ama bu koşullarda, insanın kendi görüşünü belirtmesi çok tehlikeliydi. Daşa tezi üzerinde uzun süre çalıştı, ama tezini gözden geçiren hoca, konuyu değiştirdi: hoca, yeni konuyu da kötü listeden seçmişti: «Sosyalizmde Tüketim Maddelerinin Ticareti». Bu konuyla ilgili söylenecek şey de pek yoktu. Bütün söylevler, bütün emirler tüketim maddelerinin üretilmesini, üstelik üretilmesi gerektiğini belirtiyorlardı. Ama uygulamada çelik levhalar ya da petrolden çıkarılan maddelerin tersine tüketim maddeleri pek bulunamıyor, önde gelen kişiler bile hafif sanayiin gelişip gelişmiyeceğini bilmiyorlardı. Böylece, sırası geldiğinde ikinci konudan da vazgeçildi.

Bunun üzerine mert kişiler kafalarını çalıştırdılar; Daşa yeni bir tez konusuna kavuştu: «19. Yüzyıl Rus iktisatçısı Stujayla-Olyabişkin.»

Olenka, gülerek sordu:

— Kurtarıcının resmini buldun mu?

— İşin ters yanı da bu, bir türlü bulamadım.

Nadia'yı neşelendirmeye çalışan Olenka, o geceki buluşmanın da verdiği sevinçle:

— Büyük nankörlük! diye bağırdı. Ben resmini bulur başucuma asardım. Gözümün önüne getirebiliyorum: Eski bir toprak sahibi türünde, çok yakışıklı, doymak bilmeyen manevî isteklerle dolu. Esaslı bir sabah kahvaltısından sonra, şu tarih fırtınalarının hiç esmediği Yevgeni Onyegin'in yaşadığı bölgenin derinliklerinde, sırtında sabahlığıyla pencerenin önüne otururdu; tek başına hayale dalarak genç Paloşka'nın domuzları doyurmasını izlerdi.

Devlet nasıl zenginleşiyor
Ve neyle yaşıyor...
...Sonra akşamları iskambil oynardı.

Olenka kahkahayı bastı.

Liyuda, yatağın üzerine bıraktığı açık mavi elbisesini sırtına geçirdi. Nadia içini çekip başını çevirdi. Liyuda aynanın önündeydi, büyük bir özenle makyaj yapıyordu...

Muza, birden, baştan beri konuşmalarına katılmış gibi seslendi:

— Rus edebiyatındaki roman kahramanlarının, batı Avrupalılardan nasıl ayrıldıklarını hiç farkettiniz mi? Batılı yazarların çoğunluk ele aldıkları, önemli bir iş, para, ün peşindedirler. Ruslar yemek ve içmekten bile vazgeçebilir... bütün aradıkları adalet ve iyilik. Sizce öyle değil mi?

Sonra yeniden kitabına daldı.

Liyuda lâstik çizmelerini ayağına geçirmiş, kürk mantosunu alıyordu. Nadia çenesiyle yatağını gösterip tiksinircesine:

— Bu pisliğin temizlenmesini de bize mi bırakıyorsun yine? dedi.

Gözleri parlayan Liyuda, hınçla:

— Düzeltmezsen düzeltme, dedi. Bir daha yatağıma el sürdüğünü görmeyeyim. Bana da ahlâk dersi vermekten vazgeç.

Zor tuttuğu duygularını birden koyveren Nadia bağırdı:

— Anlamanın zamanı geldi artık! Hepimize hakaret ediyorsun. Senin gece çıkışlarından başka şeyle ilgilenmediğimizi sanıyorsun!

— Kıskandın mı? Oltandaki yemi kimse ısırmıyor galiba?

Bütün kızgın kadın yüzleri gibi, ikisininki de gergin ve çirkindi.

Olenka da Liyuda'ya çatmak üzere ağzını açtı, ama Nadia'nın «gece çıkışları» demesinden hoşlanmamıştı. Dışarda geçirilen bu geceler, sanıldığı gibi yalnız zevk vermezdi ki insanlara.

Nadia kırgın bir sesle:

— Kıskanacak şey yok, dedi.

Liyuda, zaferin yaklaştığını hissedip sesini daha da yükselterek:

— Yolunu kaybettinse, manastıra gidecek yerde buraya gelip okumaya kalktınsa mesele yok. Otur köşene ama kaynanalık etme! Midemi bulandırıyorsun, evde kalmış ihtiyar kız sen de!

— Liyuda, bu ne cesaret, dedi Olenka.

— Ne diye herkesin işine burnunu sokuyor? diye bağırdı Liyuda. Kız kurusu, evde kalmış ne olacak!

Bunun üzerine Daşa da tartışmaya katılıp bütün gücüyle görüşünü ortaya koymaya çalıştı. Muza da kendini kaybetti, kitabını Liyuda'ya doğru sallayıp haykırmaya başladı:

— Küçük burjuva sen de! Bir de bununla öğünüyor!

Beşi birden haykırıyor, kimse kimseyi dinlemiyordu.

Bir şey anlamıyan, yaptığı çıkıştan utanan, hıçkırıklarını tutamıyan Nadia cezaevine gitmek için giydikleriyle kendini yüzükoyun yatağa attı ve başını yastığın altına soktu.

Liyuda yüzünü bir kere daha pudraladı, sarı perçemlerini hafifçe taradı, incecik peçesini gözlerine indirdi. Yatağını yapmadı ama taviz niyetine, örtüyü üstüne çekmekle yetindi. Sonra da çıktı gitti.

Ötekiler Nadia'ya seslendiler, ama genç kadın kımıldamadı. Daşa pabuçlarını çıkardı, bacaklarını yatak örtüsünün kenarıyla örttü.

Kapı vuruldu. Olenka dışarı fırladı, rüzgâr gibi döndü, şapkasını başına geçirdi, sarı yakalı deniz mavisi mantosunu giydi ve kararlı adımlarla kapıya yürüdü.

Mutluluğa değil savaşa doğru gidiyordu.

Böylece 418 numaralı oda, zarif giyinmiş, çekici ve güzel iki kadını yeryüzüne salıverdi.

Ama onlarla birlikte canlılığını, kahkahalarını yitirdiğinden eskisinden de kasvetli bir havaya büründü.

Moskova kocaman bir şehirdi ama gidecek tek yer bile yoktu.

Muza kitap okumuyordu; gözlüklerini çıkardı, yüzünü iri avuçlarına gömdü.

Daşa:

— Olenka aptal, dedi. Herif onunla eğlenip sonunda terkedecek. Bir yerlerde hem başka bir dostu, hem de bir kızı olduğu söyleniyor.

Muza başını kaldırdı:

— Ama Olenka bu adama bağlı değil ki. Böyle olunca da her an bırakabilir.

Daşa, alaycı bir gülümsemeyle:

— Nasıl bağlı olmaz? dedi. Ne gibi bağlardan söz ediyorsun sen, eğer...

— Sen de her zaman her şeyi bilirsin! Bunu nereden öğrendin? diye sordu Muza kızgınlıkla.

— Canım falcı mı olmak gerekir, geceyi birlikte geçiriyorlar.

— Ne olur? Hiç bir şeyi ispatlamaz bu! dedi Muza.

— Hem başka yol da kalmadı artık. Erkekleri elden kaçırmamanın tek çaresi.

İkisi de kendi düşüncelerine dalıp sustular.

Dışarda kar gitgide artıyordu. Hava kararmıştı bile.

Pencerenin altındaki radyatörde su guruldayarak kaynamaya başlamıştı.

Pazar gecesini böyle bir yerde geçirmeleri inanılır gibi değildi.

Daşa, güçlü kuvvetli ve sağlıklı görünüşlü, yanına sokmadığı garsonu düşündü. Sanki neden istememişti adamı? Kabul, üniversiteden kimsenin gitmediği şehir dışındaki kulübe götürmüştü onu. Ne vardı sanki bunda?

— Muza, dedi Daşa. Sinemaya gidelim.

— Ne oynuyor?

— Şu Alman filmi, **Hint Mezarı.**

— Pislik, hani şu ticarî saçmalık!

— Hem de tam yanımızdaki pavyonda gösteriyorlar.

Muza cevap vermedi.

— Burası da ne kadar sıkıcı.

— Ben gitmem, dedi Muza. Sen de kendine yapacak bir iş bul.

Birden ışıklar zayıfladı. Ampulde incecik bir telin ölgün ışığı parlıyordu yalnız.

— Bir bu eksikti ,diye inledi Daşa. İnsan burada aklını kaçırabilir.

Muza heykel gibi hareketsiz oturuyordu.

Nadia yatağına uzanmış, kımıldamıyordu hiç.

— Muza, sinemaya gidelim.

Kapı vuruldu.

Daşa açtı, sonra geri döndü:

— Nadia! Şagof seni istiyor! Kalkar mısın?

46. ATEŞ VE SAMAN

Nadia, uzun uzun ağladı. Kendini tutmak için yorganı dişledi. Yüzü yaşlarla ıslanmış alev alev yanıyordu; yastık neredeyse boğacaktı onu.

Bir yerlere gitmek, gecenin geç saatlerine kadar odanın dışında olmak isterdi. Ama koca Moskova şehrinde gidecek bir tek yer yoktu.

«Kaynana», «rahibe», «kız kurusu», «ithiyar kız» sözleri ilk kez söylenmiyordu yüzüne. İşin kötüsü bütün bu sözler, gerçekten uzaktı.

Ama yalanı beş yıl sürdürmek kolay mı hiç? Çevredekilere aralıksız gösterilmesi gereken maske gitgide gerilmekte ve büzülmektedir. Ses keskinleşir, yargılar özünü yitirir. Belki şimdi, gerçekten çekilmez bir ihtiyar kız olmuştu?

İnsanın kendisi hakkında bir yargıya varması ne kadar güç! Hele yatakanede, evde annesinin önündeki gibi tepinemezdi insan. Yatakanede, benzerleri arasında en kötü halini görmeyi öğrenirdi.

Gleb Nerjin'in dışında kendisini anlıyacak hiç, ama hiç kimse yoktu. Ama Gleb de anlıyamazdı onu.

Güvenli ve aceleci birkaç cümleyle, Nadia'ya günü gününe yaşama gücü veren her şeyi, bütün inancını, umutlarını, yalnızlığında ona destek olan şeylerin tümünü yıkmıştı Gleb Nerjin.

Mahkûmiyetinin sonu gelmiyecekti. Bu da karısına ihtiyaç duymadığını gösteriyordu.

Tanrım, Tanrım!

Nadia yatağa uzanmıştı. Açık, kıpırtısız gözleriyle yastık ve yorganın arasından, duvarın bir parçasını görebiliyor ve odadaki ışığın nasıl bir şey olduğunu anlıyamıyor, anlamaya da çalışmıyordu. Ortalık iyice karanlıktı sanki, yine de sarı boya üzerindeki alışkın olduğu kabarcıkları seçebiliyordu.

Birden, yastığın arasından, kontrplâk kapı tencereye düşen bezelye tanelerinin çıkardığı gürültüye benzer bir sesle on iki kere vuruldu dört parmağın takırtısı! Dört! Dört! Daşa: «Nadia! Şagof seni istiyor! Kalkar mı-

sın?» demeden yastığı itmiş, ayağa kalkmış, beline çıkan eteğini düzeltmiş, saçına bir tarak vurup pabuçlarını giymeye çalışıyordu.

Büsbütün zayıflayan, soluk, ölgün ışıkta Muza, onun dışarı koştuğunu görüp kenara çekildi.

Daşa aceleyle Liyuda'nın yatağını yaptı, odanın dağınıklığını giderdi.

Sonra konuğu içeri aldılar.

Şagof, sırtında eski asker kaputuyla içeri girdi. Uzun boyluydu, asker gibiydi. Eğilebilirdi ama kamburu çıkmazdı. Hareketleri önceden düşünülmüş, asgariye indirilmişti. Dostça bir havayla:

— Tünaydın güzel bayanlar, dedi. Işıksız ne yaptığınızı merak ettim, aynı şeyi yapmak niyetiyle buraya geldim. Can sıkıntısından geberebilir insan!

Şükür, dedi Nadia kendi kendine; bu ışıkta Şagof ağladığını anlamayacaktı.

Rasladığı bütün bekâr erkeklere yaptığı gibi, bilinçsizce flört ederek, Şagof'unkini andıran bir sesle:

— Demek ışıklar söner gibi olmasa gelmiyecektiniz? dedi Daşa.

— Asla! Bol ışıkta kadınların yüzlerinin bütün çekiciliği gider: Küçültücü anlamlar, hırslı bakışlar, erken beliren kırışıklar ve kalın bir boya tabakası çıkar ortaya.

«Hırslı bakışlar» sözünü duyduğunda ürperdi Nadia: Sanki Şagof aralarındaki konuşmayı duymuş gibi geldi ona.

Şagof devam etti:

— Kadın olsam ışıkların iyice karartılmasını zorunlu kılan bir kanun çıkarırdım. Böylece her kız kısa sürede bir kocaya kavuşurdu.

Daşa, Şagof'un yüzüne sert sert baktı. Hep böyle konuşurdu, bu konuşmalar Daşa'nın hiç hoşuna gitmezdi. Kullandığı bütün deyimler sanki ezberlenmişti, içtenlikten yoksundu.

— Oturmama izin verir misiniz?

Yorgunluktan, kırgınlıktan ve az önceki ağlamasından hiç bir iz taşımayan tekdüze bir sesle:

— Rica ederim, dedi Nadia.

Daşa'nın tersine, kendine olan güveni, ağır konuşması, titremeyen kalın sesinden ötürü Şagof'u severdi. Rahatlık veriyor, üstelik eğlendiriyordu insanı.

— Böyle bir dinleyici kalabalığı karşısında ikinci ke-

re söylemezler bunu bana; acele oturmaya bakmalıyım. Neyle uğraşıyordunuz benim genç öğrencilerim?

Nadia sustu. Şagof'la konuşmakta güçlük çekiyordu. Önceki gün kavga etmişler, Nadia, aralarında bir gün bile olmayan yakınlığı ima eden ani bir atılımla evrak çantasını sırtına vurmuş, sonra da kaçıp gitmişti. Aptal, çocukça bir hareketti yaptığı. Şimdi, başkalarının yanında söze başlamak daha da güç geliyordu.

Daşa cevap verdi:

— Sinemaya gidiyoruz. Kiminle gideceğimizden haberimiz yok.

— Hangi filme?

— **Hint Mezarı**'na.

— Ha, mutlaka gitmelisiniz. Hastabakıcılardan birinin dediği gibi: «Bir sürü yaylım ateş, bir yığın ölü» var; anlıyacağınız nefis bir film.

Kızların paylaştığı çalışma masasının ardına rahatça yerleşmişti.

— Yalnız özür dilerim zarif bayanlar, sizin dansedip eğlendiğinizi sanıyordum. Oysa insan cenazeye gelmiş gibi oluyor bu odada. Ailenizle aranız mı açıldı? Parti bürosunun son kararına mı üzüldünüz? Nasılsa diplomalı kız öğrencileri ilgilendirmiyor.

— Ne kararı? diye sordu Nadia bir solukta.

— Ne kararı mı? Yetkili makamların öğrencilerin nereden geldiklerini, toplumsal kaynaklarını denetlemesi hakkındaki karar: Bir şey gizlemediklerini söylerken yalan atıp atmadıklarını anlamayı sağlıyacak karar? Yığınla olanak mevcut: Belki biri başkasına bir şey söylemiş, uykusunda konuşmuş ya da başkasına gelen mektubu okumuştur; bunun gibi yığınla şey.

Nadia yüreğinin sıkıştığını hissetti. Aramaya, durmadan aramaya, kurcalamaya devam ediyorlardı. Sanki şimdiye kadar aradıkları yetmiyormuş gibi. Nasıl kurtulacaktı bu dertten?

— Nereden çıktı bu rezalet?

— Nasıl, nasıl? Hoşunuza gitmedi mi? Öyleyse dün, Fizik Fakültesi kurulunun gizli oyla seçiminde geçen çok eğlenceli bir hikâyeyi anlatayım mı?

Şagof bütün odadakilere söylüyordu bunları ama gözleri Nadia'dan ayrılmadı. Uzun süredir genç kadının kendisinden ne istediğini merak ediyordu. Ama aşağı yu-

karı her yeni olay, durumu daha büyük bir açıklıkla ortaya koymaktaydı.

Biriyle satranç oynadığı sıra Nadia masanın başında durur, oyuna nasıl başlaması gerektiğini öğrenmek için kendisiyle oynamasını isterdi.

(Satranç insana zamanın nasıl geçtiğini farkettirmezdi de ondan.) Ya da, bir konserde nasıl çaldığını sorardı.

(Bu da çok doğal bir şeydi! İnsan zaman zaman övülmek isterdi, hele öven kendisine kayıtsız sayılmıyacak biriyse.)

Bir başka kere fazladan bileti olduğunu, kendisiyle birlikte sinemaya gelmesini istemişti.

(Bir gece için, biriyle, bir yerde olmayı arzulamıştı yalnızca...)

Doğum günü bir not defteri armağan etmişti Şagof'a, ama nasıl da garip bir şekilde. Ceketinin cebine soktuğu gibi koşarak çıkıp gitmişti. Neden böyle davranıyor, neden kaçıp gidiyordu.

(Utanç, yalnız utanç, başka şey değil!)

Koridorda Nadia'yı yakalamış, sözde not defterini geri vermek istercesine boğuşmuş, boğuşurken onu bir an kolları arasında tutmuştu... Nadia sesini çıkaramamış, bir dakika süreyle kurtulmak için tek hareket yapmamıştı.

(Nadia'yı bir erkek kollarına almıyalı yıllar oluyordu, bu ani duygu onu felce uğratmıştı.)

Sonra, şaka olsun diye evrak çantasıyla sırtına vuruşu?

Herkesle olduğu gibi, Şagof, Nadia karşısında da kendini tutmuştu. Ama tek başına, yardım isteyen yalnız bir kadından başkası değilse? Kim ondan bu yardımı esirgiyecek kadar katı olabilirdi? O kadar taştan mıydı yüreği?

Bu yüzden Şagof, o akşam, 412 numaralı odadan yalnız Nadia'yı bulmak için değil, aralarında geçeceklerin de heyecanıyla 418 numaralı odaya gelmişti.

Fizik Fakültesindeki gizli oylama kızların hoşuna gittiyse bile biraz da ayıp olmasın diye gülmüşlerdi.

— Şu ışık yanacak mı yanmıyacak mı? diye bağırdı Muza.

— Hikâyelerimin sizleri ilgilendirmediğini görüyorum! Özelikle Nadejda İlinişna'yı hiç ilgilendirmiyor:

Yüzü fırtına bulutu gibi. Nedeninden de haberim var: Geçen gün on ruble ceza kesmişler, bir türlü kendine gelemiyor.

Bu sözler Nadia'yı çok kızdırdı. Çantasını kaptı, parçalarcasına açtı ve bir kâğıt çıkararak bin parçaya ayırdı. Sonra da bu parçaları masaya, Şagof'un önüne attı.

Mantosunu askıdan kapan Daşa:

— Son olarak söylüyorum Muza, dedi. Sinemaya geliyor musun, yoksa gelmiyor musun?

— Geliyorum, dedi Muza ve telâşla mantosunu aldı. Nadia ile Şagof, onların çıkışını görmek için başlarını bile çevirmediler. Ama kapı arkalarından kapandığında Nadia utandığını hissetti.

Şagof kâğıt parçalarını toplayıp ışığa tuttu: Bir başka on rublelik banknottu bu...

Yerinden kalktı, Nadia'ya yaklaştı. İri gövdesiyle genç kadının tepesinden bakıyordu. Küçücük ellerini avuçlarına aldı.

— Nadia! (İlk kez böyle konuşuyordu onunla. Garip, sinirli bir havası vardı.) Bağışlayın! Sizinle... beraberim...

Nadia hareketsiz durdu; yüreği çarpıyor, kendini güçsüz hissediyordu. On rublelik ceza konusundaki kızgınlığı gibi hemen geçmişti. Garip bir düşünce dolaşıyordu kafasında: Gardiyan yoktu, onlara doğru başını eğecek kalın boyunlu bir gardiyan yoktu. İstediklerini söyliyebilirlerdi birbirlerine. Ne zaman vedalaşacaklarına da kendileri karar verebilirlerdi.

Şagof'un yüzü iyice yakınındaydı: Güçlü, hatları düzgün bir yüz. Patiska blûzun altındaki ılık dirseklerine yapıştı.

— Nadia, diye tekrarladı tatlı bir sesle.

Nadia ona tezi, tezindeki konuların sıralanması üzerine dilediğini sorabilirdi... Her şeyi konuşabilirdi onunla.

Sonunda, yorgun bir sesle:

— Bırakın beni, dedi.

O başlamıştı, şimdi de «bırakın beni» diyordu.

Ellerini dirseklerinden omuzlarına çıkaran Şagof:

— Sizi anlamıyorum Nadia, dedi.

Üçüncü kere Nadia diyordu ona, cevap vermemişti.

— Anlamadığınız... nedir? diye sordu.

Yerinden kımıldamamıştı bile..

Şagof onu kendine çekti.

Ölgün ışık genç kadının yanaklarına çıkan kırmızılığı gizledi. Nadia, Şagof'u itti.

— Bırakın beni! Böyle bir şeyi nasıl düşünebilirsiniz?

— Sizi anlıyor, akıl erdirebiliyorsam arap olayım!

Nadia'yı bıraktı, önünden geçip pencereye yürüdü.

Radyatördeki su hafiften fokurduyordu.

Nadia titreyen elleriyle saçlarını düzeltti.

Şagof bir sigara yaktı. Soluk soluğaydı. Her kelimenin üzerinde durarak:

— Kuru samanın nasıl yandığını bilir misiniz? diye sordu.

— Evet bilirim, dedi genç kadın ölgün bir sesle. Alevleri gökyüzüne yükselir, sonra bir avuç külü kalır.

— Gökyüzüne yükselir! diye tekrarladı Şagof.

— Bir avuç külü kalır, dedi Nadia.

— Peki, söyler misiniz... Neden kuru samana durmadan kibrit atıyorsunuz?

(Yaptığı şey bu muydu? Nadia hakkında nasıl bu kadar yanılabilirdi? Hem sonra birinin hoşuna gitmeyi, ara sıra da olsa, herkes isteyebilirdi.)

— Buradan gidelim! diye bağırdı Nadia. Bir yere gidelim!

— Hiç bir yere gitmiyoruz. Burada kalacağız!

Ağızlığını ağzının bir köşesine itmiş, sakin sakin sigarasını içiyordu şimdi. Nadia sigara içişini seviyordu.

— Yalvarırım, ne olur bir yere gidelim, dedi Nadia.

Sertçe sözünü kesen Şagof:

— Ya burası, ya hiç bir yer! dedi. Size söylemek zorundayım: Bir nişanlım var. Hiç bir söz veremem. Hem... sizinle şehirde görünmemem gerekiyor.

47. ÖLÜLERİN DİRİLİŞİ

Nadia ile Şagof'un ortak yanı Moskova'da doğmamış olmalarıydı. Nadia'nın fakültede rasladığı Moskovalıların, kendilerini üstün gören, iğrenç bir havaları vardı: Buna «Moskova milliyetçiliği» denirdi. Derslerinde istediği kadar başarı göstersin, Nadia'ya hep ikinci sınıf biri gözüyle bakarlardı... Duygularını gizlemeyi hiç beceremediğinden diğer taşralı kızlardan bile küçük görürlerdi.

Şagof da taşralıydı; ama, durgun suda ilerleyen bir buz-kıran rahatlığıyla Moskova sosyetesinde kendisine kolayca yer açmıştı. Günün birinde, genç bir öğrencinin küçük düşürmek için Şagof'a şöyle dediğini duymuştu:

«Siz aslen nerelisiniz?»

Şagof, kayıtsızca yüzüne bakıp ayakları üzerinde ileri geri sallanarak şu karşılığı vermişti:

— Benim geldiğim yere siz gitmek fırsatını bulamadınız. Cephe denen bölgeden geliyorum. Siper adını verdikleri bir yerden.

Hayatın uzun zamandır, yıllar boyu insanların biyografisini eşit şekilde yazmadığı dikkati çekmiştir. Her insanın kendisini daha eksiksiz gösterdiği, daha eksiksiz duyduğu, başkaları ve kendisi üzerinde daha büyük etki yaptığı dönemler vardır. O insanın başına ne gelirse gelsin, bütün dış görünüşlere karşın artık gerilemekte, yokuş aşağı inmektedir. Bir gün içimizde çınlayan bu ezgiyi hatırlar ve söyler dururuz; o çağı anarak sarhoş olur, durmadan onunla oynarız. Kimine göre bu dönem çocukluktur, böyleleri hayatları boyunca çocuk kalırlar. Kimine göre ise ilk aşk günlerine raslar: Bunlar da insanın hayatı boyunca bir kere sevebileceği efsanesini söyler dururlar. Böyle bir dönemi yaşıyan kişi durmadan sözünü edecektir; yaşlılık günlerinde, dişsiz ağzında yitik yüceliğinin anılarını geveleyip duracaktır. Nerjin için bu dönem cezaevi günlerine raslıyordu. Şagof içinse savaştı.

Şagof savaşa büyük bir sabırsızlığın ve korkunun atılımıyla girmişti. Savaşa daha ilk ayında katılmış, 1946 da terhis edilmişti. Bu dört yıl boyunca da, her sabah hep yaşayıp yaşamıyacağını düşünmüştü. Önemli karargâhlarda görevlendirilmemiş ve cepheden hastaneye ya-

tırılmak üzere ayrılmıştı. 1941 de Kiyef'den doğuya, 1942 de de Don nehri boyunca geri çekilmişti. 1943 ve 1944 yıllarında savaş daha iyi gitmişti. Şagof o yıllarda da çekilip durmuştu. 1944 de Kovel'in gerisindeydi. Yol boyu hendeklerde, su dolu siperlerde, yakılan evlerin yıkıntıları arasında bir kutu çorbanın, bir saatlik dinlenmenin değerini, gerçek dostluğun ve hayatın anlamını öğrenmişti.

İstihkâm yüzbaşısı Şagof'un acıları şimdi durulamazdı, bunun için yılların geçmesi gerekiyordu. İnsanları bir tek yanlarıyla değerlendirebilirdi: Ya askerdiler, ya değil. Her şeyin unutulduğu Moskova sokaklarında bile bu ayırımı sürdürüyordu: İnsanlar arasında yalnız askerlerin içtenliği ve dostluğu katıksızdı. Geçirdiği günler, cephede bulunmamış kişilere güvenmemeyi öğretmişti ona.

Savaştan sonra Şagof kendini yapayalnız bulmuştu. Evi bombalanmıştı. Yeryüzündeki bütün varlığı sırtındaki torba ve Almanlardan edindiği ganimetle dolu bir bavuldan ibaretti. Tabii, sivil hayata dönüşlerini yumuşatmak için terhis edilen bütün subaylara, rütbelerine göre hesaplanan bir yıllık maaşları, çalışmadan elde edilen bir para ödenmişti.

Savaştan döndüğünde, Şagof, cephede bulunanların hemen hepsi gibi sersemlemişti. Bir süre savaşa katıldıklarından daha iyi olmuşlardı. Ölümün yakınlığıyla arınmış dönüyorlar ve ülkelerindeki değişiklik daha da büyük bir şiddetle beyinlerine iniyordu. Cephenin çok gerisindeydi bu değişiklik, bir çeşit katılaşma ve acılaşma, çoğu kere mutlak bir güvensizlik, mide bulandırıcı bir zenginliğin yanı sıra korkunç bir yoksullluk.

Hepsinin canı cehenneme! Hem bütün eski askerler ortalıktaydı: Sokaklarda yürüyor, trenleri dolduruyorlardı. Ama elbiseleri değişmişti, birbirlerini tanıyamıyorlardı. Yavaş yavaş cephenin eski kurallarından vazgeçip yeniden sivil hayatınkileri benimsemişlerdi.

Şagof bunlarla kafasını yormuyordu. Evrensel adalet peşinde koşan yorulmak bilmez kişilerden değildi. Her şeyin kendiliğinden geliştiğini, bu hareketi kimsenin durduramadığını anlıyordu. Ya kabul edilirdi bu, ya da edilmezdi; başka yol yoktu. Artık bir general kızının babası general doğduğu için rahat bir hayata yöneldiği, bir gün bile fabrikada çalışırken görülemiyeceği açıktı.

Partinin bölge kuruluşlarından birinin sekreterinin vinç işleteceğini düşünmek imkânsızdı. Fabrikadaki çalışma bu işleri düzenleyenlere göre değildi, tıpkı cephede saldırı plânlarını hazırlıyanların saldırıya hiç katılmamaları gibi. Aslında gezegenimizde büyük bir yenilik olmamıştı. Ama bu bazılarının canını sıkıyordu: Gördüğü hizmetlerden sonra, özellikle böyle bir hayata kavuşmak için savaşan yüzbaşı Şagof, özlediği hayatı yaşama hakkı verilmeyince bozuluyordu. Şimdi bu hakkı elde edebilmek için kan dökmeden, ateş etmeden, el bombası sallamadan yeni bir savaş vermesi; yaşama hakkını muhasebecinin masasından geçirmesi, bir mühürle resmileştirmesi gerekiyordu.

Ve bunu güle oynaya yapmalıydı .

Şagof üniversitede beşinci yılına başlamadan, diplomasız olarak gitmişti askere. Şimdi kaybettiği zamana yetişmek, bilimsel bir mevki peşinde koşmak zorundaydı. Teorik mekanik okumuştu, savaştan çok önce, kendini işine vermiş bir bilgin olmayı düşlüyordu. O sıralar bu, çok kolaydı. Şimdi, bilim sevgisinin evrensel patlamasının ta göbeğindeydi — hangi bilim olursa, bütün bilimlerin — ve bu sevgi yüksek maaşların ardına takılmış gidiyordu.

Alâ! Yeni, çok daha uzun bir saldırı için gücünü topladı. Teker teker, savaşta Almanlardan edindiği ganimetleri pazarda sattı.

Moda giysilerle ilgilenmeden, askere alındığı sıra giydiği elbiselerle yetiniyordu: Asker çizmeleri, asker pantolonu, gazilik işaretleriyle süslü İngiliz yününden hâki bir gömlek vardı sırtında. Bu kılık Nadia'ya, ön saflarda savaşmış bir başka yüzbaşıyı, Nerjin'i hatırlatıyordu.

Bütün başarısızlıklar ve hakaretler karşısında duygulanan Nadia, Şagof'un çelik gibi sağduyusu karşısında küçük bir kız gibiydi. Ona akıl danısmış, ama bir küçük kız inatçılığıyla Gleb'in cephede kaybolduğu yalanını tekrarlamış durmuştu.

Nadia, kendini nasıl, ne zaman bıraktığının farkında değildi: «Fazladan» bir sinema bileti, evrak çantası konusunda şakacıktan bir öpücük...

Ama Şagof'un içeri girdiği, Daşa ile kırıştırdığı sıralar bile kendisini görmeye geldiğini, bir şeyler olacağını hissediyordu.

Bir dakika önce yitip giden hayatının ardından

umutsuz gözyaşları dökmüştü. Ama on rublelik kâğıt parçasını yırtınca doğrulmuş, yepyeni bir güçle yepyeni bir hayata hazırlanmıştı.

Bunda hiç bir çelişki görmüyordu.

Şagof da şimdi, her zamanki gibi soğukkanlıydı.

Karşısındaki kadına kendisiyle evlenmekten umudu kesmesini açıkça anlatmıştı.

Nişanlısından söz ettiğini duyduktan sonra, Nadia, sinirli sinirli odayı arşınlamaya koyuldu. Sonra geldi, pencerenin önünde durdu ve ses çıkarmadan parmağıyla camın üstüne şekiller çizmeye koyuldu.

Şagof ona acıyordu. Sessizliği bozmak; her şeyi basit, uzun süredir unuttuğu bir içtenlikle açıklamak istiyordu. İlişkileri, geleceği olmayan zavallı bir öğrenciydi Nadia: Kendisine ne verebilirdi? Oysa, Şagof'un pastadan bir parça yemeye hakkı vardı. Nişanlısı boş oturuyordu ama düşük biri değildi, bunu söylemek isterdi Nadia'ya. Gözde kişilerin yaşadığı mahallede güzel bir apartmanda oturuyordu. Kapıcısı vardı, yerde de halılar: Bugün böyle şeyler nerede görülebilirdi? Bütün sorunları bir çırpıda çözülüverecekti. Bundan iyi bir çözüm bulunabilir miydi? Yine de bütün bunları düşünmekle yetiniyor, yüksek sesle belirtmiyordu.

Nadia da, alnını cama dayayıp karanlığı uzun süre gözledikten sonra duygudan yoksun bir sesle:

— İyi ya, dedi. Böylesi çok daha iyi! Sizin bir nişanlınız var. Benim de bir kocam.

Şagof şaşırdı, döndü.

— Bir kocanız mı? Nerede? Kayıp mı?

— Yooo, kayıp değil, dedi Nadia bir solukta.

(Nasıl da büyük bir ihtiyatsızlıkla kendini ele veriyordu!)

— Yaşadığına inanıyor musunuz?

— Gördüm onu... Bugün.

(Ayağa kalkmıştı ama, liseli kızlar gibi boynuna atılacak değildi ya.)

Şagof'un söyleneni anlaması için uzun süre geçmesi gerekmedi. Kadınlar gibi, Nadia'nın kocası tarafından bırakıldığını düşünmüyordu. «Kayıp» aşağı yukarı her zaman yer değiştirmiş biri demekti. Bu kişi doğuya doğru yer değiştirmişse genellikle demir parmaklıkların arka-

sında demekti.

Nadia'nın dirseğine yapıştı:

— Gleb mi?

— Evet, dedi Nadia güç duyulan bir sesle.

— İyi ya! Cezaevinde mi?

— Evet.

— İyi, iyi, dedi Şagof kurtulmuş gibi.

Bir saniye düşündü, sonra çabucak odadan çıktı.

Nadia utanç ve umutsuzluğun altında öylesine ezilmişti ki, Şagof'un sesindeki değişikliği farketmedi bile. Çekip gitmişti, giderse gitsin. Her şeyi anlattığına memnundu Nadia. Şimdi gerçek yüzüyle yapayalnızdı.

Ampulun ışığı belli belirsiz...

Ağır ağır yürüdü, mantosunun cebindeki ikinci sigarayı da aldı. Kibrit bulup sigarasını yaktı. Tütünün acı tadı garip bir doygunluk verdi genç kadına.

Sigaraya alışkın değildi, öksürdü.

Şagof'un paltosu odada, iskemlelerden birinin üstünde kalmıştı.

Ne de aceleciydi! O kadar korkmuştu ki, paltosunu giymeyi unutmuştu.

Ortalık ıssızdı; yan odada biri, Liszt'in fa minör etüdünü çalıyordu.

Bu parçayı eskiden, gençliğinde Nadia da çalmıştı... Bir şey anlamış mıydı acaba? Parmakları notaları yansıtmıştı ama **Disperato** kelimesinin anlamını bilmiyordu o sıra: Umutsuz.

Alnını pencerenin orta camına dayadı, avucunda diğer camların serinliğini duymak için kolunu uzattı.

Pencerenin kara haçında çarmıha gerilmiş gibi, oracıkta kalakaldı.

Hayatında minicik bir sıcak nokta belirmiş; sonra kaybolmuştu...

Bu durgunluğa alışabilmesi için bir, iki dakika geçmesi yetti.

Yeniden kocasının eşiydi.

Fabrika bacasını seçmeye çalışarak baktı karanlıklara. **Disperato!** Umutsuz! Yükselmeye çalışıp sonra yeniden düşen bu güçsüz umutsuzluk. Bu inatçı re bemol: Karşılık alamıyan bu gergin kadın sesi. Elektrik fenerleri sırayla geleceğin karanlığında bir yerlere gidiyorlardı; yaşama gücünün yok olduğu yerlere.

Liszt'in etüdü bitti. Bir ses saatı söyledi: Akşamın altısı.

Nadia Şagof'u tamamen unutmuştu ve Şagof kapıyı vurmadan içeri daldı. Elinde bir şişeyle iki bardak vardı.

— Hadi bakalım asker karısı! dedi neşeyle. Cesaretini kaybetme! Al şu bardağı! Omuzlarının üstünde sağlam bir kafan varsa yine mutluluğu tadarsın. İçelim, ölülerin dirilişi şerefine içelim!

48. NUH'UN GEMİSİ

Pazarları şaraşkada bile, saat altıdan sonra herkes dinlenirdi. Tutukluların çalışmasındaki bu cansıkıcı durgunluğu önlemenin imkânı yoktu: Pazarları memurlar tek vardiya çalışırdı. Kötü bir gelenekti bu, ama ne binbaşılar, ne de yarbaylar bu kötü gelenekle baş edebiliyorlardı. Pazar akşamları çalışmak onların da işine gelmiyordu.

Memurlar gittikten, her yer gözden geçirilip eninde sonunda insan sayılan zek'ler koğuşlarına tıkıldıktan sonra bomboş geceleri düşünerek dehşete düşen Demir Maske Mamurin, kapalı kapılar önünde boş koridorları arşınlıyor, ya da hücresinde lâvabo, dolap ve yatak arasında gidip geliyordu; Mamurin Yedi Numarayı pazar geceleri de çalıştırmak istemiş, ama gardiyanların sayısını iki katına çıkarmaya yanaşmayan özel cezaevi yöneticilerinin tutuculuğunu yenememişti.

Böylece iki yüz seksen altı tutuklu, her türlü mantık ve çalışma yasasını çiğniyor; pazar akşamları hayasızca dinleniyorlardı.

Bu dinlenme sırasında, tutukluluk hayatına alışkın olmayan biri kendini şeytanın uydurduğu bir işkenceyle karşı karşıya sayabilirdi. Havanın kararması, pazar günleri özel bir dikkat harcama zorunluluğu cezaevi yöneticilerini, tutukluların avluya çıkmaları ya da ambarda film seyretmelerini yasaklamaya zorluyordu. Bir yıl boyunca, bütün üst makamlarla mektuplaştıktan sonra akordeon, gitar, balalayka ve ağız armonikası gibi bütün müzik aletlerinin çalınması şaraşkada yasaklanmıştı. Bir ağızdan çalınan bu müzik aletleri, kaçmak amacıyla taş temeller arasında açılacak tünelin gürültüsünü gizleyebilirdi. Güvenlik subayları, muhbirleri aracılığıyla, tutukluların flüt ya da basit bir düdük gizleyip gizlemediklerini öğrenmeye çalışıyorlardı. Tarakla bir şeyler çalan pek çok tutuklu müdürün odasına çağırılmış, bir yığın özel rapora konu olmuştu. Elbette cezaevi koğuşlarında radyo çalınmasına hatta en ilkel bir gramafon bulundurulmasına bile izin verilemezdi.

Tutuklular cezaevi kitaplığından faydalanabiliyorlardı nasılsa. Ama özel cezaevinin ne kitap, ne de kitap rafı için ayrılmış ödeneği vardı. Yalnız Rubin kitaplık müdürü seçilmiş (en iyi kitapları okuyacağını düşünerek bu görevi kendi istemişti), eline yüz kadar eski kitap tutuşturulmuştu. Bunlar Turgenyef'in «Mumu» su, Stassof'un «Mektuplar» ı, Mommsen'in «Roma Tarihi» gibi kitaplardı. Rubin'e, kitapları tutuklulara dağıtması söylenmişti. Oysa tutuklular bu kitapları ya yıllar önce okumuşlardı; ya da canları hiç okumak istemiyordu. Memurlardan okuyacak kitap istemeyi yeğ tutuyor, böylece güvenlik subaylarına soruşturma ve arama yapmak için geniş bir alan açıyorlardı.

Dinlenme ve hava alma süresinde tutukluların, iki kata dağılan on odaya, biri üstte diğeri altta iki koridora, katları birleştiren dar, tahta merdivene, bir de bu merdivenin altındaki aptesaneye girme hakları vardı. Teneffüs sırasında, hiç bir şarta bağlı olmaksızın ranzalarına uzanıp, gürültüde uyuyabilirlerse uyumaları; iskemle olmadığından yataklarına oturmaları; isterlerse don paça odadan odaya gezmeleri; diledikleri kadar sigara içmeleri; muhbirlerin yanında siyaset konuşmaları; aptesaneyi diledikleri kadar kullanabilmeleri serbestti. Uzun süredir cezaevinde yatıp günde iki kere emir üzerine boşalmak durumunda bulunanlar ölümsüz özgürlüğün bu yanını daha iyi değerlendirebilirlerdi. Pazar molası boyunca duydukları doygunluk, bütün bu sürenin hükûmete değil kendilerine ait oluşundan geliyordu. Bu nedenle dinlenme süresi gerçek, elle tutulur bir şey sayılırdı.

Bu süre içinde tutuklular, dışardan kilitlenen kalın ve çelik kapıların ardında kalır, ne içeri giren olurdu, ne onları çağıran; ne de götürmeye gelen. Bu kısa saatler boyunca dış dünyadan kimse rahatlarını bozmak için aralarına giremez, pazar dinlenmelerinin anlamı budur: Dış dünyanın — bütün yıldızlarıyla evren, kıtalarıyla arz, ışıkları, şölenleri, durmadan yükselen üretim yüzdeleriyle başkent —, pencelerdeki parmaklıkların ardından seçilemeyen, yasak bölgenin sarı ışıklarının ötesindeki dış dünyanın yok olması, kara bir okyanusa dönüşmesi demekti.

MGB'nin hiç sönmeyen ışıklarıyla aydınlanmış kiliseye ait bu eski malikânenin dörtbuçuk tuğla kalınlığındaki iki katlı gemisi, kayıtsız ve hiç bir hedefe yönelme-

den insan kaderinin, kargaşalığının kara denizinde yüzer, gitgide azalırdı saçtığı ışıklar.

Pazar akşamı ay ikiye bölünebilirdi: Ukrayna'da yeni Alp dağları belirebilir; Okyanus Japonya'yı yutabilir ya da evrensel tufan başlıyabilirdi... Gemilerine tıkılmış tutuklular, sabah içtimaına kadar hiç bir şey duymazlardı. Yakınlarından gelecek telgraflar, yersiz telefon konuşmaları, bir çocuğun ölümü, bir dostun gece yarısı tutuklanması onların kulağına kadar ulaşamazdı.

Gemiyle birlıkte yüzenlerin ağırlığı yoktu, düşüncelerinin de. Ne açtılar, ne de tok. Mutluluk nedir bilmiyor, onu yitirmekten de korkmuyorlardı. Kafaları birtakım cimri resmî hesaplar, entrikalar, terfilerle dolup taşmıyor; omuzları konut, yakacak, ekmek, çocuklarının giyecek yükü altında ezilmiyordu. Hatırlanamıyan çağlardan bu yana insanlığın sevinci ve üzüntüsü olan aşk, onlara ürperti ve tasa aşılama gücünden yoksundu. Cezaevinde dertleri büyük ve uzundu; özgürlüklerine kavuşacakları zamanı düşünmüyorlardı. Olağanüstü bir akıl, öğrenım ve deneylerle yüklü — ama dostlarına kendilerinden fazla bir şey veremiyecek kadar ailelerine bağlı — adamlar yalnız dostlarına aittirler burada.

Beyaz tavanlarda, kireç badanalı duvarlarda yansıyan ampullerin ışığı kafalarını aydınlatıyordu, pırıl pırıl.

Buradan, gecenin karanlığında yolunu büyük bir güvenle bulan gemiden tarihin uğursuz dalgalanmaları sanki büyük bir yükseklikten görülürcesine bir bakışta, en ufak ayrıntılarına varıncaya dek, içinde yüzüyormuşcasına, dibindeki taşlara kadar görülebiliyordu.

Pazar akşamı geçen bu saatler insanlara varlığını hatırlatmıyordu. Erkekçe bir dostluk ve felsefe, tepelerindeki yelkenleri andıran kemerleri şişiriyordu. İlk Çağ filozoflarının tanımlamaya ve başkalarına öğretmeye çalıştıkları şey buydu belki de.

49. GÜLDÜRÜ

Birinci katta, mihrabın üstündeki yüksek, tavanı kemerli, yarım daire şeklindeki odanın havası canlı ve düşünmeye elverişliydi.

Saat altıya doğru odada yatan yirmi beş kişi, hayatlarından memnun, orada toplandılar: Kimi bıkkınlık veren tutuklu giysilerini çıkarıp don gömlek kaldı; kendilerini yataklarına, maymun gibi tırmanıp üstteki ranzalarına attılar. Diğerleri tulumlarını çıkarmadan uzandılar. Biri üst ranzadan ellerini kollarını sallıyarak odanın karşı ucundaki dostuna sesleniyor, bir şeyler anlatıyordu. Oturan ya da odada dolaşan ötekiler, önlerindeki özgür saatlerin tadını çıkarıyor, bu saatleri en iyi değerlendirme yolunu düşünüyorlardı.

Bu sonuncular arasında esmer, ufak tefek, dağınık saçlı, «Batarya Salonu Müdürü» diye adlandırılan İzak Moissiyeviç Kagan da vardı. Aydınlık ve geniş koğuşa girerken neşeliydi: Yaramaz çocuklar gibi her gün kapatıldığı batarya salonu karanlık, iyi havalandırılmayan bir bodrumdaydı. Yine de bodrumdaki işinden memnundu, bir kampta çalışsa çoktan öleceğini söylerdi hep. Kampta buradan çok daha iyi yaşadıklarını tekrarlayıp duranlardan değildi Kagan. Mühendislik öğrenimini tamamlayamayan İzak Kagan, tutuklanmadan önce yedek parça satıcısıydı. Karanlık bir hayat yaşamaya, «Büyük Başarılar Çağı» nı sessiz sedasız geçirmeye çalışmıştı. Tezgâhtar olmanın çok rahat ve çok yararlı olduğunu bilenlerdendi. Yalnızlığında, bütün varlığını ilgilendiren büyük bir kazanma hırsını gizlerdi. Hiç bir siyasî çalışmayla ilgilendiği yoktu .Yine de dükkânında, Yahudi dininin geleneklerine mümkün olduğu kadar uymaya çalışırdı. Ama nedendir bilinmez, Devlet Güvenliği, muhbir olmasında direterek onu kapalı odalara sürüklemek ve karanlık işler vermek için arabasına koşmaya kalkmıştı. Kagan kendisine yapılan teklifi iğrenç buldu. Yapılan teklifin pis bir şey olduğunu yüzlerine söyleyecek gözüpeklikle içtenliği bir türlü gösteremedi. — Kimde vardı bu gözüpeklik? — Bitmek tükenmek bilmeyen bir sabır-

la sustu, homurdandı, güçlük çıkardı, oturduğu yerde debelendi durdu, işleri sürüncemede bıraktı. Sonunda, güvenlik kuruluşları için çalışmayı kabul ettiğini söyledi ama önüne sürülen kâğıdı imzalamaya yanaşmadı. Birini ihbar etmekten çekinenlerden değildi. Kendisini küçük düşüren ya da başına belâ olanı gözünü kırpmadan ele verirdi. Ama kendisine iyiliği dokunan, hiç olmazsa kayıtsız kalanlara zarar vermesi mümkün değildi.

İnatçılığı Devlet Güvenliğinden kötü not almasına yol açtı. İnsan bu dünyada kendini her şeye karşı koruyamaz. Çalıştığı dükkânda gelen giden gevezelik ediyordu. Biri aldığı aracın kötülüğüne kızıp ver yansın ediyor, bir başkası cümle mallara sövüyor, bir üçüncüsü de Plânı parmağına doluyordu. İzak bu süre içinde bir şey söylemeden sabit kalemiyle çıkış fişleri doldurmakla yetiniyordu. Ama bütün bunlar sonunda duyuldu —herhalde hepsi danışıklı döğüş olmalıydı— ve birbirlerini ihbar eden bütün bu adamlar 58. maddenin 10. fıkrası gereğince onar yıl cezaya çarptırıldılar. Kagan, tam beş kere, müşterileriyle yüzleştirildi; kimse bir şey söylediğini ispatlıyamadı. 58. maddenin kapsamı çok geniş olmasa Kagan kurtulabilirdi. Ama sorguyu yürütenler bir çıkış yolunun daha bulunduğunu biliyorlardı. Çıkış yolu aynı maddenin 12. fıkrasıydı: Devlete karşı işlenen suçları ihbar etmemek. Böylece başkalarını ihbar etmediği için ihbar edenlerle aynı korkunç cezayı, on yılı yedi.

Kagan, büyük kurnazlığı sayesinde çalışma kampından şaraşkaya geçti. Hayatının en güç çağında, «baraka şef yardımcılığı»ndan atılıp ormana, odun kesmeye yollandığı sıra bakanlar konseyinin başındaki Stalin yoldaşa bir mektup yazdı ve eğer hükûmet gerekli bütün imkânları sağlarsa gemilerden atılacak torpilleri önceden tespit edip kontrol altına alan bir araç bulacağını bildirdi.

Hesabı doğruydu. Yalvaran bir mektup yazıp çok kötü durumda olduğunu, kurtarılmak istediğini bildirse kimse ona aldırış bile etmezdi. Ama önemli bir askerî buluş yapılması ihtimali mucidin Moskova'ya getirilmesine yol açtı. Kagan Mavrino'ya getirildi, yakalarında açık ya da koyu mavi dörtgen bulunan çeşitli subaylar, gözüpek teorisine daha elle tutulur bir biçim vermesi için onu sıkıştırdılar. Ama şimdi, beyaz ekmekle tereyağı bulmaya baş-

ladığı bir sıra Kagan'ın acele etmeye hiç niyeti yoktu. Kılını bile kıpırdatmadan kendisinin torpil uzmanı olmadığını, dolayısıyla da böyle bir uzmana ihtiyacı olduğunu belirtti. İki ay içinde ona torpil uzmanı bir zek buldular. Bunun üzerine Kagan, çok haklı olarak, kendisinin deniz makinisti olmadığını, tabii böyle bir uzmana da ihtiyaç duyduğunu söyledi. İki ay içinde bu isteği de yerine getirildi... yine bir zek bulundu. Kagan iç geçirip radarın da kendi uzmanlık alanına girmediğini açıkladı. Mavrino'da sürüyle radar uzmanı vardı, hemen birini Kagan'ın emrine verdiler. Kagan hepsini topladı, kimsenin kendisini hafiflikle suçlayamıyacağı bir tonda, telâşlanmadan:

— Şimdi dostlarım, dedi, üçünüz de burada toplandığınıza göre kendi gayretlerinizle, atılan torpili radar ile kontrol altına alan bir araç bulabilirsiniz. Benim işinize burnumu sokmaya hiç niyetim yok, işinde uzmanı olan sizlere en iyi yolun ne olduğunu gösterecek de değilim.

Bunun üzerine üç uzman, deniz kuvvetlerinin emrindeki şaraşkalardan birine gönderildi. Kagan bu arada batarya bölümünde kendine iş bulmuş, herkes de ona alışmıştı.

Kagan yatağında yatan Rubin'i, kendisini yakalayıp tekmeliyemiyeceği kadar uzaktan kışkırtıyordu. Ağır ve dokunaklı sesiyle:

— Lev Grigoriç, dedi. Toplumsal sorumluluk duygusunu gitgide yitirdiğiniz açıkça belli oluyor. Yığınlar eğlence bekliyorlar. Bu eğlenceyi ancak siz onlara sağlayabilirsiniz; siz de yatmış kitap okuyorsunuz.

— İzak, cehennem ol başımdan! diyordu Rubin.

Yüzükoyun uzanmış, kalın ceketini omuzlarına atmış, kitabına dalmıştı. Sologdinle arasındaki pencere aralıktı, kar kokan tatlı ve serin bir hava içeri doluyordu.

— Yok be Lev Grigoriç, diye diretti İzak. Herkes, büyük bir ustalıkla canlandırdığınız **Karga ile Tilki**'yi bir kere daha görmek istiyor.

Rubin sırıttı:

— Peki, beni kim ihbar etti ardından? Sen tabii.

Geçen pazar akşamı, koğuş halkını eğlendirmek için Rubin, Krilof'un **Karga ile Tilki** masalını, alaylı kamp argosu ve kadın kulaklarına hoş gelmiyecek imalarla değiştirip okumuştu. Numarası beş kere tekrarlatılmış, tutuklular tarafından dakikalarca alkışlanmış ama pazartesi günü binbaşı Mişkin kendisini çağırtmış, hak-

kında bir dosya açmıştı. Tanıkların ifadeleri alınmıştı. Rubin hazırladığı güldürüyü yazılı olarak sunmak, yanına bir açıklayıcı not eklemek zorunda kalmıştı.

Bugün, yemekten sonra, kendisine ayrılan yeni odada iki saatini geçirmişti. Yakalanması gereken suçlunun özelliklerini taşıyan sesli harflerden bazılarını ayırmış, bunları konuşmaları kaydeden makineden geçirip ıslak şeritleri kurumaya bırakmıştı. Bazı şüpheleri vardı, bir takım sonuçlar bulur gibiydi ama, yaptığı işten en ufak ibr heyecan duymaksızın Smolossidof'un odadan çıkmalarını bekleyip kapıyı mühürlemesini seyretti. Ardından da, köye dönen koyun sürülerini andıran zek dalgasına katıldı.

Her zamanki gibi, yastığının, şiltesinin, yatağının altında ve başucundaki masayı dolduran yiyeceklerin arasında, çeşitli paketler içinde kendisine yollanan beş - altı kitap vardı. Bu kitaplar yalnız kendisini ilgilendirdiğinden hiç biri o güne kadar kaybolmamıştı. Çince - Fransızca, Lettonca - Macarca, Rusça - Sanskritçe sözlükler, Karel Çapek'in «Kertenkeleler Savaşı», çok ilerici bir takım Japon yazarlarının hikâyeleri, Heıningway'in «Çanlar Kimin İçin Çalıyor»u —artık ilerici sayılmadığından Rusça'ya çevrilmiyordu o sıralar— Ansiklopediciler üzerine iki ufak inceleme, Stefan Zweig'ın «Fouché»sinin Almanca baskısı ve Rusçaya hiç çevrilmeyen Upton Sinclair'in bir romanı. (Yabancı dillerdeki çeşitli sözlükler Rubin'in iki yıldır, Marks'la Engels'in izinde, bütün dillerde yer alan ve «el» ya da «el işi» kavramından hareket eden kelimeler üzerinde dev bir projeye çalıştığını ortaya koyuyordu. Ne yazık ki Rubin, büyük dil bilgini Stalin'in önceki gece ideolojik giyotinle Marks'ın kellesini uçurduğunu bilmiyordu.)

Yeryüzünde akıl almaz sayıda, önemli, temel kitaplar vardır ve hepsini okuma isteği Rubin'e bir tane de kendi eliyle yazma fırsatını vermiyordu. Şimdi bile Rubin, ertesi gün kendisini bekleyen işi hiç düşünmeden sabaha kadar okumaya hazırdı. Ama akşamları Rubin'in tartışma hevesi, kafası ve konuşma gücü bilenir, bu yetenekleri toplumun hizmetinde kullanması için biraz zorlamak yeterdi. Şaraşka'da Rubin'e inanmayanlar, gizlemediği sarsılmaz inançlarından ötürü onu muhbir sayanlar çoktu; ama herkesi neşelendiren yanından hoşlanmayan da yoktu.

Karga ile Tilki'nin argoya uygulanmasının anısı capcanlıydı hepsinde, Kagan'ın peşinden hemen hepsi Ru-

bin'den bağıra çağıra yeni bir güldürücü numara istediler. Üst ranzadaki yatağından kalkıp oturduğunda bütün zekler yapmakta oldukları işi bırakıp onu dinlemeye hazırlandılar. Somurtuk ve sakallıydı. Yalnız Dvoyetosof, üstteki yatağında, sağa sola saçarak ayak tırnaklarını kesmeye, Adamson başını çevirmeden, yorganının altında kitap okumaya devam ettiler. Öteki koğuşlardan gelen zekler kapıya yığılmışlardı. Aralarındaki bağa gözlüklü Tatar Bulatof seslendi:

— Evet, hadi ne olursun!

Rubin, sevdiği ve bağlı olduğu şeyleri küçük gören bir kalabalığı eğlendirmek isteğini hiç duymuyordu içinde. Yeni bir güldürünün pazartesi günü başına yeni tatsızlıklar açacağından da haberi vardı: Gözdağı ve Şişkin - Mişkin tarafından sorguya çekilme birbirini izleyecekti. Ama alay etme uğruna öz babasını bile harcıyacak bir efsane kahramanıydı sanki Rubin. Kaşlarını çatar gibi yapıp cidi bakışlarını çevresinde gezdirdi. Ortalığa çöken sessizlikte açıkladı :

— Dostlar! Hafifliğiniz beni şaşırttı. Aramızda, cani olduğu anlaşılan bir takım kişiler varken nasıl da bir güldürü numarası istenebilir anlamıyorum? Yasaları eşit uygulamayan hiç bir toplum gelişemez. Gecemizi küçük bir duruşmayla açmayı gerekli sayıyorum. Şöyle, alıştırma olsun diye.

— Çok iyi!

— Kimi yargılıyacağız?

— Önemi yok... Haklı! diye bağrışıldı.

Onları yüreklendirmek isteyen Sologdin, rahatça yerleşip:

— Eğlenceli! Çok eğlenceli! dedi.

Bugün dinlenmeyi her zamankinden fazla hak etmişti; hem dinlenip hem eğlenmesi gerektiğine inanıyordu.

Ortaya attığı eğlentinin her türlü denetimden kurtulacağını sezen «müdebbir» Kagan, bir şey söylemeden duvara doğru yürüyüp ranzasına çöktü.

Belirli birini henüz düşünmemiş olan Rubin:

— Kimi yargıladığımızı duruşma sırasında keşfedeceksiniz, dedi. İzin verirseniz ben savcı olacağım. Savcılık görevi her zaman bende özel duygular uyandırmıştır.

Şaraşka'da herkes, Rubin'in, kendisinden nefret eden savcılarla uğraştığını ve beş yıl boyunca askerî başsavcılık makamıyla mücadele ettiğini biliyordu.

— Gleb, diye devam etti Rubin. Sen mahkeme başkanı olacaksın. Tarafsız, art düşüncesi olmayan, tek kelimeyle sana boyun eğmiş bir yargıçlar üçlüsü seç.

Nerjin, pabuçlarını yere atıp gitti üst ranzadaki yatağına çöktü. Geçen her saat onu sabahki görüşmeden uzaklaştırıp alışkın olduğu tutuklular dünyasına sokuyordu. Rubin'in çağrısı onda kendine destek buldu. Ranzanın tahta korkuluğuna kaydı, bacaklarını aradan sarkıttı, bu sözde odanın ortasındaki tribündeki yerini aldı.

— Hadi bakalım, yardımcılarım kimler olacak? Buraya gelin!

Koğuşta sürüyle tutuklu vardı, duruşmayı dinlemek istiyorlardı; ama gerek çekindiklerinden, gerekse gülünç olmaktan korktuklarından gönüllü yargıç yardımcılığına bir türlü yanaşmıyorlardı. Nerjine komşu üst ranzada boşluk uzmanı Zemelya uzanmış, gazetesini okuyordu. Nerjin gazeteyi elinden kaptı.

— Seni kurnaz seni! Yeterince okudun, öğrendin! Dikkat etmezsen sen de dünya hâkimiyetine doğru sürüklenirsin ha! Gel otur da yardımcım ol.

Aşağıdakiler alkışladılar:

— Hadi bakalım Zemelya, hadi!

Zemelya iyi huyluydu, direnemezdi. Utangaç bir gülümsemeyle sıfır numara traşlı kabak kafasını yatağının kenarındaki çubukların arasından geçirdi:

— Halk tarafından seçilmek ne büyük bir şeref! Ama dostlarım, ben öğrenim görmedim. Bu işi beceremem...

Dostça kahkahalar duyuldu:

— Hiç birimiz bu işi yapamayız! Hiç birimize bunu okutmadılar!

Aldığı tek cevap bu oldu ve yargıç yardımcılığına getirildi.

Nerjin'in öbür yanında Russka Doronin yatıyordu. Soyunmuş, yorganının altına girmiş, tepesine de bir yastık bastırmıştı. Mutluluktan çılgın gibiydi, ne bir ses duymak, ne bir şey görmek, ne de görülmek istiyordu. Yalnız gövdesi koğuştaydı; düşünceleri ve yüreği evine dönen Clara'nın peşinden sürüklenmişti. Şaraşkadan ayrılmadan hemen önce Noel Çamı için ördüğü hasır sepeti bitirmiş ve gizlice Russka'ya vermişti. Şimdi yatağın içinde gizlediği, öpücüklere boğduğu şey bu sepetti.

Russka'yı rahatsız etmenin gereksizliğini anlayan Ner-

jin, gözleriyle ikinci bir yardımcı aradı. Bulatof'a seslendi sonra:

— Amantay! Amantay! Gel, mahkeme kuruluna katıl.

Bulatof, alaycı bir gülümsemeyle:

— Gelmek isterdim ama oturacak yer yok! dedi. En iyisi kapının yanında durup mübaşirlik yapayım.

Adamson'un ardında iki kişinin daha saçını kesen, belden yukarısı çıplak, koğuşun ortasındaki en son müşterisiyle uğraşan Khorobrof bağırdı:

— Başka bir yardımcıyı neden istiyorsun? Nasıl olsa karar önceden verilmedi mi? Bir kişiyle de başının çaresine bakabilirsin.

— Doğru, dedi Nerjin. Bir asalağı boşu boşuna neden yanımıza alalım? Ama sanık nerede? Mubaşir! Sanığı içeri getirin! Herkesin susmasını istiyorum.

Uzun ağızlığıyla ranzanın kenarına vurdu. Konuşmalar kesildi.

— Duruşma! Duruşma! diye bağırdı birkaç kişi.

Dinleyicilerin bir bölümü oturuyordu, bir bölümü ayak taydı.

Aşağıdan, mahkeme başkanının altından Potapof'un hüzünlü sesi yeknesak bir tonda mırıldandı:

— Bakışlarımı Gökyüzüne kaldırsam Siz oradasınız. Cehenneme yöneltsem Siz yine oradasınız. Denizin derinliklerine insem Sizin sağ eliniz yine erişir bana.

Potapof, okulda tanrıbilim okumuştu ama, mühendislik mesleğinin güçlendirdiği belleği ortodoksların akait kitabını ezberinde tutmasına yol açmıştı. Yargıç yardımcısının altından, bardağın içindeki şekeri karıştıran kaşığın şıngırtısı duyuldu.

— Valentulya! diye bağırdı Nerjin ürkütücü sesiyle. Kaşığınla gürültü yapmaman kaç kere hatırlatıldı sana!

— Onu yargıla! diye kükredi Bulatof.

Bir sürü el Priyançikof'u alt ranzanın alacakaranlığından çekip çıkararak koğuşun ortasına getirdiler. Güç belâ ellerinden kurtulup sinirlenen Valentulya:

— Yeter be! dedi. Savcılardan da bezdim, duruşmalarınızdan da! Kimin başkasını yargılamaya hakkı var? Ne eğlenti yani!

Sonra dönüp mahkeme başkanına seslendi:

— Size acıyorum dostum! S.........n gidin!

Nerjin yargıçlar kurulunu seçerken Rubin numarasını hazırlamıştı. Koyu renk gözlerinde yeni bir buluşun ışı-

ğı parıldıyordu. Priyançikof'u bağışladığını gösteren bir hareketle:

— Bırakın onu! dedi. Büyük adalet sevgisiyle Valentulya, hükûmet avukatı olabilir. Kendisine bir sandalye verilsin!

Her şakanın elde olmadan bayağı, iğneleyici ya da gerçekten ilginç hale dönüştüğü bir an vardır. Pelerin niyetine sırtına bir battaniye atan Rubin ayağında çoraplarla komodine tırmandı. Mahkeme başkanına:

— Sayın yargıcım! dedi. Sanık mahkeme karşısına çıkmak istemedi, bu nedenle kendisini **gıyabında** yargılayacağız. Duruşmanın başlamasını talep ediyorum.

Kapıya yığılan kalabalık arasında, kızıl bıyığıyla dikkat çeken kapıcı Spiridon da vardı. Buruşuk içindeki sarkık yanaklı zeki yüzünden hem alaycılık hem de ciddiyet akıyordu. Somurtarak baktı mahkeme kuruluna.

Spiridon'un ardında, sapsarı ve ince yüzü, başında yün takkesiyle profesör Çelnof duruyordu.

Nerjin, tiz bir sesle açıkladı:

— Yoldaşlar, dikkat! Mavrino Şaraskası Askerî Mahkemesinin açıldığını ilân ediyorum. Yargılanacak sanığın adı...

— Olgoviç İgor Sviyastoslaviç, diye fısladı savcı.

Onun düşüncesini hemen sezen Nerjin, genizden gelen sesiyle okur gibi yaptı:

— Sanık Olgoviç İgor Sviyastoslaviç, Novgorod-Sieverski ve Putivl Prensi. Doğduğu tarih, aşağı yukarı... mübaşir efendi, neden aşağı yukarı oluyor? Dikkat! Mahkemenin elinde yazılı metin bulunmadığından iddianame savcı tarafından, yüksek sesle okunacak.

50. HAİN PRENS

Rubin, yazılı bir metin okur gibi büyük bir rahatlıkla konuşmaya başladı. Tam dört kere yargılanmıştı, yargılama usulleri ezberindeydi.

— Sanık Olgoviç İgor Sviyastoslaviç'le ilgili, beş milyona üç milyon altı yüz elli bir bin dokuz yüz yetmiş dört sayılı dâvanın sonuçları şunlardır. Devlet Güvenlik kuruluşları, söz konusu dâvanın sanığı İ. S. Olgoviç'i ele geçirdiler. Yapılan soruşturma büyük yararlıklar gösteren rus ordusunda prens ve bir süvari kolordusu komutanı olan Olgoviç'in, ülkesine ihanet eden aşağılık bir casus olduğunu ortaya çıkardı. İhaneti, ülkemizin baş düşmanı Konçak Han'a isteyerek teslim olup tutsak edilmektir. Kendisiyle birlikte öz oğlu Vladimir İgoreviç'i, kardeşini, yeğenini ve askerleri, silâhları, demirbaş listesi çıkarılmış araç - gereçleriyle kolordusunu da düşmana bıraktı.

Casusluğu, baltalayıcı çalışması daha başlarda, gerici papazlar tarafından düzenlenen bir güneş tutulmasına kanıp emrindeki askerler arasında siyasî propagandayı ihmal etmesiyle görüldü. Birliğindeki askerler, «miğferleriyle Don sularını içmeye» gidiyorlardı. Oysa Don suları —iki kere klorlanma zorunluluğu o sıralar konmadığından— sağlıklı değildi. Bunun yerine, sanık, düşman birliklerini gördüğünde askerlerine, bir sorumsuzluk örneği olan şu çağrıda bulundu:

KARDEŞLER, İŞTE ARADIĞIMIZ DÜŞMAN, ONA SALDIRALIM, İLERİ!

(İddianame - Cilt I, sayfa 36)

Novgorod - Sieverski, Kursk, Putivl - Rilsk birleşik kuvvetlerinin yenilgisinin ülkemiz için ifade ettiği kötü anlam, büyük Kiyef prensi Sviyatoslaf tarafından şu terimlerle çok iyi belirtilmiştir:

TANRI, DİNSİZLERİ YOK ETMEME İZİN VERSİN NE YAZIK Kİ BU GENÇLİĞİ TUTAMADIM.

(İddianame - Cilt I, sayfa 88)

Saf Sviyatoslaf'ın sınıf körlüğünden gelen hatası, bütün seferin kötü düzenlenmesiyle rus askerî güçlerinin dağılmasını bir tek suçlunun «gençliği»ne vermesi, bilerek yapılan sonucu çok ağır bir ihanetle karşı karşıya bulunduğumuzu farketmemesidir.

Sanığın kendisi bir soruşturmayla bir dâvadan sıyrılmasını becermiştir ama tanık Aleksandr Porfiriyeviç BORODİN'le adının açıklanmasını istemeyen, burada METNİN YAZARI diye anacağımız bir başka tanığın inkâr edilmesi imkânsız ifadeleri prens İ. S. Olgoviç'in önce, Sovyet komuta heyeti için olumsuz koşullarda kabul edilen savaşın yönetiminde oynadığı iğrenç rolü ortaya koydu. Bu olumsuz koşullardan ilki hava yönündendi:

RÜZGÂR ESİYOR, OKLARI UÇURUYOR,
VE İGOR'UN ALAYLARININ ÜSTÜNE
YAĞDIRIYORDU...

İkincisi de taktik yönünden:

DÖRT YANDAN DÜŞMAN YAKLAŞIYOR
HER YÖNDEN BİRLİKLERİMİZİ KUŞATIYORDU.

(Aynı Cilt, 123 ve 124. sayfalar, METNİN YAZARI'nın ifadesi.)

Gerek kendisi, gerekse tutsak edilen piç prensinin davranışı daha alçakça oldu. Bu sözde tutsaklık süresince ikisinin de içinde yaşadığı koşullar Konçak Han'la iyi ilişkiler kurduklarını ortaya koyar. Tarafsız bir gözle bakıldığında bunun, birliklerini göz kırpmadan düşmana teslim etmeleri karsılığında Poloveç komuta heyeti tarafından kendilerine verilen bir armağan olduğu anlaşılır.

Yine tanık Borodin'in ifadesi, prens İgor'un tutukluluk süresince bir atı ve kuşkusuz başka atlarının da olduğunu ortaya koyuyor:

CANIN İSTİYORSA, DİLEDİĞİN ATI AL!

(Cilt I, sayfa 233)

Konçak Han, ayrıca. prens İgor'a şunları da söyledi:

BURADA KENDİNİ TUTSAK SAYIYORSUN, AMA GERÇEKTEN TUTSAK HAYATI MI YAŞIYORSUN?

YA DA, BENİM KONUĞUM DEĞİL MİSİN, ASLINDA!

biraz ilerde :

BÖYLE Mİ YAŞAR TUTSAKLAR, HADİ SÖYLE

(Yine Cilt I, sayfa 300)

Poloveç Hanı, hain prensle ilişkilerinin bütün iğrençliğini ortaya koyuyor:

CESARET VE GÖZÜPEKLİĞİNDEN ÖTÜRÜ, SEN, PRENSİM, BENİM İÇİN ÇOK DEĞERLİSİN.

(Cilt 3, sayfa 5)

Daha derin bir soruşturma, bu iğrenç ilişkilerin Ka-

yal Irmağı savaşından çok önce de varolduğunu ortaya koyuyor :

GÖZÜMDE HER ZAMAN DEĞERLİYDİN.

(Aynı cilt, sayfa 14, tanık Borodin'in ifadesi)

yine :

SENİN DÜŞMANIN DEĞİL, AMA SADIK MÜTTEFİKİN, SADIK DOSTUN, KARDEŞİN OLMAYI HEP İSTERDİM...

(Aynı yer ve daha sonrası)

Bütün bunlar, sanığın Konçak Hanın suçortağı, uzun süreden beri Poloveçlilerin emrinde bir ajan, bir casus olduğunu ortaya koyuyor.

Daha önceki bilgilere de dayanarak, 1151 Kiyef doğumlu, rus uyruklu, Parti'ye kayıtlı olmayan, sabıkası bulunmayan, Sovyetler Birliği vatandaşı, mesleği komutanlık, prens rütbesiyle süvari kolordusu komutanlığı, birinci derecede Viking nişanı, Kızıl Güneş nişanı ve Altın Kalkan madalyasıyla taltif edilen sanık İgor Sviyastoslaviç Olgoviç aşağıdaki suçlarla itham edilmektedir:

İstiyerek ülkesine karşı aşağılık ihanet suçunu işlemek; yıllardan beri Poloveç Hanıyla yakın işbirliği ve casusluk yapmak. Başka bir deyimle, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Federasyonu Ceza Kanununun 58-I, 58-VI, 58-IX, 58-XI. maddelerinin kapsamına giren suçları işlemiştir.

Yukarda açıkça belirtilen iddianame karşısında Olgoviç suçunu itiraf etmiş ve ayrıca, tanıkların ifadesi, bir şiir ve bir opera tarafından maskesi düşürülmüştür.

Sovyet Sosyalist Federasyonu Ceza Kanununun 208. maddesi gereğince de, sanığın yargılanması için söz konusu dâva savcıya havale edilmiştir.

Rubin soluk aldı ve zek'lere ciddi ciddi baktı. Sel gibi akan hayâl gücüne kapılmış sürükleniyor, bir türlü duramıyordu. Salonda ve kapıda kahkahalar birbirini izliyor, herkes devam etmesi için Rubin'i sıkıştırıyordu. Çeşitli muhbirlerin, değişik iğrenç kişilerin bulunduğu bu koğuşta, söylemek istediğinden çok fazlasını ve ağırını çoktan ağzından kaçırmıştı.

Kırlaşan ve kesilip taranmadığından alnına, kulaklarına, ensesine dökülen uzun kızıl saçlarıyla Spiridon, bir kere olsun gülümsememişti. Kaşlarını çatarak inceliyordu mahkeme kurulunu. Bu elli yaşındaki Rus, eskiden tutuklanan sözkonusu prensin adını ilk kez duyuyordu: Yine de mahkemenin alışılmış havası, savcının sarsılmaz

güveni kendi başından geçenleri bir kere daha hissetmesine yol açmıştı. Savcının vardığı sonuçtaki haksızlıkları da, zavallı prensin bütün acılarını da seziyordu.

Aynı genizden gelen, ölçülü sesle Nerjin:

— Sanığın burada bulunmayışı ve tanıkları sorguya çekmenin gereksizliğini göz önünde tutarak tarafları ilgilendiren sonuçlara gelelim. Söz yine savcının.

Nerjin dönüp Zemelya'nın onayını bekledi. Hiç bir şeye engel olmayan yargıç yardımcısı:

— Tabii, tabii, dedi.

Rubin, tatsız bir sesle :

— Yargıç yoldaşlar, dedi. Bu ürkütücü suçlamalara. gözlerinizin önüne serilen bu iğrenç cinayet dizisine ekleyecek fazla bir şeyim yok. Her şeyden önce, yaralı bir askerin tutsak olmaktan başka çaresi kalmadığı gibisinden çok yaygın, çarpık bir görüşü çürüteceğim. Bizim görüşümüz hiç de böyle değil yoldaşlar! Prens İgor'un durumunda hiç değil. Savaş alanında yaralandığı söyleniyor. Ama bugün, olaydan yedi yüz altmış beş yıl sonra, yaralandığını bize kim ispatlayabilir? Tümen askerî cerrahının imzasını taşıyan ve yaranın varlığından söz eden resmî bir belge var mı elimizde? Ne olursa olsun, dâva dosyasında böyle bir resmî belge yok yargıç yoldaşlar!

Amantay Bulatof gözlüğünü çıkardı, kurnaz parıltısından yoksun kalan gözler büyük bir yasa gömülmüştü.

Gerek o, gerek Priyançikof, Potapof ve oradakilerin pek çoğu aynı «vatana ihanet» ve düşmana isteyerek tutsak olma suçundan mahkûm edilmişlerdi.

— Öte yandan, dedi savcı, sanığın Poloveç Han'ının elindeyken gösterdiği iğrenç tutumu da belirtmeliyim. Prens İgor'un ülkesini düşündüğü bile yoktu, aklı fikri karısındaydı:

YAPAYALNIZSIN BENİM ÇOK SEVGİLİ GÜVERCİNİM,

YAPAYALNIZSIN...

İyice incelendiğinde duyguları anlaşılabilir bir hâl alıyor. Yaroslavna çok gençti, prensin ikinci karısıydı, böyle bir kadına güvenemezdi. Prens İgor, bencil bir fırsatçı olarak karşımıza çıkıyor. Poloveç dansözleri kimin için raksediyorlardı, sorarım size? Onun için tabiî. Yetkili makamlar tarafından yurttaşlarımızın yabancılarla evlenmesi kesinlikle yasaklandığı halde, iğrenç piçi Konçak Han'ın kızıyla cinsel ilişkiler kuruyordu. Üstelik bütün

bunlar, Sovyet - Poloveç ilişkilerinin en gergin döneminde oluyordu, tam...

Kagan, yattığı yerden bağırdı:

— Müsaade edin! Savcı, o sıralar Rusya'da Sovyet yönetimi olduğunu nereden biliyor?

Nerjin emretti:

— Mübaşir efendi! Atın şu pis ajanı dışarı!

Ama Bulatof harekete geçemeden Rubin, meydan okumayı kabul etti:

— İzin verirseniz cevabım hazır .Olayların diyalektik açıdan incelenmesi bu konuda da kesin deliller ortaya çıkarıyor. Yazarın şu satırlarını okuyun:

PUTİVL ÜZERİNDE KIZIL BAYRAKLAR DALGALANIYORDU.

Açıkça anlaşılmıyor mu? Putivl askeri bölgesi komiserliğinin başındaki soylu prens Vladimir Galitski, doğduğu şehri savunmak için Skula ve Yeroşka komutasında mahallî halk muhafızları birligini kurdu. Aynı anda Prens İgor, Poloveç karılarının çıplak bacaklarını seyrediyordu. Onun bu kaygusu karşısında hiç birimiz kayıtsız kalamayız. Ama Konçak, «güzellerden birini» seçmesini söylememiş miydi kendisine? Öyleyse bu alçak neden içlerinden birini almadı? Bir erkeğin güzel bir kadını geri çevireceğine kim inanır? Sanık, sözde Konçak Han'ın elinden kaçıp **isteyerek** ülkesine döndüğünü söylerken utanmazlığın doruğuna çıkıyor. «İstediği at»ı alması söylenen bir adamın, bütün bunlardan vazgeçip ülkesinne dönmesinden kim kuşkulanmaz? Böyle bir şey mümkün olabilir mi?

Savaştan sonra kurtulup ülkelerine dönen bütün tutsaklara da aynı şey sorulmuştu. Şpiridon'a da «Düşman hasabına çalışmıyorsanız neden ülkemize döndünüz?» demişlerdi.

Ancak bir tek yorum sözkonusu edilebilir: Prens İgor Poloveç casusluk kuruluşunun hizmetine girerek Kiyef ülkesinin dağılmasını kolaylaştırmak için geri dönmüştür! Yargıç yoldaşlar! Hem bende, hem de sizde soylu bir nefret, bir kızgınlık kaynıyor! İnsanlık adına bu köpoğlunun asılmasını talep ediyorum! Ama, ölüm cezası kaldırıldığı için yirmi beş yıl çürümesini, ayrıca da beş yıl sürgün cezasına çarptırılmasını istiyorum. Ahlâksız ve gençlerimiz arasında haince tavırları yaygınlaştıracak PRENS İGOR operasının yasaklanmasında da mahkememiz karar-

lıdır. Mahkeme, ayrıca bu dâvanın tanığı A. P. Borodin hakkında da kovuşturma açılmasına ve ihtiyaten tutuklanmasına karar verecektir. Şu aristokratlar hakkında da koğuşturma açılmasını istiyorum: 1. Rimski, 2. Korsakof, Çünkü sözü edilen operayı bestlemeseler gösterilmesine imkân bulunmazdı. Bu kadar.

Rubin, masadan yere atladı. Konuşmaktan yorulmuştu.

Kimse ses çıkarmadı, kimse gülmedi.

Priyançikof, davet edilmeden yerinden kalktı ve derin sessizlikte:

— Ne olursa olsun beyler, ne olursa olsun! 20. yüzyılda mı yaşıyoruz, yoksa taş devrinde mi? İhanet kelimesi ne demek? Atomun parçalandığı, elektronik beyinlerin bulunduğu çağda bu kelime ne anlama geliyor? Kim, onu özgürlüğünden yoksun bırakma hakkını kendinde görebilir?

— Özür dilerim ama, yanılmıyorsam sanık savunuluyor, dedi profesör Çelnof terbiyelice. Bütün bakışlar ona dönmüştü. Her şeyden önce meslekdaşımın sözünü etmediği bir takım olayları, savcının iddianamesine eklemeliyim...

— Tabii, tabii Vladimir Erastoviç, diye bu sözleri onayladı Nerjin. Her zaman suçlamadan yana ve savunmanın karşısındayız ve yasaların çiğnenmesi için yapılacak her şeye izin vermeye hazırız. Devam edin!

Profesörün dudaklarında zoraki bir gülümseme belirdi. Alçacık ve tatlı bir sesle konuşuyor, dinleyiciler kendisini saygıyla dinledikleri için sesi duyulabiliyordu. Sanki gözünün önündeki sayfaları görür gibi, açık renk gözleri koğuştakilerin çok ötesine dikilmişti. Yün takkesinin yuvarlak pomponu incecik yüzünü daha da sivriltiyor, ona açıkgöz bir hava veriyordu.

— Şunu belirtmek isterim ki, dedi matematik profesörü, Prens İgor daha komutan olmadan özel güvenlik kuruluşumuzun soru kâğıdını yanlış doldurduğunda ilk kez maskesi düşürülmüştü. Annesi Poloveç'liydi, bir Poloveç prensinin kızıydı. Demek ki onun da kanının yüzde ellisi Poloveç kanı. Yıllardan beri Poloveçlilerin müttefikiydi. Savaştan önce Konçak'ın gözünde, her zaman «sağlam bir müttefik, güvenilir bir dost»tu! 1180 yılında Monomaque ailesine yenildiğinde, Koçak Han'la aynı gemiye binip kaçmıştı. Sonraları Sviyatoslaf ve Riyurik Rostisla-

viç, bütün Rusları Poloveçlilere karşı birleştiren sefere katılmasını Prens İgor'dan istediklerinde, İgor, «buz tuttuğu» gerekçesiyle kabul etmemişti... «toprak buzla kaplanacak.» Belki o çağda Konçak'ın kızı Svoboda Konçakova, İgor'un oğlu Vladimir İgoriyeviçle nişanlanmıştı bile, 1185 yılı, şu sıra bizi yakından ilgilendiren bu 1185 yılı içinde İgor'un kaçmasına kim yardım etti? Bir Poloveçli, Sonradan İgor'un soylular arasına soktuğu Poloveçli Svur. Konçak'ın kızı da sonunda İgor'a bir torun doğurdu. Bütün bunları gizlediği için METNİN YAZARI'nın, Borodin'in operasının bu hain eğilimlerini ses etmeden geçiştiren müzik eleştirmeni Stassof ve herhalde eserin tek yazılı metninin yanmasında parmağı bulunan kont Mussin - Puşkin hakkında da dâva açılmasını istiyorum. Birinin bir başkası hesabına ipuçlarını yok ettiği açıkça ortada.

Sözünü bitiren Çelnof geri çekildi.

Dudaklarında hep aynı solgun gülüş vardı.

Herkes susuyordu.

İzak Kagan, nefretle bağırdı:

— Sanığı savunacak kimse yok mu? Ne olursa olsun, bu adam mutlaka savunulma ihtiyacını duymaktadır!

— Bu alçağın savunulması gereksiz, dedi Dvoyetosof. I. maddenin B bendinin kapsamına giriyor suçu, kurşuna dizilmeli!

Sologdin somurttu. Rubin'in söyledikleri çok eğlenceliydi. Çelnof'un bilgisine de saygı gösteriyordu. Ama prens İgor Rus tarihinin öğündüğü, zafer çağının en başarılı süvarisiydi; Demek ki, dolayısıyla da olsa küçük düşürülmemeliydi. Sologdin'in ağzında bir acılık belirdi.

— Hayır, hayır, dedi İzak içten pazarlıklı bakışlarını çevresinde gezdirerek. Yargıç yoldaşlar! Namuslu bir memur olarak savcının vardığı bütün sonuçlara kayıtsız şartsız ben de katılıyorum. Vicdanım Prens İgor'un yalnız asılması değil, aynı zamanda da parçalanması gerektiğini fısıldıyor. Tabii, insancıl ceza kanunumuzdan ölüm cezası kaldırılalı üç yıl oluyor, yerine başka bir şey koymak bizim için kaçınılmaz. Yine de savcının neden böylesine şüpheli bir yumuşaklıkla iddianamesini okuduğuna akıl erdiremiyorum. Savcının kendisi hakkında da kovuşturulmaya girişilmesi gerektiği açıkça belli. Neden en ağır cezanın iki adım ötesinde durdu da yirmibeş yıl kürek cezası istedi? Her şey bir yana, ceza kanunumuzda yirmi beş yıl kürekten çok daha ağır bir ceza mevcut.

İzak, mümkün olduğu kadar büyük bir etki yapabilmek için sustu. Sabırsızlıkla:

— Bu da nesi İzak? diye seslendiler.

Acele etmeden, sözde masum bir havayla:

— Geçici 20. maddenin a bendi, dedi.

Orada bulunanlar arasında, büyük cezaevi tecrübelerine karşın, kimse böyle bir maddenin sözünü duymamıştı. Bu hukukçu nereden uyduruyordu bu maddeyi?

— Ne diyor o madde?

Sağdan soldan, hayasız sözler duyuldu:

— Sanığın hadım edilmesi!...

İzak, kılını kıpırdatmadan:

— Aşağı yukarı, dedi. Aşağı yukarı. Aslında manevî hadım sözkonusu. Geçici 20. maddenin a bendi emekçi düşmanı ilân edilip Sovyetler Birliği topraklarından sürülmeyi öngörüyor. Sanık isterse gitsin Batıda gebersin. Başka söyleyecek sözüm yok.

Alçakgönüllülükle, darmadağınık saçlı kafasını yana eğip ranzasına yürüdü. Koğuşta büyük bir kahkaha tufanı koptu.

Müşterisi traş makinesinin acısıyla yerinden fırlarken, gülmekten neredeyse katılacak gibi olan Khorobrof:

— Nasıl, nasıl? diye haykırıyordu. Batıya mı gitsin isterse? Gerçekten böyle bir madde var mı?

— En ağır ceza verilmeli! diye bağırıyordu herkes. Ona en ağır ceza verilsin!

Spiridon kurnazca güldü. Herkes bir ağızdan konuşup dağıldı.

Rubin yine yüzükoyun uzandı, Moğolca - Fince sözlüğe verdi dikkatini. Aptalca herkesin dikkatini üzerine çektiği için kendi davranışını lânetliyor; oynadığı rolden utanç duyuyordu.

51. YİRMİ YILLIK GEÇMİŞ

Adamson buruşuk yastığına yaslanmış, **Monte Kristo Kontu**'nu yutarcasına okuyordu. Koğuşta olup bitenlere sırtını dönüp uzanmıştı. Hiç bir adli güldürü onu eğlendiremezdi. Çelnof'un söyledikleri yeni olduğundan, bir ara başını çevirip baktı.

Eskiden çok iyi ve duygulu bir hatip olan Adamson, yirmi yıllık sürgün, cezaevi, hücre, kamp ve şaraşka hayatından sonra hem kendi, hem de çevresindekilerin acıları karşısında her türlü duyguyu yitirmişti.

Koğuşta yapılan duruşma savaşta tutsak düşenleri ilgilendiriyordu: İlkin beceriksiz generalleri tarafından tutsaklığa, ardından Stalin'in kılını kıpırdatmadan açlıktan kırılmaya terkettiği, 1945 ve 1946 dalgasıyla sürüklenen eski askerleri. Teorik yönden Adamson başlarından geçen trajediyi kabul ediyordu ama bu benzerleri gibi bir dalgaydı, üstelik en önemli dalga da değildi. Bir sürü yabancı ülke gördükleri için ilginçti savaş tutsakları, ama Potapof'un dediği gibi, kendiliğinden birer sahte tanık olup çıkmışlardı. Hem onların dalgası boştu, donuktu. İsteyerek siyasi savaşı seçen adamlar değil, zavallı savaş kurbanlarıydılar.

Bütün diğer kuşaklar gibi, N.K.V.D. tarafından tutuklanan her zek dalgasının kendine özgü tarihi ve kahramanları vardı.

Bir kuşağın ötekini anlaması güçtü: Rahat ve bolluk içinde yaşamak uğruna Parti toplantılarında söylediklerini inkâr edecek yerde isteyerek Yenisey kıyılarına sürülmeyi seçen ,kendisi gibi devlerle kıyaslanamazdı bu koğuştakiler. Onun gibiler İhtilâlin biçim değiştirmesini, yozlaşmasını kabul etmemişlerdi, saf kalması için kendilerini feda etmeye hazırdılar. Ama Ekim İhtilâlinden otuz yıl sonra, bu genç yabancılar kafilesi, köylüler gibi sövüp sayarak, iç savaş yıllarında kurşuna dizilmelerine yol açacak şeyleri açık açık söyleyip önlerine geleni lânetliyerek gelmişlerdi cezaevine.

Bu nedenle, hiç bir eski savaş tutsağına kişisel düşmanlığı olmayan Adamson böyle bir türün varlığını kabul etmiyordu.

Üstelik, sık sık kendi kendine tekrarladığı gibi tutuk-

luların duyduğu ilgiyi çoktan yitirmişti. Gençliğinde, koğuşun öbür ucunda söylenen her şey onu meraka düşürürdü ;şimdi bu merakı da yok olmuştu. İşiyle ilgilenmekten de vazgeçmişti. Moskova dışındaki bir şehirde doğduğundan ailesiyle ilişkileri de kesilmişti; ziyaretçisi gelmiyordu; sansürden geçen mektuplar da, yollayan tarafından yazılırken yoksullaşıp daha şaraşkaya varmadan kuruyordu. Gazete okumakla vakit geçirdiği de yoktu; başlıklarına bir göz atmakla ne demek istediklerini rahatça anlıyabiliyordu. Günde bir saatten fazla müzik dinleyemez, radyoda yapılan konuşmalara ya da durmadan yalan söyleyen kitaplara dayanamazdı. İçinden dünyanın ve bütün hayatını verdiği doktrinin geleceğiyle yakından ilgileniyordu ama, çevresinde olup bitenlere kayıtsız görünmeye alıştırmıştı kendini. Böylece gençliğinde kurşuna dizilmeyen, aç bırakılmayan ya da zehirlenip öldürülmeyen Adamson, gerçeğin ateşiyle yanıp tutuşan kitapları değil de eğlendirici, bitip tükenmeyen cezasının nasıl geçtiğini unutturan kitapları seviyordu.

Hayır, 1929 da, yirmi yıl önce Yenisey'deki taygada **Monte Kristo** okunmuyordu. Angara üzerinde, tayganın içinde oyulmuş sekiz yüz kilometrelik kızak yolunun sonunda varılan Dotçani köyünde, Yeni Yılı kutlama gerekçesiyle yüz kilometrelik bir çevreden gelen sürgünler, uluslararası ilişkilerle ülkenin iç durumunun tartışılacağı bir toplantı yapmışlardı. Isı sıfırın altında elli dereceydi. Kalorifer kaldırıldığından, geçici olarak, sürgünler için köşeye yerleştirilen soba geniş Sibirya kulübesini ısıtmaktan uzaktı. Kulübenin içinde ne var ne yok donuyordu. Zaman zaman, kütükten duvarlar gecenin karanlığında silâh sesini andıran çatırtılar çıkarıyordu.

Toplantı, Sataneviç'in Parti'nin köydeki politikası üzerine hazırladığı raporla açıldı. Kasketini çıkardı, siyah kıvırcık saçlarını ortaya döktü ama yan cebinde görünen ingilizce ders kitabıyla koyun postundan paltosunu muhafaza etti. «Düşmanı yakından tanımak gerek», diyordu. Sataneviç hep başkan olmayı düşlerdi. Sonradan, Vorkuta kampındaki grev sırasında kurşuna dizildiğini öğrendiler. Ne yazık ki gerek Sataneviç'in, gerekse diğerlerinin raporları tartışıldıkça sürgündekilerin zayıf birliği dağılma belirtileri gösteriyordu. Ortaya iki, üç değil, içerdekilerin sayısı kadar görüş çıkmıştı. Sabah, herhangi bir so-

nuca varılamadan toplantının önemli bölümü bezginlik içinde sona erdi.

Sonra, budak delikleriyle örtünün yırtıklarını gizlemek için masayı çam dallarıyla süsleyip resmî makamların sağladığı çatal, bardak ve tabaklarla yediler, içtiler. Eriyen dallar kar ve reçine kokuyor, ellerine batıyordu. İyi kötü imbikten geçirilmiş bir votka içiyorlardı.

Kadehler birbiri ardından şerefe kalkarken, orada bulunanların hepsi boyun eğmiyeceklerine, mücadeleden vazgeçmiyeceklerine yemin ettiler.

Biz ağızdan, **Varşavianka, Bayrağımız yeryüzünde dalgalanıyor, kara baron** gibi ihtilâl şarkıları söylediler.

Sonra da kafalarından geçeni rasgele tartışmaya koyuldular yeniden.

Harkof'ta, bir tütün fabrikasında işçilik yapan Roşa, Ukrayna'dan Sibirya'ya kadar getirdiği ve pek öğündüğü kuştüyü yastığının üstünde oturuyordu. Bir sigarayı söndürüp öbürünü yakıyor, küçümseyen bir hareketle kıvırcık saçlarını boyuna arkaya itiyordu.

— Aydınlara tahammülüm yok! Karmakarışık, ince tartışmalarıyla midemi bulandırıyorlar. İnsan psikolojisi, ihtilâl öncesi yazarların düşündüklerinden çok daha basittir. Bizim sorunumuz insanlığı kafa yükünden kurtarmaktır.

Nasıl olduğunu anlıyamadan kadın mücevherlerinden söz etmeye başladılar. Kısa süre önce genç karısını Rusya'dan getirten eski Odessa savcılarından Patruşef, meydan okurcasına:

— Neden geleceğin toplumunu yoksulluk içinde yaşatmak istiyorsunuz? dedi. Her kadının inci gerdanlık takacağı, ya da her erkeğin sevgilisinin başını bir taçla süsleyeceği çağı neden düşlemiyeyim?

Ne büyük şamata kopmuştu! Ne büyük bir şiddetle, Marks'tan, Plehanof'tan Campanella ve Feuerbach'tan alınma sözlerle bombardıman etmişlerdi onu!

Geleceğin toplumundan ne de rahat söz ediyorlardı! Yeni bir yılın, 1930 un güneşi doğmuştu, bakmak için dışarı çıktılar. Pembe duman sütunlarının gökyüzüne yükseldiği soğuk, yakıcı bir sabahtı. Angara'nın uçsuz bucaksız beyazlığında köylü kadınlar hayvanları, bir çam dizisinin yanındaki kara delikten su içirmeye götürüyorlardı.

Ne erkek kalmıştı ,ne at: Hepsi odun kesmeye götürülmüştü.

Aradan yirmi yıl geçti. Şerefe kaldırılan kadehlerin anısı silindi. Bütün direnenler kurşuna dizilmişti. Boyun eğenler de...

Bir limonluğu andıran şaraşkanın damı altında, Adamson'un yapayalnız kafasında görünmeyen bir ağaç gibi sağlam boy veren bütün bu yılların anısıydı.

Adamson kitabına bakıyor; okumuyordu.

Derken Nerjin geldi, ranzasının üstüne çöktü.

Nerjin'le Adamson, Potapof'un da yattığı Butirka'nın hücresinde, üç yıl önce tanışmışlardı. Adamson on yıllık ilk cezasını bitirmek üzereydi, hücredeki arkadaşlarını buz gibi otoritesiyle, iyice kökleşmiş şüpheciliğiyle şaşırtıyordu. Oysa, kısa süre sonra ailesine kavuşmanın delice umuduyla yaşıyordu o da.

Her biri değişik yollar izlemişti. Adamson, dikkatsizlik sonucu serbest bırakıldı. Milisin kendisini kayıtlarına geçirmeyi kabul ettiği Sterlitamak'ta yerleşmiş, ailesi yanına taşınmıştı. Tam yerleşiyorlardı, bir kere daha tutuklandı, sorguya çekildi. Bir tek şey isteniyordu kendisinden: 1929 ile 1934 yılları arasında gerçekten sürgünde miydi? 1934 den sonra mı hapse atılmıştı? Durumun böyle olduğu ve cezasını fazlasıyla çektiği anlaşıldı ama özel mahkeme ona on yıl daha ceza verdi. Şaraşka yönetimi, bütün Sovyetler Birliğine dağılan koca sicil dosyasından eski memurunun yeniden içeri atıldığını örenmiş, onu bir kere daha bulunduğu delikten çıkarıp şaraşkaya getirtmişti. Adamson, bütün tutuklular dünyasında olduğu gibi son getirildiği Mavrino'da da, aralarında Nerjin'le Potapof'un bulunduğu eski tanıdıklarına raslamıştı. Birlikte merdivende durup sigaralarını yaktıklarında Adamson'a, sanki özgür bir yıl geçirmemiş, ailesini görmemiş, bu süre içinde karısına yeni bir kız çocuğu doğurtmamış, bütün bunlar amansız birer düşmüş gibi geldi... Sanki dünyanın tek sağlam gerçeği cezaeviydi.

O gün doğum gününü kutlamaya karar verdiklerinden Nerjin oturmuş ve Adamson'u az sonra hazırlayacakları masaya davet etmişti. Adamson, bakışlarıyla Nerjin'i kutladıktan sonra yan yan bakıp, kimlerin bulunacağını sordu. Adamson, sırtına tulumunu giyip, rahat rahat, don gömlek geçirdiği sakin pazarın canına okumaktan, hele

kendisini oyalayan kitabı bırakmak zorunda kalıp bir kutlama yemeğine gitmekten hiç hoşlanmamıştı. Özellikle böyle bir yemekte hoşça vakit geçirme olanağı yoktu ;bir siyasî tartışma mutlaka patlayacak, her zamanki gibi boş ve gereksiz konuşmalar yapılacak, bu konuşmalara elinde olmadan o da katılacaktı. Aynı zamanda gerçek bir katılma da sözkonusu olamazdı, derinliklere gömülü, sık sık alaya alınan düşüncelerini genç tutuklulara açmak, karısını çırılçıplak gözler önüne sermekti onun için.

Nerjin kimlerin bulunacağını söyledi. Şaraşka'da, Adamson'a gerçekten yakın olan tek kişi Rubin'di. Üstelik gerçek bir komüniste yakışmayan o günkü maskaralığından ötürü de Rubin'i azarlamıştı. Öte yandan Adamson, Sologdin'i de Priyancikof'u da sevmiyordu.

Yine de yapacak şeyi olmadığından çağrıyı kabul etti. Nerjin, eğlentinin yarım saat sonra, Potapof kremayı hazırlar hazırlamaz Priyançikof'la Potapof'un ranzaları arasında başlıyacağını bildirdi.

Konuşurlarken Nerjin, Adamson'un okuduğu kitabı görüverdi:

— Ben de eskiden, cezaevinde «Monte-Kristo»yu okumuştum ama sonuna kadar değil, dedi. Dumas, okurunu dehşete düşürmeye çalışıyor ada İf şatosunu çok tatlı bir cezaevi gibi çizmiş. Her gün pislik dolu kovanın alınıp dökülmesi gibi özgür kişilere has bilgisizlikle Dumas'ın sözünü etmediği yığınla tatlı (!) ayrıntının dışında Dantes'in oradan kaçabilmesine insanın aklı yatıyor. Sözde her hafta gözden geçirilmesi gerektiği halde hücresi, yıllar boyunca kimse tarafından gezilmemiş. Başımızdan geçen tecrübeler, birinin ötekinin ihmalini yakalaması için gardiyanların iki saatte bir değişmesi gerektiğini öğrettiği halde, Dantès'in gardiyanı da hiç değişmiyor. İf şatosunda, şöyle bir bakınmak için bile gardiyan hücreye günlerce girmiyor. Sonra İf şatosunun hücre kapılarında delik bile yok, demek ki orası cezaevi değil, deniz kıyısında bir pansiyon. Hücrede tencere bile unutmuşlar, Dantès'te bunu kaptığı gibi yeri kazmış. Hem sonra morgda etlerini kızgın demirle dağlamadan, nöbetçi noktasında kasaturayla delik deşik etmeden cesedi çuvala sokup ağzını dikiyorlar. Dumas, romanının havasını karartacağı yerde ayrıntılara daha çok özenseydi iyi ederdi.

Nerjin, vakit geçirmek için kitap okumazdı hiç. Oku-

duğu kitaplarda dost ya da düşmanlar arar ve hepsiyle ilgili belirli bir yargıya varıp bunu diğerlerine zorla kabul ettirmeye bayılırdı.

Adamson, onun bu otoriter huyunu biliyordu. Başını yastığından kaldırmadan, dört köşe gözlük camlarının ardından sakin sakin bakarak onu sonuna kadar dinledi.

— Peki geleceğim, dedi Nerjin'in konuşması bitince. Ranzasına iyice yerleşip okuduğu kitaba yeniden daldı gitti.

52. CEZAEVİ HAYATININ TUZU, BİBERİ

Nerjin, krema yapan Potapof'un yardımına koştu. Alman toplama kamplarında ve Sovyet cezaevlerinde geçen açlık yılları sırasında Potapof, yemek yemenin güçümsenecek, utanç verici bir olay değil, hayatın en zevkli deneylerinden biri, yaşantımızın özünü ortaya çıkaran bir şey olduğunu keşfetmişti.

Bütün hayatını, gücü binlerce kilovatla ölçülen transformatörlerin yapımına veren bu yüksek akım uzmanı Rus şöyle diyordu:

Saatleri öğle yemeğine,
Çaya ve akşam yemeğine
Göre ayarlamayı severim.

Potapof'un elleri de zekâsı kadar canlıydı. Bu yüzden, başarılı bir ahçı olmakta gecikmemişti. Almanların elindeyken, patates kabuklarından portakallı pasta yapardı, şaraşkada da tatlı ve reçel ustası kesilmişti.

Şimdi kendi ranzasını Priyançikof'unkinden ayıran geçitte, birleştirilmiş iki gece masası üzerinde çalışıyordu. Ampullerin ışığını kesen üst ranzaların şilteleri altında tatlı bir gölge vardı. Koğuş yarım daire biçiminde olduğu için geçidin başı dardı; pencereye doğru genişliyordu. Dörtbuçuk tuğlalık kocaman pencere girintisi Potapof'un çok işine yarıyordu. Her yanda konserve kutuları, plâstik kaplar ve kâseler vardı. Potapof, bir dinî törene katılırcasına ciddi, sütü, kakaoyu ve iki yumurtayı adına dünya dillerinin hiç birinde raslanmayan bir karışım hazırlamak üzere çırpıyordu. (Bu yiyeceklerin çoğunu, sık sık paketi gelen ve yiyeceklerini paylaşmaktan hoşlanan Rubin'den almıştı.) Geç kalan Nerjin'e homurdandı, sonra ne yapıp edip iki bardak bulmasını emretti: Elinde şimdiden bir termos bardağı, lâboratuvardan yürütülme iki cam kap, dışarda içine dondurma konulan yuvarlak külâhlara benzettiği iki de kâğıt bardak vardı. Eksik kalan iki bardağın yerine Nerjin, iki traş tası almayı teklif etti. Sonra gitti, bunları sıcak suda yıkadı.

Pazar günlerinin sakin, dinlendirici havası koğuşa yayılmıştı. Kimi yatağına uzanmış arkadaşıyla konuşuyor-

du; kimi de gürültülere aldırmadan kitap okuyordu. Geri kalanlar ellerini başlarında kenetleyip ses çıkarmadan yatıyor, bembeyaz tavanı seyrediyorlardı.

Bütün sesler büyük bir kargaşalık içinde birbirine karışmıştı.

Boşluk uzmanı Zemelya, ayağında bir donla üstteki ranzasına uzanmış, yüzünde her zamanki gülümsemesi, kıllı göğsünü kaşıyarak iki geçit ötedeki Mişka Mordvin'e bir şeyler anlatıyordu.

— Doğrusunu istersen her şey bir yarım kopek'le başladı.

— Nasıl?

— Canım eskiden, daha sen çocukken —1926-28 yıllarında— bütün veznelerin üstünde bir yazı vardı: «Yarım kopek bile olsa, paranızın üstünü isteyin!» Üstelik yarım kopekler tedavülden kalkmamıştı, henüz geçiyordu. Veznedarlar ağızlarını bile açmadan verirlerdi paranın üstünü. NEP zamanıydı, barış vardı o sıralar.

— Savaş yok muydu yani?

— Düşünebiliyor musun, savaş mavaş yoktu. Bütün savaşlardan önceydi, barış çağıydı o çağ. Evet, NEP sırasında resmî dairelerdeki memurlar altı saat çalışırlardı, durum şimdiki gibi değildi. İşler eni konu yolundaydı. Herkes görevini en iyi şekliyle yerine getirirdi. Bir çeyrek fazla tutsalar mesai ödemeleri gerekirdi. Sence, ilk ortadan kalkan ne oldu acaba? Bence yarım kopek! Her şey yarım kopeğin ortadan kalkmasıyla başladı. Ardından bakır paralar geldi. Derken 1930 da gümüşler. Derken para denen şey kalmadı ortalıkta. Kimse paranın üstünü veremiyordu. O günden sonra işler çığırından çıktı, adam gibi yürümedi bir daha. Ufak para kalmayınca rubleleri de saymaz oldular. Hiç bir dilenci kopek istemez «Yoldaş, bir ruble versene!» der. Hele resmî dairelerde paranı alırken, zarfın üzerinde yazılı kopekleri isteyeyim deme, yüzüne güler pinti derler sana! Aslında ahmak olan kendileri. Yarım kopek bir insana gösterilen saygının belirtisidir, oysa bir ruble uzatsan altmış kopek vermezler geri. Anlıyacağın kafana sıçarlar. Yarım kopeğin savunmasını üstüne alan olmadı; bak nereye vardık, kaybettik.

Öbür yanda, yine üst ranzadaki bir tutuklu kitabından başını kaldırıp komşusuna seslendi: «Çarlık hükûmeti kokuşmuştu sözde: İhtilâlcinin biri cezaevi komutanının kendisinden özür dilemediği için sekiz gün açlık grevi yap-

mış. Enayi herif de sonunda özür dilemiş. Bak bakalım, Krasnaya Presniya'nın komutanı senden özür diler mi?»

— Şimdi, üçüncü günden sonra tüple beslemeye başlarlar adamı. İyileştikten sonra da, kışkırtıcılık yapmaktan yeni bir ceza bindiriverirler tepene. Nerede okudun anlattığını?

— Gorki'nin kitabında.

Az ötede yatan Dvoyetosof dalgınlıktan sıyrılıp, etkileyici bas sesiyle sordu:

— Gorki okuyan kim?

— Ben.

— Ne buldun Gorki'de?

— Ne bileyim, örneğin, Nijni Novogorod cezaeviyle ilgili birkaç ayrıntı var: Duvara merdiven dayayıp öte yana geçer, kimse de karşına çıkıp seni durdurmaz. Düşünebiliyor musun? Yazar, cezaevi gardiyanlarının tabancaları öylesine paslanmıştı ki diyor, ancak duvara çivi çakmakta kullanabilirlerdi. Bütün bunları bilmek çok faydalı.

Altlarında bitip tükenmeyen cezaevi tartışmalarından biri yapılıyordu: Hapse ne zaman atılmak iyidir? Sorunun soruluş şekline bakılırsa, kimse hapse girmekten kurtulamazmış gibi geliyordu insana. İçerdekiler, diğer tutukluların sayısını biraz büyütme eğilimindeydiler. Topu topu on iki, ya da on beş milyon insan cezaevinde yatarken zek'ler, yirmi ya da otuz milyondan söz ediyorlardı. Neredeyse özgür insan kalmadığına kalıplarını basacaklardı. «Hapse atılmak ne zaman iyidir?» sorusu, gençken ya da yaşlılıkta şeklindeki iki görüş ortaya çıkarmıştı. Genellikle gençler, büyük bir neşe içinde, gençken içeri girmenin iyi olduğunu savunmaktaydılar. O zaman insanın hayatın ne demek olduğunu öğrenmesi mümkün olabilir, on yıl yattıktan sonra hayatını daha akıllı temeller üstünde kurabilirdi. Yaşlılık günlerinde içeri atılan kişi iyi yaşıyamadığı, hayatı bir yanlışlar dizisinden ibaret olduğu, bu yanlışları düzeltemiyeceği için yalnızca acı çekerdi. Genellikle yaşlılar da gençlerinki kadar büyük bir iyimserlikle, yaşlılıkta içeri girmenin tersine, en güzel yıllarında hayatın tadını çıkarıp basit bir pansiyon ya da manastıra çekilmeği andırdığını savunurlardı. (Tutukluların gözünde hayatın tadını çıkarmak, bir kadına sahip olmak, iyi giyinmek, iyi yemek ve bol bol içmekti.) Ardından kampta yaşlıların kaybedecek bir şeyi olmadığını ispat-

larlardı. Oysa cezaevi gençleri yıpratır, canlarına okur, çıktıklarında canları «kadına binmek» bile istemezdi.

O gün koğuşta konuşulan bunlardı. Tutukluların her zaman tartıştıkları konular. Kiminin içi rahatlıyor, kiminin derdi ,tasası artıyordu. Ama ne tartışmalar, ne de verilen örnekler gerçeği aydınlatabiliyordu. Pazar akşamları, içeri atılmak her zaman iyi bir şeydi; ama pazartesi sabahı erkenden kalktıklarında kötüydü, çok kötüydü.

Oysa bu bile gerçeğe yaklaşmış sayılamazdı...

«Ne zaman içeri atılmalı» sorusu tartışmaya katılanları birbirine düşürenlerden değildi; tersine, onları filozofça bir hüzünle birbirine yaklaştırırdı. Hiç bir zaman, hiç bir cezaevinde kavgaya yol açmazdı.

Thomas Hobbes, «bir üçgenin açılarının toplamı 180 dereceye eşittir» varsayımı birinin çıkarlarına uygun gelmese kan dökülür, demişti.

Ama Hobbes cezaevindekileri hiç tanımamıştı.

Kapılara en yakın ranzada, kimsenin çıkarını ilgilendirmese bile kavgaya ve kan dökülmesine kadar gidebilecek bir tartışma sürüyordu. Tornacı elektrikçiyi görmeye gelmiş, söz dönmüş dolaşmış Sestoretsk şehrine, bu şehrin evlerini ısıtan kazanlara dayanmıştı. Tornacı Sestoretsk'de bir kış geçirdiğinden bunların ne biçim kazanlar olduğunu biliyordu. Elektrikçi oraya hiç gitmemişti ama kayın biraderi kazancıydı. Birinci sınıf kazancıydı hem, Sestoretsk'in kazanlarını da o yapmıştı. Elektrikçi, tornacının hatırladığı kazanın tam tersini tarif etti. Basit bir tartışma gibi başlayan kavgaları hemen ses tonunun yükseldiği, kişisel küfürlerin savrulduğu döneme ulaşmıştı. Koğuştaki bütün diğer konuşmaların üstündeydi. İkisinin de derdi haklı olduğunu ispatlama olanağı bulamamaktı. İhtilâflarına çözüm yolu bulacak birini boşuna arıyorlardı. Sonra kapıcı Spiridon'u hatırladılar. Kazandan anlardı hiç olmazsa Spiridon, içlerinden birinin düşündüğü gibi bir kazana ne Sestoretsk'de ne de başka şehirde raslanmıyacağını söylerdi. Herkese bir oh çektirip koşar adım kapıcıyı aramaya gittiler.

Aceleden kapıyı kapamayı unutmuşlardı. Koridordan en az onlarınki kadar gürültülü bir tartışma sızdı: 20. yüzyılın ikinci yarısı 1 Ocak 1950 günü mü karşılanacaktı, yoksa 1 Ocak 1951 günü mü? Tartışma epeydir sürüp gidiyordu anlaşılan, şu soruda takılıp kalmıştı: Hazreti İsa

hangi yılın 25 aralığında dünyaya gelmişti, ya da geldiği sanılıyordu

Kapı gürültüyle kapandı. Kulakları sağır eden gürültü kesildi. Koğuş sakinleşti. Şimdi Khorobrof, üstündeki kel desinatörün anlattıklarını duyabiliyordu:

— Bizim feza adamlarımız Ay'a doğru ilk uçuşa çıkacakları gün, herhalde, tam hareketten önce füzenin başında bir toplantı yapacaklar. Yakıtı dikkatli harcamak, uzayda sürat rekoru kırmak, uçuş sırasında aracı onarım için durdurmamak ve ancak «çok iyi» «eşsiz» şartlar mevcutsa Ay'a inmek konusunda karar verecek mürettebat. Üç kişilik mürettebatın biri herhalde siyasi komiser olacak. Uçuş sırasında pilotları uzay uçuşlarının siyasi faydaları konusunda aydınlatıp gazetelere vermeleri gereken demeçleri ezberletecek.

Elinde bir sabun ve havlu, koğuşun içinde gezinirken Priyançikof bu sözleri duydu. Bir balerinin ustaca hareketleriyle Khorobrof'a doğru uçtu sanki ve esrarlı bir havaya bürünüp:

— İlya Terentiç, dedi. Merak etmeyin. Hiç de söyledikleri gibi olmayacak.

— Ya nasıl olacak

Priyançikof, polisiye filmlerdeki gibi, işaret parmağını dudağına götürdü.

— Ay'a önce Amerikalılar varacak.

Saf, çocuksu bir kahkaha attı. Sonra koşarak kaçtı, gitti.

Desinatör, Sologdin'in yanına, yatağın üstüne oturmuştu. Kadınlarla ilgili uzun bir konuşmaya dalmışlardı. Desinatör kırk yaşındaydı, yüzü gençti ama saçları iyice kırlaşmıştı. Bu da ona hoş bir görünüş veriyordu.

Müthiş neşeliydi. Sabah hata etmiş, arama - taramadan kurtarıp karısına verebileceği halde yazdığı hikâyeyi tortop edip yutmuştu. Öte yandan da karısının eski hikâyelerini sürüyle güvenilir kişiye gösterdiğini, hepsinin de çok beğendiklerini öğrenmişti, memnundu. Tabii dostların ve yakınların övgüleri hep aşırıydı ama, içten bir yargıya insan nerede rastlıyabilirdi ki? İster iyi yazsın ister kötü; desinatör, Stalin'in milyonlarca rus savaş esirine yaptıklarının gerçek yüzünü gelecek için saklıyor, ruhlarının derinliklerinden gelen çığlığı koruyordu. Bununla öğünüyordu, mutluydu, kesinlikle yazmaya devam etmekte kararlıydı. Öte yandan, sabahki ziyaret iyi geçmişti.

Sadık karısı kendisini bekliyordu, serbest bırakılması için başvurmuştu, uğraşmalarının mutlu sonucu kendini göstermekte gecikmiyecekti herhalde.

Sevincine bir çıkış yolu arayıp Sologdin'e uzun bir hikâye anlatmaya koyuldu. Yalnız aptal değil, aynı zamanda değersiz, ardında ve önünde kendisininki gibi en ufak bir parlak an bulunmayan Sologdin'e.

Sologdin sırtüstü uzanmıştı, göğsünde kötü bir kitap, gözlerinde hafif bir parıltı; dinliyordu. Sapsarı, kıvırcık sivri sakalı, açık renk gözleri, yüksek alnı, eski rus savaşçılarını andıran düzgün hatlarıyla Sologdin doğaüstü, neredeyse yakışıksız bir güzelikteydi.

Sologdin de sevinçten uçuyordu. Yüreğinden zafer şarkıları yükseliyordu: Şifre çözen aracı bulmuştu. Gelecek yıl cezaevinden kurtulabilirdi. Hele buluşunu Yakonof'a açsa daha da çabuk çıkardı buradan. Göz kamaştırıcı bir meslek hayatı onu bekliyordu. Üstelik şimdi gövdesi, her zamanki gibi kadın istemiyordu, sakindi ,kurtulmuştu. Pembe kâğıt üzerine birkaç işaret yapmış, Larissayı da kafasından atmıştı ama şimdi, yatağına uzanmış yatan Sologdin kadından istediğini elde ettiğini kabul ediyordu.

Sevincine bir çıkış yolu arayıp, kendisini kayıtsız bırakan hikâyeyi dinliyordu. Üstelik anlatan, yalnız aptal olmakla kalmayıp değersizdi de, ne geçmişi ne de geleceği Sologdin'inki gibi parlaktı.

Sologdin bıkıp usanmadan herkese, kötü bir belleği, sınırlı yetenekleri olduğunu, iradeden hepten yoksun bulunduğunu anlatırdı. Ama insanları dinleyişine bakılırsa, kendisi hakkında gerçekten böyle düşündüğünden şüphe edilebilirdi: Sanki ayıp olmasın diye dinlediğini gizlemeye çalışır gibi, tepeden bakarak kulak verirdi anlatılanlara.

Desinatör önce Rusyadaki iki karısından söz etti, ardından Almanya'da yaşadığı hayatı, ilişki kurduğu enfes Alman kadınlarını anlattı. Rus kadınlarıyla Almanlar arasında Sologdin için yeni sayılacak bir karşılaştırma yaptı: İddiasına göre rus kadınları aşkta çok bağımsız, çok dikkatliydiler. Sevdikleri adamı durmadan inceler, zayıf yanlarını yakalamaya çalışır, ara sıra da onu yüreksiz bulurlardı. Sevdiğin bir rus kadını sanki her zaman erkeğin eşitiydi. Tersine, alman kadını saz gibi sevdiğinin ellerinde kıvrılırdı. Sevdiği erkek onun Tanrısıydı. Yeryüzünün ilk ve en eşsiz adamı. Kendini hepten ona bırakırdı. Bütün

isteği erkeğinin hoşuna gitmekti. Bu nedenle desinatör Alman kadınlarıyla kendini daha erkek, daha üstün ve efendi hissediyordu.

Rubin, sigara içmek için koridora çıkmakla ihtiyatsızlık etti. Ama şaraşkanın dertlerinden kaçabileceği bir yer yoktu ki.

Koridorda sürüp giden saçma tartışmaya katılmaktan kaçınıp koğuşa, kitaplarına döndü ama alt yataktakilerden biri pantolonunun paçasına yapışıp sordu:

— Lev Grigoriç, Çin'de bütün «muhbir» mektuplarının pulsuz gönderilebildiği doğru mu?

Rubin paçasını kurtardı. Ama üstteki ranzadan sarkan elektrik mühendisi, az önceki tartışmalarını bir sonuca ulaştırmak amacıyla yakasına yapıştı:

— Lev Grigoriç! İnsanların ancak kendi elleriyle yaptıkları işten gurur duyacakları, ustabaşı, komutan ve geveze olmaktan utanacakları bir bilincin yeniden yüceltilmesini istiyorum. Kızı bir memurla evlenen aileye leke sürülsün, bu leke yaşamı boyunca silinmesin... Böyle bir sosyalist düzende yaşamak isterdim.

Rubin yakasını kurtardı, kendi yatağına yürüdü, yüzükoyun uzandı ve bir kere daha. sözlükleriyle başbaşa kaldı.

53. ŞÖLEN MASASI

Değişik yüksekliklerde, bir araya getirilip üstlerine açık yeşil kâğıt örtülmüş gece masalarının çevresinde yedi kişiydiler. Sologdin, Rubin ve Potapof, Potapof'un yatağına oturmuşlardı. Adamson, Kondraşef ve Priyançikof sonuncusunun yatağı üstünde yerleşmişlerdi. Doğum yıldönümü kutlanan kişi masanın ucunda, pencerenin pervazına çökmüştü. Tepelerinde yatan Zemelya uyumuştu bile, çevrelerinde de kimse yoktu. İki katlı ranzaların meydana getirdiği kompartıman koğuşun geri kalan yataklarından ayrılmıştı.

Masanın ortasında plâstik bir kabın içine Nadia'nın pastasını yerleştirmişlerdi. Pasta, erişteyi andıran hamur şeritlerden yapılmış, bu şeritler kuru ve gevrek bir hal alıncıya kadar yağda pişirilmişti. Şaraşka'da görülmeyen bir şeydi bu pasta. Yedi adama gülünç geliyordu, minicikti. Ama basit, kremayla kaplı başka pastalar da vardı. Ayrıca, açılmadan kaynatılmış bir kutu sütten yapılma karamelâ, bir de Nerjin'in ardında gizlenen bir litrelik konserve kutusunda bardaklara doldurulacak o çekici içki. Çok güç bulunan izolasyon malzemesi karşılığında, lâboratuvarda çalışan zek'lerden biraz alkol almışlardı. Bu alkolü bire dört ölçüsünde suyla karıştırıp çukulatayla renklendirmişlerdi. Ortaya çıkan kahverengi sıvı pek alkollü değildi ama yine de sabırsızlıkla bekleniyordu.

Gölgede gözleri parlayan Sologdin, kendini arkaya doğru bırakıp:

— Hadi bakalım beyler, dedi. Şölen masasına en son n zaman oturduğumuzu hatırlıyalım.

Duygululuktan nefret eden Rubin:

— Dün Almanlarla birlikte oturdum ben, diye karşılık verdi.

Rubin'in gözünde, Sologdin'in bir topluluk görünce hep «beyler» diyerek ortaya çıkması on iki yıl cezaevinde yatmasının sonucuydu. Aynı nedenle Sologdin'in fikirleri de pek çok yönden yozlaşmıştı; Rubin ipe sapa gelmez şeyleri dinlemek zorunda kaldığında, kızacak yerde bu gerçeği hatırlamaya çalışırdı.

— Hayır hayır! diye diretti Sologdin. Gerçek bir masadan söz ediyorum beyler! Bembeyaz, ağır bir masa örtüsünden, kristal sürahiciklerdeki likör ve şaraplardan, tabii iyi giyimli kadınlardan da.

Bu görüntünün tadını iyice çıkarmak ve şölenin başlamasını geciktirmek istiyordu. Bir ev sahibesinin kıskanç ve denetleyici bakışıyla Potapof bir anda masayı gözden geçirdi, sonra da bezgin sesiyle:

— Dostlarım «gece yarısı devriyelerinin fırtınası» bizi içki içerken yakalamadan önce resmi işlemlere geçsek fena olmaz, dedi.

Nerjin'e bardakları doldurması için işaret etti.

Yine de içki doldurulurken susuyor, hepsi de geçmişin anılarından birini uyandırıyorlardı.

— Uzun yıllar önceydi, diye içini çekti Nerjin.

— Ben hatırlamıyorum bile, dedi Potapof sabırsızlıkla.

Savaşa kadar deli gibi bir çalışma hayatının kasırgasına kendini kaptırarak yaşamıştı. Bir düğün şölenini belli belirsiz hatırlıyordu. Kendi düğünü müydü yoksa yakın bir dostunun mu, hatırlamıyordu şimdi.

Dalgınlıktan kurtulan Priyançikof:

— Neden olmasın? dedi. Memnuniyetle. Size hemen anlatayım. 1945 yılında, Paris'te...

Potapof sözünü kesti:

— Bir saniye Valentulya. Şerefe kadeh kaldıralım mı?

Kondraşef, dimdik oturduğu halde daha da dikilip gerektiğinden kalın bir sesle:

— Bir araya gelmemizi borçlu bulunduğumuz kişi için, dedi.

Konuklar daha bardaklarına sarılma fırsatını bulamadan Nerjin, pencerenin daracık girintisinde doğruldu, sakin bir sesle:

— Dostlarım! dedi. Bir geleneği çiğnediğimin farkındayım. Ama...

Duyguluydu, soluk almak için duraklamadan devam etti. Dostlarının gözlerinde okuduğu yumuşama ve sevgi, içinde bir şeyler uyandırmıştı.

— Haksızlık etmiyelim! Hayatımızın her şeyi o kadar da karanlık değil. Şu anki mutluluğumuz - herkesin korkmadan, gizlenmeden düşüncelerini açıkça ortaya koyduğu özgür bir şölen masası - şu mutluluk, dışarda olduğumuz sıralar yoktu.

Adamson, alaycı bir gülümsemeyle:

— Doğru, dedi. Üstelik çoğu kere özgürlükten yoksunduk.

Çocukluğundan bu yana, hayatının yarısından azı özgürlük içinde geçmişti.

— Dostlarım, dedi Nerjin en ateşli sesiyle. Otuz bir yaşındayım. Bu yıllar boyunca hayatın beni yücelttiği anlar da oldu, küçülttüğü anlar da. Sözkonusu eğrinin ilkelerine uygun olarak, hayatımda yine değersiz başarılar, yersiz büyüklükler görülebilir. Ama cezaevinde tanıdığım şekliyle insanoğlunun gerçek büyüklüğünü asla unutamayacağıma yemin ederim! Bugünkü basit doğum yıldönümüm böylesine seçkin kişileri bir araya topladığı için gurur duyuyorum. Bir takım törelere takılmayalım. Cezaevlerinin damı altında gelişen dostluklar şerefine içelim!

Kâğıt kadehler, gürültü çıkarmadan bardaklar ve plâstik çanaklarla tokuştu. Potapof utana sıkıla gülümsedi, gözlüğünü düzeltip okudu:

Sivri dilleriyle ün salan
Bu ailenin fertleri
Kuşkucu Nikita'nın
İhtiyatlı İlya'nın orada toplandılar.

Kokusunu içlerine çekerek kahverengi içkiyi ağır ağır yudumladılar.

— Epey keskin, dedi Rubin beğenmişçesine. Aferin Andreyiç.

— Öyle, öyle, diye arkadaşını doğruladı Sologdin.

O gün, her şeyi beğenen bir havadaydı.

Nerjin kahkahalarla güldü.

— Lev'le Mitya'nın bir noktada fikir birliğine vardıkları az görülmüştür. Böyle bir şeye rasladığım günü hatırlamıyorum.

— Amma da yaptın be Gleb! Lev'le birlikte, kocasını aldatan kadının bağışlanamıyacağını, ama karısını aldatan kocanın bağışlanması gerektiğini kabul ettiğimiz yılbaşı gecesini unuttun mu?

Adamson, bezgin bir gülümsemeyle:

— Hangi erkek bu konuda bizimle fikir birliğine varmaz? dedi.

Rubin, Nerjin'i gösterdi:

— Şu herif var ya; bir keresinde kadının da bağışlanabileceğini, kadın-erkek ayırımı yapmanın doğru olmadığını savundu.

Kondraşef, aceleyle:

— Böyle mi dediniz? diye sordu Nerjin'e.

Priyançikof, ortalığı kaplayan kahkahasıyla:

— Akıl alır gibi değil! diye gürledi. Erkekle kadın nasıl kıyaslanabilir.

— Gerek gövde yapısı, gerekse birleşme şekli arada büyük bir ayrılık bulunduğunu ortaya koyuyor, diye bağırdı Sologdin.

Nerjin atıldı:

— Bana kızmayın dostlar! Her şey bir yana, büyüyüp geliştiğim yıllarda altın yaldızlı harflerle üzerinde eşitlik yazan kırmızı bir bayrak tepemizde dalgalanıyordu. O günden bu yana hayat benim gibi saf köylülerin aklını yeterince başına getirdi. Ama o sıralar uluslar ve insanlar eşit olduğuna göre, erkekle kadının da her yönden birbirine eşit olması gerektiğini sanıyordum.
pes etmeyin.

Kondraşef, yine aceleci:

— Kimsenin size kızdığı yok! dedi. Bu kadar kolay

Nerjin'den beş yaş büyük olan Sologdin:

— Bu saçmalığı ancak yaşınızın küçüklüğünden ötürü bağışlayabiliriz, dedi.

Rubin, biraz şaşırmıştı.

— Teori Gleb'i haklı çıkarıyor, dedi. Ben de, kadınla erkeğin eşitliği için çok şey yapmaya razıyım. Ama bir yabancıdan arta kalan karımı kucaklamak mı? Bırrr! Biyolojik bakımdan böyle bir şey yapamam.

— Ama beyler, bu tartışılmayacak kadar gülünç bir konu! diye atılan Priyançikof her zamanki gibi susturuldu.

Potapof sert bir sesle:

— Lev Grigoriç, dedi. Aslında bu işin kolayı var. Siz de karınızdan başkasını kucaklamazsınız, olur biter!

Yüzüne yayılan bütün gülümsemesini o sık, korsan sakalında gizleyen Rubin:

— Canım, dinlesenize... diyecek oldu.

Kapı gürültüyle açıldı, biri girdi. Potapof'la Adamson döndüler. Gardiyan değildi gelen.

Başıyla içki dolu kabı gösteren Adamson:

— Kartaca'yı yakmalı mı? diye sordu.

— Ne kadar çabuk olursa o kadar iyidir. Kim hücreye girmek ister? Gleb, kalanı bardaklara doldurur musunuz?

Nerjin. kaptaki içkiyi eşit olarak konuklarına paylaştırdı.

— Bakalım bu kez, doğum gününü kutladığımız kişinin şerefine içme fırsatını verecek misiniz? dedi Adamson.

— Hayır kardeşlerim. Geleneksel hakkımdan vazgeçiyorum, çünkü... Çünkü bugün karımla görüştüm. Hepimizin karısı gibi onun da bitkin, ürkek, baskı altında olduğunu farkettim. Gizlenmek zorunda olmadığımız için her şeye katlanabiliriz biz. Ama karılarımız öyle mi ya? Onların sağlığına içelim, bizlere bağlı olan kadınların sağlığına...

— Ne doğru! Ne iyi fikir! dedi Kondraşef.

İçkilerini yudumladılar. Sonra bir süre hepsi sustu.

— Kara bakın, dedi Adamson.

Bütün gözler Nerjin'in ardında kalan buğulu cama yöneldi. Karı görmek imkânsızdı; yasak bölgenin ışıldakları düşen kar tanelerinin gölgelerini camda yansıtıyordu.

Bu yoğun kardan perdenin ardında, bir yerlerde Nadia Nerjin vardı.

— Buraya yağan kar bile kara, dedi Kondraşef.

Dostluk şerefine içtiler. Aşkın şerefine içtiler. Rubin:

— Aşk konusunda hiç kuşkum olmamıştı, dedi. Ama doğrusunu söylemek gerekirse, cepheye ve cezaevine kadar dostluğa, özelikle «hayatını arkadaşın uğruna harca» biçimindeki dostluğa inanmıyordum. Günlük hayatta insanın ailesi vardır ve dostluğa yer yoktur, öyle değil mi?

— Yaygın bir inançtır bu, dedi Adamson. Her şey bir yana, «Vadide» adlı şarkı Rusya'da yüz elli yıldan beri söylenir ve sevilir, bugün bile radyoda çalınır ama sözlerine kulak verildiğinde iğrenç bir küfür, hasis bir ruhun yakınmasından başka şey değildir:

Bütün dostlar, arkadaşlar,

İlk kara güne kadar yanımızdalar.

— Rezalet, dedi ressam. Böyle düşünen kişi nasıl bir gün bile yaşıyabilir? Kendini assın, daha iyi!

— Ancak kara günlerde insan dost edinir, demek daha doğru.

— Bu şarkının sözlerini kim yazmış.

— Merzliyakof.

— Herifin adına bak! Lev, kimdi bu Merzliyakof?

— Bir şair, Puşkin'den yirmi yaş büyüktü.

— Hayatını bilirsin muhakkak?

— Moskova üniversitesinde profesördü. «Kurtarılan Kudüs»ü çevirmiş.

— Lev'in bilmediği var mı? Tek bilmediği sanırım yüksek matematik.

— Alçağını da bilmez o.

— Ama her zaman, «basite indirgeyelim ve ortak unsuru bulalım», der.

Büyüklerin masasına oturan bir küçük gibi acele eden ve içkisi boğazında kalan Priyançikof:

— Beyler, dedi. Merzliyakof'un haklı olduğunu gösteren bir örnek vermek istiyorum sizlere. Arkadaşlarının hiç birinden aşağı değildi ;kolay anlardı, parlak bir kişiliği vardı, içtenliğiyle kendini hemen sevdirirdi. Ama erkeksi bir üstünlüğü, otoritesi yoktu. Yaşından genç görünüşlüydü, bu nedenle de çok genç biri gibi davranılırdı kendisine. Bu gerçek ispatlanmıştır. Bize ihanet edecek olan yiyeceğimizi paylaştığımız kişidir. Hitler'in toplama kamplarından birlikte kaçtığımız bir yakın dostum vardı. Birlikte gizlendik ve... aklınız alıyor mu, beni o ele verdi.

— Ne iğrenç şey! diye bağırdı ressam.

— Bakın nasıl oldu. Açık söyliyeyim, anlatmayı hiç istemiyordum. Bir şirkette çalışıyordum o sıra. Param vardı. Çevrem kız doluydu.

Aşağı yukarı hepsi bu hikâyeyi dinlemişlerdi. Şen, sevimli V. Priyançikof'la şaraşka'da dostluk yapmak çok iyiydi. Rubin'in gözünde o, 1945 Avrupasında bir gerici sayılırdı. Dostunun ihaneti diye adlandırdığı şey -yani dostu, Priyançikof'u, zorla anavatanına getirmişti- aslında ihanet değil bir yurttaşlık göreviydi.

Adamson, gözlük camlarının ardında uyukluyordu. Boş, gereksiz konuşmalarla karşılaşacağını biliyordu. Yine de bütün bu kalabalık, şu ya da bu yoldan sürüye katılmak zorundaydı nasılsa.

Rubin'le Nerjin, karşı - casusluk merkezleriyle savaştan sonraki ilk yıl kurulan cezaevlerinde akın akın Rusyaya dönen savaş esirlerinin hayatını öylesini benimsemişlerdi ki sanki dört yılı tutuklu geçiren onlardı. Mülteci hikâyeleriyle ilgilenmiyorlardı; bu yüzden masanın öbür ucundaki Kondraşef'i bir sanat tartışmasına sürüklediler. Rubin, Kondraşef'i ne önemli bir sanatçı sayıyordu, ne de ciddi biri. Sözlerinin ne iktisadî, ne de tarihî bir temeli vardı onun gözünde. Aralarında geçen konuşmalar sırasın-

da, farkına bile varmadan, onunla ilgili pek çok bilmediği şeyi öğreniyordu.

Kondraşef'in gözünde sanat ne bir meşgale, ne de bir bilim dalıydı. Onun gözünde sanat tek yaşama şekliydi. Kendisini çevreleyen her şeyi - bir görüntü bir eşya, bir kişi ya da renk tonu - mevcut yirmi dört ses tonunda yankılanıyor ve Kondraşef, hiç duraklamadan, bunun ne olduğunu hemen söyliyebiliyordu. Örneğin Rubin'e «do minör» diyordu. Kendisini çevreleyen her şeyin - insan sesi, geçici bir sinirlilik, bir roman ya da özellikle bir ses tonu - bir rengi vardı. Kondraşef, hiç duraklamadan bu rengi söylerdi. Örneğin «fa diyez majör»ün rengi altın sarısı parıltılı koyu maviydi.

Kondraşef'in bilmediği tek durum kayıtsızlıktı. Uçta kalan zevkleri ve nefretleri kesin yargılarıyla tanınmıştı. Rembrandt'ın hayranı, Rafael'in kötüleyicisiydi. Valentin Serof'a neredeyse tapacaktı, toplumsal gerçekçilerden önceki halkçıların can düşmanıydı. Hiç bir şeyi ılımlı karşılayamazdı: Bir şeye ya hayranlık duyar, ya da nefret ederdi. Çehof'un adını bile duymak istemez, Çaykovski'yi «Beni boğuyor! Her türlü hayat ve umudu yok ediyor!» sözleriyle mahkûm ederdi. Ama Bach'ın koro eserlerine, Beethoven'in konçertolarına kendi eliyle kâğıda dökmüş kadar yakındı.

O sıra Kondraşef, sanatın doğayı izleyip izlememesi gerektiği konusunda bir tartışmaya dalıp gitmişti.

— Bir yaz sabahı, bahçeye bakan pencerenin resmini yapmak istiyorsunuz örneğin, dedi.

Sesi gencecikti, heyecandan titriyordu. İnsan gözlerini kapasa genç bir adam konuşuyor sanırdı.

— Doğayı namusluca izlesek ve her şeyi gördüğümüz gibi yansıtsak başarıya ulaşmış sayılır mıyız? Ya kuş sesleri? Ya sabahın serinliği? Ya insanın her yanını kaplayan o temizlik, o saflık? Her şey bir yana, resim yaparken bunların tümünü sezersiniz; o yaz sabahının izlenimleri arasında bütün bu söylediklerimizin yeri vardır. Ama hepsini nasıl edip de yaptığımız resme yansıtmalı? Resme bakacak olan kişi için nasıl korumalı? Bütün bunların görülmesi gerektiğini açıkça anladık değil mi? Elimizde başka imkân bulunmadığından; biçimle, renkle gösterebileceğimizi kabul ediyoruz.

— Başka bir deyimle ressam, kopya etmekle yetinmemeli demek?

— Tabii ki yetinmemeli, dedi Kondraşef coşkuyla. Aslında her görüntüye, her portreye başlarken bakışlarınızla doğaya doyar, ne eşsiz bir şey, dersiniz. Ne kadar güzel! Hiç olmazsa olduğu gibi verebilsem! Ama iyice işinize dalıp gittiğinizde birden doğada bir kabalık, bir saçmalık, bir uygunsuzluk sezersiniz. Ya bir noktasında, ya da bir başka köşesinde! Bunun böyle olması gereklidir zaten. Resmi de böyle yaparsınız işte!

Kondraşef, zafer kazanmışcasına baktı.

— İyi ama aziz dostum, dedi Rubin, sizin «gereklidir» sözü epey tehlikeli bir yol! Sonra işi gücü bırakıp bir takım canlıları melek ya da şeytan haline getirecek, onlara klâsik trajedilerin keçi postlarını giydireceksiniz. Şimdi, Andrey Andreyiç Potapof'un bir portresini yapsanız, olduğu gibi Potapof'u yansıtması, ona benzemesi gerekmez mi?

— Olduğu gibi ne demek? diye sordu sanatçı. Dış görünüşüyle mi... Evet. Yüz boyutlarında, gözlerin biçiminde, saç renginde bir benzerlik olmalı. Ama insanın gerçeği olduğu gibi görüp bildiğine, görüp anladığına inanması çok gözüpek bir iddia olmaz mı? Özelikle ruhsal gerçeği? Onu kim görür, kim tanır? Modelime bakarken, o güne kadar hayatta göründüğünden çok daha yüce bir yanını yakalarsam neden bunu resmimde göstermeyeyim istiyorsunuz? Bir adamın kendini bulması ve yükselmesine neden yardım etmemeli?

Ellerini çırpan Nerjin:

— Tamam, dedi. Yüzde yüz toplumsal gerçekçilikten yanasınız. Foma, kiminle konuştuğunun farkında değil.

Burnunun ucundan oynamayan gözlüklerinden ateş saçan Kondraşef:

— Neden ruhuna önem vermiyecekmişim? dedi. Size bir şey söyliyeyim, yalnız portre sanatı değil bütün insan ilişkileri bu yönden büyük önem taşır. Her kişi en iyi yanını bulmasında diğerine yardımcı olmalıdır.

Rubin atıldı:

— Sanatta objektif olmak imkânsızdır, diyorsunuz demek?

— Tamam, objektif değilim, bununla da öğünüyorum! diye kükredi Kondraşef.

— Nasıl? Nasıl? diye şaşkın şaşkın sordu Rubin.

— Nasıl mı, böyle işte. Gayet açık, objektif olmayışımla öğünüyorum, dedi yine Kondraşef. Sözlerinin her biri gülle gibi düşüyordu. (Doğrulamaya yeltendi.) Ya siz

Lev Grigoriç, ya siz? Siz de objektif değilsiniz, öyle olduğunuzu sanıyorsunuz üstelik, daha da kötü. Hiç olmazsa ben objektif değilim ve bunu biliyorum! Bunu bir değer sayıyorum.

— Demek ben objektif değilim? dedi Lev Rubin. Ben? Öyleyse kim objektif?

— Tabii ki kimse, dedi sanatçı kendinden geçerek. Kimse! Şimdiye kadar kimse objektif olamadı, kimse de olamıyacak! Her sezgide duygusal bir renk vardır. Gerçek, sözde uzun bir araştırmanın sonucudur ama her araştırmanın öncesinde bir çeşit gölgelenmiş gerçek sezer gibi olmuyor muyuz? Elimize kitabı alıyoruz, alır almaz da yazarı hoşumuza gitmiyor ;daha 'ilk sayfasında onu sevmiyeceğimizi hissediyoruz. Tabii haklı da çıkıyoruz! Yüz kadar dili karşılaştırma niyetindesiniz, daha sözlüklere gömüleli çok olmuyor, önünüzde kırk çalışma yılı var; siz şimdıden, bütün sözcüklerin «el»den geldiğine eminsiniz. Objektif olmak bu mu?

Nerjin memnundu, gülerek Rubin'e bakıyordu. Rubin gülmekteydi: İnsan böylesine saf, duru bir kafaya nasıl kızabilirdi?

— Toplumsal bilimlerde de durum böyle değil mi? dedi Nerjin.

Rubin karşılık verdi:

— Çocuğum, sonuçları önceden kestirmek mümkün olmasaydı «gelişme, ilerleme» olamazdı değil mi?

— Ne demek istiyorsun?

— Sadece şunu! 17. yüzyılda Rembrandt vardı... Bugün de var. Ondan daha iyisini yapmayı dene istersen. Üstelik 17. yüzyılın tekniği bugün bize ilkel geliyor. Ya da 1870 lerin teknik buluşlarını al. Artık bizim için hepsi birer çocuk oyuncağı. İyi ama «Anna Karenina»nın yazıldığı bu çağ nasıl bir çağdır? Bu romandan üstününü gösterebilir misin?

Bakışlarını Priyançikof'tan ayıran Adamson:

— Gleb Vikençiç, dedi, sizin görüşünüz başka türlü de yorumlanabilir. Bilginlerle mühendisler bütün bu yüzyıllar boyunca büyük eserler yaratıp ilerlemiş, buna karşılık sanat züppeleri maskaralık yapmaya devam etmiş olabilirler. Asalaklar...

— ...Satıldılar! dedi Sologdin büyük bir rahatlamayla.

Adamson'la Sologdin gibi çok zıt iki kafa aynı düşüncede birleşiyordu.

Yankı yaparcasına:

— Aferin! Aferin! dedi Priyançikof. Dostlarım! Ne kadar güzel! Tıpkı dün akşam Akustik Lâboratuvarında sizlere söylediğim gibi!

O sıra cazın üstünlüğünden söz ediyorlardı ama şimdi, Adamson'un kendisiyle aynı düşünceleri belirttiği inancındaydı.

Potapof, kurnazca gülümseyerek:

— İki görüşü de birleştirebileceğimi sanıyorum, dedi. Yaşadığımız yüzyılda edebiyat alanında ülkelerinin boşluğunu gören bir elektrik mühendisiyle bir matematikçi birlikte hikâye yazmaya kalktılar. Ne yazık ki bu hikâye hiç bir zaman kâğıda geçmedi, çünkü ikisinin de kalemi yoktu.

— Andreyiç! diye seslendi Nerjin. Hatırlıyabiliyor musunuz?

— Ne önemi var canım, nasıl olsa sizin yardımınızla hatırlamaya çalışırım. Hem hayatımın tek eseri bu. Hatırlamam gerekir.

Gitgide canlanan, oturduğu yere iyice yerleşen Sologdin:

— Güzel! dedi. Çok eğlenceli beyler!

Cezaevinde bu tür eğlentilere bayılırdı.

— Lev Grigoriç'in dediği gibi, yaratılış hikâyesiyle toplumsal doğrulanması anlatılmadıkça hiç bir sanat eserinin anlaşılamıyacağını herhalde kestiriyorsunuz?

— İlerleme var Andreyiç.

— Pastanızı bitirin sevgili konuklar: Özellikle sizler için yapıldı! Bu yaratıcı olayın hikâyesi 1946 yılında, Bu — Tur sanatoryumunun — Buturskaya — Tiyurma sözcüklerinin kısaltılarak çay fincanlarına damgalanması yüzünden bu ad verilmiştir — tıklım tıklım, doldurulduğu bir yaz günü geçiyor. Gleb Vikençiç'le ben, yatak yerine kullanılan tahtalar altında komşuyduk, sonra komşuluğumuz bir üst kademede devam etti. İyi soluk alamadığımız için boğulacak gibi oluyor, zaman zaman açlıktan homurdanıyorduk. Gevezelik etmekten ve toplumumuzun alışkanlıklarıyla ilgili izlenimlerimizi belirtmekten başka yapacak işimiz yoktu. İçimizden biri sonunda şöyle dedi:

— Ya?...

— İlk siz «Ya?...» dediniz Andreyiç. Gerek başlangıçtaki fikir gerekse başlık sizindi.

— Ya? demiştik Gleb Vikençiç'le ikimiz. Ya birden hücremizde...

— Canım sallanmayın böyle! Başlık neydi?

— Hadi.

Mağrur dünyayı eğlendirmeye kararlı olarak...

— İkimiz de hikâyeyi hatırlamaya çalışalım, ha?

Bıkıp usanmak bilmeden tozlu ciltleri deviren bir kitap okurunun sesine benzeyen çatlak ve tekdüze sesiyle Potapof homurdandı:

— Başlık, «Buda'nın Gülüşü» ydü.

54. BUDA'NIN GÜLÜŞÜ

— Olağanüstü hikâyemiz 1954 yılının o boğucu sıcak dalgası sırasında, masaldaki kırk haramiden çok daha fazla sayıdaki tutuklunun yarı çıplak, dünyaca tanınmış Butirka cezaevinin parmaklıklarla kaplı pencerelerinin ardındaki hücrelerinden birinde havasızlıktan bitkin serildikleri sıra geçiyor.

Bu değerli kuruluş hakkında ne diyebiliriz? Kaynağı, Büyük Katerina çağında yapılan bir kışlaya dayanıyor. O amansız çağda İmparatoriçe, bu kalın duvarlar ve kemerli tavanlar için tuğla esirgemezdi.

Bütün şatoların nasıl yapılması gerekiyorsa
Öyle yapıldı saygıdeğer şatomuz.

Voltaire'le mektuplaşan bu aydın hanım öldüğünde, uzun süre önce içinde muhafız çizmelerinin yankılandığı odaların duvarları birer yıkıntı halini aldı. Ama çok sonraları, ülkemiz geliştikçe, yukarıda adı geçen o güçlü hanımın selefleri, ortodoks tahtını sarsan çılgınlarla gelişime karşı koyan yobazları buraya tıkma gereğini duydular.

«Dülgerin malasıyla sıvacının teknesi, bu mahzenleri yüzlerce geniş ve iç rahatlatıcı hücre haline soktu. Sovyet demircilerinin aşılmaz dehâsı pencerelere sarsılmaz parmaklıklar yerleştirdi, geceleri indirilip gündüzleri kaldırılan demir çubuklardan yataklar yaptı. Becerikli kölelerimiz içindeki en usta zanaatkârlar Butirka şatosunun ölümsüz ününe değerli katkıda bulundular: Dokumacılar somyelerin üstüne gerilecek kumaşlar dokudular; muslukçular çok iyi bir lâğım şebekesi kurdular; kazancılar cömertçe, büyük boyutlarda, saplı ve kapaklı kenef kovaları yaptılar; dülgerler kapılarda, yiyeceklerin verilmesini sağlayan «delikler» açtılar; camcılar bu delikleri tıkadılar, çilingirler kapılara kilit taktılar. Halk komiseri Yejof'un ultra-modern yönetiminde uzmanlar, pencerelerdeki parmaklıkların arasına erimiş, mat cam döküp kendi türünde tek olan bir çeşit burunsalık yaratarak bu kötü tutukluların cezaevi avlusuna, cezaevi olarak kullanılan kiliseye ve masmavi gökyüzünün ufacık bir köşesine bakmalarını önlediler.

Birtakım kolaylıklar bulmak zorundaki Butirka sa-

natoryumu yöneticileri, her hücrenin duvarına tam yirmi beş ranzalık boru yerleştirilmesini sağlıyarak basit bir hesabın temelini attılar: Çünkü gardiyanlar arasında yüksek öğrenim yapanı pek azdı. Dört hücre yüz kelle, sekiz hücreyi bir araya toplayan tek koridor iki yüz kelle demekti.

Böylece bu dinlenme evi, yıllar boyu ne toplumun sansürüne, ne de tutukluların sızıltısına meydan vermeden gelişti. Toplumdan tek bir itirazın gelmediği, «Borsa Haberleri» dergisinin sayfalarında itiraza pek az yer verilmesinden, hele «İzvestiya» ile «İşçi ve Köylü Temsilcilerinin Habercisi» nde en ufak bir itiraza raslanmamasından anlaşılabilir.

Ama zaman Butirka cezaevinin komutanı tuğgeneralin aleyhine işliyordu. Savaşın daha ilk günlerinde, hücre başına yirmi beş kişi ilkesini çiğnemek gerekti; fazladan içeri atılanları yatıracak yatak bulunamamaya başlamıştı. Bu fazlalıklar ürkütücü boyutlara varınca yataklar gündüzleri kaldırılmaz oldu, somyenin üstündeki bez çıkarıldı; yerine tahta parçaları yerleştirildi. Bulunan yeni formül tuğgeneralle arkadaşlarını pek memnun etmişti, her hücreye elli kişi, savaştan sonra da yetmiş beş kişi doldurdular. Gardiyanların işi hiç güçleşmiyor, tersine, artık her koridorda altı yüz kelle bulunduğunu biliyor, üstelik fazla kelle başına da prim alıyorlardı.

«İnsanların üst üste yığıldığı bu koşullarda kitap, satranç ya da domino takımı dağıtmak da gereksizdi. Nasıl olsa bunları yerleştirecek bir köşe bulunamıyacaktı. Zamanla bu halk düşmanlarının yediği ekmek azaltıldı, balığın yerini kurbağa gibi suda yaşıyan hayvanlarla solucan türünden böcekler aldı. Lâhanayla hindibanın yerini de hayvanlara verilen ot. İmparatoriçenin, herkesi ürküten halk kahramanını zincire vurdurduğu Pugaçef kulesi de yeniden barış çağındaki gibi, silo olarak kulanılmaya başlandı.

Butirka'ya akın akın konuk geliyordu. Yenilerin arkası bir türlü kesilmiyor, bu nedenle tutuklu gelenekleri belirsizleşip yozlaşıyordu. Tutuklular, kendilerinden öncekilerin bez üstünde yattıklarını, yasak kitaplar okuduklarını (şu ya da bu nedenle cezaevi kitaplığında unutulmuş) bilmiyorlardı. Hücreye keler buğulaması ya da ot çorbası dumanı tüten bir fıçı içinde getirilirdi. Üst üste yığıldıkları için yere çöken tutuklular dizlerini gö-

ğüslerine çekip oturan köpekler gibi ellerinden destek alırlardı. Birer canavar gibi, yiyeceğin çanaklara eşit olarak dökülmesini denetlerlerdi. Çanaklar döne döne elden ele geçerdi: «Kenef kovasından pencereye» ve «pencereden radyatöre»; sonra tahta yataklarla tahtaların altındaki inlerin sakinleri hayat veren bu haşlamayı yutar, hücrenin filozofça sessizliğinde ağız şapırtısından başka ses duyulmazdı.

«Herkes hayatından memnundu. Ne sendikaların gazetesi «Trud» da, ne de «Moskova Patrikliğinin Habercisi» nde en ufak bir şikâyete raslanıyordu.

Hücreler arasında, diğerlerinden hiç farkı olmayan bir 72 numara vardı. Seçilmiş, haberi olmadan özel bir alınyazısı yazılmıştı. Tahtaların altında uyuklayanların, üstünde sövüp sayanların kendilerini bekleyenlerden haberleri yoktu. O kara gün, her zamanki gibi kenef kovasının yakınında beton zemine ya da tahtalara uzanmış, sıcaktan bunalarak yelpazeleniyorlardı. (Bir kıştan öbürüne hücrenin havalandığı görülmezdi.) Sinek avlıyor, savaş sırasında Norveç'te, İzlanda'da, Grönland'da ne kadar iyi yaşadıklarını birbirlerine anlatıyorlardı. Edindikleri zaman kavramı gereğince, beş dakika sonra nöbetçi gardiyanın kapıdaki delikten şöyle bağıracağından haberleri vardı: «Hadi bakalım ışıklar sönsün! Hepiniz yatın!»

Ama birden bütün tutukluların yüreğinin atışı hızlandı: Kilitte bir anahtar dönmüştü. Kapı açıldı, eşikte beyaz eldivenli, ince uzun, heyecanlı görünüşlü bir yüzbaşı belirdi. Ardında bir teğmen ve çavuş sürüsü uğuldayıp duruyordu. Uğursuz sessizlik içinde zek'leri eşyalarıyla birlikte koridorlardan geçirdiler. Hepsinin kurşuna dizilmeye götürüldüğü söylentisi yayıldı. Koridorda onar kişilik beş grup sayılıp komşu hücrelere tıkıldı. Alışkın olduklarından hepsi uyuyacak bir delik bulabildiler. Bu mutlu adamlar geri kalan yirmi beş kişiyi bekleyen kötü sondan kurtulmuşlardı. Sevgili 72 numaralı hücrelerinden onlarda kalan tek görüntü, önünde püskürtme aracı bulunan iğrenç bir makinenin içeri sokuluşu oldu. Sonra sağa dönmeleri emredildi. Gardiyanların bellerindeki kemerin tokasına çarptıkça şıkırdayan anahtarların gürültüsü, «tutukluları götürüyorum» anlamına gelen sesler ve parmak şakırtıları arasında bir sürü çelik kapıyı geçtiler, sürüyle merdiven indiler, ölüm cezalarının infazında, ya da işkence yapmakta kullanılama-

yan çok iyi tanıdıkları bir koridora vardılar: Ünlü Butirka hamamının girişine. Bulundukları yerin gündelik bir havası, sahte bir zararsızlığı vardı. Duvarlar, sıralar ve yer çikolata rengi, kırmızı, yeşil çinilerle kaplıydı. «Izgara» diye adlandırılan sterilizasyon bölümünden gelen arabalar raylar üzerinden büyük gürültüyle geçiyordu. Bu arabalarda kancalar vardı, tutukluların bitli giysileri bu kancalara asılıyordu. Zek'lerin üçüncü ilkesi, «eğer sana verildiyse hemen al!» olduğundan, itişip kakışarak sıcak kancaları birbirinden ayırdılar, yırtık pırtık, kararmış ve yer yer yanmış giysilerini asmaya koyuldular. Cehennemin hizmetkârı iki yaşlı kadın, sıcaktan kıpkırmızı kesilen ve iğrenç buldukları tutukluların çıplaklığına aldırış bile etmeden arabayı Tatar'a doğru sürüp çelik kapıyı gürültüyle arkalarından kapadılar.

Yirmi beş tutuklu içerde kaldı. Yanlarında mendilleriyle yırtık kumaş parçalarından başka şey yoktu. Büyük zayıflıklarına karşın doğanın bize vermek lûtfunda bulunduğu, gövdemizin fazla bir özen gerektirmeyen ve oturmakta kullandığımız bölümünde ince bir tabaka eti olan kısmetli kişiler zümrüt yeşili, ahududu ve kahverengi çinilerle kaplı sıralara çöktüler. Büyük bir özenle yapıldığından Butirka banyolarının lüksü Sandukovski hamanınınkini bile geride bırakıyor, sırf burada yıkanabilmek için pek çok meraklı yabancı, söylentiye göre, Çeka'ya teslim oluyordu.

Sert bir yere oturamıyacak kadar zayıflayan tutuklular edep yerlerini gizlemeyi hiç düşünmeden içerisini arşınlıyor, ateşli konuşmalarını durmadan sürdürerek olup bitenlerin esrarını çözmeye çalışıyorlardı. Hayal güçlerinin uzun süredir bir şeyler öğrenmeye ihtiyacı vardı.

Ama o kadar uzun süre bekletildiler ki, bütün tartışmalar sessizlikle son buldu. Öte yandan ürperen gövdeleri ve saat ondan sonra uykuya alışkın mideleri artık rahatı arzuluyordu. Tartışanlar arasında zafer, duvarlardan ve yerdeki ızgaraların arasından zehirli gazların yayılmaya başladığını, az sonra düşüp ölüvereceklerini savunan kötümserlerde kaldı. İçlerinden bir çoğu gazların iyiden iyiye duyulmaya başlayan kokusuyla rahatsız olmaya başlamışlardı bile.

Ama kapı gürültüyle açıldı ve her şey biden değişiverdi. Pis bir tulum giymiş, elde «tutuklu kuzucukları» kırkmaya yarayan makineleriyle görmeye alıştıkları her

zamanki iki gardiyan girmedi içeri, dünyanın en kör makaslarıyla tırnaklarını kırmaya koşan da olmadı. Hayır. Aynası, kolonyası, briyantinleri, tırnak cilâları, hatta perukalarıyla tekerlekli masayı sürüyen dört berber çırağı girdi içeri. Arkalarında da, ikisi Ermeni, dört saygıdeğer göbekli berber kalfası. Kapının ardında birden yaratılıveren bu berber salonunda tutuklular iki bacakları arasındaki kılların traş edildiğini gördüler. Makine en hassas yerlerinde dolaşıyor, sonra buralara pembe bir toz ekiliyordu. Usturalar, tutukluların bir deri bir kemik kalmış yanaklarında tatlı tatlı geziniyor, arada bir kulaklarına şöyle fısıldandığını duyuyorlardı: «Canınızı acıtmadım ya?» Yalnız saçlarını kesmekle kalmadılar, seçmek üzere perükaları önlerine yaydılar. Çenelerinin ucunda sivri bir sakal ve favori bıraktılar. Öte yandan, berber çırakları ayaklarının dibine uzanmış tırnaklarını düzeltiyorlardı. Sürprizlerin en önemlilerinden biri, banyoya girip kenarından pislik akan sabun kovasıyla kendilerini bekleyen biriyle karşılaşmamaları oldu. Bir çavuş bekliyordu tutukluları, imza karşılığı hepsine birer sünger ve üzerinde «Meleklerin Leylağı» yazılı birer sabun uzattı. Sonra onları banyoya kapayıp diledikleri kadar yıkanmalarına izin verildi. Oysa tutukluları ilgilendiren hamam değildi. Butirka'nın sıcacık suyunda tartışmalar daha da canlandı. Şimdi iyimserlerin görüşü hâkimdi. Stalin'le Beria'nın Çin'e kaçtıkları, Molotof'la Kaganoviç'in katolikliği seçtikleri, Rusya'da geçici bir sosyal - demokrat kabine kurulduğu, Kurucu Meclis seçiminin başladığı söylentileri zafer kazanıyordu.

Derken hamamın kapısı, bir katedralinki gibi, gürültüyle açıldı. Girdikleri eflâtun rengi salonda akıl almaz şeyler bekliyordu onları. Her birine pembe ve yumuşacık bir havluyla koca bir kavanoz yulaf verildi: Bu, kamplardaki tutukluların altı günlük yiyeceğiydi. Tutuklular havluları yere attılar, akıl almaz bir çabuklukla, kaşıksız çatalsız koca kavanozu dolduran yulafı yutuverdiler. Orada bulunan cezaevinin kırk yıllık binbaşısı bile şaşırdı da bütün zek'lere birer kavanoz yulaf daha verilmesini emretti. İkinci kavanozu da yalayıp yuttular. Olup bitenler kimsenin aklından, hayalinden geçmezdi! Önlerine bildik, yenebilecek patatesler getirildi: Ne donmuş, ne çürümüş, ne de kararmıştı bunlar: yenebilirdi hepsi.

Dinleyenler toptan itiraz ettiler.

— İmkânsız! Doğru değil söylediğin.

Oysa gerçekten böyle olmuştu. Tabii, domuzlara verilen türden patatesti bu. Küçüktü, kabukları soyulmamıştı patateslerin, üstelik karnı tıka basa doyan zek'ler bunları yiyemezlerdi ama kurnazlık, patatesleri ayrı ayrı değil bir kova içinde getirmekteydi. Haykıran, dirsek atıp birbirlerinin sırtına tırmanan zek'ler kovaya saldırdılar ve bir dakika sonra bomboş kova, çinilerin üstüne devrildi. Tam o sıra tuz getirmişlerdi ama tuzlanacak yiyecek kalmamıştı.

«Bu ara ıslak gövdeleri kurumuştu. Yaşlı binbaşı yerdeki havluları toplamalarını söyledi, ardından onlara hitap etti:

«Kardeşlerim, dedi, hepiniz namuslu birer Sovyet yurttaşısınız. Yalnız yaptığınız ufak tefek hatalardan ötürü kiminiz on yıl, kiminiz de yirmi beş yıl süreyle, geçici olarak toplum dışı kaldınız. Şimdiye kadar, Stalin yoldaşın kendisinden sık sık gelen emirlere kulak asmayan Butirka cezaevi yöneticileri büyük hatalar yaptılar ve şu sıra önüne geçmeye çalıştığımız kötü yollara saptılar. (Tutuklular, büyük bir küstahlıkla, bizi evlerimize gönderecek bunlar, diyorlardı.) Binbaşı devam etti: «Bundan böyle sanatoryum şartları içinde yaşıyacaksınız. (Demek, diye düşündü tutuklular, içerde kalıyoruz.) Geçmişte izin verilenlerin dışında, bundan böyle şu işleri yapmamıza izin verilmiştir:

1. Tanrıya yakarmak, 2. Gündüzleri yatağınıza uzanmak, 3. İstediğiniz zaman, hücreden çıkıp tuvalete gitmek, 4. Anılarınızı yazmak.

Buna karşılık, şimdiye kadar yasaklanan hareketlere şunlar eklenmiştir: 1. Cezaevi yönetmenliği tarafından verilen perdelerle çarşaflara burun silmek, 2. İkinci bir porsiyon yiyecek istemek, 3. Cezaevi yönetiminin emirlerine karşı çıkıp hücrenize yüksek rütbeli biri geldiğinde ona şikâyette bulunmak, 4. Masanın üzerinde duran Kazbek sigaralarını izinsiz cebe atmak.

Bu kurallara aykırı hareket edenler on beş gün hücre cezasına çarptırılacak, mektuplaşma izni kaldırılarak en uzak kamplardan birine sürülecek. Anlaşıldı mı?»

Binbaşının söylevi sona ermişti ki arabalar gürültüyle «ızgara» dan çıktılar, ama bunların üzerinde tutukluların yırtık pırtık giysileri yoktu. Cehennem tanrısı Hades paçavraları yutmuş, geri vermiyordu. Yerine ba-

kışları zemine dikili, utançtan kızaran, tatlı gülümsemelerle tutuklulara her şeyi yitirmediklerini anlatan çamaşırcı kızlar, pamuklu gömlekler, kravatlar, yardım faslından verilen parlak sarı Amerikan ayakkabılarıyla birer tvid elbise uzattılar.

Dehşet ve şaşkınlıkla kendilerinden geçen tutuklular iki sıra halinde 72 numaralı hücreye döndüler. Vay canına, nasıl da değişmişti hücreleri.

Daha koridordayken ayakları, çağırırcasına tuvalete doğru uzanan, yumaşacık, alt yüzü hasırlı kalın halıya gömülüyordu. Hücreye girdiklerinde taze hava dalgaları içinde yüzdüler, ölümsüz güneş gözlerinin içinde parıldıyordu. (Bütün bu iş gece boyunca sürmüş ve artık sabah olmuştu.) Parmaklıkların açık maviye boyandığını, pencerelerdeki mat camların kaldırıldığını, avluda yükselen eski Butirka kilisesi yerine bir döner ayna konduğunu ve bir gardiyanın bu aynayla, güneş ışınlarını 72 numaralı hücrenin penceresine yansıttığını gördüler. Daha önceki gece koyu zeytunî olan duvarlar şimdi beyaz bir yağlı boya tabakasıyla kaplıydı. Bu tabakanın üstüne ressamlar yer yer güvercin resimleri ve üstünde şu yazılara raslanan şeritler çizmişlerdi: «Barıştan yanayız!» «Her yerde Barış!»

Ne tahta yataklardan eser vardı, ne de bit yuvalarından. Yataklara birer bez gerilmiş, bezin üzerine de kuştüyü yastıklar yerleştirilmişti. Hafifçe kıvrılmış yorganın üstünde kar gibi beyaz çarşafların bir kısmı görülebiliyordu. Yirmi beş yatağın yanında da birer gece masası vardı. Duvar boyunca raflar yapılmış, bu raflara, Marx, Engels, Saint Augustin ve Saint Thomas d'Aquin'in kitapları dizilmişti. Hücrenin ortasında, kolalı örtüsüyle bir masa duruyordu. Masanın üstünde bir küllük, bir paket te Kazbek sigarası. Bu sihirli gece boyunca yaratılan bolluk, muhasebe servisinin başarılı çalışmasıyla kitabına uydurulmuştu, hiç bir masraf faslına konamayan tek şey sigara paketiydi. Bu nedenle cezaevi müdürü, sigaraların parasını cebinden ödeyip hepsini bir kutuya doldurmuş, tutukluların izinsiz sigara içmelerini önlemek için de malûm yasak uydurulmuştu.

«En çok değişen eskiden kenef kovasının bulunduğu köşeydi. Duvarlar özenle yıkanıp boyanmıştı. Tepedeki koca bir ampul kucağında bebek İsa'yı tutan Meryem Ana ikonasını aydınlatıyordu. Bir başka ikonanın, muci-

ze yaratan aziz Nikola Mirlikiski'nin ikonasının çerçevesi de parıldamaktaydı. Roma katolik kilisesinde geçerli beyaz Meryem Ana heykeli bir rafın üzerindeydi. Odayı onaranların açtıkları girintiye de bir İncil, bir Kuran, bir de Talmud yerleştirilmişti. Girintide küçük bir bronz Buda büstü de duruyordu. Buda'nın gözleri kapanıyordu neredeyse, dudaklarının uçları kıvrılmış, gülümsüyordu sanki.

«Yulaf kavanozları ve patateslerle doyan, üst üste gelen bu yepyeni izlenimlerle şaşkına dönen zek'ler soyundular, hemen uykuya daldılar. Pencerelerdeki dantel perdeler tatlı bir meltemle oynaşıyor, sineklerin içeri girmesine engel oluyordu.

«Böylece öğleye kadar lüks ve rahat içinde yüzdüler. Tam öğle vakti, çok heyecanlı ve beyaz eldivenli bir yüzbaşı koşarak geldi, kalkmalarını bildirdi. Zek'ler çabucak giyinip yataklarını yaptılar. Üzerinde beyaz örtüsüyle yuvarlak bir masa alelacele içeri sokuldu: Masanın üstü **Ogoniok, İnşa Halindeki Rusya ve Amerika** dergileriyle kaplıydı. Üstüne kılıf geçirilmiş eski koltuklar getirildi. Ürkütücü, dayanılmaz bir sessizlik hücrenin üzerine çöktü. Yüzbaşı ayaklarının ucuna basıp yataklar arasında ilerledi. Beyaz, güzel sopasıyla **Amerika** dergisine uzananların parmaklarına vurdu.

Bu sıkıcı sessizlikte tutuklular kulak kabartıyorlardı. Kendi deneyinizden biliyorsunuz, işitme tutuklunun başta gelen duygusudur. Görüşü genellikle duvarlar ve «burunsalıklar» la sınırlıdır. Koku alma duyusu pis kokulardan bezmiştir zaten. Ama işitme duyusu çok gelişmiştir. Koridorun öbür ucundan bile gelse, her ses hemen tanınır; cezaevinde olup bitenleri tutukluya söyler, zamanı ölçmesini sağlar: Böylece kovaların getirildiğini, diğer tutukluların gezmeye götürülüp götürülmeyeceklerini, bir paket getirdiklerini hemen anlar.

Tutuklular da dinledikçe esrarı çözer gibi oldular. 75 numaralı hücrenin oradaki çelik kapı açıldı ve içeri yığınla insan doldu. Boğuk konuşmalar, sonra halının kestiği hafif ayak sesleri duyuldu. Ardından kadın sesleri, bir kadın eteğinin hışırtısı 72 numaralı hücrenin kapısı önünde işitildi. Butirka cezaevi müdürünün, sevimli, davetkâr bir sesle sorduğu soru kulaklarına geldi:

«Şimdi bayan R..., belki hücrelerimizden birini gezmek isterdiniz? Hangisini? İlk rasladığımızdan içeri gi-

relim mi? İşte, şu 72 numaralı hücreyi geziverelim. Çavuş, kapıyı açın!

Ardında bir sekreter, bir tercüman, «quaker» mezhebine mensup iki şişman ve saygıdeğer hanım, kimi sivil kimi de M.V.D. üniformalı bir sürü kişi ve cezaevi müdürü içeri doldular. Tanınmış birinin dul karısı, pek çok dâvanın önemli savunucusu ve insan haklarının korunmasında büyük hizmetleri geçmiş bir kadın olan bayan R... Amerika'nın parlak müttefikini ziyaret etmeye karar vermiş ve **Unrra** yardımının nasıl kulanıldığını görmek istemiştir. Amerika'da, **Unrra** yardımından yollanan yiyecek paketlerinin herkese verilmediği söylentisi dolaşıyordu. Sonra Sovyetler Birliği'nde ibadet özgür müydü? Onu da öğrenmek niyetindeydi. Kendisine rasgele Sovyet vatandaşları gösterilmiş (bu iş için kılık değiştiren memurlar) ve kaba işçi tulumları içindeki bu emekçiler, karşılık beklemeden yaptığı yardımdan ötürü Birleşmiş Milletler'e teşekkür etmişlerdi. Şimdi bayan R... bir cezaevi gezmek istiyordu. Dileği yerine getirilmişti. Bir koltuğa oturdu, ardından gelenler çevresine toplandılar ve tercüman aracılığıyla konuşma başladı.

Aynanın yansıttığı güneş ışınları içerisini durmadan aydınlatıyor, meltem perdeleri hafif hafif oynatıyordu.

Bayan R... rasgele seçtikleri ve beklenmedik bir sırada girdikleri bu hücrenin inanılmaz temizliği ve sinekten yoksun hali karşısında şaşırıp kalmıştı. Hele hafta içi olmasına karşın sağ köşedeki ikonanın önünde lâmba bile yanması...

Tutuklular utangaçtılar, önceleri kımıldamıyorlardı; tercüman saygıdeğer konuşun, «havayı temiz tutmak için mi sigara içmiyorlar?» şeklindeki sorusunu iletince içlerinden biri kayıtsızca doğruldu, Kazbek sigaralarıyla dolu kutunun kapağını kaldırdı, birini çekip yaktı, bir tane de arkadaşına verdi. Tuğgeneralin yüzü allak bullak oldu. Anlamlı bir sesle:

— Sigara içme alışkanlığıyla mücadele ediyoruz, dedi. Çünkü tütün zehirdir.»

Bir başka tutuklu masa başına çöktü, kimsenin anlamadığı bir nedenle, **Amerika** dergisinin sayfalarını hızla çevirmeye koyuldu.

Yüksek mevkili konuk kadın sordu:

— Bu adamlar hangi suçlardan mahkûm edildiler? Meselâ şu oturup dergiye göz gezdiren bey?»

(Bu bey ihtiyatsızlık edip bir Amerikalı turistle ilişki kurduğu için on yıla çarptırılmıştı.)

Tuğgeneral cevap verdi:

— Bu adam faal bir Hitlercidir. Gestapo hesabına çalışıyordu. Bir Rus köyünü tek başına ateşe verdi, çok özür dilerim, ayrıca üç Rus köylü kadınının ırzına geçti. Öldürdüğü çocuk sayısını kestirmek imkânsız.»

«— Ölüm cezasına mı çarptırıldı? diye bağırdı bayan R...

«— Hayır, adam olacağını umuyoruz. On yıl namusuyla çalışmaya mahkûm edildi.

Tutuklunun yüzü çektiği acıları yansıttı ama, hiç durmadan, büyük bir aceleyle dergiyi karıştırmaya devam etti.

Bu olaylar sırasında, sanki raslantı sonucu, bir ortodoks papazı hücreye daldı. Göğsünde koca bir sedef haç sallanıyordu. Her zamanki gezisini yaptığı açıkça belliydi, hücrede cezaevi yöneticileriyle yabancı konuklara raslamak onu rahatsız etmişti.

Gitmeye kalktı ama papazın basitliğine hayran olan bayan R... görevini her zamanki gibi yapmasını rica etti. Bunun üzerine papaz, şaşkın bir tutuklunun eline bir cep İncil'i tutuşturdu. Afallayan bir başkasının yatağına oturup:

— Evet oğlum, dedi: Son olarak yüce efendimiz Hazreti İsa'nın acılarından söz etmemi istemiştiniz.

Bayan R... bunun üzerine tuğgeneralden tutuklulara bir soru sormasını istedi: İçlerinde, Birleşmiş Milletler'e şikâyette bulunmak isteyen var mıydı? Tuğgeneral, gözdağı verircesine sordu:

— Tutuklular, dikkat! Kazbek sigaraları konusunda ne dedim: Hücre cezasına çarptırılmak mı istiyorsunuz?

O ana kadar şaşkınlıktan dili tutulan tutuklular, bir ağızdan dertlerini dile getirdiler:

— Tuğgeneral yoldaş, başka içecek şey yok ki!»

— Tütünümü öbür pantolonumun cebinde bıraktım!

— Bilmiyorduk!

Ünlü bayan, tutukluların gerçek üzüntüsüne, gerçek itirazlarına tanık oluyordu. Sözlerinin İngilizcesini ilgiyle dinledi:

— Hepsi Amerika'daki zencilerin kötü hayat koşullarından duydukları üzüntüyü belirtiyor ve sorunun Birleşmiş Milletler tarafından çözülmesini diliyorlar.

Böylece, karşılıklı tatlı konuşmalarla bir çeyrek saat geçti. Sonra koridordaki nöbetçi subay, generale, öğlen yemeğinin getirildiğini bildirdi. Konuklar kendilerine aldırılmamasını, yemeğin kendileri de hücredeyken verilmesini istemişlerdi. Kapı ardına kadar açıldı, genç ve güzel garson kızlar — çamaşırcılar kılık değiştirmişti — piliç buğulamasını getirip tabaklara boşalttılar. O ana kadar rahat duran tutuklularda, birden, ilkel bir önsezi dalgası belirdi. Pabuçlarını bile çıkarmadan yataklarına çıkıp bağdaş kurdular, oturan köpekler gibi elleriyle destek alıp bu durumda yiyeceğin eşit paylaştırılıp paylaştırılmadığını dikkatle izlemeye koyuldular. Konuklar çok şaşırmışlardı ama tercüman, bunun bir Rus geleneği olduğunu söyledi.

Tutuklular, bir türlü masaya oturup gümüş kaşıklarla yemek yemeye razı edilemediler. Çok sevdikleri tahta kaşıklarını ellerine almışlardı bile, papaz masayı takdis etmiş, kızlar, masanın üzerinde kemiklerin konması için büyük bir tepsi bulunduğunu söyliyerek tabakları dağıtmışlardı ki müthiş bir ağız şapırtısı, ardından da dişler arasında ezilip un ufak edilen piliç kemiklerinin çatırdısı duyuldu... ve tabaklara ne konduysa bir anda ortadan kayboldu. Kemikler için ayrılan tepsiye kimse ihtiyaç duymamıştı.

Kuşkulanan kadın konuklardan biri:

— Belki karınları açtır, diyecek oldu.

— Daha piliç isteyen var mı? diye sordu general boğuk bir sesle.

Kimse istemiyordu, çünkü kampların en eski kuralından hepsinin haberi vardı: Fazlasını isteyene, savcı istediği kadarını verir.

Zek'ler, aynı anlatılmaz çabuklukla, pilicin ardından verilen köfte ve pilâvı da yuttular.

Hafta arası olduğundan o gün meyva kompostosu verilmiyordu.

Batıdaki düşman kişilerin yaydıkları kötü söylentilerin yanlışlığına inanan bayan R... ile ardındakiler koridora çıktılar. Orada kadın:

— Hareketleri çok kaba, dedi. Bu zavallıların vardığı gelişim düzeyi de çok aşağılarda! On yıl sonra kültür ve uygarlığa alışacaklarını umarım. Çok güzel bir cezaeviniz var!

Kapı kapanmadan dışarı çıkmaktan başka şey düşünmeyen papaz da kalabalığın ardından fırladı.

Konuklar koridoru geçince beyaz eldivenli yüzbaşı hücreye daldı:

— Ayağa kalk! diye bağırdı. Çift sıra ol! Dışarı!

Sözlerini herkesin anlamadığını farkedince pabucunun altından yararlanıp kafası ağır işleyenlere tamamlayıcı bilgi verdi.

Ancak o an, akıllı zek'lerden birinin anılarını yazma iznine harfiyen uyduğu anlaşıldı. O sabah, herkes uyurken, «Bana nasıl işkence edildi?» ve «Lefortovo'da Gördüklerim» başlıklı iki bölüm yazmayı başarmıştı.

Hemen anılarına el kondu, Devlet Güvenlik Kuruluşlarına iğrenç iftiralarda bulunmak suçundan hakkında yeni bir dâva açıldı.

Bir kere daha, anahtar şıkırtıları ve parmak şakırtıları refakatinde ,sürüyle çelik kapıdan geçip ezeli yakut ve bakır taşı güzelliğiyle parıldayan hamamın girişine getirildiler. Orada, gök mavisi ipekli çamaşırlarına varıncaya dek giydikleri her şey çıkarıldı ve dikkatli bir arama yapıldı. Bu arama sırasında da bir zek'in ağzında, İncil'in «Dağda Vaız» bölümü bulundu. Bu suçtan ötürü, önce sağ, sonra da sol yanaklarına vuruldu. Ardından süngerler ve «Meleklerin Leylâğı» sabunları geri alındı; hepsine de yeni bir kâğıt imzalatıldı.

Pis tulumlu iki gardiyan göründü Kör ve pislik içindeki makinelerle tutukluların bacak araları, ardından da sakallarıyla saçları traş edildi. Sonunda her birinin avucuna leş gibi kokan bir kepçe arap sabunu kondu, hamama kapatıldılar. Tutukluların, yeniden yıkanmaktan başka yapacak işleri kalmamıştı.

Derken, katedral kapısınınkini andıran bir gürültüyle çıkış kapısı açıldı, tutuklular eflâtun salonun gölgeliğine daldılar. Cehennem bekçisi iki yaşlı kadın, kancalarında kahramanlarımızın iyi bilinen yırtık pırtık giysilerinin asılı olduğu arabaları «ızgara» dan çıkarıp getirdiler.

«Canlarından bezmiş halde 72 numaralı hücreye döndüklerinde, bit ve tahtakurusunun yuvalandığı tahtalara uzanmış elli arkadaşlarıyla karşılaştılar. Hepsi de olup bitenleri öğrenmek istiyordu. Her zamanki gibi, «burunsalıklar» pencerelere konmuştu, güvercinler zeytin rengiyle kaplıydı yine, köşeye de koca kenef kovası yerleştirilmişti.

«... Ve girintide unutulan minik, bronz Buda heykeli esrarlı bir gülümsemeyle onlara bakıyordu.»

55. İNSANIN TEK VİCDANI VAR

Bu hikâye anlatılırken, pek yeni olmadığı halde iyice durumdaki pabuçlarını cilâlayan Şagof, yeni ütülenmiş üniformasını giyip, göğsüne de nişanlarını ve şeritlerini takarak şehrin öbür ucunun yolunu tuttu. Cephe arkadaşı Aleksis Lanski sayesinde, savcı Makarigin'in evindeki toplantıya çağrılmıştı. (İşin kötüsü, o sıralar üniforma Moskova şehrinde pek modaydı ve Şagof, yakın bir gelecekte, elbise ve pabuç alabilmek için amansız bir rekabete girişmek zorunda kalacaktı.)

O günkü toplantı savcının Lenin nişanında bir derece daha yükselmesini kutlamak için düzenlenmiş, bütün Makaragin ailesinin yanı sıra daha çok gençler çağrılmıştı. Aslında gelen gençler ailenin yakın hısımları değildi, savcının nişanına aldırdıkları da yoktu... Ama Baba parayı vermişti bir kere, toplantı düzenlemek için yeterli bir sebepti. Liza da — kesin bir karar verilmediği, resmen açıklanmadığı halde, Şagof'un Nadiaya, nişanlandığını söylediği kız — toplantıda bulunacaktı. Sırf Liza için Lanski'den, kendisini toplantıya çağırtmasını rica etmişti.

Konuşmaya girebilmek için hazırlık yapmıştı, Clara' nın hâlâ basamaklarını silen kadını gözünün önüne getirdiği merdiveni çıkıyordu; neredeyse elinden karısını alacağı adamın tahtayı yerleştirmek için dizüstü süründüğü daireye doğru çıkıyordu.

Binaların da kendi hikâyeleri vardır.

Şagof kapıyı çaldı, Clara açtı. Tanışmıyorlardı ama ikisi de karşısındakinin kim olduğunu anladı.

Clara, yeşil yünden geniş etekli, beli kemerle sıkılmış bir elbise giyiyordu. Parlak yeşil bir işlemeli yaka dolanıp çaprazlama göğsüne iniyor, bilezik gibi bileklerini çevreliyordu.

Küçük girişte bir sürü kürk manto asılıydı. Clara, Şagof'a, kaputunu çıkarmasını söylemeden telefon çaldı. Şagof'a, paltosunu asması için eliyle işaret edip telefona yürüdü, konuşmaya başladı:

— İnnokenti, sen misin? Alo... Nasıl? Daha çıkmadın mı? Keyfin mi yok... Ne demek istiyorsun İnnokenti? Babamın canı sıkılacak. Evet, yorgun olduğun sesin-

den belli... Biraz gayret et canım! Öyleyse dur bir dakika, Dotty'yi çağırayım.

Salonun öbür ucuna seslendi:

— Dotty, âşığın seni istiyor! Paltonuzu çıkarsanıza.

Şagof kaputunu çıkarmıştı bile.

— Lâstiklerinizi de çıkarın.

Şagof'un ayağında lâstik yoktu.

— Dinle, gelemiyor. Ne oldu dersin?

Clara'nın kızkardeşi Dotnara — Lanski'nin Şagof'a «diplomatın karısı» diye bahsettiği — dışarı çıktı, ahizeyi eline aldı. Bu güzel kokulu, kiraz rengi elbiseli yaratıktan uzaklaşmakta hiç acele etmeyen Şagof'un yolunu tıkayacak şekilde, kapının yanında durdu. Şagof gözlerini hafifçe indirip kadını inceledi. Elbise konusunda garip bir ayrıntı gözüne ilişti: Kollar elbiseye değil, genç kadının elbise üstüne giydiği bir çeşit yarım-kap'a bağlıydı. Bir şey vardı Dotnara'da — herkes gibi omuzlarına koca koca vatkalar koydurmadığından mı, ya da yuvarlacık omuzlarından ellerine kadar kolların o tatlı kıvrımından mı geliyordu. Şagof anlıyamadı —, onu kimseye benzemeyen, herkesten daha kadın yapan bir şey.

Küçük ve rahat girişteki kişiler, bu, siyah ve zararsız telefonda toplantıya gelmesi gerekli biriyle yapılan basit konuşmada yıkıntının gizli olduğunu bilemezlerdi. Puşkin'in dediği gibi, ölü bir savaş atının kemikleri dahil, her şeyi ve herkesi bekleyen yıkıntının. Günün erken saatlerinde Rubin, iki şüpheli kişinin telefonlarının daha büyük bir dikkatle denetlenmesini istemişti. Onun isteğinden bu yana, İnnokenti Volodin, ilk kez telefonla konuşuyordu. Uzakta, santralda sesini kaydeden ses alma aracının şeriti dönüp duruyordu.

İnnokenti o sıra telefon etmemesinin daha iyi olacağını belli belirsiz düşünmüştü; ama karısı, akşam kayınpederine gelmesini bildiren bir not bırakmıştı kendisine.

Bu yüzden, gelemiyeceğini haber vermek için telefon etti.

O korkunç gecenin ardından gelen gün pazar olmasa İnnokenti'nin işi daha da kolaylaşacaktı mutlaka. Hafta içinde, birtakım belirtilere dikkat edip durumunu düzenleyebilir, örneğin Paris'e atanmasının ne yolda olduğunu, atanmanın iptal edilip edilmediğini öğrenebilirdi, ama pazar günü bir şey söyleyemezdi; hele günün

durgunluğu üzerinde tehlikenin mi yoksa barışın mı dolaştığını hiç söyleyemezdi.

Son yirmi dört saat içinde telefonunun bir delilik, neredeyse bir intihar olduğunu hissetmişti... Üstelik, bir şeye yaramadığı da muhakkaktı. Dobroumof'un karısını hatırladıkça sinirleniyordu: Aslında kadına kızması yersizdi, kendisinden kuşkulanacak insanların ne ilki ne de sonuncusuydu ama ahmağın biriydi yine de.

Suçüstü yakalandığını ortaya koyan bir belirti yoktu. Ama gizli bir önsezi ,ara sıra nereden geldiğini kestiremeden aldığımız o garip işaretlerden biri içini kemiriyordu. Bir felâketin yaklaştığı hissi vardı içinde... Toplantıya gitmek istemiyordu.

Kötü bir şey söylendiği zamanlar yapıldığı gibi, kelimeleri beceriksizce sıralayarak bu hissini karısına anlatmaya çalışıyordu. Karısı diretiyordu... ve «sesinin kişisel yapısı» nın «unsurları», ertesi sabah dokuzda Rubin'in önünde bir kere daha dinlenmek üzere kahverengi, hassas ve ince şerite kaydoluyordu.

Dotty, son birkaç ay içinde edindiği istediğinin mutlaka yapılması gerektiğini ortaya koyan havayı bırakmıştı. Kocasının sesinde sezilen yorgunluk onu duygulandırmış, tatlılıkla, hiç değilse bir saatliğine gelip gelemiyeceğini soruyordu.

İnnokenti karısına acıdı, gelmeye razı oldu.

Ama telefonu kapadıktan sonra bir an hareketsiz, eli ahizenin üzerinde durdu. Sanki sözlerini bitirmemiş gibi.

Son zamanlarda gerçekten beraber yaşamadığı halde bir arada olduğu, birkaç gün sonra yeniden ayrılıp uzaklaşacağı kadına değil, ikisinin de hayatı anlamaya başladığı sıralar, öğreniminin sonlarında tanıdığı, saçları omuzlarına dökülen sarışın genç kıza acıyordu. O sıralar ikisini birleştiren duygu en ufak bir tartışmaya fırsat bırakmıyordu; evlenmelerini bir yılı bile geri bırakmayı düşünmediler. Hayallerimizle hatalı izlenimlerimizin ötesinde bize yol gösteren önsezilerimize inanmış birbirlerini iyi tanıyor ve kimsenin kendilerini ayırmasına fırsat vermiyorlardı. Ağır hasta olan İnnokenti'nin anası bu evliliğe karşıydı. (Ama, oğlunun evliliğine karşı olmayan tek ana var mıdır?) Savcı da razı değildi evlenmelerine. (Ama hangi baba, on sekiz yaşındaki güzel kızından ayrılmaya razı olur?) Sonunda herkes boyun eğ-

di. Gençler evlendiler, mutlulukları dostları arasında efsaneleşti.

Evlilik hayatları çok iyi şartlar içinde başladı. Yürümeyi ya da metroya binmeyi bilmeyenler topluluğundan, savaş öncesinde bile uçağı yataklı vagona yeğleyen, apartman döşemeyi bile dert edinmeyen bir sınıftan geliyorlardı. Gittikleri her yerde — Moskova, Tahran, Suriye kıyıları, İsviçre — genç çifti dayalı döşeli bir ev, bir villâ ya da bir daire bekliyordu. Hayat felsefeleri birbirinin aynıydı: «İnsanın bir tek yaşantısı olur! Çocuğun dışında hayatın bize verebileceği her şeyi kabul edelim. Çocuk bütün özümüzü sömüren, hayatımızı kurutan, katlandıklarımız karşısında en başit minnet belirtisi bile göstermeyen bir ilâhtır.»

Bu tür fikirler içinde yaşadıkları koşullara uymalarını sağlıyor, koşullar da onlara uyuyordu. Bütün yeni ve garip yemişlerin tadına baktılar. Bütün iyi konyakların tadını, Ren şaraplarını Korsika şaraplarından ayırmayı, içtikleri şarabın yeryüzünün hangi bölgesindeki bağlardan geldiğini anlamayı öğrendiler. Etmedikleri dans kalmadı. Her türlü elbiseyi giydiler. Yeryüzünün bütün kıyılarında yüzdüler. Tenis oynamak ve yelken kullanmak sevdikleri meşgalelerdendi. Sözü edilen bütün oyunların bir ya da iki perdesini görürler, ilgi çeken kitapların hepsini okurlardı.

Altı yıl boyunca, gençliklerinin en iyi yıllarını, her şeylerini birbirlerine verdiler. Aynı altı yıl boyunca insanlık kargaşalık içinde gözyaşı döküyor, bütün cephelerde ve şehrin büyük yıkıntıları altında can veriyordu: Deliye dönmüş büyükler küçük çocukların ellerindeki kara ekmekten kırıntılar koparıyorlardı. Ama yeryüzü felâketlerinden hiç biri ne İnnokenti'yi rahatsz etmişti, ne de Dotnara'yı.

Ne olursa olsun, dünyaya bir kere geldik, bir kere yaşıyoruz.

Ama eski Rusların dediği gibi, Tanrı'nın çizdiği yolları kimse önceden farkedemez. Evlilik hayatlarının ilk altı yılı sonunda, bombardıman uçaklarının yere indiği ve topların sustuğu sıra, savaşın dumanları arasında unutulmuş birtakım umutlar yepyeni bir hayatın başlangıcıyla titreşmeye başlarken, yeryüzünün her köşesinde milyonlarca kişinin insanın dünyaya bir kere geldiğini hatırladığı sıralar... İnnokenti birden doygunluk hissetti,

yeryüzü nimetlerinin tümünden, duyulan, dokunulan, yenen ya da çiğnenen her şeyden tiksindi.

Bu duygu onu ürküttü. Bu ürküntüye karşı çıkıp onu yenmeye çalıştı; hastalık gibi silinip gitmesini bekledi. Ama hastalık bir türlü geçmedi. Anlıyamıyordu ne olduğunu. Her şey elinin altındaydı ama eksik olan bir şey vardı.

Onca yakınlık duyduğu şen dostları, nedenini bir türlü anlıyamadığı halde, yavaş yavaş daha az hoşuna gitmeye başladılar. Biri sersem geliyordu, öbürü kaba, bir üçüncüsü fazla içine kapanık.

Yalnız dostları değil, sarışın Dotty'si —uzun süre önce Dotnara'ya bu adı takmıştı— o güne kadar birlikte tek yaratık gibi yaşadıkları öz karısı bile kendisinden değişik, hatta uzak geliyordu artık.

Zaman zaman Dotty'nin yargıları ona çok kesin geliyordu. Ya da sesi büyük bir güvenle çınlıyordu. Bir alanda, sonra öbüründe, karısında hoşuna gitmeyen yanlar bulunduğunu fareketti; Dotty, her konuda haklı olduğuna gitgide daha fazla inanıyordu.

Yaşadıkları eğlenceli hayat İnnokenti'ye ağır geliyor, ama Dotty hiç bir şeyin değiştirilmesini istemiyordu. Daha da kötüsü: Her şeyden bıkan, edindikleri her şeyi bırakıp bir sonrakine yönelme alışkanlığındaki karısı birden apartmanlarında ne var ne yok saklamaya başlamıştı. İki yıl boyunca Dotty, Paris'ten, Moskova'ya koca koca paketler yolladı: Elbiseler, kumaşlar, pabuçlar, şapkalar... İnnokenti bunu iğrenç buluyordu. Hem sonra hep böyle mi çiğnerdi yemeğini? Hele meyva yediği sıralar, Dotty, dudaklarını büyük bir gürültüyle şapırdatıyordu.

Aslında sorunun bilinmeyen yanı,, dostlarının ya da karısının değil, İnnokenti'nin değişmesiydi. Ne olduğunu kestiremediği bir şeyden yoksundu.

Uzun süreden beri İnnokenti'yi iyi yaşamaktan hoşlanan bir «epiküryen» sayarlardı. Kendisini bu adla da çağırır, kesinlikle ne anlama geldiğini bilmeden takılan bu adı İnnokenti sevinçle kabul ederdi. Sonra bir gün, Moskova'daki evinde öğretisinin ne olduğunu anlamak için Epikür'ün eserlerini aramak esti aklına. Ölen annesinin kitaplığını karıştırmaya koyuldu. Üç raftan birinde Epikür'le ilgili bir kitap bulacağını sanıyor, çocukken bir yerlerde bu kitabı gördüğünü de hatırlıyordu.

Ağır eşyaların yerini değiştirircesine, zorlanarak, yavaş yavaş sürdürdü araştırmasını. Ortalık toz toprak içinde kalmıştı. Böyle bir çalışmaya alışkın değildi, çok yoruldu. Ama inat etti... ve garip bir küf kokusunun yükseldiği eski rafların dibinden bir yenilik meltemi esti. Bazı kitaplar arasında Epikür'ünkini buldu; sonraları okudu da. Ama asıl büyük keşfi annesinin mektuplarıydı. Annesini hiç anlamamış, ancak çocukluk yıllarında ona yakın olmuştu İnnokenti. Ölümünü neredeyse kayıtsızlıkla karşılamış, Beyrut'tan cenazesine gelmeye üşenmişti.

Uzak anıları arasında babasının görüntüsü, tavandaki alçı kabartmalara doğrultulan uzun, gümüş trompetlerle birleşiyor ve sanki: «Ey mavi geceler, şenlik ateşi gibi yükselin» diyordu. 1921 yılında, Tambof bölgesinde ölen babasını hatırlamıyordu. Oysa her yerde, herkes İnnokenti'nin babasından söz etmeye bayılırdı: İç savaşın ünlü kahramanlarından, denizcilerin komutanlarından biriydi babası. Her yerde ve her yanda babasına düzülen övgüleri dinleye dinleye, babasıyla gururlanmaya, onun basit kişilerden yana çıkıp lüks içinde şişinerek yaşayan soylu sınıfla yaptığı savaşlarla öğünmeye alıştı. Aynı zamanda, hep hasta, her zaman bir yerinden acı çeken, şurasından burasından yakınan, kitaplar arasında, sıcak su dolu lâstiklerle çevrili olarak yaşıyan annesini de kanıksamıştı. Oğulların bir çoğu gibi, annesinin kendisininkinden çok farklı bir özel hayatı olduğunu, gerçekten hastalandığını, kırk yedi yaşında öldüğünü hiç düşünmemişti.

Annesiyle babasının bir arada yaşadıkları süre çok kısa, hiç denecek kadar azdı. Ama İnnokenti çocukluğunda bu konuyu merak etmemiş, annesine sormayı da aklına getirmemişti. Ama şimdi bütün bunlar, annesinin yazdığı mektuplar ve her gün tuttuğu defterlerin içinden önüne yayılıveriyordu. Annesiyle babasının evlenmesi gerçek bir evlenme değil, o yıllarda olup biten her şey gibi bir kasırga olmuştu. Beklenmedik raslantılar onları bir araya getirmiş, birbirinden ayırmış, sık sık görüşmelerine fırsat vermemişti. Tuttuğu günlükte annesi, oğlunun sandığı gibi babasının basit bir parçası değil, kendisine özgü dünyası bulunan biri olarak ortaya çıkıyordu. İnnokenti annesinin hayatını paylaşamadığı başka bir erkeği sevdiğini öğrendi.

Çeşitli renklerde kurdeleler bağlanmış deste deste mektuplar: Kadınlardan, erkeklerden, dostlarından, tiyatro aktrislerinden, aktörlerden, adları iyiden iyiye unutulmuş ya da unutulmak üzere olan sanatçılar ve şairlerden gelen mektuplar. Günlük notlar koyu mavi maroken kaplı eski defterlere Fransızca ve Rusça yazılmıştı. Garip yazısı, birbiri ardından her sayfada, sağa sola uçan, karmakarışık ve belirsiz, izlediği engebeli ve keyfi yolu tırmalayan yaralı bir kuşu hatırlatıyordu. Sayfalardan pek çoğu edebiyat toplantıları ve tiyatro anılarıyla doluydu... O sıralar bir genç kız olan annesinin, bembeyaz bir haziran gecesi, kız arkadaşlarıyla San Petersburg garında Moskova Sanat Tiyatrosu oyuncularını karşıladığını, mutluluk gözyaşları döktüğünü okuduğunda yüreği ezildi. Bu sayfalarda, çıkarla ilgisi olmayan bir sanat aşkı şen şakrak ortaya çıkıyor ve tazeliği, saflığı İnnokenti'yi duygulandırıyordu. Bu tür tiyatro topluluklarından hiç birini o sıralar tanımıyordu. Kültür bölümü tarafından görevlendirilmediği, çiçek parası da muhasebece verilmediği sürece uykusundan vazgeçip bütün gece tiyatrocuları beklemeyi düşünemezdi. Hele ağlamak, herhalde kimsenin aklından geçmezdi. Günlük onu gitgide sürüklemekteydi. Derken «Ahlâk Üzerine Notlar» başlıklı bölüme geldi.

«Acıma iyi bir insanın ilk tepkisidir.»

İnnokenti'nin yüzü gerildi. Acıma mı? Gerek acıyan gerekse acınılan kişi için küçültücü, utanç verici bir duygu: Okulda bunu öğretmişlerdi kendisine.

«Bir başkasından daha haklı olduğunu sanma. Başkalarının fikirlerine saygı göster, senin fikirlerine karşı olsa bile.»

Oldukça beylik şeylerdi bu sözler. Benim dünya görüşüm iyiyse düşüncelerimin tam tersini söyleyen kişilere nasıl saygı duyarım?

Oğul, sanki önündeki yazıları okumuyor da ince, titrek sesiyle konuşan annesini dinliyordu:

«Yeryüzünde en değerli olan nedir? Haksızlıklara katılmamak. Haksızlıklar bizden daha güçlüdür. Geçmişte varoldular, gelecekte de varolmaya devam edecekler. Ama haksızlıkların hiç olmazsa bizleri etkilemesine, varlığını bizlere de benimsetmesine engel olalım.»

Evet, annesi zayıf bir yaratıktı. Onu savaşır, boğu-

şurken görmek, annesinin görüntüsüyle savaş görüntüsünü birleştirmek imkânsızdı.

İnnokenti, defterleri altı yıl önce açsa bu satırları farketmezdi bile. Ama şimdi ağır ağır okuyor ve şaşıyordu. Pek esrarlı bir içeriği yoktu satırların, yanlışlığı açıkça belli olan yerlere bile raslıyordu... Ama şaşkındı. Annesinin ve dostlarının kullandığı kelimelerin bile modası geçmişti. Kayıtsız bir ciddiyetle Gerçek, Güzellik, İyilik ve Kötülük gibi ahlâkî gerekleri büyük harfle yazıyorlardı. İnnokenti ve dostlarının dilinde daha bilinen, dolayısıyla anlaşılır deyimler kullanılırdı: Ahlâklı zekâ, insanlık, samimiyet, inatçılık gibi.

İnnokenti'nin ahlâklı bir zekâya sahip olduğu, insan, inatçı ve içten bir kişiliği bulunduğu tartışılmazdı ama — inatçı olmak, diretmek onun kuşağından gelenlerin kendilerinde en çok değer verdikleri, erişmeyi özledikleri şeydi — alçak ve arkalıksız bir iskemleye oturunca bu defterlerde yoksun kaldığı bir şeyi bulmuştu sanki.

Eski fotoğrafların saf, tertemiz aydınlığını taşıyan eski bir albüm de buldu. San Petersburg tiyatrolarının programları, deste deste, albümün arasındaydı. «Seyirci» adlı günlük tiyatro gazetesi, «Beyaz Perde Habercisi» o çağlarda mı çıkıyordu? Bütün bunlar bir çağa mı aitti? Başlıkları İnnokenti'nin gözleri önünde birer renk lekesi olan yığın yığın, çeşitli dergiler: **Apollon, Altın Post, Teraziler Sanat Dünyası, Rus Güneşi, Uyanış, Pegasus.** Ünlü tabloların kopyaları, heykelcikler, Tretiyakova galerisinde bile görülemeyen, bilinmeyen oyunların dekorlarına, adı sanı unutulmuş şairlerin dizelerine raslanıyordu. İnnokenti'nin hayatında duymadığı Avrupalı yazarların adlarıyla dolu sayısız dergi ilâvesi, sanki cehennemin derinliklerine gömülmüşcesine unutulmuş, bilinmeyen, düzinelerle yayıncı: Griffon, Havthorne, Scorpion, Musaget, Halcyon, Spolokhi, Logos, Prometheus, Toplum Hizmetleri.

Günlerce gelip bu aralıksız iskemleye, kanatları açık kitaplık raflarının önüne oturdu, kokularını içine çekti; annesinin dünyasının havası, uzun yıllar önce bir kere babasının kara yağmurluğu, kemerine asılı elbombaları ve bir arama izniyle girdiği bu dünyanın havası onu zehirledi.

Dotty gelip bir davete gideceklerini söylediğinde yine annesinin kitapları arasındaydı. Aptal aptal karısının

yüzüne baktı, sonra kaşlarını çatıp o züppeler toplantısını, herkesin fikir birliğine varacağı, Stalin yoldaş şerefine kalkan ilk kadehte herkesin ayağa fırladığı, sonra Stalin yoldaşın unutulduğu, bol bol yenip içildikten sonra sersemce bir kumarla sona erecek toplantıyı düşündü.

Dotty'ye baktı; erişilmez bir uzaklıkta gördü onu. Toplantıya tek başına gitmesini söyledi.

Dotty, iyi bir davete gitmek yerine eski albümleri karıştırmayı yeğ tutan kişinin barbar olduğunu söyledi. Duygulu, belirsiz, ama asla ölmeyen şeylerdi çocukluk anıları. Bu raflarda İnnokenti'nin bulduğu her şey kalın ve tok bir sesle, ağır ağır bir şeyler anlatıyordu ona... Ama karısı için bu ses bir anlam ifade etmiyordu.

Sonunda anne amacına ulaşmıştı: Oğlunu genç karısından ayırmak üzere mezarından kalkıyordu.

Bütün bunların arasında İnnokenti onu anlıyabildi: Yiyeceğin özü nasıl kaloriyle belirlenemezse, hayatın özü de asla en büyük kavramların içine bile sokulamazdı.

Bir kere başlayan İnnokenti duramadı. Son yıllarda tembelleşmişti, bir şey öğrenmeyi düşünmüyordu. Meslek hayatında ilerlemesini borçlu olduğu Fransızcayı ilk gençliğinde annesinden öğrenmişti. Öğrendikten sonra da dalmıştı okumaya.

Oysa nasıl okumak gerektiğini bilmenin önemi çıktı ortaya. Sayfalara göz gezdirmek yeterli değildi. Gençliğinden beri İnnokenti yanlış ve yasaklanmış kitaplardan uzak tutulduğu, ya da yerleşmiş klâsikleri okuduğu, kendini yazarın iradesine bırakıp gözünün önündeki her kelimeye inandığı için okuduğunu benimsemeye alışmıştı. Ama bu kez, birbirine karşı çıkan yazarları okudukça bir süre başkaldıracak gücü kendinde bulamadı, önce birini, sonra öbürünü, derken bir üçüncüyü benimsedi.

Paris'e, UNESCO'da çalışmaya gitmişti. Orada bulunduğu sıralar işinden arta kalan zamanlarda çok okudu. İşte o zaman bir yazarın düşüncesinden öbürüne sürüklenmekten kurtuldu ve dümeni iyice kavradığını sezdi.

O yılarda keşfettiği büyük bir şey değildi ama yine de bir şeydi işte.

O zamana kadar İnnokenti'nin tek gerçeği vardı:

Dünyaya bir kere geldin bir kere yaşıyacaksın!

Şimdi kendinde ve dünyasında yepyeni bir kuralı benimsemeye kadar varmıştı: Bir de vicdanın var. Yitik

bir hayata nasıl dönülemezse, bir vicdan kalıntısı da işe yaramazdı.

İnnokenti bunu yavaş yavaş anlıyordu. Paris'e hareketinden birkaç gün önce, bir pazar, Dobroumof'a karşı bir hareketin başlıyacağı haberini almak mutsuzluğuna erişti. Böyle bir hareketin Dobroumof'la kalmıyacağını, uzun bir kampanyanın başlangıcı olacağını önceden kestirecek kadar tecrübesi vardı. Ama Dobroumof'a özel bir sevgi duyuyordu, annesinin anıları arasında bir gölge gibiydi o.

Odasını paylaştığı diplomat resmî bir yolculuğa çıktığından, saatler boyu kapı ile pencere arasında gidip geldi. İleri geri sallanmış, sinirlenmiş, başını elleri arasına almıştı. Dobroumof'un telefonunun dinlendiğini, bakanlıkta da sırrı pek az kişinin bildiğini kestiriyordu. Yine de telefon etmeye karar verdi. Şimdi, ona bütün bunlar yüzyıllar önce geçmiş gibi geliyordu. Oysa daha bir gün önce telefon etmişti Dobroumof'a.

Bütün gün şaşkın şaşkın oturdu. Evinden alıp götürmemeleri için evde durmadı. Duyguları sabahtan akşama kadar yakıcı bakışlarla iğrenç bir korku arasında gidip geldi, «ne olursa olsun» kayıtsızlığına dönüşüp yeniden korku halini aldı. Önceki gün bu korkunç sinirliliği düşünememişti bile. Kendisi için bunca korku duyacağı aklına bile gelmemişti.

İşte şimdi taksi onu, iyice aydınlatılmış Bolşaya Kalujkaya boyunca götürüyordu. Kar ağır ağır yağıyor, silecekler camlarda biriken karları temizliyordu.

Dotty'yi düşündü. Geçen sonbahardan bu yana birbirlerinden iyice uzaklaşmışlardı, onu Roma'ya götürmemek için elinden geleni yapmıştı.

Ağustos ayında Roma'dan döndüğünde karısının kendisini, cezalandırmak niyetiyle, genelkurmay başkanlığı subaylarından biriyle aldattığını öğrendi. İnatçı bir kadının inanmışlığıyla aldattığını inkâr etmiyor, bunda İnnokenti'yi suçlu buluyordu: Neden karısını tek başına bırakmıştı?

İnnokenti bir şeyi yitirmenin acısını da duymamıştı: Tek duyduğu büyük bir rahatlamaydı. Kıskanmıyordu, öc almayı düşündüğü yoktu. Karısının odasına girmiyor, dört aydan beri onu küçümseyen bir suskunluk içinde evle iş arasında gidip geliyordu. Boşanma sözkonusu olamazdı. İşine zarar verirdi.

Hareketinden önceki şu son günlerde — tutuklanmasından önce! — Dotty'ye iyi davranmayı arzuluyordu. Kötü yanlarını unutmuştu, yalnız iyi yanlarını hatırlıyordu.

Tutuklanırsa kendi yüzünden karısını itip kakacak, epey üzeceklerdi.

Sağında, Neskutçni bahçesini çevreleyen tellerin ötesinde, beyazın iyice belirlediği ağaçların kara gövdeleriyle dalları durmadan geçip gidiyor, yoğun kar sükûnu ve unutmayı sağlıyordu.

56. YEMEK

İki numaralı blokta oturan herkes Savcının dairesine gıpta ediyor, oysa Makariginler daireyi küçük buluyorlardı. Bu daire, ara duvarı yıkılıp birleştirilen iki lojmandan meydana gelmişti. Dolayısıyla biri iptal edilen iki sokak kapısı, iki banyosu, iki helâsı, iki girişi, iki mutfağı, en büyüğünde ziyafetin verildiği beş de odası vardı.

Konukların sayısı topu topu yirmi beşti. İki yoksul Başkır tabakları değiştirmeye zor yetişiyordu. Başkır kadınlarından biri evin hizmetçisiydi, diğeri komşulardan birinden ziyafet gecesi için alınmıştı. İkisi de çok gençti, aynı köyde doğup büyümüş, geçen yıl Çekmaguç'ta aynı okulda lise öğrenimlerini tamamlamışlardı. Hatları gergin, yanakları mutfağın sıcağıyla kıpkırmızı, yüzlerinde ciddiyet ve gayret vardı. Uzun boylu, şişmanca, orta yaşlı bir kadın olan savcının karısı yaptıklarını beğenen bir havayla onlara göz kulak oluyordu.

Savcının, iç savaşı birlikte yaşadığı karısı ölmüştü: Bu kadın makineli tüfekle ateş etmeyi bilirdi. Deri ceketle gezmiş, sonuna kadar bağlı bulunduğu Parti hücresinin bütün kararlarına uyarak yaşamıştı hep. Ama Makarigin ailesini bugünkü durumuna yükseltecek yetenekte değildi; Clara'yı doğururken ölen bu kadın yaşasaydı, nasıl biri olurdu; bunu düşünmek epey güçtü.

Makarigin'in şimdiki karısı Alevtina Nikanorovna, iyi bir ailenin iyi bir mutfağı olmadan yükselemiyeceğini, halı ve sofra örtülerinin önemli birer zenginlik simgesi sayıldığını, kristallerin şölenlere yaraştığını bilirdi. Yıllardır kristal biriktiriyordu. Kaba, bir dizi kayıtsız elden geçen başarısız, bayağı, büyük bir usta ruhunun en ufak parıltısına raslanmayan şeyler değildi kristalleri. 1920 ile 1940 yılları arasında bir emirle el konan, ara sıra yalnız hukukçulara mahsus kapalı çevrelerde satılan kristallerin koleksiyonunu yapıyordu. Her bardak, her fincan kendisini yaratan zanaatkârın özelliklerini taşırdı. Savaş sonrası savcının görevli olarak bulunduğu Lettonya başkenti Riga'da, koleksiyonuna çok şey katmıştı. İşgal kuvvetleri dükkânlarıyla açık pazardan eşya, porselen, nadide gümüş kaşıklar almıştı.

Parlak ışık iki büyük masanın üstündeki kesme kristallerin köşelerinde ve yüzlerinde rengârenk alevler yansıtıyordu Yakut rengi olanı vardı: Altın sarısı, koyu kırmızı, bakır rengi, çikolata kırmızısı; pek hafif bir sarıya çalan selenyum kırmızısı olanı da. Bir de yoğun ve koyu yeşille altın parıltılı kadmiyum yeşili, kobalt mavisi olanı. Süt gibi beyaz olanı da vardı. Pas rengi parıltılar taşıyan zambak beyazı, fildişine benzemesi için üzerinde uzun uzun çalışılmış bir kristal. Ağzı çift boğumlu, kesme camdan yuvarlak tıpalı sürahiler. Tersine çevrilmiş bir tacı andıran, beyaz kristalden, ağzına kadar meyva, ceviz, şeker dolu kupalar, kalın cam bardaklar, kadehler, şampanya bardakları. Hepsi akıl almaz bir dağınıklıktaydı: Aynı renk ya da işareti taşıyan altı eş sofra eşyasının görüldüğü enderdi.

Bütün bu debdebenin ortasında ve yaşlı kuşağın oturduğu masada, şerefine şölen verilen, eğlentinin merkezi, olan savcı yeni nişanıyla duruyordu. Sırası geldikçe diğer nişanlarını da kutlamışlardı: Bunlar parıltısı kalmamış, solgun madalyalardı şimdi.

Gençlerin masası salon boyunca uzanıyordu. İki masa bir açıyla birleşiyordu. Ama iki masadan ne kimse birbirini görebiliyor, ne de konuşulanları işitebiliyordu; değişik, birkaç ayrı konu tartışılıyordu. Canlı ve şen bir gürültü yükseliyor, hepsinin üstünde gepgenç bir kahkaha ya da tokuşan kadehlerin sesi duyuluyordu.

Resmî kişilerin şerefine kadeh kaldırma işi çoktan sona ermişti: Stalin yoldaşın, hukukçuların tümünün, ev sahibinin, bir de bu nişanın sonuncu nişan olmamasının şerefine! Saat on buçukça kapı vurulmuş, bir sürü yemek getirilmişti ortaya: Şekerli, tuzlu, acılı, isli, cılız, yağlı, buzlu, yığınla vitamin dolu yiyecek. Çoğu pek güzel yapılmıştı. Ama kimse, yalnız olduğu kadar zevkle, kendini vererek yiyemiyordu bunları. Bütün resmî yemekler gibi bu da lânetliydi. Az görülen yiyecekler bol bol ortaya seriliyor, iyice sıkışık oturan konuklar birbirlerini engelliyorlardı; kendilerini çevrelerindekilere uyduruyor, konuşuyor, şakalaşıyor ve yemeğe ilgi duymamaya dikkat ediyorlardı.

Yıllar yılı öğrenci kantinlerinde sararıp solan Şagof ile Clara'nın Enstitülü iki arkadaşı, ayıp olmasın diye kayıtsız görünüp her yiyeceğe saldırıyorlardı. Ev sahibesinin koruyucu kanadı altına aldığı bir üçüncü kız var-

dı, çevresine bakmadan atıştırıyordu. Yoksul kişilerin kızı olan bir çocukluk arkadaşı. Taaa uzak Zareşenski ilçesinden bir Parti yöneticisiyle evlenmişti. Mutlu değildi: Kaba saba kocasıyla yüksek sosyetede kendine hiç bir zaman yer açamıyacaktı. Satın alma göreviyle, tek başına Moskova'ya gelmişti. Bir yandan arkadaşının her yemekten alması, beğenmesi, nasıl yapıldığını sorması, ev eşyaları ve savcının ailesinin yaşadığı çevreyi canı gönülden beğenmesi ev sahibesinin hoşuna gidiyordu. Bir yandan da, seyrek görüştüğü bu kadından utanıyordu; özelikle hiç beklenmeyen konukları, tümgeneral Slovuta adına. Bir de savcının eski dostu, ama şimdi dostu bile sayılamıyacak Duşan Radoviç'ten utanıyordu. Bu daveti önceleri bir aile toplantısı şeklinde düşündüklerinden çağırmışlardı ikisini de. Slovuta, Makarigin'lerin evlerine dilencileri de çağırmaya alışkın olduklarını sanabilirdi. (Alevtina Nikanorovna, hayatta yükselemeyen ve iyi maaş alamayan kişilere «dilenci» derdi). Bu da neşesini kaçırıyordu. Sırf bu nedenle, arkadaşını Slovuta'dan mümkün olduğu kadar uzağa oturtmuş, elinden geldiğince konuşturmamaya çalışıyordu.

Dotty, meraklı hizmetçi hikâyelerini andıran bir şey duyduğundan annesiyle eski arkadaşının oturduğu masanın ucuna yaklaştı. (Kısa bir süre önce hizmetçileri kurtarıp eğitmişlerdi, oysa şimdi hiç biri ne mutfak işlerine yardım etmek istiyordu, ne bulaşığa, ne çamaşıra.) Genellikle Zareşinski çevresinde bir kızın kollektif çiftlikten ayrılmasına yardım ederler, kız da karşılığında iki yıl onların yanında çalışırdı. Sonra şehre gidebilmesi için eline bir pasaport verirlerdi. Salgın hastalıklar merkezi, bir kere bile işe gelmeyen iki hademe kadının maaşını öderdi. Bu parayı alanlardan biri merkez müdürünün evinde çalışır, diğeri de ilçe sağlık müdürünün evinde. Dotty kaşlarını çattı: Taşrada her şey ne kadar kolaydı. Oysa Moskova'da tam tersi!

Hiç bir zaman düşünmeyen, başkalarının da düşünmesine imkân vermeyen esmer ve canlı bir kadın olan Dinera sonunda, «şeref masası» nda sıkılıp gençlerin masasına yöneldi. Siyah bir elbise giymişti: İthal malı saten, incecik ve parlak bir deri gibi her yanını kavrıyor, bembeyaz, mermer gibi kollarını açıkta bırakıyordu.

Odanın bir ucundan öbür uçtaki Lanski'ye işaret etti:

— Alyoşa! Yanınıza geliyorum! **Unutulmaz 1919**'a gittiniz mi?

Kimseden esirgemediği gülüşüyle cevap verdi Lanski:

— Dün gittim!

— Neden ilk gece gelmediniz? Dürbünümle sizi aradım, parıltılı izinizin peşinden gitmek istiyorum.

Lanski akşam çok önemli bir karşılık beklediği Clara'nın yanına oturmuştu. İstemeyerek bir tartışmaya hazırladı kendini: Dinera ile kavga etmemek imkânsızdı. Kaç kere edebiyat toplantılarında, yazı işleri salonlarında, Yazarlar Kulübü Merkezinde aralarında kavga çıkmıştı. Edebiyat alanında ya da Parti içinde görev almadığından eli kolu bağlı olmayan Dinera, sert ve her zaman kurallara uymayan saldırılar yapıyordu. Kendi kocası Nikola Galakhof dahil, ne tiyatro yönetmenlerini, ne senaryocuları, ne sahneye koyucuları bırakıyordu. Elbiseleri ve herkesçe çok iyi bilinen hayatı gibi yargılarının da gözüpekliği ona yaraşıyor, insanların değil de edebiyat alanındaki mevkilerin yön verdiği tatsız eleştiri havasına taptaze bir soluk getiriyordu. Genellikle edebiyat eleştirilerine, özellikle de Aleksis Lanski'ye yükleniyordu. Dudaklarında bir gülümseme, canı sıkkın Lanski, Dinera'ya anarşist görüşlerinden ve küçük - burjuva sapmalarından gelen yanlışlarını anlatmaktan bıkıp usanmıyordu. Yarı yarıya şaka havasında geçen, kızgınlığın yanı sıra biraz da suçortaklığına yer veren bu konuşmaları, edebiyat alanındaki geleceği büyük ölçüde Galakhof'un elinde olduğundan kabul ediyordu.

Unutulmaz 1919 Vişnevski'nin oyunuydu. Görünürde, Petrograd ayaklanmasının Baltık denizcileri arasında geçen bölümünü canlandırıyordu. Aslında hep Stalin; Stalin'in Petrograd'ı, ihtilâli, bütün Rusya'yı nasıl kurtardığı sözkonusuydu. Ulusun Babası ve Efendisinin yetmişinci doğum yıldönümü için yazılan oyun, Stalin'in yönetiminde, Lenin'in işin içinden kurtulmak için neler yaptığını anlatıyordu.

Lanski'nin tam karşısına oturan Dinera, eliyle uzun bir işaret yapıp:

— Gördüğünüz gibi, dedi, bir oyunda hayal gücü, hem derin bir hayal gücü, kurnazlık ve küstahlık bulunmalı. Vişnevski'nin **İyimser Bir Trajedi**'sini hatırlıyor musunuz? İki denizcinin korosu şakalaşıyor: «Bu tra-

jedide fazla kan yok mu? - Shakespeare'inkinden de fazla olamaz ya!» İşte bu yepyeni bir şey. Sonra gidip Vişnevski'nin bu oyununu görüyorsunuz. Neymiş? Tabii gerçekçi, tarih yönünden doğru, şefin dokunaklı bir görüntüsü ama... o kadar işte.

Yanındaki iskemleyi Dinera'ya veren genç sordu:

— Nasıl?

Yakasına Lenin nişanının buruşmuş şeritini takmıştı, kayıtsızca.

— Size göre bu kadarı yeterli değil mi? Yossif Vissariyonoviç'in böylesine dokunaklı bir portresini gözlerimizin önüne serdiklerini hatırlamıyorum. Seyircilerden bir çoğu ağlıyordu.

Gençten kurtulmak isteyen Dinera:

— Ben de ağlıyordum, dedi. Ama sözünü ettiğim bu değil.

Lanski'ye döndü:

— Oyunda hemen hemen başka bir isim yok gibi. Kişiliksiz üç Parti sekreteri, yedi komutan, dört komiser... tıpkı herhangi bir kuruluşun yönetim kurulu gibi. Ya sağa sola koşuşan o denizciler! Bielotserkovski'nin oyunlarından fırlayıp Lavrenef'inkilere, Lavrenef'inkilerden Vişnevski'ninkine, ondan da Sobolef'e geçen o «küçük kardeşler»!

Dinera, yazarların adlarını sıraladıkça başını sallıyordu. Gözlerini kırpıştırıp devam etti ardından:

— Kimin iyi kimin kötü olduğunu, oyunun nasıl biteceğini ta baştan anlıyoruz.

— Bu neden hoşunuza gitmedi? diye sordu Lanski. Neden sahte, yüzeyde kalan eğlentilerden kopamıyorsunuz? Hayat ne olacak? Babalarımızın aslında iç savaşı şüpheyle karşıladıklarını mı sanıyorsunuz? Vatan için verilen savaşın sonucundan şüphe ettik mi? Hatta düşman Moskova kapılarına dayandığı sıra bile zaferden şüphemiz var mıydı?

— Oyun yazarı, oyununun nasıl karşılanacağını merak ediyor mu? Gala gecelerinin neden hep başarılı olduğunu söyler misiniz bana Alyoşa? Nasıl oluyor da yazarımız, seyircinin tepkisini merak bile etmiyor? Emin olun, bir gün kendimi tutmayacağım; iki parmağımı ağzıma sokup bir ıslık çalacağım ki...

Büyük bir incelikle nasıl ıslıklayacağını gösterdi ama böylesine zarif bir duruştan hiç ses çıkmadı.

Komşusu önemli biriymiş gibi bardağına şarap doldurdu ama Dinera elini bile sürmedi.

Lanski, hiç sinirlenmeden :

— Size anlatacağım, dedi. Bizde oyunlar hiç başarısızlığa uğramaz, uğrayamaz; çünkü gerek sanat, gerek konu ve gerekse genel dünya görüşü yönünden yazarla seyirci aynı çizgide.

Kaşlarını çatan Dinera:

— Aman Alyoşa, dedi. Bu sözleri yazılarınızdan birine saklayın. Görüşünüzü biliyorum: Halk sizin **kişisel** sezgilerinizle ilgilenmiyor; eleştirmen olarak gerçeği yansıtmak zorundasınız ve tek gerçek var...

Sakin bir gülüşle:

— Tabii, dedi Lanski. Görevi gereği eleştirmen kendini bayağı duygusal dürtülere bırakmamalı, duygularını genel göreve uydurmalı...

Konuşmasına devam etti, Clara'ya göz atmaktan, onun tabağın kenarındaki parmaklarına parmaklarının ucuyla dokunmaktan, konuşuyorsa da aslında cevabını beklediğini belirtmekten geri kalmadı.

Clara, Dinera'yı kıskanamazdı: Üstelik Lanski'yi, sırf Clara ile tanışması için Makarigin ailesine tanıtan da Dinera'ydı. Ama Alyoşa'yı kendinden uzaklaştıran bu edebi konuşma canını sıkıyordu. Dinera'nın bembeyaz kollarını kavuşturduğunu görünce uzun kollu bir elbise giydiğine pişman oldu. Kendi kolları da güzeldi.

Yine de o akşamki havasından gerçekten memnundu. İçinden yükselen neşeyi, alışkın olmadığı yürek hafifliğini bu kısacık sıkıntı yok edemezdi. Pek düşündüğü yoktu ama işler böyle yürürdü. Bugün mutlu olacağı alnına yazılmıştı. Bu eşsiz gün olağanüstü bir geceyle sona erecekti. Sabah - ne kadar da uzak geliyordu - Rostislaf'la çok tatlı bir konuşma geçmemiş miydi aralarında? Ya öpüşmeleri? Yılbaşı armağanı olarak ördüğü sepet? Sonra eve koşmuştu, neredeyse toplantı başlıyacaktı. Aslında bütün gece onundu. Canlı renklerle bezenmiş işlemeli yeşil elbisesini giymek, konukları kapıda karşılamak ne büyük zevkti. Epey uzayan gençliği yirmi dört yaşına geldiği sıra ikinci kez çiçek açıyordu. Onun da sırası gelmişti: Şimdi, o anda sabahın büyüsüyle kendinden geçmişti. Rostislaf'a bekleyeceğini söylemişti sanki. Her türlü fizikî yakınlıktan kaçan Clara -evet o, aynı kişi- akşam, kapıda Alyoşa'yı karşılarken elini tutmasına ses çıkarma-

mıştı.. Aynı insan mıydı hep? Geçen ay araları soğuktu, derken Alyoşa içeri girer girmez şöyle diyordu:

— Clara! Belki bana çok kızacaksınız ama... Yılbaşı gecesi için Aurora lokantasında iki kişilik yer ayırdım. Gider miyiz? Böyle şeylerden pek hoşlanmayız ama, bir kerecik, eğlenmek için gitsek ne çıkar?

Hayır dememişti. Düşünmüş, derken şişko Jenka koşarak gelmiş ve bir plâk istemişti Clara'dan. O andan beri de Alyoşa ile hiç yalnız kalamamış, yarıda kesilen konuşmalarına devam edememişti.

Jenka ve Ulaştırma Enstitüsünde Clara ile okuyan kızlar o gece öğrencilerden farksızdılar. Önemli konuklara hiç aldırmadan, diledikleri gibi eğleniyorlardı. Jenka durmadan içiyor, yanındaki kıza takılıp duruyordu. Sonunda gülmekten kıpkırmızı kesilen kız:

— Artık dayanamıyacağım, dedi.

Masadan fırladığı gibi içeri gitti. Savcının karısının yeğeni, bir M.V.D. teğmeni, genç kızın yanına yaklaştı boğulmaması için sırtına vurdu. Kasketindeki yeşil şeritten, kolundaki işaretten ötürü herkes ona sınır muhafızı diyordu; aslında Moskova'da yaşardı. Görevi trenlerde yolculuk edenlerin kâğıtlarını gözden geçirmekti.

Şagof da gençlerin masasına, Liza'sının yanına oturmuştu. Tabağına yiyecek, kadehine içki koyuyor; ne dediğini düşünmeden konuşuyordu onunla. Bütün çevresinde gördüklerini düşünüyordu. Kibarlık maskesi ardında, ortalığa dağılmış, yayılmış ya da asılmış olan her şeyi kaydediyordu; dalgın dalgın yemek yiyen konukları da. General rütbesindeki hukukçuların sırmalı apoletlerinden diplomatların palmiye yapraklarıyla süslü armalarına, yanında oturan genç adamın kayıtsızca yakasına iliştirdiği Lenin nişanının şeridine kadar her şeyi. (Bu toplantıda kendi basit madalya ve nişanlarıyla dikkati çekeceğini sanmıştı.) Bütün bu gösterişli kalabalıkta Şagof, cephede bulunmuş bir asker, mayın tarlalarından bir kardeş, alt üst olmuş tarlalarda «saldırı» adını verdikleri o iğrenç adımlarla omuz omuza ilerlediği bir dost göremiyordu. Toplantının başlarında keten tarlalarında, barakaların duvarları dibinde, saldırılar sırasında şehit düşen arkadaşlarını düşünmüştü. Birden örtüye yapışıp koparırcasına masadan çekip almak: «Alçaklar! Biz savaşırken sizler neredeydiniz?» diye haykırmak istemişti.

Yemek devam ediyor, Şagof içiyordu. Sarhoş olma-

yacak ama gövdesinin ağırlığını çizmelerine hissettirmiyecek kadar içiyordu. Çevresindeki sıcaklık ve debdebeye kendini bıraktı. Tiksinmiyordu: Artık Şagof, bütün ruhu ve gövdesi, canını acıtan yaraları ve midesinin kuruluğuna rağmen oyuna katılabilirdi.

Askerlerle diğerleri arasında yaptığı ayırımın modası geçmemiş miydi? Artık insanların çoğu pek çok şeye mal olan, pırıl pırıl, cephede elde ettikleri nişanları takmaya utanıyorlardı. İnsanların omuzuna yapışıp sarsarak:

— Ya siz, savaş sırasında neredeydiniz? diye sormak imkânı kalmamıştı.

Kim savaşmış, kim kaçmıştı? Bu ayırımı yapmak imkânsızdı. Her şey birbirine karışmıştı. Unutulmuşluğun yasası tekti: Şanlı ölüler, yaşasın diriler!

Orada rahat bir hayata kavuşmanın değerini bilen, üstelik buna hak kazanan tek kişiydi Şagof. Bu çevreye ilk girişinde yerleşmiş sayıyordu kendini. Bakışlarını salonda gezdirip: «İşte benim geleceğim!» diyordu.

Nişanının şeritini yakasına takan genç komşusu kısık gözlerle çevresindeki her şeye bakıyordu. Açık mavi ve sarı renklerle süslü bir kravat takmıştı; açık renk, dümdüz saçları dökülmeye başlamıştı. Yirmi dört yaşındaydı ama otuzunda görünmeye çalışıyordu; el hareketleri dikkatliydi, alt dudağı büyük bir soyluluk koyuyordu ortaya. Gençliğine karşın, Yüksek Şura'nın protokol bürosunda çalışan müşavirlerin en değerlilerinden biriydi. Savcının karısının Clara'yı kendisiyle evlendirmeyi düşlediğini biliyordu. Ama Clara, şimdiden, kendisi için çok önemsiz kalmaya başlamıştı. Evlenmekte acele etmiyordu, haklıydı da. Ama Dinera'ya gelince durum değişirdi: Bilinmeyen bir ışıltıyla parlıyor, insan onun yanında kendini çok rahat hissediyordu. Başka bir şeye aldırmasa bile, ünlü bir yazarın karısıyla kırıştırmak gururunu okşuyor, onu kendi gözünde yükseltiyordu. Dinera'ya sırnaşıyor, ara sıra sürtünmeye çalışıyordu. Tartışmada onu yürekten desteklemeye de hazırdı; ama kadının desteklenmek istediği yoktu. Haksız olduğunu ispatlamak imkânsızdı.

— O zaman Gorki'ye de karşısınız demektir! Gorki'ye de mi itiraz ediyorsunuz? diyordu Lanski.

Genç müşavir :

— Gorki, toplumsal gerçekçiliğin kurucusudur, dedi.

Her şey bir yana, Gorki'ye gölge düşürmek, büyük bir cinayet, en az...

(Karşılaştırma yapmaya çekindi.)

— En az...

Lanski ona dönüp büyük bir ciddiyetle başını salladı. Dinera güldü.

— Anne! diye bağırdı Clara sabırsızlanarak. Çaya kadar bizim masadakiler kendi aralarında eğlenemezler mi?

Savcının karısı, talimat vermek üzere mutfağa gitmişti; döndüğünde can sıkıcı arkadaşı Dotty'ye yapışmış, bir sürü ayrıntıyla Zaretçenski ilçesinde Parti'de çalışanların hepsinin çocuğunun özel bir listeye alındığını, onlara her zaman süt bulunduğunu ihtiyaç halinde penisilin iğnesi yapıldığını anlatıyordu. Konuşma tıp alanına yöneldi. Genç olduğu halde çeşitli hastalıklar vehmeden Dotty, hastalık hikâyelerine bayılırdı.

Alevtina Nikanorovna'nın görüşü şuydu: Prestiji olan, sevilen, sayılan kişi sağlam kalacağına emin olabilir. Hastalandığında ünlü bir profesöre, tercihan Stalin ödülü almış birine telefon edebilir, adam da hemen bir reçete yazar, herhangi bir damar tıkanıklığı anında geçiverirdi. Böyle durumlarda insan en iyi sanatoryumlarda kendine yer bulabilirdi. Kendisi ve kocasının hastalıktan korktukları yoktu.

Görüşüne katılmadığını açıklarcasına, Clara'ya karşılık verdi:

— Onların gözünde ev sahibesi sensin! Konuklarına hizmet et! Masadan fazla uzaklaştırma!

— Hayır, biz dansetmek istiyoruz! diye bağırdı sınır muhafızı.

Jenka hemen bir bardak şarap daha doldurdu ve içti.

— Dansedelim! Dansedelim! diye bağıran başka gençler de oldu.

57. İKİ DAMAT

Dotty dansa kalktı; ev sahibesi, arkadaşının yardımıyla masayı toplamaya koyuldu. Böylece yaşlılar masasında beş kişi kaldı: Makirigin, çoktan kaldırılmış olan Kızıl Öğretmen Okulunda bir zamanlar ders veren, iç savaş yıllarından eski ve sevgili dostu Sırp Duşan Radoviç; Makirigin'le birlikte yüksek hukuk eğitimi gören, askerî savcı ve tümgeneral, Radoviç'ten çok daha sonra dost olduğu Slovuta bir de Makirigin'in iki damadı: Kayınpederi istediği için yaldızlı palmiyelerle süslü boz üniformasını giyen İnnokenti Volodin ve Stalin armağanını alan yazar Nikola Galakhof.

Meslekdaşlarına bir şölen veren Makirigin yeni nişanını o zaman kutlamıştı. Bu kez eğlentinin gençler ve yakınlar için olmasını istiyordu. Ama çok etkili bir meslekdaşı olan Slovuta, mikrop savaşıyla ilgili silâhlar üzerinde çalışan Japon bilginleri dâvası dolayısıyla gittiği Uzak Doğu'dan önceki gün gelmiş, ilk şöleni kaçırdığından onu da evdeki yemeğe çağırmak gerekmişti. Bu arada boş bulunup biraz «istenmeyen adam» durumundaki Radoviç'i de çağırıvermişti. Şimdiki dostlarıyla Radoviç'i aynı sofraya oturtmak savcı için rahatsız edici bir şeydi. Önce Makirigin, Radoviç'i çağırdığında, eski günleri konuşma zevkini yeniden yaşamayı düşünmüştü. Çağrısını son anda iptal edebilirdi ama böyle bir ödleklik canını sıktı. Bu nedenle şüpheli Radoviç'in varlığını, iki damadıyla gidermeye çalıştı: Yaldızlı süsleriyle diplomat; değerli nişanıyla yazar.

Masada beş kişi kaldıklarında Makirigin, Radoviç'in yersiz bir şey söylemesinden korktu. Zeki adamdı Radoviç, ama soğukkanlılığını yitirdiğinde akıl almaz şeyler söyleyebiliyordu. Makirigin konuşmayı derinlikten yoksun, sağlam konulara yöneltmeye çalıştı. Gençlikle dost sesini biraz tutup şakacıktan, torunlarla birlikte yaşlılık günlerinin neşesini sağlayamadığı için İnnokenti'yi azarlamaya koyuldu,

— Her şey bir yana, şunlara bakın, diye yakınıyordu. Ne garip bir çift değil mi? Bir koç, bir dişi; yavru-

ları yok! Kendileri için yaşıyor, kilo alıyor ve hiç bir şeyi dert edinmiyorlar. Armut piş, ağzıma düş örneği bir hayatları var. Vur patlasın, çal oynasın. Sorun bakın... sözde bu it epikürcüymüş. İnnokenti, itiraf et! Sen de Epikür dostlarından mısın?

Şaka da olsa, kimse, Sovyetler Birliği Komünist Partisi üyelerinden birine Hegelci, Kantçı, kişisel görüşlü, tanrı tanımaz ya da (Tanrı korusun) revizyonist diyemezdi. Ama «Epikürcü» zararsız görünen bir deyimdi. Epikürcülük sanki hiç kimsenin katı bir marksist olmasını engellemiyordu.

Tanı o sıra, büyük ustaların eserlerini bilen ve en ufak ayrıntılarına varıncvaya dek seven Radoviç atıldı:

— Bana kalırsa Epikür çok önemli bir kişidir Karl Marks'ın kendisi bile Epikür üzerine incelemeler hazırlamıştır.

İnnokenti'nin içine bir rahatlık yayıldı. Burada, parlak renkler altında, canlı bir konuşmayla kahkahaların uğuldadığı salonun içinde tutuklanması imkânsız gibi geliyordu. Yüreğinin derinliklerinde kıpırdayıp duran son kuşkular da dağıldı. Çabuk çabuk içti, gevşedi, çevresindeki, hiç bir şey bilmeyen adamlara neşeyle baktı. Kısmetli olduğunu hissetti. Başka zaman nefret edeceği Makirigin ile Slovuta şimdi ona insan geliyor, sanki güvenliğinde önemli bir rol oynuyorlarmış gibi seviyordu ikisini de.

Gözleri, meydan okurcasına parıldıyarak:

— Evet, Epikür'ün izinde gidenlerden biriyim, inkâr etmiyorum, dedi. Ama «epikürcü» kelimesinin genellikle yanlış anlaşıldığını söylersem belki şaşarsınız. Yaşamaya bir türlü doyamıyan, şehvetli, uçkuruna çok düşkün, kısacası domuzun birinden söz etmek istesek onu epikürcülükle damgalarız.

Makirigin'in araya girmeye çalıştığını görünce:

— Hayır, bir dakika, ciddi konuşuyorum, dedi.

İnce, hassas parmaklarıyla önündeki şarap kadehiyle oynarken ateşli sesiyle konuşmaya devam ediyordu:

— Aslında Epikür, sanıldığının tam tersiydi. İnsan mutluluğuna zarar veren temel dertler arasında bir türlü doymak bilmeyen istekleri sayar. Aslında insanoğlunun ihtiyaçlarının pek az olduğunu, dolayısıyla mutluluğumuzun kadere bağlanamıyacağını söyler. Hiç de sefahate yöneltmez insanı. En basit insan zevkini bile iyiliklerin, gü-

zelliklerin başlıcası saydığı doğrudur. Ama bütün zevklerin hemen insanın ayağına gelmiyeceğini ekler arkasından. Önce giderilmemiş ihtiyaçlar döneminden, bir başka deyimle zevk yoksunluğu devresinden geçilmelidir. En basitlerinin dışında bütün çabalardan, uğraşlardan vazgeçmenin yeğ tutulacağını söyler. Öğretisi, kaderin cilvelerinden ürkmemizi önler, korkaklıktan bizi kurtarır... Demek ki Epikür, büyük bir iyimserdir.

Şaşıran Galakhof:

— Yok canını! dedi.

Cebinden bir not defteri, beyaz fildişinden bir kurşun dolmakalem çıkardı. Büyük ününe karşın Galakhof iddialı değildi; göz kırpıp rasgele biri gibi insanların sırtına babacanca vurabilirdi. Yanık, yağlı yüzünün üstünde birkaç kır perçem, oldukça çekici şekilde parlıyordu.

İnnokenti'nin boş bardağını gösteren Slovuta, Makirigin'e:

— Daha içki verin bunlara, dedi. İçsin, yoksa hikâyeleriyle kafamızı ütüleyecek.

Makirigin şarap doldurdu, İnnokenti zevkle içti. Birden, bu kadar iyi savunduktan sonra Epikür felsefesi ona gerçekten iyi bir hayat kuralı gibi geldi. Bu olağanüstü itiraf karşısında Radoviç gülümsüyordu. İçki içtiği yoktu: Yasaklanmıştı ona içki. Aşağı yukarı bütün gece hareketsiz, somurtuk oturmuştu. Daha çok askerlerinkini andıran bir çeşit ceket giyiyor ve ucuz, işportada satılan türden çerçevesiyle ciddi görünüşlü bir gözlük takıyordu. Son zamanlara kadar, Sterlitamak'ta gezintiye çıktığında, tıpkı iç savaş ve N.E.P. çağındaki gibi Budiyenni miğferini andıran ince uzun, tepeli bir şapka giyerdi. Artık böyle bir şapka yayaları güldürüyor, köpeklerin ürküp havlamasına yol açıyordu. Moskova'da başına geçirmesi imkânsızdı, milis izin vermezdi.

Yüzü yaşlı değil ama şiş olan Slovuta, Makirigin'in koruyucusu pozundaydı, ona biraz tepeden bakıyordu. Bir üst rütbeye atanması onaylanmıştı bile. Yine de Galakhof'la aynı masada yemek yemek ona büyük zevk veriyordu. Buradan çıktıktan sonra daha geç saatlerde başka bir yere gidip dalgın dalgın, az önce birlikte kadeh tokuşturdukları Kolya Galakhof'un sözlerini tekrarlıyacağını düşlüyordu... Aslında Galakhof ona bir şey söylememişti, fazla konuşkan bir insan değildi çünkü. Büyük bir ihtimalle yeni romanını düşünüyordu. Makirigin'lerde

fazla iş kalmadığını anlayan Slovuta gitmeye hazırlandı.

Tam da gençlerin, dansetmek için içeri tüydükleri sıraya raslıyordu bu. Slovuta'nın kısa bir süre kalması için Makirigin bütün inandırıcı gücünü seferber etti. Konuğunu adeta zorla «tütün köşesi»ne sürüklemeyi başardı. Makirigin'in çalışma odasında bir tütün kolleksiyonu vardı, bununla da öğünürdü. Kendisi, dostları aracılığıyla getirtebildiği bulgar tütünü içer, akşam bir pipoyu zevkle tüttürüp ardından bir de puro yakardı. Ama konuklarına, sırayla kolleksiyonundaki bütün çeşitleri tattırmaktan hoşlanırdı.

Çalışma odasının kapısı hemen ardındaydı. Araladı, Slovuta ile birlikte iki damadını da içeri çağırdı' İnnokenti ile Galakhof gidip karılarını bulmak gerekçesiyle girmediler. Savcının canı sıkıldı, daha da kötüsü, Şuşan'ın yersiz bir çıkışından ürktü. Slovuta'nın içeri girmesi için kenara çekildi, sonra dostuna dönüp dikkatli olması için parmağını salladı.

Damatlar, karılarının yanına dönmekte hiç acele etmediler. Genç sayıldıkları, ama kimse tarafından dansetmeye mecbur edilmedikleri o mutlu yaşa erişmişlerdi -Galakhof İnnokenti'den birkaç yaş daha büyüktü-. Henüz boşalmamış şişeler ve müziğin boğuk sesi arasında, erkek erkeğe biraz daha konuşabilirlerdi.

Geçen hafta Galakhof, emperyalistlerin komploları ile diplomatlarımızın barış için verdikleri savaş konusunda bir şey yazmayı kurmuştu. Şimdi bir roman değil bir piyes yazmayı düşünüyordu. Böylece giyim - kuşam ve girmediği binaların içi gibi hiç haberli olmadığı konuları da aydınlatmış olacaktı Sovyet diplomatının özellikleriyle batı hayatının önde gelen yanlarını öğrenmeye çalıştığı için bacanağıyla konuşma fırsatını kaçırmadı. Olay Batıda geçecekti. Gerçi Galakhof çok kısa bir süre, bir ilericiler kongresine katılmak üzere bulunmuştu batıda. Üzerinde hiç bir şey bilmediği bambaşka bir yaşam türünü yazabilmek için bu kadar kısa süre kalmanın yetmiyeceğini kabul ediyordu. Son yıllarda, Ay'da yaşıyanlar üzerine yazılacak hayalî eserler bile, çevresinde olup bitenlerle ilgili romanlardan kolay hazırlanıyordu. Çünkü çevreyle ilgili her konunun artık ayrı bir tehlikesi vardı.

Başları masaya yakın, uzun uzun gevezelik ettiler. Hizmetçi tabakları toplarken hafif hafif gürültü ediyor-

du. Yan odada çalınan müziğin sesi onların kulaklarına da geliyordu. Sonra televizyon, madeni bir sesle homurdanmaya koyuldu.

— Soru sormak yazarların imtiyazıdır, dedi İnnokenti.

Gözleri Epikür'ü savunduğu sıradaki gibi parlıyordu.

— Belki de onu en üzen yanıdır, diye cevap verdi Galakhof.

Fildişinden, yassı, bembeyaz kurşun dolmakalem örtünün üzerinde alesta bekliyordu.

— Her şey bir yana, yazarlar bana soruşturmacıları hatırlatırlar. Ama tatil yapmayan, dinlenmeyen soruşturmacıları: Trende, yemek masasında, çay saatinde, çarşıda ya da yatakta, durmadan gerçek ya da uydurma cinayetler üzerine soruşturma yapar dururlar.

— Başka bir deyimle, bize bir bilincimiz olduğunu hatırlatırlar.

— Bana kalırsa her zaman değil ;insan sizin görüşlerinize güvense...

— Ama bir tek kişinin cinayetlerini kurcalamıyoruz, onun değerini, yeteneklerini arıyoruz daha çok..

— Bu özel durumda çalışmanız bilinçli bir eserin tam tersi olur gibime geliyor. Yanılmıyorsam, diplomatlarla ilgili bir kitap yazmak istiyorsun?.

Galakhof gülümsedi. Geniş, bacanağının ince hatlı yüzünden çok farklı suratına yaraşıyordu bu erkeksi gülüş :

— Yapılmak istenen ve yapılmak istenmeyen şey, Yeni yıl röportajlarında görüldüğü kadar basit ve kişisel kararlara bağlı değildir. İnnokenti. Bir diplomatı sorguya çekme fırsatının bulunamıyacağı düşünülür. Önceden malzeme toplanır. Biz seninle akrabayız, ben çoklarından daha kısmetliyim.

— İyi düşünmüşsün. Sana yabancı olan bir diplomat sürüyle yalan atabilirdi. Aslında gizlenecek o kadar çok şeyimiz var ki.

Birbirlerinin gözlerinin içine baktılar.

— Anlıyorum. Ama işinizin bu yanını öğrenmeye ihtiyacım olmayacak. Yani, benim için...

— Haaaaa! Özellikle elçilikteki hayat, çalışmayla ge-

çen basit bir gün, davetler, sunulan itimatnameler ilgilendiriyor seni demek?

— Hayır, daha da derinine ineceğim! Olaylar bir sovyet diplomatının ruhunda nasıl yansıyor?

— Anladım. Demek olayların nasıl yansıdığını merak ediyorsun? Peki, toplantı sona ermeden sana her şeyi anlatacağım. Ama önce sen bana bir şey söyle. Neden savaş konularından vazgeçtin? Tükettin mi yoksa?

Galakhof başını salladı.

— Tüketmek imkânsız.

— Doğru. Bu savaş senin için büyük şans oldu. Bunca ihtilâf, bunca acı olay... başka nerede bulabilirdin?

İnnokenti neşeyle baktı Glakhof'un yüzüne.

Yazarın suratı asıldı, içini çekti:

— Savaş yüreğime kakılmıştır.

— Canım, bu konu üzerinde şaheserler yazdın.

— Benim gözümde bitip tükenmez ama. Ölümüme dek bu konuya dönüp duracağım.

Sakin ve ihtiyatlı:

— Belki de dönmemen gerekir? dedi İnnokenti.

— Dönmeliyim, dedi Galakhof kesinlikle. Savaş insan yüreğini yüceltir.

— Yüceltir mi? Evet, dedi İnnokenti. Ama savaş edebiyatının başına gelenlere bak. En yüce fikirler birer savaş taslağıdır, yok edici ateşin nasıl yayılacağı anlatılıyor boyuna: «Unutmayacağız ,asla bağışlamıyacağız», komutanın emri kanun yerine geçiyor. Bütün bunlar edebiyattan çok önce, askerî kurallar çerçevesinde çok daha iyi anlatılmıştır. Evet, zavallı askerî şeflerin harita üzerinde çalışmaktan nasıl yorulduklarını sen de yazdın.

Galakhof yine kaşlarını çattı.

Ani bir hareketle masasının üstünden elini uzatan İnnokenti, Galakhof'un elinin üstüne koydu, alaya kaçmadan:

— Nikola, dedi, edebiyat gerçekten askerî kuralları, ya da gazete haberleriyle bir takım sloganları mı yansıtmalıdır? Örneğin Mayakovski, şiirine konu olarak bir gazete haberini seçmekle öğünürdü. Başka bir deyimle, gazetenin üstüne çıkmamayı başarı sayardı. Öyleyse edebiyat neye yarar? Her şey bir yana, yazar halkı eğitir; hepimizin anladığı budur sanıyorum. Büyük bir yazar - kusuruma bakma, belki bunu söylememeliydim, daha alçak sesle konuşacağım - temelde ikinci bir hükûmettir. Bu-

nun için, dünyanın neresinde olursa olsun, hükûmetler büyük yazarları değil küçükleri sevmişlerdir.

İki bacanak seyrek buluşur, birbirlerini pek tanımazlardı. Galakhof ihtiyatla cevap verdi:

— Söylediklerin, burjuva rejimi için doğru.

İnnokenti, önemsemezcesine:

— Galiba öyle, öyle... dedi. Bizim yasalarımız çok daha başka. Edebiyatımız çarpıcı bir örnek halinde: Sanki okur için değil de yazarlar için.

— Yani çok okumadığımızı mı söylüyorsun?

Galakhof edebiyat ya da kendi kitapları üstüne söylenenleri dinleyecek, bu konularda oldukça da sert konuşacak yaradılıştaydı. Ama vazgeçmiyeceği bir inancı vardı: Okunduğu, hem de çok kişi tarafından okunduğu inancı. Lanski eleştirilerinin pek çok kişinin zevkini ve kişiliğini oluşturduğu kanısındaydı.

— Burada haksızsın, bizi okuyorlar. Hem hak ettiğimizden fazla okuyorlar.

İnnokenti, bu sözleri reddedercesine bir hareket yaptı:

— Hayır, söylemek istediğim bu değildi. Olacak iş değil! Dotty'nin babası fazlaca şarap koydu kadehime, bu yüzden tutarsız konuşuyorum. Kolya, inan bana. Akraba olduğumuz için söylemiyorum, gerçekten, içten istiyorum senin iyiliğini. Sende çok hoşuma giden bir yan var. Kendime göre, sana kendi türümde sormak zorunluğunu duyuyorum: Hiç düşündün mü? Rus edebiyatında gerçek yerini nerede görüyorsun? Her şey bir yana, bütün eserlerin şu sıra altı - cilt tutuyor. Otuz yedi yaşındasın... bu yaşta Puşkin öldürülmüştü. Senin için böyle bir tehlike yok. Yine de şu sorudan kaçamazsın: Kimsin sen? Karmakarışık çağımıza ne gibi fikirler getirdin? Sosyalist gerçekçiliğin sana sağladığı tartışılmaz fikirlerin dışında demek istiyorum?

Kaşların hafifçe gerildiğini gösteren küçücük dalgalar Golakhof'un alnında ve yanaklarında dolaştı. Gözlerini masa örtüsüne dikip:

— Zayıf bir noktaya dokundun, dedi. Hangi Rus yazarı, gizlice Puşkin'in ceketi ya da Tolstoy'un gömleği peşinde koşmadı?

Kurşun dolmakalemini masanın üstünde iki kere yuvarladı, artık bir şey gizlemeyen gözlerini İnnokenti'ye

kaldırdı. Konuşmak, edebiyat çevrelerinde söyliyemediği şeyleri açıklamak istiyordu.

— Çocukken, beş yıllık plânın başlarında, adımın bir şiirin altına yazıldığını görsem mutluluktan öleceğimi sanırdım. Böyle bir şeyi ölümsüzlük sayıyordum... oysa...

Dotty onlara yaklaştı, iskemleleri çekip eğildi:

— İnnokenti! Kolya! Beni kovmazsınız ya? Çok derin konulardan mı söz ediyorsunuz?

Dudaklarında bir kocaman O harfi belirdi.

İnnokenti gülerek karısına baktı. Sarı saçları tıpkı dokuz yıl önceki gibi omuzlarına dökülüyordu. Kadın, sorusuna karşılık beklerken kemerinin ucuyla oynuyordu.

İnnokenti, uzun süredir karısını böyle görmemişti. Son aylarda büyük bir inatla bağımsızlığını savunuyor, hayat görüşleri arasındaki aykırılıkta diretiyordu. Dotty'nin içinde bir şey kırılmıştı sanki... Ya da boşanma gününün yaklaştığı duyusu yüreğine işlemişti. Her neyse, daha uysal, daha müşfikti. Uzun anlaşmazlık ve kopma dönemini bağışlıyamadığı, saatin akrepiyle yelkovanını geri getiremiyeceğini bildiği halde, Dotty'nin zarafeti, İnnokenti'nin ruhunda sıcacık dalgalar yaratıyordu. Karısını yanına çekti, oturttu: Konuşmaları zamansız kesilmişti. Yanına oturmuş, ne kadar da ince ve tazeydi. Kocasını sevdiğini, onunla olmaktan hoşlandığını herkes sezebilirdi. İnnokenti'nin kafasından, çabucak, bir düşünce geçiverdi: Karısının iyiliği için, olmayan bir yakınlığı göstermeye çalışmamalıydı. Yine de, hafif hafif kolunu okşamaktan kendini alamadı.

Fildişi kurşun dolmakalem kullanılamadı.

Galakhof dirseklerine dayandı ;karı - kocanın ötesine, Kaluga kapısının ışıklarıyla aydınlanmış geniş cama baktı. Kadınların yanında, kendinden, içtenlikle söz edemezdi.

Ama orada... orada... Galakhof'un eylem şiirlerinden seçmelerin baskısına başlamışlardı. Bütün ülkede , başkenti kopya eden yüzlerce tiyatro oyunlarını sahneliyordu. Genç kızlar mısralarını defterlerine yazıp ezberliyorlardı. En önemli gazeteler savaş boyunca sütunlarını canı gönülden açmışlardı ona. Denemeler, hikâyeler, eleştiriler, ardından da Stalin armağanı kazanmasına yol açan kitabı. Ya sonra? Ne gariptir: Üne erişmişti; ölümsüzlüğe değil.

Ölümsüzlüğe doğru atılımının ne zaman kanat çırpıp

yere düştüğünü kendi de farketmemişti. Belki, genç kızların ezberledikleri şiirleri yazdığı sıra gerçekten özgürdü? Otuz yedi yaşına varmadan, oyunları, hikâyeleri ve romanları oldukları yerde kuruyuvermişlerdi.

İlle de ölümsüzlüğü aramak gerekli miydi sanki? Galakhof'un meslekdaşlarından bir çoğunun buna aldırdığı yoktu. Onlar için önemli olan andı. Yaşadıkları sürece işlerinin yolunda gitmesi. Ölümsüzlüğün canı cehenneme! diyorlardı: Günün olaylarını etkilemek çok daha önemli değil mi? Gerçekten etkiliyorlardı da. Kitapları halk için yararlıydı. Büyük sayıda basılıyor, bütün kitaplıklara dağıtılıyor, aylar boyunca bu kitaplar konusunda büyük gürültü yapılıyordu. Pek gerçeği yazmadıkları doğruydu. Ama bunun bir gün değişeceğini, o zaman da eskiye, eskinin olaylarına dönüp hepsini içtenlikle yazacaklarını, eski kitaplarını gözden geçirdikten sonra yeniden bastıracaklarını düşünüyorlardı. Şimdilik gerçeğin hiç olmazsa dörtte birini, sekizde birini, on altıda birini, otuz ikide birini yazıyorlardı işte, ne önemi var! Gerçeğin ufacık parçası bile hiç yoktan iyiydi.

Ama Galakhof'u üzen, yazı yazmanın her sayfada kendisine biraz daha güç gelmesiydi. Kendine bir program çizmişti. Esnememeye çalışıyor, beyninin tembelliğiyle mücadele ediyor, dikkatini dağıtacak her türlü düşünceyi kafasından kovuyor, postacıyı gözlememek, gazeteleri koşup almamak için kendi kendisiyle boğuşuyordu. Aylar boyu Tolstoy'un tek kitabını açmamakta diretti: Tolstoy'un inatçı üslûbu kendini zorla benimsetiyordu. Çalışma odasının iyi havalanmasına, sıcaklığın on sekiz dereceyi aşmamasına, masasının her zaman temiz olmasına dikkat ediyordu, aksi halde çalışamazdı.

Önemli bir esere başladığında, kendi kendine ya da dostlarının yanında, bu kez kimseye taviz vermiyeceğine gerçek bir kitap yazacağına yemin ederdi.

İlk sayfalarda kendini kaptırır, ama kısa süre sonra tek başına yazmadığını, kitabını kimin için yazıyorsa onun varlığının hep tepesine dikildiğini farkederdi. O zaman da başlardı, elinde olmayarak, her paragrafı onun gözleriyle okumaya. Sözkonusu okur, ne bir arkadaş ya da dost, ne de eleştirmenlerdi... hayır, her zaman başta gelen eleştirmen, ünlü Jabof'tu.

Galakhof, Jabof'un bu yeni eseri nasıl okuyacağını, sonra da «Edebiyat Gazetesi»nde nasıl tam bir sütun tu-

tan uzun bir yazı yazacağını gözünün önüne getirebiliyordu. Eleştirinin başlığı ya: «Bu rüzgârlar hangi kapı aralıklarından esiyor?» olurdu ya da «Defalarca geçilmiş yollarla ilgili bazı eğilimlere dönelim.» Başlangıçta doğrudan saldırmaz, ancak aşağılık kişilerin benimsemediği Bielinski ya da Nekrassof'un neredeyse kutsal özdeyişleriyle işe girişirdi. Sonra yazdıklarını öyle bir evirir çevirir, öylelesine değişik bir şekilde sunardı ki... Bielinski ile Nekrassof Galakhof'u, çizmelerini felsefe yönünden kuşku uyandırıcı bir alana dayayan, topluma karşı, insanlığa karşı biri olarak gösteriverirlerdi.

Bunun için Galakhof, paragraf paragraf Jabof'un hoşlanmayacaklarını bulmaya, bunları ayıklamaya çalışıyordu; kitabı gitgide donuklaşıyor, boyun kırıp sıraya giriveriyordu.

Yarısına geldiğinde Galakhof, hikâyesinin gürültüsüz patırtısız değiştiğini ve bir kere daha eserin yürümediğini farkediyordu.

Karısının bileğini okşamağa devam ederken, hüzünlü bir gülümsemeyle:

— Bizim diplomatların özelliklerine gelince, dedi İnnokenti. Ne diyeyim bilmem ki? Kendin düşünsen bulabilirsin bu özellikleri. Yüksek bir ideolojik bilgi. Yüce ilkeler. Dâvamıza büyük bağlılık. Yossif Vissariyonoviç'in kişiliğine büyük bağlılık. Moskova'dan gelen emirlere itirazsız boyun eğme. Bazıları çok iyi yabancı dil bilir, bazıları bilmez. Kimi de... birkaç kişi diyelim, dünya nimetlerine, fiziksel zevklere çok düşkündürler. Gerekçe olarak da, dünyaya bir kere geldiğimizi gösterirler. Neyse ki bu özellik değildir.

Radoviç, kısmetsizliği ispatlanmış ve iflâf olmaz biriydi. Dersleri 1930 larda kaldırılmıştı, kitaplarından hiç biri yayınlanmamış, üstelik başına yığınla sağlık derdi açılmıştı. Göğsünde Kolçak'ın mermilerinden birinin parçası yatıyor, on iki parmak barsağındaki ülser tam on beş senedir onu inletip duruyordu. Bir kaç yıldan beri de, her sabah yemek borusu yoluyla midesini yıkamak gibi güç bir iş çıkmıştı başına. Bunu yapmadan ne yaşıyabilir, ne de yemek yiyebilirdi.

Ama iyiliğinde olduğu kadar amansızlığında da yumuşamayı bilen kader Radoviç'i koruyordu. Komintern çevrelerinde iyi tanınan biri olduğu halde en çetin yılları, sırf hastanede olduğu için kazasız belâsız atlattı. Bir yıl önce Sovyetler Birliğinde kalan bütün Sırplar ya hapse atılmış ya da Titoya karşı harekete geçirilmiş, Radoviç ise sağlık nedenleriyle bir kere daha unutulmuş, temizlik hareketinin dışında kalmıştı.

Durumunun karışık olduğunu anladığından kendini tutmak için olağanüstü bir çaba gösteriyor, hiç söz almıyor, bağnazca konuşmalara katılmıyor bir sakatın kasvetli hayatını sürmek için elinden geleni yapıyordu.

O sırada da kendini tutmakla meşguldü, bunun için de tütün masasının büyük yardımını görüyordu. Abanoz ağacından, oymalı, beyzî, çalışma odasında özel yeri olan bir masaydı bu. Masanın üstünde uzun karton tüpler, bunları doldurmak için küçük bir makine, bir pipo koleksiyonu, bir de büyük sedef küllük vardı. Masanın tam yanında. Karelya kayınından yapılma, sayısız çekmecelerinde özel sigaralar, purolar, pipo tütünleri hatta enfiyeler bulunan ve minik bir eczaneyi andıran küçük dolap vardı. Masayla küçük dolap, Radoviç'in «tütün mihrabı» adını verdiği köşeyi meydana getiriyordu.

Mikrop savaşı hazırlığı ve Japon subayları tarafından insanlığa karşı işlenen cinayet konusunda Slovuta'nın yargısını ses çıkarmadan dinlerken (Slovuta, kendisine sunulan resmî sorgu zabıtlarına dayanarak söylüyordu bunları) Radoviç, hangisini seçeceğine bir türlü karar veremeden tütün çekmecelerine bakıyor ve büyük bir zevkle kokluyordu. Sigara içmesi intihardan farksızdı. Bütün doktorlar tütünü kesinlikle yasaklamışlardı. Ama yemek ve içmek de yasaklandığından - gerçekten de o ak-

şamı ağzına iki lokma ya koymuş ya koymamıştı - tad alma ve koklama duyuları tütün çeşitleri karşısında özel bir duyarlık gösteriyordu. Sigara içmeden geçecek hayat ona tatsız tuzsuz geliyordu. Bu en sevdiği merakının mahkûm edilmesi karşısında tek karşılığı vardı: FUMO SGO SUM. Bu sözlerin ardından, içinde bulunduğu para sıkıntısı yüzünden tercih ettiği pazarda bulunabilecek en sert tütünle bir sigara sarıyordu. Sterlitamak'ta, boşaltma sırasında, tarlalardaki yaşlı köylülerden yaprak tütün alır, kurutur, kendi kıyardı bu tütünleri. Bekâr hayatının boşluğunda tütünle uğraşmanın entellektüel çalışmasına faydalı olduğu inancındaydı.

Aslında Radoviç, ağzını açsa bile, korkunç şeyler söyleyecek değildi. Yöneticilerin etinden, onların kanından bir marksistti, her konuda bağnaz görüşleri vardı. Yine de Stalin'in çevresi, belirgin bir zıtlıktan çok ufak tefek görüş ayrılıkları karşısında duyarlık gösteriyordu : Radoviç'i diğerlerinden ayıran ufak tefek şeyler ortadan kaldırılmasına yol açabilirdi.

Bunun için sustu. Konuşma, büyük bir talih eseri, Japonlardan puroların karşılaştırılmasına geçti. Bu konuda Slovuta bir şey bilmiyordu. Purosundan beceriksizce birkaç nefes aldı, boğulacak gibi oldu. Purodan konuşmanın konusu bir kere daha başka yere kaydı, savcılardan söz açıldı. Yıllar geçtikçe işlerinin azalması şöyle dursun, sayıları arttıkça yükleri çoğalıyordu.

Görünürde kayıtsız, buruş buruş deriden zırhına bürünmüş Radoviç:

— Suçlarla ilgili istatistikler ne diyor? diye sordu.

İstatistiklerden bir şey anlaşıldığı yoktu. Susmuşlar, görünmez olmuşlardı, bu konuda istatistik yapılıp yapılmadığı bile bilinmiyordu.

Yine de Slovuta şu karşılığı verdi:

— İstatistikler, ülkemizde işlenen suç sayısının azaldığını ortaya koyuyor.

İstatistiklere göz atmamış, bir dergide yazılanları okumuştu sadece. İçtenlikle ekledi:

— Ama işlenen suçların sayısı yine de çok. Eski rejimin bize mirası bu. Burjuva ideolojisi yüzünden insanların ahlâkı çok bozulmuş.

O sıra mahkeme karşısına çıkanların dörtte üçü öğrenimlerini 1917 yılından sonra yapmışlardı ama bu gerçek Slovuta'nın aklına bile gelmiyordu. Her zaman göz at-

tığı dergilerde böyle bir şey okumamıştı. Makirigin dostunu doğruladı:

— Vladimir İlyiç, kültür ihtilâlinin Ekim ihtilâlinden çok daha zor olduğunu söylediğinde ne demek istediğini anlıyamamıştık. Ancak şimdi, ne kadar ileriyi gördüğünü farkediyoruz.

Makirigin'in dört köşe, yüksek bir alnı, uzun kulakları vardı.

Birlikte sigara ve purolarını çekiştire çekiştire çalışma odasını dumanla doldurmakta gecikmediler.

Odanın eşyası karışıktı, sekiz yuvarlak ve kısa ayağıyla eski bir çalışma masası ,buna karşılık çok yeni eşyasıyla odanın tümü birbirinden ayrılıyordu. Kremlin'in saat kulesi ve kızıl yıldızıyla Spasskaya kulesinin kırkbeş santim yüksekliğindeki kopyası dikkati çekiyordu. Kremlin kuleleri biçimindeki iki koca hokkada mürekkep yoktu. Makirigin, evinde yazı yazmaktan çoktan vazgeçmişti; işinde geçirdiği saatler ona yetiyor, mektuplarını da dolmakalemle yazıyordu. Kitaplığın camları ardında hukuk kitaplarıyla «Devlet ve Kanun» dergisinin birkaç yıllık sayıları sıralanmıştı. Kitaplar arasında «Büyük Sovyet Ansiklopedisi (yanlışlar ve vatan hainleriyle dolu) yeni «Büyük Sovyet Ansiklopedisi» (yine vatan hainleriyle dolu) ve «Kısaltılmış Ansiklopedi» nin küçük boy baskısı (hem yanlış hem de halk düşmanlarıyla dolu) yer alıyordu.

Makirigin uzun süredir bu kitaplara ve yürürlükte olduğu halde hiç bir geçerliği olmayan 1926 tarihli Ceza Kanununa göz atmamıştı. Bütün bunların yerini, 083 ya da 005 - 27 - 42 gibi numaralarıyla ezbere bildiği bir takım gizli ya da açık direktifler almıştı. Hukuk alanında bilgeliğin özü sayılabilecek bütün direktifler Makirigin'in odasında sakladığı küçük bir dosyanın içindeydi. Çalışma odasındaki kitaplar okunmak için değil, konukları etkilemek içindi. Geceleri, trende ya da yolculuk sırasında okuduğu kitaplar kilitli bir dolapta dururdu: Bunların hepsi de polis romanlarıydı.

Savcının çalışma masasının üstünde Stalin'in, general üniformasıyla koca bir resmi asılıydı. Rafta da küçük bir Lenin büstü.

Göbekli, şişkoluğuyla üniformasını iyice geren, etleri yakasından taşan Slovuta beğendiğini gösteren bir havayla odayı geziyordu.

— İşlerin yolunda mı Makirigin? Damatlarından biri, eğer yanılmıyorsam, iki kere Stalin armaağnını aldı değil mi?

Savcı, halinden memnun:

— İki kere, diye cevap verdi.

— Genci de birinci sınıf müşavir değil mi?

— Şimdilik ikinci sınıf.

— Merak etme, zeki çocuk. Sen düşünecek zamanı bulamadan o büyük elçi oluverir. Küçük kızını kiminle evlendireceksin?

— Küçüğü mü? Bir kaç kere evlendirmeye kalktım ama epey inatçı, evlenme lâfını bile ettirmiyor. Bana sorarsan bir hayli gecikti derim.

— Öğrenimini tamamladı mı? Belki de bir mühendis arıyor?

Slovuta güldüğünde göbeği titriyor, bütün gövdesi hoplayıp zıplıyordu.

— Ayda sekiz yüz ruble kazanan bir mühendis ha? Onu bir Çeka'cıyla evlendir, işte sana iyi bir yatırım! Hadi Makirigin, beni düşündüğün için çok teşekkür ederim. Gitmem gerekiyor, tutmaya kalkma, biliyorsun beni bekleyenler var, saat on bir oldu. Kendine iyi bak, hastalanma profesör.

— Hoşça kalın general yoldaş!

Radoviç de vedalaşmak üzere ayağa kalktı ama Slovuta ona elini uzatmadı. Canı sıkkın, küçümseyen bakışlarla Radoviç, Makirigin'le birlikte eşiği geçip kapıda bekleyen otomobile yönelen Slovuta'nın geniş sırtını izledi.

Kitaplarla tek başına kaldığından birden onlara döndü. Elini raflarda gezdirdi, biraz düşündükten sonra Plehanof'un bir eserini aldı. Okumak için koltuğa oturmak üzereydi ki, Makirigin'in masası üzerinde kızıl ve kara renkli adi cildiyle küçük bir kitap dikkatini çekti, onu da aldı. Renaud de Jouvenel adlı birinin yazdığı kısa süre önce yayınlanan «Hainler Mareşali Tito» adlı kitaptı bu. Bir milyonluk ilk baskısı yeni çıkmıştı. Son on bir yıl içinde Radoviç'in elinden çok sayıda aşağılık kitap geçmişti - kara çalan, gammazlayan, baştan başa yalan dolu - ama bunun kadar iğrenç, bunun kadar bayağı olanını hayatında görmemişti. Kitapları tanıyan bir adamın tecrübeli gözleriyle sayfaları karıştırdı, birkaç dakika içinde bu kitaba kimin ihtiyaç duyduğunu, yazanın ne

aşağılık biri olduğunu, hiç de hak etmediği halde Yugovlavya'ya karşı olan kişilerin ekmeğine nasıl da yağ süreceğini anladı. Bakışları bir cümleye takıldı, iki kere okudu: «Laszlo Rajk'ın itirafına yol açan nedenler üzerinde ayrıntılarla durmanın gereği yok: İtiraf etmesi suçlu olduğunu gösterir.»

Tabii ki, bu ayrıntılar üzerinde durmanın gereği yoktu. Soruşturmayı yürütenlerden, cellâtlardan dayak yediğini söylemek de gereksizdi. Aç ve uykusuz bırakılarak işkence edildiğini belirtmenin de önemi yoktu. Pek bilinmiyordu ama yere yatırıp husyeleri üzerinde çizmeleriyle tepinmiş de olabilirlerdi. Sterlitamak'ta, bir kaç kelime söyler söylemez dost olduğu eski tutuklu Adamson, orada çok yararlandıkları birkaç yöntemden söz etmişti. Ayrıntılar üzerinde durmanın gereği yoktu. İtiraf etmesi suçlu olduğunu gösteriyordu!

Stalin adaletinin doruğunun doruğuydu bu!

Ama Yugoslavya, Makirigin'le yapılacak bir konuşmada değinilemiyecek kadar derin ve hassas bir yaraydı. Yakasındaki şerite tatlı tatlı bakan Makirigin döndüğünde(«nişanın kendisi değil de, sizi unutmadıklarının belirtisi olması önemli») Duşan koltuğunda öne doğru eğilmiş, öfkesine gem vurmuş, Plehanof'u okuyordu.

— Ağzından bir şey kaçırmadığın için sağol Duşan. Doğrusu biraz korktum, diyen Makirigin bir puro alıp koltuğa kendini bırakırken rahat soluk aldı.

Biraz şaşıran Radoviç:

— Ağzımdan ne kaçıracağımı sanıyordun? diye sordu.

— Ne mi kaçırırdın? Kimbilir, dedi savcı purosunun ucunu keserken. Ne olursa. Hiç bir şeyi kendine saklamayı bilmiyorsun, diye ekledi purosunu yakarken. Japonlardan söz ederken... ağzının büzülmesine bakıp itiraz etmemek için kendini güç tuttuğunu seziyordum.

— Çünkü adamı kışkırtıyor, kışkırttığı da on kilometre öteden belli.

— Aklını mı kaçırdın Duşan? Sözkonusu bir Parti sorunu! Nasıl olur da buna kışkırtma diyebilirsin?

— Partiyle ilgisi yok! Slovuta'ya Parti mi diyorsun sen? Biraz düşün. Nasıl oluyor da şimdi, 1949 yılında, adamların 1943 de yaptığı hazırlıkları keşfedebiliyoruz? Adamlar dört yıldır elimizde. Aynı mantık dizisini sürdürürsen savaşın ortasında savaşı nasıl geliştireceğini dü-

şünmeyen bir ülke göster bana! Nasıl da bu kadar saf olabiliyorsun? Herhalde Amerikalıların da uçakla patates böceği yağdırdığına da inanırsın!

Makirigin'in koca kulakları kıpkırmızı kesildi.

— Yapabilirler, hem yapmasalar bile ne değişir? Hükûmet politikası bu... tıpkı tiyatrodaki gibi davranmak gerek: Biraz yüksek sesle konuşmak, biraz da makyaj yapmak. Aksi halde halk bir şey anlamaz.

Radoviç, Sapsarı bir yüzle Plehanof'un kitabını karıştırmaya koyuldu. Makirigin ses çıkarmadan purosunu içiyor, bir türlü hatırlıyamadığı bir şeyi düşünüyordu.

Sonunda buldu. Kızı Clara sözkonusuydu. Görünürde Makirigin'in kızlarının işleri yolunda, keyifleri yerindeydi ama en küçük, en sevdiği, annesine en çok benzeyen Clara'nın bir derdi vardı. Uzun süreden beri, son aylarda daha da artan üzücü şeyler geçiyordu aralarında. Bir arada yemek yediklerinde artık o sıcak ve yumuşacık aile havasını tattıkları yoktu. Nedendir bilinmez, her keresinde birbirlerini yiyorlardı. Sindirime engel olmayacak şekilde tartışılabilecek bütün basit ve insancıl konuları itiyordu Clara.. Bütün tartışmaları, her türlü ihtiyat ve uyanıklığı bırakıp ilişki kurduğu açıkça anlaşılan birlikte çalıştığı «zavallılar»a getiriyordu. Duygularının etkisinde kalıp tutuklular arasında masum kişiler bulunduğunu söylüyordu. Babasına hakaret ediyor, onların mahkûmiyetinde başlıca sorumlunun kendisi olduğunu sezdirerek serzenişte bulunuyordu. Kendinden geçip sinirleniyor, çoğu kere yemeğini bitirmeden kalkıyordu masadan.

Birkaç gün önce Makirigin kızına yemek odasında raslamıştı. Büfeye dayanmış bir şamdanla pabucunun altına çivi çakarken babasının çok iyi bildiği eski bir ihtilâl şarkısını, «Davul»u andıran garip ve anlaşılmaz sözler mırıldanıyordu. Elinden geldiğince sakin olmaya çalışarak kızına:

— «Uçsuz bucaksız dünya gözyaşlarıyla dolu», pabucunu onarmak için başka bir şarkı seçebilirdin, dedi. Dudaklarında bu şarkıyla kimi öldü, kimi sürgüne ve kamplarda çalışmaya gitti.

Nedendir bilinmez, inat olsun diye dikildi ve sinirli sinirli karşılık verdi Clara:

— Görüyor musun? Soylu kahramanlar! Hep sürgüne ve kamplarda çalışmaya gitmişler! Günümüzde de gidiyorlar ama!

— Ne?

Böylesine çılgınca ve gereksiz bir kıyaslama savcıyı çok şaşırtmıştı. Tarihî gelişim nasıl olur da böylesine hiçe sayılabilirdi? Kendini tutmakta güçlük çekiyor, kızına vurmamak için büyük çaba harcıyordu. Pabucu elinden aldığı gibi bütün gücüyle yere vurdu.

— İşçi sınıfının partisini nasıl olur da bu faşist ayak takımıyla kıyaslayabilirsin?

Clara inatçıydı ;dayak yese bile ağlamazdı. Bir ayağında pabuç, öbürü çoraplı, hareketsiz karşısında dikiliyordu.

— Söylev vermen gereksiz baba! Sen kendini işçi sınıfından mı sayıyorsun? Çok, çok uzun süre önce iki yıl işçilik yaptın, otuz yıldır da savcısın. Ne biçim işçisin ki evinde çekiç bile yok. Şoförsüz otomobilinin yanına yanaşanılıyan bir işçi! Hayat bilinci oluşturur, bize öğretilen bu değil mi?

— Evet, toplumsal hayat aptal! Ve toplum bilincini oluşturur!

— Toplum bilinci dediğin nedir? Kiminin malikânesi var, kimi kulübede oturur. Kiminin arabası var, kimi delik pabucu ayağında işine gider. Bunlardan hangisi toplumsal?

Elinden bir şey gelmeyen baba sinirinden boğulacak gibiydi. Bir kere daha, bu genç kafasızlara büyük bir mantıkla, büyük bir açıklıkla eski kuşağın bilgeliğini anlatmanın ezelî imkânsızlığıyla karşı karşıyaydı.

— Aptalsın! Bir şey anlamıyor, bir şey okumuyorsun!

— Öyleyse öğret bana! Hadi anlatsana! Hangi parayla yaşıyorsun? Karşılığında onlara bir şey sağlamasan sana binlerce ruble vermezler!

Somurtuk yüzünde bir kızgınlık belirtisi dolaştı.

— Küçük sersem, birikmiş denen bir şey var! Marks'ı oku. Öğrenim gördün, bir mesleğin var... Bu biriken bir çalışma sana daha iyi ödenek sağlıyor. Ya Enstitüden aldığın bin sekiz yüz ruble nedir! Karşılığında ne yapıyor-

Tam o sıra, tartışmanın gürültüsünü duyan karısı geldi, pabucunu eliyle yapmaya çalıştığından ötürü Clara'yı azarlamaya koyuldu. Bu işi bir eskiciye yaptırmalı, parasını da vermeliydi. Eskicilerin işi buydu, şamdanla büfeyi örselemenin nlamı yoktu. Divanda oturan Makirigin gözlerini kapadı, hem çok sevdiği hem de nefret et-

tiği, babasına olmadık hakaretleri yağdıran, yerdeki pabucunu alıp bir süre sesini çıkarmadan yüzüne baktıktan sonra topallıyarak odasının yolunu tutan Clara'yı gördü.

— Duşan, diye içini çekti Makirigin. Kızım için ne yapabilirim?

Radoviç anlamamıştı:

— Hangi kızın diye sordu.

Sonra Plehanof'un kitabının sayfalarını karıştırmaya devam etti.

Makirigin'in yüzü şakaklarında neyse çenesine doğru da aynıydı. Geniş dikdörtgen şeklinde, bir savcının toplumsal sorumluluğuna uyan ciddî bir yüz. Koca kulakları sfenks kanatları gibi yükseliyor, yüzünü aşıyordu. Bu yüzde okunan şaşkınlık beklenmedik bir şeydi.

— Nasıl oldu bu iş Duşan? Kolçak'ı kovalarken çocuklarımızın minnettarlıklarını böyle göstereceklerini kimin aklına gelirdi?

Radoviç, cebinden kirli bir güderi parçası çıkardı; duygulanmış gibi gözlük camlarını sildi. Hareketleri ağırdı.

— Evimin hemen yanında gerçekten değerli bir genç oturuyor, diye söze başladı. Terhis edilmiş bir subay. Zaman zaman benimle konuşur. Bir gün, savaş sırasında erlerle aynı siperlerde yaşadığını anlattı bana. Üstlerinden biri onun bulunduğu yerden geçtiğinden hep şöyle dermiş:

«Neden kendinize ayrı bir siper kazdırmıyorsunuz? Neden emirberinize yemek pişirtmiyorsunuz? Kendi kendinize saygınız yok mu? Tayın bedelini boşuna mı alıyorsunuz sanki?» Oysa bu çocuk, bizim gibi marksist bir eğitim görmüştü: Ona sorulsa, böyle bir şey yapılamazdı. Üzücüydü bu, küçültücüydü! Ama komutanı kesin emir vermişti: «Subaylık şerefinize leke sürmeyin!» Genç çocuk da askerlerine döndü: «Bana bir siper kazın! dedi. Eşyalarımı da oraya taşıyın!» Bütün üstleri onu kutladılar. «Bunu çoktan yapmanız gerekirdi», dediler.

Kaşlarını çatan savcı:

— Yani ne demek istiyorsun? diye sordu.

İhtiyar Duşan yıllar geçtikçe tatsız biri haline gelmişti. Bir baltaya sap olamadığından herkesi kıskanıyor, sağa sola çivi koyuyordu.

İnce, dimdik gövdesiyle ayağa kalkan ve gözlüklerini takan Radoviç:

— Ne demek mi istiyorum? dedi. Bu genç kızın yerden göğe kadar hakkı var. Bizi uyardılar: İnsanın düşmanlarından da bir şey öğrenmesi gerekir.

Şaşıran savcı :

— Sana göre anarşistlerden de mi ders almamız gerek? diye sordu.

— Hiç de değil Piyotr. Sadece Parti bilincini uyandırmaya çalışıyorum.

Elini kaldırdı, uzun işaret parmağını savcıya uzattı:

— Uçsuz bucaksız dünya gözyaşlarıyla dolu ...ve birikim ha? Belki birkaç ek daha vardır? Sekiz bin ruble kazanıyorsun değil mi? Bir hizmetçi kadın aşağı yukarı iki yüz elli ruble alıyor.

Makirigin'in yüzü hareketsiz bir dörtgendi. Yalnız yanaklarından birinde küçücük bir sinirin oynadığı farkediliyordu.

— İninde delirmişsin sen! Gerçekle bütün bağların kopmuş! Ne yapayım yani? Yarın gidip bana iki yüz elli ruble vermelerini mi isteyeyim? Nasıl yaşarım sonra. Aklımı kaçırdığımı sanır beni işimden atarlar! Kimsenin maaşıma itiraz ettiği yok!

Cevabının anlamını karşısındaki adamın kafasına iyice sokmak istercesine, mızrak gibi parmağını uzatan Radoviç, her harekette bıçağını Makirigin'in gövdesine biraz daha gömüyordu sanki:

— Bize gereken bu burjuva kokuşmuşluğundan arınmak! Şu haline, şu fikirlerine bak!.. Piyotr, ne hale geldiğini görüyor musun?

Makirigin, kendini korumak için elini kaldırdı.

— Öyleyse yaşamaya değen ne kaldı? Kimin için savaştık? Engels'i hatırlamıyor musun: «Eşitlik, her şeyin sıfıra eşitliği anlamına gelmez! Herkesin başarıya ulaşıp gelişeceği bir duruma doğru ilerliyoruz!»

— Engels'in ardına gizlenme! Verdiğin örnek, daha çok Feuerbach'ı hatırlatıyor: «Kendi kendinize duymanız gereken ilk sorumluluk. Mutluysanız, başkalarını da mutlu kılacaksınız.»

Dostunu doğrularcasına ellerini çırpan Makirigin:

— Mü-kem-mel! diye bağırdı. Bunu okumamıştım bile. Nerede gördüğünü söyler misin bana?

Bütün gövdesi, öksürüğü andıran bir kahkahayla sarsılan Radoviç:

— Mü-kem-mel! diye tekrarladı. Wilde denen değirmencinin ahlâk dersi bu! Hayır, yirmi yıl acı çekmeyen

birinin felsefeyle uğraşmaya hakkı olmamalı.

— Sen kurumuş bir tutucusun! Bir mumya, tarih öncesinden kalma bir komünist.

Masanın üzerindeki, beyaz saçlı, deri ceketli, omuzu mavzerli, çerçevelenmiş kadın fotoğrafını kapan Radoviç:

— Sen de pek çabuk tarihe geçmedin mi? diye sordu. Lena, Şliyapnikof'tan yana değildi. Hatırlamıyor musun? Ölümü seni memnun etmeli. Aksi halde Şliyapnikof meselesinden ötürü başın derde girerdi.

Birden sararan Makirigin:

— Bırak onu yerine, dedi. Onun anısını rahatsız etme, Mürteci! Mürteci!

— Mürteci değilim! Bütün istediğim Leninci saflık, dedi sesini alçaltan Radoviç. Burada kimsenin sözünü bile ettiği yoktu. Yugoslavya'da işçilerin üretimi denetleme hakkı var. Üstelik...

Alaycı ve düşmanca bir gülümsemeyle Makirigin:

— Sen Sırpın, dedi. Bir Sırp'ın tarafsız kalması mümkün değil. Bunu anlıyor ve bağışlıyorum seni. Marks'ın «Balkan Taşralılığı» konusunda söylediklerini hatırla. Balkanlar bütün dünya demek değildir.

— Yine de...

Radoviç sustu. Bir Kızıl Muhafız müfrezesi önünde kenetlenen otuz yıllık dostluk, şu anda vardıkları çizgi aşılırsa bozulacaktı. Bu çizginin ötesinde Piyotr Makirigin ancak bir savcı olabilirdi.

Radoviç, yeniden o buruşuk yüzlü, ufak tefek adam oldu. Makirigin düşmanca bir havayla:

— Ne o mürteci? dedi. Yani Yugoslavya'nın yarı faşist yönetimi sosyalist bir rejim mi? Yani burada büyük bir yanılgı içinde miyiz? İhtilâlin sonu mu geldi? Büyük bunlar eski suçlamalar. Çok önce duyduk bu sözleri söylemek gözüpekliğini gösterenler şimdi öteki dünyada. Söylemeyi unuttuğun tek şey kapitalist dünya karşısında verdiğimiz savaşta ölmeye mahkm olduğumuz. Öyle değil mi?

Geleceğin görüntüsüyle yüzü aydınlanan Radoviç, inançtan titreyen sesiyle:

— Hayır, hayır, dedi. Tabii ki hayır. Böyle bir şey olamaz. Kapitalist dünya çok daha kötü çelişkilerle kendi kendini mahkûm etmiştir. Komintern'de herkesin tahmin ettiği gibi, dünya pazarlarını kapma konusunda Amerika ile İngiltere arasında silâhlı bir çatışmayla karşılaşacağımıza kesinlikle inanıyorum.

59. ŞEHRE EN ÖNDE GİRMİŞLERDİ

Hem pikap hem de radyo yerini tutan o alametten gelen seslere uyarak dansediyorlardı. Makirigin'in, içinde Stalin'in yeknesak, böğüren, Gürcü ağzına çalan diliyle verdiği söylevlerin de bulunduğu, plâk dolu bir dolabı vardı. Toplumsal yönden iktidara yakın bütün evlerde vardı Stalin'in plâkları. Ama bütün aklı başında kişiler gibi Makirigin'lerde de bu plâklar, bir de «önden uçakların, arkadan kızların» geçtiğinden söz eden şarkılar vardı. Ama toplantıda bu şarkıları dinlemek, asılzade salonlarında İncil'in mucizelerinden söz etmek gibi bir şeydi. O sıra çalınan plâklar dış ülkelerden geliyordu, dükkânlarda bulunmayan plâklardı bunlar, radyolarda çalınmıyordu. İçlerinde Letçenko mültecilerinin birkaç plâğı bile vardı.

Salonun yanındaki odanın lâmbası söndürülmüştü. Clara televizyonu açmıştı. Odada, alındığından beri bir işe yaramamış, örtüsü hiç kaldırılmamış bir piyano duruyordu. Televizyon alıcıları henüz çıkmıştı ortaya, perdeleri ancak bir mektup zarfı genişliğindeydi. Görüntü lekeliydi, boyuna titreşiyordu. Radyo teknisyeni Clara bu sorunu çözmeye çalışabilirdi; ama, o sıra sarhoş olduğu halde işini iyi bilen Jenka'yı çağırmayı tercih etti. Jenka'nın işi yabancı yayınları duyulmaz hale getiren çok güçlü bir aracı çalıştırmaktı. Televizyonu düzeltecek kadar aklı başındaydı, belli belirsiz sarsılarak geldi, düzeltti, sonra birkaç kadeh daha atmaya gitti.

Salondan, camlı bir kapıyla balkona çıkılıyordu. Siyah ipekli perdeler kapatılmamıştı, Kaluga kapısı önündeki canlılık görülebiliyordu: Durmadan yağan karın altında otomobil farları, kırmızı ve yeşil trafik ışıkları, kırmızı stop lâmbları...

Sekiz çiftin birden dansetmesini engelliyecek kadar çok eşya vardı odada. Bu yüzden sırayla dansediyorlardı. Kızların canlı yüzleri ve M.V.D. teğmenin hoşa gitmeye meraklı suratı arasında, böylesine aşağılık bir işle uğraştığı için sanki bağışlanmasını dileyen Lanski'nin özür dileyen gülüşü dikkati çekiyordu. Genç yazar Dinera ile

dansetti, ondaki rahatlığın bir süre sonra farkına varan Dinera dansa bir başkasıyla devam etmesinde diretti. Bütün akşam, Clara'nın okul arkadaşlarından ince ve hoş bir kız gözlerini genç teğmenden ayırmamıştı. Teğmen genellikle basit kişilere aldırmazdı; ama dikkati çekmek gururunu okşamıştı. Cılız kızı bir dansla sevindirmeye karar verdi. Bir fokstrot çalıyordu. Kısa süre sonra da, genel istek üzerine ara verildi.

Genç M.V.D. teğmeni kızı, önünde iki koltuk duran ve balkona bakan pencereye sürükledi. Kıza dondurma getirdi, iyi dansettiği için iltifat etti. Kız gülümsüyor, sanki bir şey söylemek istiyordu. Kızın zarif boynunu, ince blûzunun altındaki ufak göğüslerini inceledi. Perdelerin kendilerini az da olsa gizlemesinden yararlanıp hazır olduğunu belli edercesine elini, kızın dizinde duran elinin üstüne koydu. Genç kız, sinirli ve titrek bir sesle konuşmaya başladı:

— Vitali Yevgeniyeviç, burada size raslamak çok büyük bir şey! Rica ederim, eğlence saatlerinde işinizle ilgili bir sorunu açmak gözüpekliğini gösteriyorsam kusuruma bakmayın. Yüksek Şûra'da sizi bulmak imkânsız. (Vitali elini hemen genç kızın eli üzerinden çekti.) Tam altı aydır babamın kâğıtları sizin sekreterlikte bekliyor. Felç geldi babama. İşte kamptan verilen belge, bu da benim bağışlanması için yazdığım dilekçemin sureti.

Geri çekilen teğmen koltuğuna büzüldü; kaşığının ucuyla bir yuvarlak dondurma parçası yakaladı. Genç kız dondurmasını unutmuştu bile, beceriksiz bir hareketle kaşığa çarptı eli, kaşık düşerken elbisesini lekeledi; balkon kapısının önüne kadar yuvarlandı ve durdu. Kaşığı almak için ikisi de bir hareket yapmadılar.

— Bütün sağ tarafı hareketsiz !Yeni bir krizde işi bitiktir! Zaten ölüme mahkûm! Cezaevinde yatmasının size faydası ne?

Genç subayın dudakları, canı sıkılmış gibi büzüldü:

— Benimle burada iş konuşmanız hiç de hoş bir şey değil. Çalıştığımız yerin telefon numarası biliniyor herkesce. Beni arayın, randevulaşalım. Hem babanız hangi madde gereğince tutuklanmıştı? Elli sekizinci madde mi?

— Hayır, hayır, dedi genç kız büyük bir rahatlamaylala. Siyasî bir tutuklu olsa size başvurma gözüpekliğini

gösterir miydim sanıyorsunuz? 7 Ağustos kanununun kapsamına giriyor.

— 7 Ağustos kanunu gereğince mahkûm edilenlerin af istekleri de reddedildi.

— Ama korkunç bir şey bu! Kampta ölecek. Bugün yarın ölecek birini neden kampta tutarlar?

Genç memurun dik bakışları kızın yüzünde dolaştı. Alaycı bir gülümsemeyle:

— Böyle fikir yürütürsek kanun diye bir şey kalır mı? dedi. Kendisini bir mahkeme mahkûm etti; anlamıyor musunuz? Hem «kampta ölmek» ne demek? İnsanlar kampta da ölmezler mi? Ölüm saati çalınca, şurada ya da burada olmuş, ne önemi var?

Yerinden kalktı, tedirgin, uzaklaştı.

Sözlerindeki inanç ve basitlik karşısında en usta hatip bile cevap bulamazdı.

Saygısız genç kız, bir şey demeden salonu geçip çayla pastaların getirildiği yemek odasına girdi. Clara'ya gözükmeden girişte asılı mantosunu giyip çıktı.

Clara televizyon alıcısının düğmeleriyle oynuyor, görüntüyü daha da kötüleştiriyordu. Jenka boyuna gidip gelmekteydi.

İncecik, üzgün genç kızın önlerinden geçip gitmesini bekledikten sonra Galakhof, İnnokenti ve Dotnara salona girdiler. Lanski yanlarına sokuldu.

Bize değer veren kişilere büyük bağlılığımız vardır. Lanski de Galakhof'un yazdıklarına çok önem veriyor, her yeni kitabından daha çok şey bekliyordu. Bu nedenle, Galakhof - Lanski işbirliği hem tatminkârdı, hem de Lanski'nin geleceğini sağlamlaştırıyordu.

Aleksis Lanski, kötü bir etki yapmadan küstahça lâf edebilecek kıvama girmişti şimdi. Gülerek:

— Nikolai Arkadiyeviç, dedi. Ta gönülden itiraf edin yazar olmadığınızı. Gerçekten ne olduğunuzu biliyor musunuz?

Sanki İnnokenti'nin sorusunun tekrarıydı, Galakhof tedirgin oldu.

— Siz askersiniz, dedi Lanski.

— Tabii askerim !dedi Galakhof sert bir gülümsemeyle.

Uzaklara bakarcasına kıstı gözlerini. Başı zaferle dönmüş delinin biri düşman tarafından neredeyse kuşatılacak olan bir tabura onu sürüklediğinde top ve havan

mermileri altında kalmış ,sonra gece yarısı bombalar altında sarsılan, titreyen siperde tabur kurmayından dört kişiyle karavandan yemek yemiş ve savaşta kaşarlanan bu askerlerle kendini eşit görmüştü. İşte o gün duyduğu gururu ve tertemiz duyguları yazarlık hayatının en büyük günlerinde bile bulamamıştı.

— Öyleyse size cepheden bir silâh arkadaşımı, yüzbaşı Şagof'u tanıştırayım.

Şagof, esas duruşa lüzum görmeden çakılmıştı. Büyük burnu ve geniş yüzü ona içten bir hava veriyordu. Asker yazar, nişanları, madalyaları, yaralarından ötürü verilen çifte şeriti .görünce büyük bir yakınlıkla elini sıktı.

— Yüzbaşı Şagof, dedi gülümsiyerek. Nerede savaştınız? Hadi oturun da anlatın bana.

İnnokenti ile Dotty'yi biraz sıkıştırıp divana oturdular. Lanski'ye de yer verseler iyi ederlerdi. Genç yazar istemediğini gösteren ufak bir işaret yaptı ve çekildi. Cephenin eskileri, kadeh tokuşturmadan edemiyorlardı anlaşılan! Şagof, Lanski ile 5 eylül 1944 de Polonya'da tanışmıştı. Müthiş bir gündü, iyice ilerleyen Rus birlikleri Narew ırmağına varmışlar, rasgele, ağaç kütükleri üzerinde geçmişlerdi ırmağı. Hemen geçerlerse daha iyi olacağını biliyorlardı, beklerlerse durum değişebilirdi. Sonra çılgın gibi Almanların üstüne saldırmış, bir kilometre uzunluğunda, dar bir gedik açmışlardı Alman saflarında. Bunun üzerine Almanlar kuzeyden gelen üç yüz, güneyden gelen iki yüz tankla yollarını çevirmeye koşmuşlardı. Savaş hikâyeleri başlayınca Şagof, üniversitede kullandıkları dili unuttu. Galakhof da yazı işleri bürolarında, toplantılarda, daha da öte, kitaplarında kullandığı özenli, üzerinde iyice düşünülüp taşınılmış dilini bıraktı. Salon ağzıyla da unuttular. Cephenin ruhu ve dumanını karşılıklı aşılayabilmekte yetersiz, fazla ihtiyatlıydı bu dil. Birkaç cümlenin sonunda küfür ihtiyacını da duydular. Ne yazık ki bu salonda ana avrat sövemezlerdi.

Lanski, üç bardak ve dibinde biraz içki kalmış bir konyak şişesiyle döndü geldi. İkisini de görebileceği nok taya koltuğunu sürükledi. Birer bardak aldılar, Lanski doldurdu bardakları

Gözünü kırpan Galakhof:

— Askerlerin dostluğuna! dedi.

Bardaklarını boşalttılar. Şişeyi ışığa tutan Lanski, biraz da salladıktan sonra:

— Daha var, dedi.

Kalanı da boşalttı bardaklara. Bardağını kaldıran Şagof:

— Geri dönmeyenlere! dedi bu kez.

İkinci kadehi de devirdiler. Lanski, çevresine bakınıp kimsenin dikkat etmediğini görünce boş şişeyi divanın ardına sokuverdi.

Eski sarhoşluğa yenisi eklenmişti.

Lanski, anlattığı hikâyenin olaylardaki rolünü gizlemeye dikkat edecek şekilde başladı söze. O unutulmaz gün, iki ay önce üniversiteden çıkan acemi savaş muhabiri Lanski ilk kez cephenin yolunu tutmuştu; ardından Şagof'un tanksavar mayın bölüğüne ait bir kamyonla, Alman havan mermileri altında daracık bir koridordan Dlogosedlo ile Kabat arasındaki yolu nasıl aştıklarını anlattı. Üzerinde ilerledikleri geçit öyle dardı ki «kuzey»deki Almanların attığı havan mermileri «güney»deki Almanların tepesine yağıyordu. Yine aynı gün, iznini ailesiyle geçiren bir Rus Generali son hızla cepheye dönerken Alman saflarına dalmış, kimse bir daha yüzünü görememişti.

Anlattıklarını dinleyen İnnokenti onları ölüm korkusu üzerine sorguya çekti. Lanski iyiden iyiye kendinden geçmişti, hiç duraklamadan böyle umutsuz anlarda unutulduğu için ölümün hiç de korkunç gelmediği karşılığını verdi. Şagof kaşlarını çattı, düşüncesini söylemek istedi.

— Üzerinize doğru gelmeden ölümden korkmuyorsunuz. Önce hiç bir şeyden korkunuz yok, sonra tadını alıyor, en sonunda da her şeyden korkuyorsunuz!

Biri «Bring me Back Baby» adlı plâğı koymuştu pikaba.

Galakhof için, Şagof'la Lanski'nin anıları ilginç değildi. Bir kere sözünü ettikleri harekâta katılmamıştı, ne Dlogosedlo'yu biliyordu, ne Kabat'ı, ne Nove-Miastro'yu. Hem o, Lanski gibi «ufak» savaş muhabirlerinden değil, «stratejik» bir muhabirdi. Savaşları, tahtaları çürümüş bir köprü ya da basit bir köyün ardındaki kenevir tarlasından değil, çok daha geniş açıdan, bir general ya da mareşalin stratejik görevi açısından görmüştü.

Galakhof lâfa karıştı.

— Evet savaş budur! Beceriksiz birer şehirli olarak girer, çelik yüreklerle çıkarız. Aleksis, bulunduğunuz yer-

de «Cephedeki Muhabirlerin Şarkısı» söylenir miydi?

— Tabii, dedi Lanski mırıldanmaya başlayıp.

— Nera! Nera! diye seslendi Lanski. Buraya gel, «Cephedeki Muhabirlerin Şarkısı»nı söyliyeceğiz. Bembeyaz ve düzgün dişleri parıldadığından, yanık yüzüne derin bir anlam geliyordu.

Dinera hemen yanlarına geldi. Başını dikip gururla:

— Tabii, dedi. Ben de cephenın gediklilerinden biriyim.

Pikap susturuldu, müzik konusundaki yetersizliklerini içtenlikleriyle kapatıp başladılar şarkıya:

Moskova'dan Dresden'e
Bütün batı cephesi boyunca
Kırları aşarak, tozda ilerleyerek
Leica'lar omuzda, defterler cepte
Ara sıra da bir tüfekle
Sıcak demez, soğuk demez, zafere doğru
İlerleriz yürürüz!

Herkes ,onları dinlemek üzere toplanmıştı. Gençler, her zaman göremedikleri iri yarı adama bakıyorlardı.

Rüzgâr ve votka kurutuyor gırtlağımızı
Yine de durmadan yürüyoruz
Bize takılanlara,
Gelsenize, diyoruz,
Gelin gecelerinizi bizimle beçirin,
Hiç olmazsa bir yıl, savaşın bizimle birlikte.

Onlar şarkıya başlar başlamaz Şagof, dudaklarında hep aynı gülümsemeyle, içinde büyük bir ürperti yükseldiğini hissetmişti. Yersiz heyecanından ötürü kendini suçlu sayıyordu, 1941 yılında Dinyeper'in dalgalarını yutanlara, 1942 de Novgorod ormanında çam pürçeklerini kemirenlere karşı suçlu. Aleksis Lanski tatlı bir gençti. Galakhof saygıdeğer bir yazar. Ama şimdi kutsal bir kılığa soktukları cephe hakkında birşey bildikleri yoktu. En gözüpek muhabirin, cehennemi andıran, mermilerin yağmur gibi yağdığı köşelerde sürüneninin bile —çoğunlukla da değillerdi ya— cephedeki piyadelerle arasındaki fark tarla süren bir kontla doğma büyüme köylününki kadardı. Muhabirler askerî kurallarla, emirlerle; dolayısıyla savaş disipliniyle bağlı değillerdi. Bir asker tarafından yapılsa vatana ihanet sayılabilecek davranışları kimse onlara yasaklaymazdı: Korkabilir, canlarını kurtarabilir, savaş kesiminden kaçabilirlerdi. Böylece ne kadar ilerlemiş olursa

olsun, ayakları yere çakılı, gizlenecek köşesi bulunmayan, belki de savaş alanında canvermeye mahkûm asker ile iki günde Moskova'daki apartmanına dönebilecek durumda bulunan minicik kanatlı muhabir arasındaki ayrılık ortaya çıkıyordu.

Ve yazımızı telle bildirmek için,
Tankların ateşiyle korunmuyorduk.
Bir eksik, bir fazla, ne önemi var gazetecinin
Ama eski bir emka içinde,
Tabanca kılıflarımız boş
Şehre girdik herkesin önünde.

Şehre herkesten önce giren bu gazetecilerle ilgili bir yığın söylenti vardı: Sözkonusu edilenler, bulundukları yeri harita üzerinde yanlış değerlendiren, boş ve iyi bir yolu geçip askerden arınmış bölgeyi de aşarak bir şehre giren —Emka'lar kötü yolda gitmezdi— iki, üç muhabirdi. Şehre girmeleriyle kaynar suya dalıp haşlanmış gibi dışarı fırlamaları bir olmuştu.

İnnokenti, dalgın dalgın karısının parmaklarıyla oynarken onları dinliyordu. Şarkının anlamı konusunda onun da kendine göre bir düşüncesi vardı. Savaşa hiç katılmamış, görmemişti ama savaş muhabirlerinin durumunu biliyordu. Şarkıda anlatılan muhabir hiç de bahsedildiği gibi başıboş hayatına değer verilmeyen, çarpıcı olayları yaşayıp zamanında ilginç haberlerle geri dönmezse işinden olacak biri değildi. Aslında muhabirin yapacağı bütün iş basın kartını göstermekti. Hemen, eksikliklerin gizleneceği, yalnız başarılardan söz edilebilecek bir yetkili gibi davranılırdı ona. Gittiği her yerde emir verme hakkı olan biri gibi karşılanırdı. Muhabirin başarısı da yazılarını göndermekteki çabukluğa, yazıdaki doğruluk derecesine değil, yazıyı aydınlatıcı biçime sokmak ve gerekli felsefeyi katmakta gösterdiği başarıya bağlı kalırdı. Olaylar üzerinde gerekli görüşü edinen muhabir, şu ya da bu köprü başına, savaşın iyice kızıştığı noktalara uzanmak zorunda değildi. Cephe gerisinden de çok iyi anlaşılabilirdi olaylar.

Televizyonu ayarlamayı başaran, bununla da gururlanan Clara, salonun karanlık köşesinden çıkıp Lanski'nin görebileceği yere geldi. Lanski ona baktı; incecik, gerçekten güzel bir vücudu olduğunu ve bütünüyle de çok hoşuna gittiğini kabul etti. Orada bulunanların yarısını da

takviye alan üçlü, şarkının son bölümünü söylerken, Lanski, açık renk gözleriyle baktı:

Zafere içelim!
İçelim gazetemiz için!
Eğer yaşamazsak dostum,
Biri bilir,
Biri anlatır
Yaşadığımız savaşın nasıl olduğunu!

Çınlayan bu son sözleri yakından gelen bir ıslık kovaladı, ardından da bütün apartman karanlığa gömüldü.

— Patlama! diye seslendi biri, bütün gençler kahkahayla güldüler. Gülüşmeler azalıp ortalık durulunca, karanlıkta, şaka olsun diye seslendi bir başkası:

— Mika, ne yapıyorsun? Liussa değil benim ben!

Yeniden kahkahalar atıldı. Karanlığa boşverip yeniden konuşmaya başladılar. Sağda solda kibrit çakılıyordu. Sonuna kadar yanıyor, ya da yanarak yere düşüyordu kibritler.

Pencereden ışık göründü. Başkır hizmetçi ev sahibesine:

—Merdivenin ışığı yanıyor, diye seslendi dışardan.

— Genka nerede? Benka, gel de elektriğe bak!

Yemek odasından savcının karısı:

— Tamirciyi çağırmalı, diye seslendi. Clara, elektrik idaresine telefon etsene.

— Bırakın Clara yapsın! Elektrikçiye ne ihtiyaç var? Bu işi o da becerebilir.

Savcının karısı sertçe:

— Saçmalamayın gençler, dedi. Kızımı elektrik mi çarpsın istiyorsunuz? Rica ederim, yapabilecek biri varsa yapsın. Yoksa telefon etmemiz gerekecek.

Herkesi tedirgin eden bir sessizlik çöktü.

Biri ışıkların televizyon vericisi yüzünden söndüğünü söyledi. Belki de tavandaki tellerden birindeydi arıza. Ama orada bulunanlardan hiç biri, toplumun bu 'en yararlı unsurlarından, bu 20. yüzyıl konuklarından tek kişi yardım etmeye kalkmadı. Ne diplomat, ne yazar, ne edebiyat eleştirmeni, ne de önemli bir devlet kuruluşunda görevli genç memur, ne tiyatrocu, ne sınır muhafız subayı, ne hukuk öğrencisi. İşe karışan, varlığı bazılarına gereksiz gibi gelen, çizmeli, ön saflardan çarpışmış o asker oldu.

— Size yardım edeyim Clara Petrovna, dedi. Televizyonun telini prizden çıkarın yeter.

Şagof sokak kapısına doğru yürüdü. Gülmemek için kendilerini güç tutan Başkırcistan kızları, ellerinde mum, onu aydınlattılar. Kendilerini o günkü çalışmalarından ötürü öven ev sahibesi, her zamanki maaşlarından on ruble fazla vereceğini söylemişti. Buradaki işlerinden memnundular, ilkbahara kadar elbise alacak parayı biriktireceklerini ve kendilerine şehirde koca bulacaklarını, geri dönmeyeceklerini umuyorlardı.

Işıklar yandığında Clara da konuklar arasında değildi. Karanlıktan faydalanan Lanski onu, kimsenin kendilerini göremiyeceği bir koridora sürüklemişti. Elbise asılan bir yerin ardında konuşuyorlardı. Lanski Clara'yı, yılbaşı gecesini birlikte Aurora lokantasında geçirmeye razı etmişti. Bu alaycı ve sinirli kız hiç kuşkusuz karısı olacaktı. Kendi eleştirmeni ve arkadaşı olacak, yanılma ya da duraklamasını engelliyecek kadar da titizlik gösterecekti üstelik. Uzun, işlemeli bileklerin ucundaki ellerine bir öpücük kondurmak üzere eğildi.

Clara, Lanski'nin öne eğilmiş başına baktı, bir şey düğümlendi gırtlağında. Şimdi şu karşısındaki öbür adam değilse kendisinin ne suçu vardı. Bu adamın, o adam olmasını Clara sağlayamazdı. Üstelik tam olgunlaştığı an, şu sıraya raslamıştı. Bir güz elması gibi, doğanın kaçınılmaz kuralları gereğince kendisine uzanıp koparmağa kalkacak ilk erkeğe teslim olmanın suçu da kendisinde olamazdı.

60. KURALLARA UYMAYAN BİR DÜELLO

Russka, üst ranzadaki yatağında, gök kubbeyi andıran kemerli tavanın altında tek başına, Clara'nın göğsü niyetine koyduğu yastığını sıkarak mutluluk içinde yüzüyordu. Onu alt üst eden öpüşmenin üzerinden yarım gün geçmişti; yine de bahtlı dudaklarını önemsiz konuşmalara katılmak, ya da yemek yemekle kirletmeyi düşünüyordu.

«Beni bekleyemezsin!» demişti Clara'ya.

Clara karşılık vermişti:

«Neden? Bekleyebilirim.»

Tam tepesinde, genç ve dost bir ses:

— İşte yine başladın, dedi. Erkek erkeğe, namuslu bir tartışmadan kaçıyorsun. İnsanlara kuş dili sözcükler yağdırmakla daha çok ilgilenirsin!

— Senin de bir şey dediğin yok, her zamanki gibi... Ortaya attıkların bilmeceden başka şey değil! İlâh! Mavrino İlâhı! Seninle tartışmak istediğimi nereden çıkarıyorsun? Seninle tartışmak, yaşlı bir köylüye güneşin dünya çevresinde dönmediğini anlatmak kadar sıkıcı benim için. İstediği kadar yaşasın, asla öğrenemiyecek gerçeği.

— Cezaevi tartışmaya en uygun yerdir! Başka nerede tartışabilirsin? Dışarda olsa hemen tutuklarlar seni. Ama burada, gerçekten tartışmanın ne olduğunu bilen insanlara raslarsın. Ve sen bu fırsata sırtını çeviriyorsun öyle mi?

Ezelî anlaşmazlıklarıyla birbirine bağlı Sologdin'le Rubin, yenilgiyi kabul etmiş olmamak için savaş alanından çekilmeye korkuyor, hâlâ, diğerlerinin çoktan bıraktıkları doğum günü masasının başında oturuyorlardı. Adamson, **Monte Kristo**'suna dönmüştü. Priyançikof, bir yerlerde bulduğu **Ogoniyok** dergisinin geçen yılki sayılarından birini karıştırmaktaydı. Nerjin, Kondraşef-İvanof'la birlikte kapıcı Spiridon'u görmeye gitmişti. Ev sahibi görevini sonuna kadar yerine getiren Potapof; bulaşığı yıkamış; masaları yerlerine koymuş; gürültüden ve ışıktan korunmak için yüzüne bir yastık bastırıp yatağına uzanmıştı. Koğuşta hemen herkes uyuyordu. Bir, ikisi okuyor, bir kaçı da aralarında gevezelik ediyorlardı. Nöbetçi subayın beyaz ampulü söndürüp maviyi yakmayı unutup unutmadığının merak edildiği an gelmiş çatmıştı. So-

logdin'le Rubin yerinde kalan tek gece masasının önünde, Priyançikof'un yatağının üstünde oturuyorlardı hep.

Sologdin tatlı bir sesle:

— Tecrübeme dayanarak söyleyebilirim sana, dedi. Gerçek bir tartışma düello gibidir. Taraflar bir aracı, bir hakem seçer. İstersen şimdi Gleb'i çağırabiliriz. Bir kâğıt alınır, ortadan çizgiyle ikiye ayrılır. Kâğıdın tepesine tartışılan sorun yazılır. Sonra iki taraf, kâğıtta kendine ayrılan bölüme elinden geldiği kadar açık ve kısa olarak görüşlerini yazar. İstemeden yanlış yapmamak için de yazıyı bitirmek belirli bir süreye bağlı tutulmaz.

Uyuklayan, buruşuk gözkapakları neredeyse kapanan Rubin:

Dalga mı geçiyorsun? dedi. Sakalının üstündeki yüzü, büyük bir yorgunluğu yansıtmaktaydı. Ne yapacağız...

Gözleri parlayan Sologdin:

— Tam tersine, dedi. Erkek erkeğe gerçek bir tartışmanın asıl ilgi çekici yanı budur. Bomboş sözlerle ortalığı haftalar boyu çınlatabilirler. Ama yazılı bir tartışma, bakarsın on dakikada da sona erebilir: Tarafların birbirinden çok ayrı iki şeyden söz ettikleri, ya da çok iyi uyuştukları hemen ortaya çıkıverir. Tartışmaya devam etmenin gerekliliği anlaşılırsa sırayla, kâğıdın kendilerine ayrılan bölümüne görüşlerini yazmaya devam ederler. Tıpkı düellodaki gibi: Bir saldırı! Savunma! Bir darbe! Karşılığı! Demek kurtuluş yolu yok, söylenenlerin inkârı, kelimelerin değiştirilmesi mümkün değil. İki, üç açıklamayla birinin zaferi, ötekinin yenilgisi açıkça ortaya çıkar.

— Zaman sınırı yok mu?

— Gerçeği savunmak için mi? Hayır.

— Kılıçla döğüşmeyecek miyiz?

Sologdin'in kırmızı yüzü yine karardı:

— Böyle olacağını biliyordum. Saldırmakla işe başlıyorsun.

— Bana kalırsa saldıran sensin!

— Üstüme bir sürü etiket yapıştırıyorsun ,üstelik her çeşiti var sende. Cahil! Mürteci! (yabancı bir kelime olan «relaps»ı anlaşılmıyacağından kullanmamıştı)... Profesyonel yağcı (bunu da «vesikalı uşak» yerine söylüyordu)... Hainlerin koruyucusu! Bilimsel kavramlardan çok küfür var dağarcığında. Ama her namuslu tartışmaya girişmek

istemeyişimde ya meşgulsündür, ya canın istemez, ya da yorgunsundur!

Eğlenceye ayırdığı cumartesi akşamları gibi pazarları da tartışma Sologdin'i çekiyordu. Üstelik o gün, pek çok yanıyla bir zafer günüydü.

Rubin bitkindi. Güç ve pek hoş olmayan yeni bir iş onu bekliyordu. Ertesi sabah, tek başına, yepyeni bir bilimsel konu yaratmaya başlaması, bunun için de kendisini yormaması gerekliydi. Yazacak mektupları vardı. Moğolca - Fince, İspanyolca - Arapça ve diğer sözlükler onu bekliyordu. Üstelik okunacak kitaplar; Çapek, Hemingway ve Upton Sinclair vardı. Sonra o gülünç duruşma numarası, komşularıyla giriştiği kısır tartışmalar, doğum günü yemeği yüzünden büyük önem taşıyan bir tasarıyı gerçekleştirme fırsatını bulamamıştı.

Cezaevinin yazılı olmayan tartışma yasaları kaçınmasını engelliyordu. Rubin bir tek tartışmadan bile yenik çıkmazdı, şaraşkada ilerici ideolojinin temsilcisiydi o.

Çaresizliğini gösteren bir hareketle:

— Neyi tartışabiliriz? dedi. Söylenebilecek her şeyi söyledik.

— Neyi mi? Seçim hakkını sana bırakıyorum! diye cevap verdi Sologdin yiğitçe bir hareketle. Sanki düelloda silâh seçimini karşısındakine bırakır gibiydi.

— Seçtim öyleyse: Hiç üzerine tartışma yapalım!

— Kurallara uygun değil.

Rubin, canı sıkkın, sakalını çekiştirdi.

— Hangi kurallara? Sözkonusu kurallar neler? Bu bitip tükenmeyen sorgu ne oluyor? Şunu iyi sok kafana: Bir tartışma için uyuşma alanı gereklidir... Genel de olsa, bir noktada şarttır uyuşma...

— Ha, şimdi anlaşıldı! İşte senin alışkın olduğun şey! Ancak senin gibi düşünen kişiler karşısında kendini korumayı biliyorsun! Erkek gibi tartışmaktan haberin yok!

— Ya sen nesin? Her şey bir yana, neyi derinleştirdiğimiz, nereden başladığımız önemli değil... Bak şu işe, demek bugün de anlaşmazlıkların düeloyla halledileceğine inanıyorsun?

Kendinden geçen Sologdin, zevk içinde:

— Tersini ispatlasana, dedi. Düello olsa kim kolaylıkla başkalarına kara çalabilir? Kim zayıflara durmadan yüklenebilir?

— Yine sözü o gülünç şövalyelerine getirdin! Senin gözünde, Orta Çağın karanlıkları, aptal ve hırçın şövalyelik müessesesi, Haçlı Seferleri... tarihin doruğu! Dikilen Sologdin:

— İnsan aklının doruğuydu o çağlar! dedi. Ruhun madde üzerindeki eşsiz başarısı! Elde kılıç, kutsal şeylerin kazanılması için verilen amansız bir savaş!

— Ya yağmacılık, çalınan hazineler! Sen, fetihten başka şey düşünmeyen İspanyol serüvencilerinin eşisin, anladın mı?

Sologdin, kendinden memnun:

— İltifat ediyorsun, dedi.

— İltifat mı? Ne kadar alçalabiliyorsun!

Rubin, nefretini belirtmek için parmaklarını seyrek saçları arasına soktu.

— Sıkıcı bir İspanyol beyzadesisin sen.

— Sen de İncildeki yobazlardansın! Başka bir deyimle meczup, dedi Sologdin.

— İşte, görüyorsun: Neyi tartışabiliriz? Khomiyakof'a göre Slav ruhunun değerini mi? Eskisi gibi ikonaların her yanı kaplaması gerektiğini mi?

— Peki. Geç oldu, büyük konular seçiminde diretmiyorum. Yine de düello-tartışmayı basit ama iyi bir konu üzerinde deneyelim. Bir kaç tane söyliyeyim, aralarından dilediğini seç. Edebiyat konusunda tartışalım mı? Senin alanın, benim değil.

— Edebiyatın nesini tartışacağız?

— Örneğin, Stavrogin'in nasıl yorumlanması gerektiğini?

— Bu konuda bir düzüne çalışma var...

— Hepsi beş para etmez! Okudum. Stavrogin! Svridrigailof! Krilof! Yazdıklarını anlamak mümkün mü? Gerçek hayatın kişileri kadar karmaşık ve anlaşılmaz şeyler. Bir insanı hemen tanımak zor, bütünlüğüne anlaşılması ise imkânsız. Beklenmedik bir olay çıkıveriyor ortaya. Bunun için Dostoyevski büyük. Ve edebiyatın ustaları bir insanı bütün yanlarıyla aydınlatabileceklerini sanıyorlar. Ne gülünç.

Rubin'in gitmeye hazırlandığını farkedince —şimdi çekip gitmek küçültücü değildi— Sologdin aceleyle:

— Peki, peki, dedi. Ahlâki bir konu seçelim. İnsan hayatında gururun anlamı.

Rubin omuz silkti. Canının sıkıldığını belirtircesine:

— Gerçekten birer lise öğrencisine mi döndük yoksa? diye sordu.

Yerinden kalktı. Şerefiyle gitmenin sırasıydı.

— Peki, ya şu konu... diyecek oldu omuzuna yapışan Sologdin.

Arkadaşını kızmadan iten Rubin:

— Bana bak, dedi. Eğlenceye ayıracak vaktim yok. Ciddi tartışmaya gelince, yabaninin birisin. Bir mağara adamı! Kafanda her şey tersine dönmüş! Yeryüzünde diyalektiğin üç kuralını kabul etmeyen son kişisin. Oysa, geri kalan her şey bununla ilgili.

Sologdin, bu suçlamayı sanki eliyle itti:

— Kabul etmiyor muyum? Şimdi kabul ediyorum öyleyse.

— Ne? Diyalektiği mi kabul ediyorsun?

Rubin, kalın ve etli dudaklarını büzüp çocuksu bir sesle:

— Benim küçük pilicim! dedi. Gel, gel de öpeyim seni! Diyalektiği kabul ettin!

— Kabul etmekle kalmadım... Üzerinde düşündüm de! İki aydır her sabah! Ama sen hiç düşünmedin!

— Demek düşündün bile? Sevgili yavrum benim, nasıl da her şeyi bilir... Sana şunu sorup sormamak bile beni düşündürüyor... gnosioloji'yi de kabul ettin mi?

Sologdin kaşlarını çattı:

— Sonuçları günlük hayata uygulama yeteneğini mi? İşte maddî bilgi diye buna derler!

— Ha, öyleyse sen kendiliğinden maddecisin, dedi Rubin. Biraz ilkelce. Ama neyi tartışabiliriz şimdi?

Sologdin sinirlenerek:

— Ne demek istiyorsun? diye sordu. Bir kere daha mı hiç? Hiç bir tartışma alanı bulamazsak tartışacağımız şey yok, tartışma alanı bulsak tartışacak şeyimiz yine yok ha? Bak, sen imkân verirsen yine de tartışırız.

— Bu zorunluk da ne? Neyi tartışmak istiyorsun?

Sologdin, kollarını bütün gücüyle sallıyarak ayağa kalkıp:

— Dinle! dedi. Savaşı en güç şartlarla kabul ediyorum. Seni, ellerinden çekip aldığım silâhla yeneceğim. Üç büyük yasayı senin anlamadığını ispatlamak için tartışacağız! Papağan gibi ezberlemişsin hepsini, gerçek anlamlarını düşünmemişsin bile. Bu noktada seni dilediğim gibi kıstırabilirim.

Kendi kendine kızan, ama tartışmaya dalmaktan kendini alamayan Rubin:

— İyi öyleyse, kıstır bakalım, diye bağırdı.

— Rica ederim, dedi Sologdin otururken. Otur lütfen.

— Peki öyleyse, dedi Sologdin kendinden memnun bir tavırla. Kolay bir şeyden işe başlıyalım. Bu yasalar gelişimin yönünü gösteriyor mu, yoksa göstermiyor mu?

— Yönünü mü?

— Yönünü! Ya da gelişimin ta kendisini?

— Tabii.

— Bunu nereden çıkarıyorsun? Özellikle nereden? diye soğuk bir sesle sordu Sologdin.

— Yasaların kendisinden tabii! Bizim için hareketi yansıtırlar.

Rubin de oturdu. Daha sakin, daha ciddi konuşmaya başladılar.

— Özellikle hangi hareketi ortaya koyar?

— Tabii ki birinci yasa değil! İkinci mi? Üçüncü mü diyelim yoksa.

— Hımm! Demek üçüncü? Nasıl tanımlıyabiliriz bu yasayı?

— Anlamadım?

— Gelişimin yönünü canım!

Rubin kaşlarını çattı:

— Bana bak, bütün bu Orta Çağ yöntemlerinin gereği ne?

— Buna «Orta Çağ yöntemi» mi diyorsun? Gerçek bilim nedir, haberin yok senin. Bir yasa bize rakamla karşılığını göstermez, gelişimin de yönünü bilemezsek hiç bir şey bilmiyoruz demektir. Peki. Öbür uçtan başlıyalım. Sık sık, «İnkârın inkârı» deyimini kullanırsın. Ne demek istiyorsun bu sözlerle? Örneğin, şu sorunun cevabını verebilir misin: İnkârın inkârı gelişim sırasında mı görülüyor, yoksa buna her zaman rastlanmıyor mu?

Rubin bir an düşündü. Soru beklenmedik bir sırada gelmişti. Genellikle böyle de sorulmazdı. Tartışmalarda hep görüldüğü gibi duraklamasını gizledi, aceleyle cevap verdi:

— Temelde evet. Genellikle.

— İşte! dedi Sologdin kendinden geçercesine. Hep aynı ağız, «temelde», «genellikle»! Her şeyi öylesine karıştırıyorsun ki, bir şeyin başıyla sonunu birleştirmekten

acizsin. Biri sana «inkârın inkârı» dese kafanda bir tohum, tohumdan yükselen bir sap ve bunun ucunda beliren on yeni tane beliriyor. İnsanı hasta edecek kadar sıkıcı bir şey!

Sanki bir avuç düşmanı biçmek istercesine kılıcını savuruyordu.

— Hemen cevap ver bana: «İnkârın inkârı» ne zaman mümkündür, ne zaman mümkün olamaz? Ne zaman beklenebilir, ne zaman imkânsızdır?

Rubin'de bezginlikten iz kalmamıştı artık. Kimseye yararı olmayan, yine de önemli saydığı bu tartışma için bütün dağınık düşüncelerini topluyordu.

— «Ne zaman mümkündür, ne zaman mümkün değildir?» sorusunun pratik faydası nedir?

— Peki, peki! Diğer iki yasanın yaratılmasını sağlayan temel yasanın pratik anlamı ne olabilir? Seninle nasıl konuşulsun yani?

Sinirlenen Rubin:

— Öküzleri sabana koşacağına tersini yapıyor, sabanı öküzlere koşuyorsun, dedi.

— Yine ağız, hep ağız! Başka bir deyimle...

— Evet, sabanı öküzlere koşuyorsun, diye diretti Rubin. Diyalektiğin veri saydığımız yasalarından gelen olayların çözümünü utanç bilirdik. Dolayısıyla «neyin ne zaman mümkün olacağı» ya da «ne zaman mümkün olamıyacağı» da bizi ilgilendirmezdi.

— Sana cevap vereceğim! Ama hemen, önceden bildiğini ya da dolayısıyla anlaşılması gerektiğini belirteceksin. Dinle: Geriye doğru gitmekle bir şeyin eski niteliği yeniden ortaya çıkacaksa o zaman inkârın inkârı söz konusu değildir! Sana bir örnek: Cıvata iyice sıkılmış ve gevşetmek gerekiyorsa gevşetirsin. Bu tersine yapılan bir işlemdir, niceliğin niteliğe dönüşmesidir, inkârın inkârı değil! Ama, öte yandan, geriye gitmekle baştaki nicelik sağlanmazsa o zaman gelişim inkârla sürdürülebilir. Yalnız, gelişim çerçevesinde tekrara imkân bırakılırsa. Aksi halde, bu «inkârların inkârının» mümkün olduğu yerde kaçınılmaz değişiklikler birer inkâr sayılabilir.

— Ah bu mantık oyunları, dedi Rubin. Birer entellektüel akrobasi haline sokuyorsun her şeyi.

— Cıvata örneğini yeniden alalım. Sıkarken vidayı zedelersen, geveşttiğinde ona baştaki niteliğini veremezsin. Bu nitelik ancak, cıvatayı kaynayan bir çelik kaza-

nına atıp makineden geçirdikten sonra altı köşeli bir çelik parçası elde etmek, bunu delip düzlemek ve yeni bir cıvata yapmakla sağlanabilir. Arkadaşını sakin bir sesle susturan Rubin:

— Beni dinle Mitiay, dedi. Cıvata örneğine dayanarak diyalektiği ciddi şekilde açıklamam mümkün değil.

— Neden olmasın? Bir cıvatanın değeri bir tohum tanesinden daha mı az? Cıvatasız tek makine ayakta duramaz. İşte sana, birbirini izleyen geri dönülmez durumlar. Bir öncekini inkâr ediyor ve zedelenen eski cıvataya kıyasla yenisi inkârın inkârı oluyor. Basit değil mi?

Bir çene hareketiyle sivri sakalını öne uzattı ve:

— Dur bakalım, dedi Rubin. Benim görüşümü ne zaman çürüttün? Senin sözlerine bakılırsa, üçüncü yasanın gelişimin yönünü açıkladığı ortaya çıkıyor.

Elini göğsüne koyan Sologdin eğildi:

— Pırıl pırıl bir zekân olmasaydı Lev, seninle konuşma şerefine nail olamazdım! Evet, üçüncü yasa gelişimin yönünü ortaya koyuyor. Ama bir yasanın verdiğinden yararlanmayı öğrenmek gerekir. Bunu yapabilir misin? Bir yasaya tapmak değil, onu bir çalışma aracı yapmak? Gerçekten bir yön gösterdiğini anladığın şu sıra. Bir soru daha soralım: Her zaman yönü ortaya koyabilir mi? Evet, doğanın içinde her zaman: Doğum, gelişim ve ölüm. Ya cansızlar dünyasına ne demeli?

— Ama bizi asıl ilgilendiren toplum.

— «Biz» derken kimi sözkonusu ediyorsun? Benim alanım toplum değil, ben mühendisim. Toplum mu? Benim kabul ettiğim tek toplum şekli güzel kadınlar toplumudur.

Gülünç bir hareketle bıyıklarını çekiştirdi, kahkahalarla güldü.

— Peki, dedi Rubin düşünceli düşünceli. Bütün bunlarda akılcı bir yön bulunabilir belki. Ama genellikle bu sözlerden süslü fakat boş bir gevezelik çıkıyor ortaya. Hiç bir diyalektik zenginleşmesi değil.

Sologdin, bir el hareketiyle arkadaşının sözünü kesti, sertçe:

— Süslü, fakat boş gevezelik baştan başa senin tarafında, dedi. Nesin sen, bir odun parçası mı yoksa insan mı? Bütün sorunları eldeki bilgilerin iyice incelenip çözümlenmesi temeline dayanarak çözüyoruz, anladın mı? Bütün ekonomik kuramlar üretim rakamlarından çıkarı-

lır. Her toplumsal sorun da sınıfların durumunun incelenip çözümlenmesinden.

Koğuşun sessizliğini unutup sinirlenen Sologdin:

— Öyleyse üç yasaya ne ihtiyacın var? diye atıldı. Sonunda hiç bir ihtiyacın yok, demektir.

— Yok, yok, hem çok ihtiyacımız var, diye atıldı Rubin.

— Neden ama? Bu yasalardan bir şey çıkarılmadıktan sonra? Bu yasalarla gelişimin yönü tespit edilemedikten, süslü ve boş bir gevezelik olduktan sonra? Papağan gibi «inkârın inkârı» diye tekrarlamak yeterse bu yasalar neye yarar?

Gitgide yükselen patırtıdan korunmak için yastığını boşuna kafasına bastıran Potapof, sonunda hırsla yastığı atıp yatağında dikildi:

— Bakın çocuklar, uyumak istemiyorsanız hiç olmazsa uyuyanlara saygı gösterin.

Sonra geniş bir el hareketiyle üst ranzaya çaprazlama uzanmış Russka'yı gösterdi.

— Daha iyi bir yer bulamıyorsanız, demek istiyorum, diye ekledi.

Düzenden hoşlanan Potapof'un kızgınlığı, yarım daire biçimindeki koğuşta hüküm süren ve Rubin'le Sologdin'in de sonunda farkettiği sessizlik, aklı başında kişilerin kendilerini toplamalarını sağlıyabilirdi.

Ama iki arkadaş seslerini daha da yükselterek tartışmaya devam ettiler. Uzun ve alışılmış tartışmaları yeni başlamıştı. Koğuştan çıkmaları gerektiğini anlamışlardı ama ne durabiliyor, ne de susabiliyorlardı. Koğuş kapısı arkalarından kapanana dek birbirlerinin yüzüne bağırıp yürüdüler.

Onlar çıktıktan sonra ışık hemen söndü, mavi gece lâmbası yandı.

Tartışmalarını dikkatle izleyen Russka Doronin onlarla ilgili «malzeme» toplayanların sonuncusu oldu. Potapof'un sessiz uyarısını farketti, kendisine yönelen işaret parmağını görmeden ne demek istediğini anladı ve görüşlerine değer verilen bir tarafından suçlanıldığında duyulan dayanılmaz acıyı duydu.

Güvenlik subayıyla oynadığı ikili oyuna başladığı sıra her şeyi önceden hesaplamıştı. Şişkin'i uyutmuştu, şimdi yüz kırk yedi ruble alacak muhbirler hikâyesiyle ilgili zaferinin arifesindeydi. Ama dostlarının kuşkusu

karşısında silâhsız kalıyordu. Çok gizli ve alışılmamış olduğu için tek başına hazırladığı plânı nefret ve alçaklıkla suçlanmaya mahkûmdu. Bu olgun, bilgili ve görgülü adamların onu anlayacak kadar cömert olmayışları, kendisine inanmayışları, alçak olduğu düşüncesine kapılışları karşısında şaşkındı.

İnsanların iyi niyetinden yoksun kaldığımız zaman, bizi sevmeye devam eden kişinin değeri iki kat artar. Hele bu kişi bir kadınsa?

Clara... Anlıyacaktı! Ertesi gün serüvenini ona anlatacaktı! Clara anlardı nasılsa...

Uyumayı istemiyordu, aklına bile getirmedi. Alev alev yanan yatağında döndü: Clara'nın sorgu dolu bakışlarını hatırladı. Yola çıkan tepe boyunca uzanan dikenli tellerin altından şehrin göbeğine giden bir otobüse binme plânını her zamankinden daha büyük bir güvenle düşündü.

Sonra Clara yardım ederdi ona.

Kocaman ama bomboş Vorkuta bölgesinden çok daha zordu yedi milyonluk Moskova'da birini bulmak. Moskova, kamptan kaçmayı gerektiren yerdi.

61. HALKA İNMEK

Nerjin'le kapıcı Spiridon'un dostluğundan söz ederken, Rubin de Sologdin de bu dostluğu «halka inmek» diye adlandırırlardı. Nerjin'den önce Gogol'un, Nekrassof'un, Herzen'in, slav dostlarının, «Halk İradesi» ihtilâlcilerinin, Dostoyevski'nin Leon Tolstoy'un en sonunda da Vassisuali Lokhankin'in boşuna aradıkları bu basit ama büyük gerçeğin peşinden koşmak sayarlardı ikisinin dostluğunu.

Rubin'le Sologdin'e gelince, onların bu basit gerçeği aradıkları yoktu. Mutlak gerçeği yakalamışlardı onlar.

Rubin, «halk» kavramının sun'i olduğunu biliyordu, kanunî bir genellemeydi bu. Her halk sınıflara bölünürdü, bu sınıflar bile zamanla değişmekteydi. Hayatın en büyük, en yüksek anlamını köylü sınıfında aramak boş ve pis bir çabaydı. Çünkü gelecek, amacı değişmeyen proletaryanındı. Ortak yanı ve çıkarcılıktan uzak oluşuyla hayat, en yüksek anlamına erişebilirdi.

Sologdin «halk»ın hiç bir çıkarı bulunmayan, donuk, incelikten yoksun, gündelik yaşantının karanlıklarına gömülü kişilerin bütününü belirtmekte kullanılan bir genel deyim olduğunu biliyordu. İnsan düşüncesi denen dev onların yığını üzerinde yükselmezdi. Ancak hayatın karanlık göklerine parıltılı yıldızlar gibi serpiştirilmiş parlak kişilikler en üstün şekliyle hayatı kendilerinde taşırlardı.

Nerjin'in bu huyundan kurtulacağını, olgunlaşacağını, hayatı ve çevresini başka türlü göreceğini biliyorlardı.

Gerçekten de Nerjin en güç durumları, uç noktaları tanımış, o yollardan geçmişti.

Acı çeken kardeşe duyduğu şefkatten bir türlü kurtulamayan geçen yüzyılın Rus edebiyatı, ilk kez okuyan herkes gibi Nerjin'de de ak saçlı, haleli, bilgeliği, ahlâk temizliği ve manevî yüceliği kendinde canlandıran bir Halk görüntüsü yaratmıştı.

Ama uzaktaydı bütün bunlar, kitaplık raflarındaydı, köylerde ve tarlalarda, 19. yüzyılın kavşağındaydı. Gökler açılmış, 20. yüzyıl gelmişti. Rus göğünün altında uzun süredir böyle yerler yoktu.

Eski Rusya yoktu, yerine Sovyetler Birliği ve büyük

bir şehir gelmişti. Bu şehirde büyümüştü genç Gleb. Bilimin bereket boynuzu başarıları üzerine yağdırmıştı. İyi düşündüğünü, çabuk karar verdiğini keşfetti ama kendisinden çabuk davranan, bilgilerinin genişliğiyle insanı ezen kişiler vardı. Halk kitaplık raflarında kalmıştı, Nerjin'in bu konudaki düşüncesi şöyleydi: Değerli kişiler dünya kültürünün yükünü kafalarında taşıyanlar, ansiklopediciler, eski çağları bilenler, güzele değer verenlerdir. Yüksek ve pek çok yanlı öğrenim görmüş kişiler. Bu kalburüstü tabakadan olmak, başarısızlıkları yeteneksiz kişilere bırakmak gerekiyordu.

Savaş patladı; Nerjin, asker taşıyan arabaların sürücüsü olarak katıldı savaşa. Utançtan soluğu kesilerek otlaklarda atların peşinden beceriksizce koşuyor, onları yola getirip binmeye çalışıyordu. Hiç ata binmemişti, ne koşum vurmayı biliyordu, ne yem torbası takmayı. Bu beceriksiz emekçiyle alay edercesine, çaktığı bütün çiviler kıvrılıveriyordu. Ve Nerjin'in kaderi acılaşıyor, traşsız, inançsız, acımasız ve son derece tatsız kişiler olan çevresindekilerin kahkahaları daha da büyüyordu.

Nerjin topçu subaylığına yükseldi. Gençliğine, ustalığına kavuştu; palaskasını taktı, elinin altında başka şey olmadığından yolda bulduğu ince değneği sallıyarak dolaşmaya başladı. Son hızla giden kamyonların basamaklarına atlıyor, ırmakları geçerken bütün gücüyle sövüp sayıyor, gece yarısı ya da yağmur altında saldırıya hazır bekliyor, halkı meydana getiren, söz dinleyen bu sadık, becerikli, dolayısıyla tatlı kişilere komuta ediyordu. Kendi küçük halkı sayılan bu insanlar tek vücut olmuş, büyük halk konusunda verdiği siyasi söylevleri dikkatle dinliyorlardı.

Sonra Nerjin tutuklanmıştı. İlk soruşturmalar, geçici cezaevleri ve yediği darbelerle şaşkına döndüğü ilk kamplarda «kalburüstü» saydığı bazı kişilerin, öteki yüzünü gördü; sağlamlık, irade ve dostlara bağlılığın tutuklu için önem kazandığı ve dostlarının kaderini tayin ettiği koşullarda gördü onların öteki yüzünü. Bu ince, duygulu, öğrenim görmüş, güzele değer veren kişiler çoğu kere alçak, teslim olmaya hazır, kendi düşüklüklerini hoş görmekte usta insanlar çıktılar. Kısa sürede birer alçak, birer dilenci, iki yüzlü kişiler şeklinde yozlaştılar. Nerjin kendini onlardan güçlükle ayırabiliyordu. Eskiden, birlikte olmayı şeref saydığı kişilere yüz çevirdi. O zamana kadar

taptıklarını alaya almaya, horlamaya başladı. Artık daha basit olmaya, aydınların entellektüel şımarıklıklarından da terbiye alışkanlıklarından da kurtulmaya çalışıyordu. Umutsuz başarısızlıklar çağında, parçalanan hayatının yıkıntıları arasında Nerjin, değer verdiği kişilerin tahta rendeleyenler, maden işleyenler, çift süren ve demiri elleriyle eritenler olduğuna karar vermişti. Basit emekçilerin becerikli insan bilgeliğini ve hayat felsefesini kapmaya çalıştı. Böylece geçen yüzyıl moda olan, «halka inmek» eğilimine döndü.

Aslında çember kapanmamıştı; eğitim görmüş zek Nerjin'in dedelerimize üstün olduğu bir yan vardı. 19. yüzyılın eğitim görmüş beyzadelerinin tersine, halka inmek için ne elbise değiştirmesi gerekiyordu, ne de basamakları el yordamıyla inmesi. Yırtık pamuklu pantolonu, lekeli tulumuyla kendini halkın ortasına atlamış buldu; payına düşeni yapması istendi ondan. Nerjin halka acıyan yabancı bir bey gibi değil, halkın içinden, halktan ayrılmayan, eşitler arasında bir eşit gibi halkın kaderini paylaştı..

Nerjin çiviyi eğmeden çakmayı, iki tahtayı birleştirmeyi köylülerin hoşuna gitmek için değil, günlük yiyeceği olan bir somun ıslak ekmeği hak etmek için öğrenmek zorunda kaldı. Kamplardaki zorlu tecrübesi Nerjin'in hayallerinden birini daha yok etti. Gidecek bir yer bulunmadığını anlıyabildi. Halkın hiç bir üstünlüğü olmadığını keşfetti. Başlarındaki gardiyanın emriyle halktan kişilerle birlikte kara oturduğunda, ustabaşının gözüne görünmemek için bir şantiyenin karanlık köşelerine onlarla birlikte gizlendiğinde, soğukta el arabalarını birlikte sürerken, barakalarda ayaklarına sardıkları bez parçalarını birlikte kuruturken bütün bu insanların kendinden daha sağlam yapıda olmadığını görüyordu. Açlığa, susuzluğa katlanmakta Nerjin'den daha sabırlı değillerdi. On yıllık bir ceza önünde daha dayanıklı olamıyorlardı. Taşınma ve üst aranması gibi güç anlarda ondan daha usta ve ileri görüşlü sayılmazlardı. Ve muhbirlerin karşısında daha kör, daha az kuşkucu, yöneticilerin aptalca yalanlarına inanmaya daha yatkındılar. Stalin'in gebermeyi tutukluları bağışlamaya yeğ tuttuğu sıra af bekliyorlardı. Kamp yöneticilerinden birinin keyfi yerine gelip gülümsese vakit geçirmeden karşılık veriyorlardı ona. Ufacık şeylere de meraklıydılar: Ekşi darı çö-

reği artığı ya da iğrenç beylik pantolonlar gibi; yeter ki biraz daha yeni, biraz daha renkli olsun.

Hayatın kendisinden de büyük değer kazanan kişisel görüş çoğunda yoktu.

Nerjin'e yapacak tek şey kalıyordu: Nerjin olmak.

Bir kere daha umudu kırılan, aklı başına gelen Nerjin - kesin mi değil mi bilinmez - o güne dek hiçbir yerde görmediği şekilde tanımaya başlamıştı halkı: Halk, bizim dilimizi konuşan ya da dehânın ateşli iziyle damgalanmış kısmetli kişiler değildi. Doğuştan, elleriyle yarattıkları, gördüğü öğrenimin kanatlarıyla yer almıyordu insan halk katında.

Kendi öz değerleriyle herkes kendini işliyordu yıl be yıl.

İnsan olabilmek için ruhunu işlemek, yontmak, parlatmak; halkının minicik bir zerresi olmaya çalışmak gerekiyordu.

62. SPİRİDON

Nerjin şaraşkaya gelir gelmez, kızıl saçları ve iyi tanımadıkça seçilemeyen o şakacılığa duyduğu saygı dolu yüzüyle Spiridon'u hemen farketti. Başka dülgerler, tornacılar, frezeciler vardı kampta ama Spiridon'un şaşırtıcı gücü ona ayrı bir yer kazandırıyordu. Hiç kuşkusuz, halkı böyesine temsil eden bir kişiden esinlenmek gerekliydi.

Nerjin, Spiridon'la dostluk kurmak için kolay bir bahane bulamadı; onunla konuşulacak tek konu yoktu; işte raslaşmıyor, şaraşkanın değişik bölümlerinde yatıp kalkıyorlardı. Ayak işlerini görenlerin koğuşu ayrıydı, boş zamanlarını da başka türlü geçiriyorlardı. Nerjin Spiridon'a uğramaya başlayınca, Spridon'la arkadaşları Nerjin'in casus olduğu ve «Koruyucusu» için bir kurban aradığı konusunda fikir birliğine vardılar.

Spiridon, şaraşkadaki yerinin en alt basamak olduğunu biliyor, güvenlik subayının neden kendisini tuzağa düşürmeye çalıştığını anlıyamıyordu. Yine de, yöneticilerin, önemsiz bir «leş»e bile değer verdiklerini bildiğinden dikkatli olmak zorundaydı. Nerjin'in koğuşa her girişinde Spiridon memnun görünüyor, onu yanına çağırıyordu. Aptalca bir görünüşe bürünüp siyasetten çok uzak konuları açıyordu; işitme duysu sayesinde yolunu bulan balığın çatallı sopayla nasıl avlandığını, nasıl yorulup ele geçirildiğini anlatıyor, nasıl geyik ve kızıl ayı avına çıktığını, boynunda beyaz bir şerit bulunan kara ayıdan neden çok çekinmek gerektiğini söylüyordu. Yılan üç yapraklı yoncayla nasıl uzaklaştırılırdı? Hayvan yemi olarak neden acı bakladan iyisi bulunmazdı? Ve sonra uzun uzun, yirmi yaşındayken köyün tiyatro kulübünde görevli Marfa Ustinovna'ya nasıl kur yaptığını anlatıyordu. Marfa zengin bir değirmenciyle evlenmek üzereyken, sevdiği için, Spiridon'la kaçmaya razı olmuş, Aziz Petro günü gizlice evlenmişlerdi.

Bu süre içinde, kızıl, sık ve kapalı kirpiklerinin ardında hasta gözleri: «Neden geldin buraya casus?» diyordu. «Sana göre bir şey yok!»

Herhangi bir casusun umudu çoktan kırılır ve açık vermeyen kurbanının yakasını bırakırdı. Her pazar akşamı gelip Spridon'un av hikâyelerini dinlemek herhangi

bir casusun cesaretini çoktan kırardı. Ama önceleri, özgürlüğü sırasında çözümünü bulamadığı sorunlara bıkıp usanmadan cezaevinde çözüm arayan Nerjin, aylar da geçse bıkmıyordu Spiridon'un hikâyelerinden. Daha da öte, bu hikâyeler onu ferahlatıyor, ırmağın üzerinde atan şafağın, tarlalardan gelen meltemin soluğunu getiriyor, Nerjin'i Viking Rurik'in çağından bile önce ilkel orman çağından koca kollektif çiftliklerin birkaç yıl evvel daha küçük birimlere bölünmesine varıncaya dek Rus köylüsünün tarihinde benzeri bulunmayan yedi yıllık süreye NEP dönemine getiriyordu. Nerjin, bu hedi yıllık süre boyunca çocuktu ve erken doğmadığına pişmandı şimdi.

Spiridon'un sıcak, hırıltılı sesini dinlerken Nerjin, kaypak bir soruyla konuşmayı siyasete çevirmeye çalışmıyordu hiç. Ve Spiridon, yavaş yavaş ona güvenmeye başladı, geçmişe duyduğu merak arttı. Rahatladı. Alnını kırıştıran derin çizgiler gevşedi, dağıldı. Kırmızı yüzü aydınlandı.

Görmediği için, kitap okuyamıyordu. Nerjin'e uyup ara sıra, genellikle de sıralı sırasız «analoji» gibi bilgece sözler kaçırıyordu ağzından. Marfa Ustinovna'nın köy tiyatrosunda oynadığı çağlarda sahnede duymuştu Yesenin'in adını.

Bunu hiç beklemeyen Nerjin:

— Yesenin mi? dedi. Mükemmel! Burada, şaraşkada bir kitabı var. Günümüzde Yesenin'in kitaplarını bulmak çok güç.

Akça ağaçların sonbahardaki yapraklarını andıran kaplı küçük kitabı getirdi. Merak ediyordu: Bir mucize olabilir miydi? Bu yarı cahil Spiridon Yesenin'in şiirini anlayıp değerlendirecek miydi acaba?

Mucize gerçekleşmedi. «Taniyuşa Güzeldi» ya da «Harman» gibilerini sevdi ama eskiden duyduğu mısraların bir tekini bile hatırlıyamadı.

İki gün sonra Şişkin, Nerjin'i çağırdı ve sansürden geçmesi için Yesenin'in kitabını istedi. Nerjin kendisini ele verenin kim olduğunu bilmiyordu. Ama «Koruyucu» tarafından açıktan açığa horlandığı, kendi yüzünden de Yesenin'in kitabını yitirdiği için Spiridon'un güvenini kazandı. Spiridon artık Nerjin'i adıyla çağırıyor, konuşmalarını koğuşta değil cezaevi merdiveninin kemeri altında, kimsenin kendilerini duyamıyacağı bir köşede yapıyorlardı.

O günden sonra, beş altı pazardır Spiridon'un hikâyeleri, Nerjin'in dinlemek için sabırsızlandığı halkın içtenliğiyle pırıl pırıldı. İhtilâlin başladığı yıl on yedi, Hitler'e karşı savaş başladığında da kırk yaşında olan bir köylünün hayatı her akşam Nerjin'in gözleri önünden akıp gidiyordu.

Ne kargaşalıklar görmüştü! Ne dalgalarda çalkalanmıştı! Ondört yaşında aile reisi oluvermişti Spiridon. Babası, Almanlara karşı savaşırken ölmüştü. Ve o, ihtiyarlarla birlikte ekin kaldırmaya gitmişti. «Orağı kullanmayı yarım günde öğrendim», diyordu. On altı yaşında bir cam atölyesinde çalışıyor, kızıl bayraklarla donanmış mitinglere gidiyordu. Toprağın köylülere ait olduğu açıklandığında payını almak için köye koştu. O yıl anası, kardeşleri ve bacılarıyla birlikte toprağı ektiler ve ekimde, Pokrof günü buğdayları oldu. Ama Noel'den sonra yöneticiler, şehirlere dağıtılmak üzere buğdaya el koydular: Biraz verin, derken biraz daha verin. Paskalyadan sonra on sekiz yaşını dolduran Spiridon Kızıl Ordu saflarına çağrıldı. Orduya katılmaya hiç niyeti yoktu, ufacık toprak parçasını ardında bırakıp başka gençlerle birlikte ormana sığındı, «Yeşiller»e katıldı. «Bize dokunmayın, biz de size dokunmayız» görüşünü benimsemişlerdi. Derken orman yaşanmaz hale geldi, kısa süre önce ormana dolan Beyazların arasında buldular kendilerini. Beyazlar, aralarında komiser bulunup bulunmadığını sordular. Komiser yoktu içlerinde ma gözlerini korkutmak için şeflerini vurup öldürdüler, diğerlerine de üç renkli şeritlerden takmalarını söyleyip tüfek dağıttılar. Beyazlar, bütünüyle Çarlık dönemindeki düzeni koruyorlardı. Bir süre Beyazlar hesabına savaştılar, sonra Kızıllara tutsak oldular. Tutsak olmamak için hiç çaba göstermemişlerdi, kendiliklerinden boyun eğdiler. Kızıllar subayları kurşuna dizdiler, ötekilere de keplerindeki üç renkli şeridi çıkarıp kollarına kızıl kollukları takmalarını emrettiler. Böylece Spiridon, iç savaşın sonuna kadar Kızıllarla birlikte kaldı. Polonya'ya kadar ilerledi, Polonya'dan sonra orduları bir emekçi birliği haline getirildi. Evlerine dönmelerine izin verilmedi. Sonra, Büyük Perhizde Petrograd'a götürüldüler, orucun ilk haftası buzları aşıp bir kaleyi aldılar. Ancak bundan sonra Spiridon evine dönebildi.

Spiridon ilkbaharda köyüne vardı, kazandığı bir parça toprak üzerinde bütün gücüyle çalışmaya koyuldu. Bir-

çokları gibi dönmemişti savaştan: Ne mahvolmuş, ne de umudu kırılmıştı. Kısa sürede yerleşti, evlendi, at satın aldı. Atasözünün dediği gibi: «İyi bir aile babasının bulunduğu evin avlusundan geçen bir ruble bulur.»

İktidar yoksul köylülere dayanıyordu; o çağın insanlarının pek yoksul kalmak istedikleri yoktu, zenginleşmekten başka şey görmüyordu gözleri. Spiridon gibi yoksul köylüler de —çalışmayı sevenler tabii— satın almak zorunda kaldılar. «Entansif çiftçi» deyimi o çağda kullanılmaya başlandı. Bunun da anlamı, iyi bir çiftlik sahibi olmak isteyen fakat kiralık tarım işçilerine ihtiyaç duymayan kişiydi. Kiralık el emeğiyle zengin olmak için insanın fazla kafa çalıştırması gerekmiyordu. Ama onlar bilimsel yoldan iş görmek niyetindeydiler.

«İyi bir evlilik, hayatın yarısıdır», derdi Spiridon hep. Marfa Ustinovna onun büyük mutluluğu, hayattaki başlıca başarısıydı. Onun için içmiyor, kötü dostlardan uzak duruyordu. Her yıl Spiridon'a bir çocuk doğurdu genç kadın, önce iki oğul, derken bir kız. Ama bütün bu doğumlar onu kocasından bir karış uzaklaştırmadı. Marfa Ustinovna'nın kendine göre bir düşüncesi vardı: Bir çiftlik kurmak istiyordu. Öğrenim görmüştü, «Kendi Kendinize Ziraatçı Olunuz» dergisini okurdu. İşte böylece de Spiridon «entansif çiftçi» oluverdi.

İmtiyazlılar, kredi alabiliyor, tohumluk veriliyordu kendilerine. Başarı başarıyı izliyor, para eksik olmuyordu. Marfa ile birlikte, bu liberal çağın sonuna geldiğinin farkına bile varmadan, bir tuğla ev yapmayı düşlemeye koyuldular. Spiridon saygı görüyordu. «Prezidyum»da görevliydi. Bir iç savaş kahramanıydı ve bir komünistti artık.

İşte tam bu sıra yangın, neleri var neleri yoksa sildi süpürdü. Çocuklarını güç kurtardılar. Aç, çıplak ortalıkta kalıverdiler.

Durumlarına yakınacak zaman bile bulamadılar. Yangının izlerini silmek için çalışmaya koyulmuşlardı, uzak Moskova'dan gök gürültüsünü andıran «kulakların topraklarına el koyma» formülü patladı. Hiç bir neden yokken desteklenen bütün bu «entansif çiftçiler» hiç bir neden yokken bu kez de toprak ağası diye adlandırılıp sürüldüler. Marfa ile Spiridon, bir tuğla ev yapmamış olmalarına şükredip durdular hep.

Tundra'da can vermek üzere bir **Gepeu** kafilesiyle yola çıkacak yerde, Spiridon Yegorof, köylüleri kollektif çiftliklere çekmek göreviyle «Kamulaştırma Komiseri» seçildi. Şimdi belinde korkunç bir tabanca taşıyor, bir sürü insanı eliyle evlerinden atıp, yönetmelik gereğince, kulak olsun olmasın herkesi milisin yanına takıp sürüyordu.

Bu koşullarda, tıpkı hayatındaki diğer ani değişikliklerde olduğu gibi, Spiridon'un elinde olayları anlama ve bir sınıf incelemesine girme olanağı yoktu. Nerjin bu yüzden onu hiç ayıplamıyordu. Spiridon'un o çağın şaşkınlığını üzerinden atamadığının farkındaydı. O çağlarda içmeye başlamıştı yeniden; sanki eskiden bütün köy kendininmiş de sonradan hepsini elden kaçırmış gibi kafayı çekiyordu. Komiserdi ama kötü emir veriyordu. Köylülerin hayvanlarını öldürdüklerini, kollektif çiftliklere hayvansız geldiklerini farketmiyordu bile.

Bütün bunlar Spiridon'un görevinden alınmasına yol açtı; üstelik bu kadarla da kalmayıp ellerini arkasına götürmesini emrettiler, sonra önünde tabancalı bir milis askeri, ardında bir ikincisi cezaevine götürdüler. Duruşması çabuk bitti. Kendi deyimiyle: «Bizim yargılandığımız yerde, insanları yargılamakta hiç vakit kaybetmediler.» «İktisadi Karşı İhtilâl» gerekçesiyle on yıl verdiler ve Beyaz Deniz kanalına, çalışmaya yolladılar, orası bitince de Moskova - Volga kanalının yolunu tuttu. Şantiyelerde Spiridon hem duvarcı, hem de marangoz olarak çalışıyor, bol bol yemek buluyordu. Tek üzüldüğü şey Marfa'nın üç çocuğuyla yalnız kalmasıydı.

Derken Spiridon'un dosyası yeniden gözden geçirildi. «İktisadi Karşı İhtilâl» gerekçeli mahkûmiyetli «görev suistimali»ne çevrildi. Böylece «toplumsal yönden düşman» sınıfından «toplumsal yönden dost» sınıfına geçti. Çağrıldı, kendisine bir tüfek verileceği ve gardiyanlık yapacağı bildirildi. İyi bir zek olarak Spiridon, kendilerine göz kulak olan ve yanları sıra yürüyenlere en ağır küfürleri basardı. Ama cezası azalacağı ve her ay ailesine kazanacağı kırk rubleyi gönderebileceği için tüfeği kabul etti.

Az sonra da, Devlet Güvenlik Kuruluşu komiserliği rütbesini taşıyan kamp komutanı, kurtulduğu için onu kutladı. Spiridon kendisini bir kollektif çiftliğe değil de

bir fabrikaya yollayan kâğıtlarını aldı. Marfa ile çocuklarını da birlikte götürdü. Kısa süre sonra en iyi cam üfleyicilerden biri olarak adı fabrikanın şeref listesindeki kırmızı kâğıda geçti. Yangından sonra yitirdiklerini elde etmek için fazla mesai yapıyordu. Küçücük sebze bahçesiyle bir kulübecik edinmeyi ve çocukları okutmayı düşünmeye başlamışlardı yine. Çocuklar on beş, on dört ve on üç yaşlarındayken savaş patladı. Kısa sürede cephe bulundukları şehre yaklaştı.

Spiridon'un hayatının her dönemecinde Nerjin susuyor, daha sonra Spiridon'un yaptıklarını merakla dinliyordu. Spiridon'un, kampa gönderildiği için kinlenip bulunduğu şehirde Almanları bekliyeceğini sanmıştı. Oysa tam tersi oldu. Spiridon, önceleri en iyi kahramanlık romanlarında görülen kişiler gibi hareket etti. Neleri var neleri yoksa gömdü. Fabrikada bulunan her şey yük vagonlarıyla gönderilir gönderilmez işçilere verilen at arabalarına karısı ve çocuklarını yerleştirdi. «Başkasının arabası, başkasının kırbacıyla, hiç durmadan» binlerce kişi gibi Potçep'ten Kaluga'ya göç etti.

Tam Kaluga'nın altında gümbürtü koptu, dizi parçalandı, binlerce kişiden yüzlerce kişiye indiler. Erkekler en yakın askerlik bürosuna koşup orduya katılmak zorunda kaldılar, ailelerinin tek başına yollarına devam etmeleri gerekti.

Ailesiyle vedalaşması gerektiğini anlar anlamaz Spiridon, yaptığının doğru olup olmadığını farketmeden gidip ormana gizlendi. Ön safların gerisinde kalmayı bekledi. Sonra aynı arabayla aynı atla — kayıtsız kaldığı hükûmetin malı değil, özenle baktığı kendi malı — ailesini Kaluga'dan Potçep'e götürdü. Köyüne ulaşıp boş bir kulübeye yerleşti. Orada, eski kollektif çiftliğin topraklarından istediği kadarını alabileceği kendisine söylendi. Spiridon topraklara el koydu. En ufak bir pişmanlık duymadan, askeri bildirilere kulak tıkayıp tıpkı savaş öncesinde ve kollektif çiftlikler öncesinde olduğu gibi durmadan amansız bir çalışmaya girdi, çift sürüp ekmeye koyuldu.

Partizanlar gelip onu buldular, çift sürmeyi bırakmasını, pılısını pırtısını toplayıp kendilerine katılmasını söylediler. «Birinin çift sürmesi gerekiyor» dedi Spiridon. Topraklarından ayrılmadı.

Derken partizanlar, köyün dışında değil de tam or-

tasında bir Alman motosikletlisini öldürmeyi başardılar. Partizanlar Almanların en ufak hareketini biliyor, haber alıyorlardı. Almanlar geldiler, herkesi köyden atıp köyü yok ettiler.

Spiridon'un, Almanlardan öc alma zamanının geldiğinden artık şüphesi kalmamıştı. Marfa ile çocukları kaynanasına bıraktı; ormandaki partizanlara katıldı. Kendisine bir otomatik tabanca ve el bombaları verdiler. Spiridon, tıpkı fabrikada ya da tarlada çalıştığı gibi, bütün gücüyle Alman konvoylarına ateş etmeye, yük arabalarını devirmeye, köprüler uçurmaya koyuldu. İzin günleri gidip ailesini görüyordu. Ne yapıp yapıyor, onlarla bağını koparmıyordu.

Ama cephe yine geriledi. Partizanlar, Rus birlikleri gelince Spiridon'a nişan verileceğini söylüyorlardı hep. Sonra Sovyet ordusuna katılacakları, ormandaki hayatlarının sona erdiği bildirildi.

Almanlar, Marfa'nın oturduğu köyde kim varsa hepsini kulübelerinden sürdüler. Bir genç çocuk partizanlara durumu bildirdi.

O zaman Rus askerlerinin gelmesini beklemeden, hiç bir şeyi beklemeden ve kimseye bir şey söylemeden, Spiridon, otomatik tabancasıyla iki şarjörünü bıraktı ve ailesinin yardımına koştu. Sivil olarak kafilenin arasına süzülmeyi başardı. Bir kere daha, aynı arabaya koşulu aynı atı kırbaçlıyarak, temelde kendisine doğru gelen karara uyup Potçep'ten Slutsk'a giden kalabalık yolda batıya doğru ilerledi. Bunları duyduğunda iyice şaşıran Nerjin başını elleri arasına aldı. Ama sadece toplumsal bir deney yaptığı ve Spiridon'a ders vermesinin gereği olmadığı için en ufak bir serzenişte bulunmadı, yalnız şunu sormakla yetindi:

— Peki, sonra Daniliç?

Sonra mı? Tabii bir kere daha ormanda yaşıyabilirdi. Bir kere daha aynı yolu tuttu. Bu kez haydutlara rasladı ve kızını ellerinden güç kurtardı. İnsan seline kapılıp yoluna devam etti sonra. Rusyadakilerin kendisine inanmıyacaklarını, partizanlara hemen katılmadığını hatırlıyacaklarını, tersine onlardan kaçtığını keşfedeceklerini yavaş yavaş sezmeye başlamıştı. Yapacak başka şey de olmadığından Slutsk'a kadar yoluna devam etti. Orada Renanya'ya giden bir trene bindirildiler, hepsine yiyecek fişi verildi. Önce çocukları yanlarında bırakmıya-

cakları söylentisi dolaştı, Spiridon böyle bir durumla karşılaşırsa ne yapacağını düşünmeye başlamıştı bile. Sonunda hepsi trene bindiler. Atı ve arabayı bırakıp yola çıktılar. Mayence yakınında oğullarıyla birlikte bir fabrikada görevlendirildi, karısıyla kızı da Alman çiftliklerinde çalışmaya gönderildi.

Bir gün bu fabrikada, Alman ustabaşı, Spiridon'un küçük oğluna vurdu. Spiridon, düşünme fırsatını bile bulamadan elinde baltayla ustabaşının üstüne yürüdü. Alman ceza kanunları gereğince böyle bir hareket Spiridon'un kurşuna dizilmesi demekti. Ama ustabaşı kendini tuttu, ona yaklaştı ve şimdi Spiridon'un tekrarladığı şu sözleri söyledi:

— Ben de kardeşin sayılırım. Seni anlıyorum.

Olaydan kimseye söz etmedi. Spiridon, kısa süre sonra ustabaşının, oğlunun Rusya'da o sabah vurulup öldüğü haberini aldığını öğrendi.

Şimdi yarı kör ve hasta, Renanyalı ustabaşını hatırlayınca bir damla gözyaşını yeniyle sildi.

— Bu olaydan sonra Almanlara kin beslemedim. Ne evimizi yaktıklarına kızdım, ne de geri kalanlara... Bu «kardeş» bütün kötülüğü silmişti. İster Alman olsun ister olmasın, insan yanı onda kendini göstermişti ya.

Ne yapmak gerektiğini kendisine gösteren, sezgisinden yoksun kaldığı ender anlardan biriydi; bu inatçı ve kızıl saçlı köylünün bütün varlığı sarsıldı. Bu sıkıntılı yollar ve bir yüzeye çıkıp bir suyun dibine battığı korkunç deneyler boyunca karar saatinde, en ufak bir art düşünce sarsmıyordu Spiridon'u. Sezgiyle bulduğu tepkiler, Montaigne ve Charron'un en akılcı sayfalarına birer meydan okumaydı.

Spiridon Yegerof'un, içinde bulunduğu korkunç cehalete karşın, hareketlerinde her zaman devamlı bir ılımlılık vardı. Köyün köpeklerinin Almanlar tarafından kovulduğunu öğrense, yaşıyanlar için karların arasına bir inek kafası yerleştirirdi. Tabii ne coğrafya okumuştu, ne de Almanca öğrenmişti. Talihsizlik büyük oğluyla onu Alzas bölgesinde siper kazmaya ve Amerikalılar tarafından bombalanmaya sürükleyince oğluyla birlikte kaçtı. Yolunu kimseye sormadan, Almanca yol işaretlerini okumaktan aciz, gündüz gizlenip gece meçhul bir ülkede ilerleyip, yolsuz yordamsız, dümdüz yürüyüp doksan kilometre aştı. Karısının çalıştığı Mayence yakınındaki çift-

liğe ulaştı. Orada, Amerikalılar gelene kadar bir yemiş bahçesinde kazılı sığınakta gizlendiler .

Duyulardan gelen sezgilerin değeri üzerinde bitip tükenmeyen sorunlar ve iç hayatımızı tanıyıp tanımadığımız konusunda sonsuz tartışmalardan hiç biri Spiridon'u ilgilendirmiyordu. Gördüğüne, duyduğuna, hissettiğine inanmıştı, yanlışsız anlıyordu.

Erdem kavramıyla ilgili görüşü de tutarlı bir bütündü. Kimseye kara çaldığı yoktu. Kimse hakkında yalan söylemezdi. Ancak gerektiğinde küfrederdi. Yalnız savaşta adam öldürür, karısını korumak için kavga ederdi. Birinden ne bir paçavra, ne de bir ekmek kabuğu çalmak gelirdi elinden. Evlenmeden önce kendi deyimiyle «kadınlarla kırıştırmıştı» ama bu konudaki yüksek otorite Aleksandr Puşkin bile, «Komşunun karısına göz dikmiyeceksin» şeklindeki büyük emre uymanın güçlüğünden söz etmemiş miydi?

Şimdi elli yaşında, tutuklu, neredeyse kör ve görünürde cezaevinde ölmeye mahkûm Spiridon azizliğe, pişmanlığın bezginliğine hele «eğitim kampları» deyimiyle nitelenen sözde reforma eğilim göstermiyordu pek. Yorulmak bilmeden, süpürgesi elinde, şafaktan alacakaranlığa dek avluyu süpürüyor ve böylece varlığını komutana ve güvenlik subaylarına karşı koruyordu.

Spiridon'un sevdiği topraktı.

Spiridon'un bir tek ailesi vardı.

Günlük konuşmada yer almayan «vatan», «din», «sosyalizm» kavramlarından hiç haberi yoktu tabii. Sanki kulakları bu sözlere tıkalıydı, dili bu sözlere dönmüyordu.

Dini ailesiydi.

Vatanı ailesiydi.

Sosyalizm de ailesiydi.

Hayatıyla ilgilenen bütün krallara, papazlara ve iyilik vaız edenlere, bütün aklı başında ve ölümsüz kişilere, bütün yazar ve hatiplere, bütün eli kalem tutanlara ve çığırtkanlara, savcılara ve yargıçlara Spiridon'un cevabı şuydu:

— Neden cehennemin dibine gitmiyorsunuz?

63. SPİRİDON'UN İLKELERİ

Tam tepelerindeki tahta merdiven tutukluların ayakları altında çatırdıyor, inliyordu. Zaman zaman yukardan toz eleniyor, pislik yağıyor ama Spiridon'la Nerjin farkına bıle varmıyorlardı.

Ağları bol gelen yıpranmış, kirli paraşütçü tulumlarıyla tozlu yere oturmuşlardı. Dayanacak bir şey yoktu, rahat değillerdi. Dizleri elleri arasında, merdivenin dibinde gelişi güzel çivilenmiş düzensiz tahtaların üstüne çökmüşlerdi. Gözleri önlerine, aptesanelerin delik deşik duvarlarına dikilmişti.

Nerjin, düşünceye daldığı sıralar olduğu gibi çok sigara içiyordu. Kirli, üçgen biçiminde, sıvası yer yer dökülmüş duvarın dibine, yarı yarıya çürümüş tahtanın kenarına diziyordu izmaritleri.

Nerdeyse kalıbı dinlendireceği o iğrenç bölgedeki pis işini hatırlatan «Belomorkanal» sigaralarından payına düşeni herkes gibi Spiridon da alıyordu. Alıyor ama görme duygusunun onda üçünü kazandıran, kendisini ışığa kavuşturan Alman doktorların yasağına uyup içmiyordu.

Alman doktorlara karşı saygı ve şükran duygularıyla doluydu. Omurga kemiğine koca bir iğne sokup uzun süre gözlerini pomada bulanmış bezlerle sarılı bıraktıktan sonra loş bir odada sargıları çözmüş; «Bak!» demişlerdi. O an dünya aydınlanmıştı işte. Spiridon kendisine parlak bir güneş gibi gelen masa lâmbasının ışığında tek gözüyle kurtarıcısının kafasını seçer gibi olmuş, elini öpmüştü.

Ren nehrinin ötesindeki göz doktorunun o tatlı andaki duygularını Nerjin anlıyor gibiydi. Evet, sargılardan kurtulmuş, sıcacık sesiyle kendisini hastaneye getiren vahşi davranışı arasında büyük zıtlık bulunan adam minnet dolu sözleri ile doktora steplerden gelen kızıl saçlı bir vahşi gibi görünmüş olmalıydı.

Bu olay savaştan hemen sonra, Spiridon'la ailesinin yerleştiği Amerikan mülteci kampında geçmişti. Karısının akrabası olan ve toprakların kamulaştırılması çağında geçen bazı olaylardan ötürü «alçak yeğen» diye adlan-

dırdığı bir hemşerisi, bir hısımı gelip onu bulmuştu. Bu «alçak yeğen» le Slutsk'a kadar birlikte gitmiş, Almanya'da birbirlerinden ayrılmışlardı. Şimdi bu mutlu raslaşma şerefine içmek zorundaydılar. İçki bulamadığından uzak akraba bir şişe saf ispirto kapıp getirmişti. Şişenin ağzı kapalı değildi, üzerindeki Almanca yazıları da okuyamıyorlardı... Ama «yeğen» pek ucuza almıştı bunu. İhtiyatlı, kuşkucu, binbir tehlike atlatmış Spiridon bu Rus raslantısı karşısında savunmasız kaldı... «Hadi bakalım, aç şişeyi usta!» Spiridon koca bir bardağı yuvarladı, geri kalanı da «alçak yeğen» içti. Allahtan Spiridon'un oğulları yanlarında değildi, yoksa onlara da bir bardak vereceklerdi. Öğleden sonra uyandığında Spiridon havanın erkenden kararmasına şaştı. Başını pencereden çıkardı ve uzun süre, yolun öbür kıyısındaki Amerikan merkez binasıyla nöbetçi kulübesinin alt yanının görünüp üstünün kayboluşuna akıl erdiremedi. Başına geleni Marfa'dan da gizlemeye çalıştı; ama akşam, körlüğün perdesi gözlerinin altını da kapladı.

«Alçak yeğen» ölmüştü.

İlk ameliyattan sonra göz doktorları, bir yıl boyunca ihtiyatsızlık yapmazsa ikinci bir ameliyata yatacağını; sol gözünün yüzde yüz ışığa kavuşacağını; sağ gözünün ise yüzde elli göreceğini söylediler. Söz de verdiler. Spiridon beklemeliydi ama Yegerof'lar geri dönmeye karar vermişlerdi bir kere.

Nerjin dikkatle Spiridon'a baktı.

— Peki Daniliç, burada seni bekliyeni düşünmüyor muydun?

Gözleri bir yığın minik kırışığa dönüştü, kurnaz kurnaz gülümsedi.

— Ben mi? Bizden hesap soracaklarını biliyordum. Tabii dağıtılan beyannamelerde: «Her şeyiniz bağışlanacak, kardeşleriniz ve bacılarınız sizleri bekliyor, çanlar çalacak, kimse sizleri kolhozlarda çalışmaya zorlamıyacak, ancak isteyenler oralarda çalışacak...» deniyordu. Ben beyannamelere inanmadım tabii. Hapisten kurtulamıyacağımdan emindim.

Kısa, sık, hafifçe kırlaşmış kızıl bıyıkları bu anılardan söz ettikçe titriyordu.

— Marfa Ustinovna'ya hemen: «Küçüğüm, dedim. Bize koca bir göl sunuyorlar ama elimize bir çamur biri-

kintisi geçecek.» Başıma vurup şöyle cevap verdi: «Yiğidim, gözlerin iyice görmeye başlasın, orada ne yapabileceğimizi anlarız: Şu ikinci ameliyatı da bir geçir hele.» Ama çocuklar: «Ana, baba, diyorlardı, bir an önce eve dönelim. Ülkemize dönelim. Bir ameliyat yüzünden neden bekliyelim buralarda? Rusya'da göz doktoru yok mu sanki? Almanları yendik, yaralıları da iyileştirebiliyoruz nasılsa, Okulu Rusya'da bitirmek istiyoruz!» Büyük oğlumun iki yılı kalmıştı. Kızım Vera durmadan ağlıyordu: «Beni bir Almanla evlendirmek mi istiyorsun?» Orada kalmakla hayatının erkeğini kaçırdığını sanıyordu zavallı... Başımı kaşıyor, düşünüyordum: «Çocuklarım, çocuklarım, Rusya'da sürüyle doktor var ama onların yanına varabileceğimizi nereden biliyorsunuz?» Sonra da bütün suçu benim sırtıma yükleyeceklerine inanıyordum. Çocuklara neden tebelleş olsunlardı? Beni hapse atacaklardı... O zaman da çocuklarımın diledikleri gibi yaşamak haklarıydı.

Böylece geri döndüler. Daha sınır kapısında kadınlarla erkekler birbirinden ayrıldı, yolarına ayrı devam ettiler. Bütün savaş boyunca bir arada yaşıyan Yegorof ailesi dağılmıştı. Briansk'lı mı, yoksa Saratof'lu musunuz? diye soran çıkmadı. Hiç yargılanmadan anayla kız Perm bölgesine gönderildiler. Kız şimdi bir orman kolhozunda mekanik testerenin başında çalışıyordu. Spiridon'la oğullarına gelince, hepsini dikenli tellerin ardına koydular; vatana ihanet suçundan üçüne de onar yıl ceza verdiler. Spiridon'la küçük oğlu Solikamsk kampına düşmüşlerdi; baba hiç olmazsa iki yıl daha oğluna bakabildi. Büyüğü Kolima kampına yollanmıştı.

İşte buydu eve dönmek. Kızın hayatını erkeğiyle oğullarının okulu buydu.

Sorgu yüzünden devamlı gerilim içinde bulunmaktan, bir de kampta açlık çekmekten — günlük yiyeceğinin yarısını oğluna veriyordu — görüşü düzelmediği gibi sağlam sol gözünün durumu da kötülemişti. Bu dağların tepesinde yaşayabilmek için dişlerini sıkmak zorunda oldukları yitik delikte doktorlardan gözünü kurtarmalarını istemek canlı canlı cennete çıkmayı dilemekten farksızdı. Kampın o kötü revirinde işleri yoktu da nerede tedavi göreceğini düşünecek ya da gözünü iyileştirmeye çalışacaklardı.

Başı ellerinin arasında, bir bilmece halini alan dos-

tunu düşünüyordu Nerjin. Olayların önüne katılan bu köylüye ne tepeden, ne acıyarak bakıyordu. Eşitiydi onun. Bir süredir aralarında geçen konuşmalar Nerjin'i gitgide artan bir hızla bir soruya sürüklemekteydi. Spiridon'un hayatının bütün bölümleri bu soruya yöneliyordu. Ve şimdi, sanki soruyu sorma sırası gelmişti.

Spiridon'un karmakarışık yaşantısı, savaş süresince durmadan bir taraftan öbürüne geçmesi... Basit bir korunma içgüdüsü değil miydi? Tolstoy'un, yeryüzünde ne haklı, ne de suçlu bulunduğu konusundaki görüşüne biraz uymuyor muydu? Bu kızıl saçlı köylünün içgüdüsel davranışlarında bütün bir kötümser felsefe yatmıyor muydu sanki?

Şimdi, merdiven altında, Nerjin'in başladığı toplumsal deney parlak ve hiç beklenmedik bir sonuç verecek gibiydi.

Sanki derisini yüzmek istercesine nasırlı elini traşlı yanağında gezdirerek:

— Efkârlıyım, diyordu Spiridon. Üstelik dört aydır evden mektup da gelmedi.

— Çavuşta bir mektubum var, dediydin ya?

Spiridon serzenişte bulunurcasına bakıyordu yüzüne (bakışları sönmüştü ama cam gibi değildi, doğuştan kör kişilerin bakışları gibi anlamlıydı).

— Dört ay sonra gelen mektupta ne olabilir ki?

— Yarın eline geçtiğinde buraya getir, sana okurum.

— Getiririm, merak etme.

— Belki postada kaybolanlar da olmuştur? Belki «koruyucular» bazılarına el koymuşlardır? Boşuna merak etme Daniliç.

— Nasıl boşuna? Yüreğim düğümlendi. Vera'yı merak ediyorum. Daha yirmi bir yaşında, ne babası var, ne kardeşleri. Anası bile yanında değil.

Nerjin, geçen ilkbaharda çekilen bir fotoğrafını görmüştü Vera Yegorovna'nın. Güven dolu bakışlarıyla, iri yarı, tombulca bir kızdı. Babası bütün savaşı kazasız belâsız atlatmasını sağlamıştı. Daha on beşinde bile yokken Minsk ormanlarında ırzına geçmeye kalkan adamlardan el bombasıyla kurtarmıştı. Ama şimdi, bulunduğu cezaevinden ona ne yapabilirdi?

Nerjin sık Perm ormanını, mekanik testerenin makineli tüfek gürültüsünü andıran sesini, traktörlerin korkunç homurtusunu, sürüklenen ağaç gövdelerini, küfür-

le günlük konuşmayı birbirinden ayıramayan kara ve kızgın şöförlere yalvarırcasına radyatörlerini gökyüzüne diken ve arkaları batağa saplanan kamyonları ve hepsinin ortasında, dolgun vücudunu daha da iyi ortaya çıkaran iş tulumu içindeki genç kızı gözünün önüne getiriyordu. Onlarla birlikte kamp ateşlerinin yanıbaşında uyuyordu. Oradan geçen kimse kızı elleme fırsatını kaçırmazdı. Spiridon'un üzülmesi, merak etmesi boşuna değildi.

Yaşlı adamı avutmak neye yarardı? En iyisi onu oyalamak, aynı zamanda da onun aracılığıyla kendi aydın dostlarının bilgilerine karşı neler bildiğini öğrenmekti. Belki şimdi, halkın duyduğu biçimde bir kötümserlik tanımı dinleyecek ve bu tanımı benimsiyecekti?

— Uzun süredir sana bir şey sormak istiyordum Spiridon Daniliç, dedi. Seni, anlattığın serüvenlerini dinliyordum. Hayatın mahvolmuş, buna şüphe yok. Ama daha bir çok kişinin hayatı da mahvoldu bu arada. Vaktini bir yerden öbürüne giderek imkânsızı aramakla geçirmişsin, pek de haksız sayılmazsın. Sana göre hayat üzerinde, hangi ilkelere dayanarak (kriter, ölçü deyimini kullanmalıydı) bir yargıya varmak mümkün? Meselâ, yeryüzünde gerçekten kötülüğü arayan, isteyen kilişer var mı? «Başkalarına kötülük yapmak istiyorum. Soluk almamaları, yaşamamaları için gırtlaklarını sıkıvereyim», diyen olur mu? Pek akla yakın değil sanırım, ha? Belki herkes iyilikten başka şey düşünmüyor, başkalarının iyiliğini istediğini **sanıyor**, günahsız ve yanlışsız kişi bulunmadığına inanıyor... ve bu yüzden insanoğiu benzerlerine bunca kötülük yapabiliyor. Kendilerini iyilik yaptıklarına inandırıyorlar ama yaptıkları kötülük oluveriyor. Dediğin gibi çavdar ekiyorlar, bakıyorsun ektikleri yerden kötü otlar çıkıveriyor.

Derdini iyi anlatamadığı açıkça belliydi. Spiridon kaşlarını çatarak ona bakıyordu; Nerjin'in tuzak kurduğuna inanır gibi.

— Diyelim ki bir hata işledin, ben de hatanı düzeltmeni istiyor ve sözlerle bunu anlatıyorum. Ama sen beni dinlemiyorsun, susturuyorsun... O zaman ne yapabilirim? Kafana mı vururum? Haklıysam ne alâ, ama ya haklı olduğumu sanıyorsam, haklı olduğuma kendi kendimi inandırmışsam? Ya da önce haklı olup haklılığım zamanla haksızlığa dönüşmüşse? Hayat zamanla değişmi-

yor mu? Demek istediğim, insan her zaman haklı olduğundan emin değilse... ille de haklı olduğunu kabul ettirmeye kalkar mı, kalkmaz mı? Yeryüzünde bir tek insanoğlu kimin haklı, kimin haksız olduğunu kesinlikle söyliyebilir mi? Kim bunu büyük bir güvenle savunabilir?

Yüzü aydınlanan Spiridon, sanki ertesi günün nöbetçi subayının kim olduğu sorulmuşcasına, aceleyle:

— Ben söyliyebilirim sana, diye atıldı. Ben söyliyebilirim: Kurt köpeği haklı, yamyam haksızdır!

Karşılığın basitliği ve gücü karşısında şaşkına dönen Nerjin:

— Ne, ne, ne? diyecek oldu.

Kendinden emin, Nerjin'e dönüp sıcak soluğunu yüzüne üfleyen Spiridon:

— Böyle işte dedi. Kurt köpeği haklı, yamyam haksızdır!

Pazar akşamı nöbeti devralan fırça bıyıklı, genç, ince teğmen ışıklar söndükten sonra özel cezaevinin üst ve alt koridorlarını dolaştı, tutukluları koğuşlarına dönmeye zorladı. Pazarları yatmak bilmiyorlardı. İkinci bir denetim yapacaktı ama revir doktorunun yardımcısı genç ve tombul kızdan bir türlü ayrılamıyordu. Kızın Moskova'da bir kocası vardı. Koca yasak bölgede görevli bulunduğu sıralar, karı - koca günlerce görüşemiyorlardı. Teğmen o geceyi tek başına geçirmemeyi kafasına koymuştu. Kız yılışık bir gülümsemeyle kaçıyor, aynı sözleri tekrarlıyordu.

— Yeter artık bu saçmalık!

Teğmen, ikinci denetime çavuşu yolladı. Çavuş, teğmenin sabahtan önce revirden ayrılmaya niyetli olmadığını anlamıştı, bir daha gezmiyecekti nasılsa; bunun için, herkesin yatıp yatmadığına aldırmadı bile. Bir kere yıllardır öyle rezilik yapmıştı ki bezdirmişti çavuşu, sonra ertesi gün çalışmak zorundaki orta yaşlı kişilerin uyuya kalacağından emindi.

Özel cezaevinin merdivenlerinde, koridorlarında ışıkları söndürmek yasaktı, bazı mahkûmların kaçmasına ya da ayaklanmasına karanlık uygun zemin hazırlayabilirdi.

Bu nedenle, iki denetim boyunca da ana koridorda duvara dayanmış duran Rubin ve Sologdin'i kimse koğuşlarına yollamadı. Gece yarısını geçmişti ama ikisinin de uyumayı düşündükleri yoktu.

Kâğıt üzerindeki tartışma - düello yürümemişti. Geçen zaman içinde Rubin'le Sologdin diyalektiğin diğer iki yasasını daha gözden geçirmiş, Hegel'le Feuerbach'ı karanlıktan çıkarıp canlandırmışlardı. Ama bu yüksek ve buzlu tepelerde tartışmaları bir zemine oturtulamıyordu. Her söz tartışmayı uçurumun biraz daha derinine itiyordu.

— Sen bir fosil, bir dinosorsun, diye kükrüyordu Rubin. Böylece çılgınca fikirlerle nasıl yaşayabilirsin? Toplumun gerçekten seni kabul edeceğine inanıyor musun?

Sologdin, şaşırmış gibi:

— Hangi toplum? diye sordu. Hatırladığım kadarıyla ben hep cezaevindeyim. Çevremde dikenli tellerle gardiyanlardan başka kimse yok. Yasak bölge beni senin ünlü toplumundan bir daha görmemecesine ayırıyor. Öyleyse neden kendimi o topluma hazırlıyayım?

Gençliğin gelişiminden daha önce söz etmişlerdi. Sinirlenen Rubin:

— Gençlik üzerinde ne hakla yargıya varabiliyorsun? dedi. Cephede gençlerle omuz omuza savaştım, onlarla devriye gezdim; sen, kimbilir hangi geçici kamptaki işe yaramaz bir heriften duyduklarına dayanıp yargılıyorsun onları. On iki yıl boyunca kamplarda iyice kötüledin, karamsar bir herif oldun... Ülkenin neresini gördün ki? Patrik göllerini mi? Yoksa pazarları Kolomenskoye'ye mi gittin?

— Ülke mi? Ülke konusunda yargıya varmak sana mı kaldı? diye bağırdı Sologdin, boğulurcasına, hırıldayan bir sesle. Utan, utan! Butirka'dan kaç kişi geçti? Gromof'u, İvanteiyef'i, Yaşin'i, Bloknin'i hatırla: Sana gerçeği söylüyorlardı. Bütün yaşantılarını sana anlattılar... Onları dinlemediğini mi söyliyeceksin? Ya burada? Vartapetof, sonra şu... neydi adı?

— Kim? Neden onları dinliyecekmişim? Kör insanlar hepsi! Ayağı ezilen hayvanlar gibi bağırmaktan başka iş yaptıkları yok. Yaşantılarının başarısızlığını dünyanın yapısındaki genel bir çökme şeklinde yorumluyorlar. Gözlem yerleri hücrelerinin kenef kovası. Her şeyi kesik bir ağacın gövdesine tırmanıp görüyorlar, kişisel görüşleri olamaz.

İpin ucunu kaçırıp kendileri dışında yarı aptal iki satranç oyuncusuyla iflâh olmaz sigara tiryakisi demirciden başkasının bulunmadığı koridorda hiç bir şeye aldırış etmeden, düşüncelerini saptırıp tartıştılar, tartıştılar. Bütün gördükleri kendi ateşli hareketleri, alev alev yanan yüzleri, koca bir kara sakalla çatışan düzenli, sarı bir sivri sakaldı.

İkisinin de aradığı şey tekti: Diğerini en can alacak yerden vurmak.

Sologdin'in bakışları Rubin'in gözlerine öylesine dikilmişti ki, belirttikleri duyguların sıcaklığıyla eritme gücüne erişseler bu gözler Rubin'inkileri eritebilirlerdi.

— Seninle konuşmaya çalışmak zor iş! Aklı başında tek görüş bile etkilemiyor seni. Kara'dan ak'a geçmek

bile seni tedirgin etmiyor. Beni asıl kızdıran, temelde şu görüşü benimsemiş olman (tartışmanın ateşiyle burada şövalyelerin kullandığı, yabancı bir söz etti): «Amaç başvurulan her çareyi meşru kılar.» Oysa bunu kabul edip etmediğin yüzüne karşı sorulsa, hayır dersin. Hayır diyeceğinden eminim.

Ani bir durulmayla:

— Hiç de değil, dedi Rubin. Şahsen bu görüşü kabul etmiyorum. Ama toplumsal açıdan bakılırsa? Çünkü insanlık tarihi boyunca amaçlarımız öylesine yücedir ki bunlara varmak için başvurulan bütün çareleri meşru kıldıklarını söyliyebiliriz.

Bıçağının sipsivri ucunun aradığı savunmasız bir nokta bulan ve müthiş bir darbe indiren Sologdin:

— Demek buna bile varılıyor, dedi. İyi düşün: Amaç ne kadar büyük olursa başvurulan çareler de o denli yüce olmalıdır! Alçakça çareler amacın kendisini yok eder.

— Alçakça, deyimiyle neyi belirtmek istiyorsun? Alçaklık kimden yana? İhtilâlci yolu inkâr ediyorsun belki! Belki diktatörlüğün gerekliliğini de inkâr ediyorsun?

Parmağını Rubin'in burnu dibinde sallayan Sologdin:

— Beni politikaya sürüklemeye çalışma, dedi. 58. madde gereğince tutukladılar beni... ama politikayla hiç ilişkim olmadı, şimdiden sonra da başlıyacak değilim. Şurada oturan demirci de... 58. maddeden yatıyor ama ne okuması var ne yazması.

— Hayır, soruma cevap ver, diye diretti Rubin. Proletarya diktatörlüğünü kabul ediyor musun?

— Emekçilerin hâkimiyetiyle ilgili tek kelime söylemedim. Sana yalnız ahlâkla ilgili bir soru sordum: Amaç, başvurulan çareleri meşru kılar mı? Sen de cevap verdin! Böylece gerçek yüzünü açığa vurdun.

— Kişisel anlamda bunu kabul ettiğimi söylemedim.

— Bu da nesi? dedi Sologdin boğuk bir çığlıkla. Hareket alanı genişleyince ahlâk gücünü yitirmemeli. Yani sen bir cinayet işlesen ya da vatana ihanet etsen alçaklık oluyor, Tek ve Biricik ve Yanılmaz kişi beş ya da on milyon insanı yok edince doğa yasalarına uygun sayılıyor, yaptığı işe ilerici bir anlam vermek gerekiyor.

— Kıyaslanamıyacak iki şey sözkonusu! Nitelikleri birbirinden ayrı.

— Bilmiyormuş gibi davranma! Bu rezilliğe inanmı-

yacak kadar akıllısın! Doğru düşünen kimse böyle bir şeye inanamaz! Sadece yalan söylüyorsun.

— Yalan söyleyen sensin! Her şeyin numara! O sersemce «aşırı doğru dilin»! Şövalyece, yiğitçe davranışların! Bir de kendine Aleksandr Nevski havası verme merakın! Hayatta bir şey olamadığın için bütün yaptığın bir oyundan ibaret! Şu odun kesme işi... Hep numara!

— Neden artık odun kesmeye gelmediğini biliyorum! Çünkü orada elle çalışmak gerekiyor, dille değil.

— Neden gelmiyor muşum? Üç gün görünmedik diye mi?

Tartışmaları, düdük sesleri ve ışıklı işaretler arasında ıssız stepleri, ardından pırıl pırıl şehirleri geçip karanlıkta ilerleyen bir ekspres gibi anılarının karanlık ve aydınlık köşelerine dalıp çıkarak durmadan devam ediyordu. Böylece geçip gidenler de gerçek dışı ve güç seçilen bir parıltı koyveriyor, ya da vagonlar gibi birbirine bağlı düşüncelerinin amansız sallanmasına çarpıp belli belirsiz bir homurtu çıkarıyordu.

İyice sinirlenen Rubin:

— Önce ahlâk kurallarını kendine uygulamalısın, dedi. Senin durumunda, amaç ve başvurulan çarelere ne buyurulur? Sırf kişisel yönden diyorum! Mühendislik mesleğine nasıl başladığını hatırlamaya çalış! Neler düşlüyordun? Milyoner olmaya kararlıydın!

— Sen de köy çocuklarına analarıyla babalarını nasıl ele vermeleri gerektiğini öğretiyordun, değil mi? İki yıldır birbirlerini tanıyorlardı. Şimdi içten konuşmaları sırasında bütün öğrendiklerini birbirlerine karşı en kötü ve zararlı biçimde kullanmaya çalışıyorlardı. Şimdi her şeyi hatırlıyor, bütün hatırladıklarını da birer suçlama gibi karşılıklı haykırıyorlardı. Düelloları genel sorunlara yükselmiyor, tersine, gitgide birinin diğerini üzebileceği kişisel sorunlara iniyordu.

— İşte senin gibi düşünenler! İşte dostların! diyordu Sologdin. Şişkin ile Mişkin! Niçin onlardan uzak durduğuna bir türlü aklım ermiyor? Bu iki yüzlülük neden?

Rubin, boğulacak gibi oldu.

— Ne? Ne diyorsun? Ciddi mi konuşuyorsun?

Hayır. Sologdin Rubin'in casus olmadığını, asla olamıyacağını biliyordu. Ama onu güvenlik subaylarıyla aynı yerde görme eğilimi büyüktü.

— Hem, dedi Sologdin, senin görüşüne böylesi daha

uygun. Zindancılar haklı olduğuna göre onlara elinden geldiğince yardım etmek senin görevin. Hem neden casus olmayacakmışsın? Şişkin senin için olumlu bir rapor verir, dosyan yeniden gözden geçirilir...

Koca yumruklarını sıkıp döğüşmek istercesine havaya kaldıran Rubin:

— Kan kokuyor! dedi. öyle cümleler yüzünden ağzını, burnunu kırdıran kişiler pek çok.

Kendini tutmaya çalışan Sologdin:

— Bütün söylediğim, dedi, böyle bir davranışın senin yönünden daha mantıklı olacağı. Eğer amaç başvurulan çareleri meşru kılıyorsa.

Rubin yumruklarını açtı, küçümseyen bir havayla karşısındakini süzdü:

— Önce insanın inandığı birtakım ilkeler bulunmalı! Senin hiç bir şeye inandığın yok. İyi ve Kötü hakkında bir sürü anlaşılmaz, soyut şey söylüyorsun...

Sologdin durumunu iyice belirlemeye çalıştı:

— Hiç de değil! Anlamaya çalış, yeter. Hepimiz haklı olarak ve bir tek sen haksız yere tutuklandığına göre, zindancıların haklılığı ortaya çıkar. Her yıl onlara bir dilekçe yazıp bağışlanmanı diliyorsun.

— Yalan söylüyorsun! Benimki af isteği değil, dosyamın yeniden gözden geçirilmesi dileği.

— Ne değişir?

— Çok şey.

— İsteklerin reddediliyor ve sen dilenmeye devam ediyorsun. İnsanın hayatında gururun yerini tartışmak istemeyen sendin, oysa bunu ilk düşünme durumunda olan da sensin! Göstermelik bir özgürlük adına alçalmaya hazırsın! Tasmanın ucuna bağlı enik gibisin: Tasmaya yapışan sana hükmediyor.

— Ya sen, kimsenin hâkimiyetinde değil misin? dedi kızgınlıkla Rubin. Sen dilenmez miydin?

— Hayır!

— Öyleyse özgürlüğünü elde etmek fırsatı yok elinde. Ama karşına bir fırsat çıkarsa yalvarmakla yetinmiyecek.

— Asla, dedi Sologdin.

— Senin yönünden ne soylu bir tutum! Yedi Numaranın nasıl mücadele ettiği umurunda bile değil, ama dikkati çekmek elinde olsa yerlerde sürünürdün.

— Asla ,dedi Sologdin titreyerek.

— Ben tersini söylüyorum. Dikkati çekecek yetenek

yok sende. Uzanamadığın üzümler koruk değil mi? Ama bir şeyler yapabilsen... Sana bir başvursalar... Yerde sürünerek giderdin!

Yumruklarını sıkma sırası Sologdin'e gelmişti:

— İspatla! dedi. Ağzını, burnunu dağıttıran kişilerden söz ediyordun!

— Biraz zaman bırak bana... İspatlarım! Bir yıl diyelim! Bir yıllık süre tanımaya razı mısın?

— İstersen on yıl olsun.

— Ama seni biliyorum! Diyalektiğin ardına sinecek, «her şeyin akıp gittiğini, değiştiğini» söyliyeceksin.

— «Her şeyin akıp gitmesi, değişmesi» senin gibilere göre. Kişiyi kendin gibi sanma!

65. DOTTY

Bir kadınla bir erkek arasındaki ilişkiler her zaman gariptir: Önceden hiç bir şey kestirilemez, ne yön vardır ne yasa. Bir çıkmaza gelinir, o zaman yapılacak tek şey oturup ağlamaktır. Her şey söylenmiştir, artık ne dense boşuna; bütün görüşler öne sürülmüş ve çürütülmüştür. Sonra, bazan rasgele bir bakılşa, rasgele bir kelimeyle duvar yıkılmaz, sadece eriyiverir. Karanlıklardan başka hiç bir şeyin olmadığı yerden yeniden iki kişinin yanyana yürüyebileceği bir patika beliriverir.

Bu patikadan başka şey değildir. Yanyana yürüyüş belki bir dakika sürecektir.

İnnokenti, Dotty ile aralarında her şeyin bittiğine çoktan karar vermişti... Dotty'nin ona soğuk davranması, en ufak bir yakınlık göstermemesi başka sonuç veremezdi. Ama şimdi, kayınpederinin evinde o kadar içten davranmıştı ki İnnokenti yeniden karısına büyük bir yakınlık duyuyordu. Evlerine dönerlerken geçirdikleri geceyle ilgili birtakım şeyler konuşurlarken de hissediyordu bu yakınlığı. Dotty'nin, Clara'nın evliliğini anlatışını dinlerken eskisi gibi kolunu omuzuna attı ve elini tuttu.

Birden düşündü: Eğer bu kadın karısı ya da metresi olmasa ve öylesine kolunu omuzuna atıverse ne hissederdi acaba? Gayet açıktı: Onunla sevişmek için varını yoğunu verirdi.

Öyleyse kendi öz karısını arzulamakta ne kötülük vardı?

Aşağılık ve iğrenç olan karısının başka erkeklerle de yattığını bilmesi, yine de onu delice arzulamasıydı. Sanki bir şeyi ispatlamak zorundaydı. Ama neyi, kime ispatlıyacaktı?

Yatmadan önce salonda buluştuklarında Dotty başını İnnokenti'nin göğsüne dayadı, boynuna acemice bir öpücük kondurdu ve ardına bakmadan çıktı. İnnokenti kendi odasına geçti, soyunmaya başladı. Birden karısını görme isteğini duydu

Biraz da akşamki davette kendini emniyette, tutuklanmaz hissettiği içindi belki; içki içen, gevezelik eden, gülüşen insanlar çevresine zırh örmüşlerdi sanki. Şimdi, çalışma odasının yalnızlığında yeniden korkuyordu.

Sırtında sabahlığı, ayağında terlikleriyle karısının

kapısında durdu. Vurup vurmamayı düşünürken itti kapıyı. Dotty geceleri hep kapısını kapardı. Oysa kapı itişiyle açılıverdi.

İnnokenti vurmadan içeri girdi. Dotty gümüşsü, eflâtun, yumuşacık bir örtünün altında yatıyordu.

Kıpırdamadı, konuşmadı.

Küçük bir gece lâmbası soluk yüzünü, açık renk saçlarını, ince dantel işlemeli saten geceliğini aydınlatıyordu.

Oda gerektiğinden sıcaktı; İnnokenti'yi mutlu kılıyordu bu sıcaklık, ürperiyordu sanki. Odayı bir parfüm kokusu kaplamıştı.

Kül rengi örtüyle kaplı küçük bir masaya yaklaştı. Üzerindeki deniz kabuğunu alıp oynamaya koyuldu, sonra Dotty'ye bakmadan, düşmanca:

— Neden odana geldiğimi bir türlü anlamıyorum, dedi. Yeniden aramızda bir şey olabileceğini düşünemiyorum bile.

Roma'da kendisinin de karısını nasıl aldattığından söz etmedi, bunu düşünmek bile istemiyordu.

— İşte, kendi kendime: Dotty'nin yanına gitsem? dedim.

Sinirli sinirli evirip çeviriyordu deniz kabuğunu; başını çevirip karısına baktı.

Kendinden utanıyordu.

Dotty hafifçe yanağını yastıktan kaldırdı, gözlerini kocasına çevirdi, loş odada yüzünü belli belirsiz seçebildiği halde dikkatli ve sevgi doluydu bakışları. Geceliğinin başdöndürücü kıvrımlarının altında kolları çıplak, savunmasız gibiydi. Bir elinde kitap vardı. Çekingen:

— Biraz yanıma uzan, dedi.

Uzanmak mı? Neden olmasın? Bütün olup bitenleri unutmak başka şeydi.

Uzanıp konuşmak çok daha kolaydı: Nedenini kestiremeden çok daha fazla, çok daha yakın şeyler söyleyebilirdi. Yatağa uzanmayıp karşılıklı koltuklarda otursalar hiç birini söyleyemezdi.

Yatağa doğru iki adım attı, durakladı sonra.

Altına girebilmesi için Dotty örtüyü kaldırdı.

İnnokenti uzandı, ardından her şey örtüldü.

66. KILICIN KESKİN YÜZÜ

Şaraşka uyuyordu.

Mavi ampullerin altında iki yüz seksen zek, ya başları geriye kaykılmış ya da yastıklarına gömülü; ya gürültüsüzce soluk alarak ya da gürültüyle horlayarak, bağırarak; ya üşümemek için tortop olmuş ya da sıcaktan iyice açılmış uyuyorlardı. Binanın iki katında, her katta altlı üstlü iki ranzada uyuyor ve hepsi de düşlerinde değişik şeyler görüyorlardı. Yaşlılar sevdiklerini; gençler kadın; kimi yitirdiklerini, kimi bir tren, bir klise; bazıları da yargıçlarını. Düşleri farklıydı. Ama hepsi, bütün uyuyanlar bezgin ve bıkkın hatırlıyorlardı tutuklu olduklarını. Yemyeşil otların üzerinde ya da şehrin içinde gezinseler bunun kaçtıkları, zindancılarını uyuttukları, bir yanlışlık olduğu ve peşlerine düşüldüğü anlamına geldiğini biliyorlardı. Longfellow'un **«Bir Tutuklunun Düşü»** nde dile getirdiği o mutlu «prangaların unutulması» onlara vergi değildi. Haksız bir tutuklanmanın yarattığı şok, on ya da yirmi beş yıla mahkûm edilmek, polis köpeklerinin havlamaları, gardiyan çizmelerinin gümbürtüsü, kampta çalınan borunun kulakları yırtan sesi varlıklarının her yanını, ilkel ve ilkel olmayan bütün içgüdülerini kaplamış, iliklerine kadar işlemişti. Öyle ki yangın çıksa uyanan tutuklu önce cezaevinde bulunduğunu hatırlıyacak ve dumanın sıcaklığını daha sonra hissedecekti.

Demir Maske Mamurin yalnız başına hücresinde uyuyordu. Nöbetçi olmayan gardiyanlar da uyuyorlardı. Nöbetçi gardiyanlar da uyuyorlardı. Revirdeki yardımcı kız, fırça bıyıklı teğmene bütün gece direndikten sonra teslim olmuştu; şimdi ikisi de doktorun odasındaki dar divanın üzerinde uyuyorlardı. Ve nihayet, cezaevinin kalın zincirlerle bağlı ağır kapılarına giden merdivenin sahanlığındaki ufak tefek gardiyan da, kimsenin kendisini aramadığını görüp manyetolu telefonundan da cevap alamayınca başı trabzana dayalı, uyuyakalmıştı. Penceređen özel cezaevinin koridorunu gözetlemiyor, yapması gereken işi yapmıyordu.

Mavrino cezaevi kurallarının işlemez olduğu gecenin bu ilerlemiş saatini seçen 281 numaralı tutuklu, gürültü etmeden, aydınlıkta gözlerini kırpıştırarak, çizmeleriyle yerleri kaplayan izmaritlere basarak yarım daire biçimindeki koğuştan çıktı. Çizmelerini doğrudan ayağına geçirmiş, iç fanilâsının üstüne eskimiş asker kaputunu atmıştı. Kara sakalı karmakarışıktı. Seyrek saçları başının iki yanına dökülüyor, yüzünden çektiği acılar okunuyordu.

Boşuna uyumaya çalışmıştı. Sonra da kalkıp koridoru arşınlamaya çıkmıştı. Bunu çok yapardı. Sinirlerini gevşetir, ensesine giren sancıyı dağıtır, karaciğerinin üstündeki batmayı yok ederdi gezinti.

Yürümek amacıyla çıkmıştı. Ama yanına her zamanki gibi iki kitapla bunlardan birinin arasında katlanmış duran «Sivil Tapınaklar Tasarısı» müsvettesini almıştı. Bir de iyi yontulmamış kalem. Uzun, kirli bir masanın üzerine kitaplarını, kalemini, bir kutu sarı tütünle piposunu bıraktıktan sonra kaputuna sıkı sıkı sarınarak koridoru düzenli adımlarla arşınlamaya koyuldu Rubin.

Gerek boşuna tutuklananların, gerekse düşman oldukları için, düşmanlık yaptıkları gerekçesiyle içeri atılanların, hiç bir tutuklunun hayatı kolay geçmiyordu. Rubin bunu kabul ediyordu. Darbe, ona da herkesten çok sevdikleri tarafından indirilmişti. Ortak dâvayı kimsenin işine gelmiyecek kadar çok sevdiğinden kayıtsız bürokratlar onu da içeri atmışlardı. Bu acı çelişki yüzünden Rubin, gerek kendi onurunu, gerekse arkadaşlarınınkini korumak için, davranışları çok gerçek, doğru ve ilerici ,geniş dünya görüşüyle de bağdaşan bir yasa gereğince davranan cezaevi gardiyan ve güvenlik subaylarına karşı çıkmak zorunda kalıyordu. Üstelik, arkadaşlarının çoğu arkadaş bile değildi. Bütün cezaevi ona yükleniyor, onu lânetliyor, neredeyse üstüne saldırıyordu. Çünkü insanlar kendi acılarından başka şey görmüyor, bütün bunların ardında Doğal Yasa'ya Uygunluğu seçemiyorlardı. Yeni biriyle her tanışışında, bütün tartışmalarda durup dinlenmeden, kendisine yöneltilen bütün küfürleri hiçe sayıp istatistikler gereğince genel duruma göz atıldığında işlerin yolunda gittiğini, sanayiin ilerlediğini, tarımın ihtiyaç fazlası üretmeye başladığını, bilimin dev adımlar attığını ve kültürün bir ebemkuşağı gibi parladığını söylemek zorunda kalıyordu.

Çoğunluğu meydana getiren karşısındakiler Rubin'in önemli sayılmadığını, kendilerinin halk çoğunluğunu temsil ettiklerini açıklarcasına davranıyorlardı. Ama her şey bunun yalan olduğunu Rubin'e fısıldıyordu. Halk, cezaevlerinin ve dikenli tellerin dışındaydı. Halk Berlin'i almış, Elbe üzerinde Amerikalılarla buluşmuş, halk terhis edilen askerleri taşıyan trenlerle doğuya dönmüş, Dniyeprog'u yeniden inşa etmeye, Donbass'ı canlandırmaya, Stalingrad'ı yeniden yapmaya koşmuştu. Milyonlarca insanla birleşme duygusu birkaç düzine insanla mücadelesinde yalnız olmadığı izlenimi uyandırıyordu.

Çoğu kere gerçegi savunmak için değil, zindancılardan öc alamamanın acısını kendisinden çıkarmak için takılıyorlardı Rubin'e. Bütün bu didişmelerin onu yıktığını ve mezarının biraz daha yakınına sürüklediğini düşünmeden yükleniyorlardı.

Rubin, demir kapının camlı deliğine bir kere, iki kere, üç kere bütün gücüyle vurdu. Üçüncüde uykuya dalan gardiyanın kül rengi yüzü belirdi.

— Kendimi iyi hissetmiyorum, dedi Rubin. İlâç almam gerekiyor. Beni doktorun yardımcısına götür. Gardiyan bir an düşündü.

— Peki. Bir telefon edeyim.

Rubin, koridoru arşınlamaya devam etti.

Aslında acı olaylarla iyice yoğurulmuş biriydi.

Buradaki bütün tutuklulardan daha uzun süreden beri yatıyordu.

On altı yaşındayken taparcasına sevdiği büyük yeğeni ona, matbaa harfleri gizlemesini söylemişti. Lev, kendisine verilen bu görevi büyük bir sevinçle yerine getirmiş, ama yaptığı işi komşunun oğlundan saklıyamamıştı. O da kendisini ele vermişti. Lev yeğeninden bahsetmedi bile, bir hikâye uydurdu ve matbaa harflerini bir merdivenin altında bulduğunu söyledi.

Ağır, ölçülü adımlarla holü arşınlarken yirmi yıl önce yattığı Harkof cezaevindeki hücresini hatırlıyordu.

Bu cezaevi Amerikalıların hazırladığı bir plâna göre yapılmıştı: Merdivenler, demir sahanlıklar ve dipte bayraklarla geliş gidişi düzenleyen biri ve açık bir kuyu. Bütün sesler cezaevinin bir ucundan öbürüne çınlardı. Günün birinde Lev, büyük gürültüyle merdivende sürüklenen birinin çıkardığı gürültüyü duydu... Sonra yürek paralayıcı bir çığlık kulaklarına geldi:

— Yoldaşlar! Size soğutulmuş hücrelerin selâmını getiriyorum! Kahrolsun Stalin'in cellâtları!

Dövdüler adamı... Yumuşak et üzerine vurulduğunda çıkan o özel ses duyuldu. Ağzını kapadılar, çığlık zaman zaman yükseldi, sonra kesildi. Ama üç yüz hücrede yatan üç yüz mahkûm kapılara saldırıp yumruklarıyla döverek haykırdılar:

— Kana susamış köpekler kahrolsun!

— Emekçilerin kanını içiyorlar!

— Sırtımızda başka bir çar var!

— Yaşasın Leninizm!

Sonra bazı hücrelerden, güçlü sesler yükseldi:

Kalkın, açlığın tutukladıkları...

Ve bütün görünmez tutuklu yığını, kendilerini düşünmeksizin, gökgürültüsünü andıran bir sesle sonunu getirdiler:

Bu, son savaştır...

Hiç biri görünmüyordu ama, şarkı söyleyenlerin çoğunun gözleri, hiç kuşkusuz zafer gözyaşlarıyla doluydu. Lev'inkiler gibi.

Uyandırılan bir kovan gibi homurdanıyordu cezaevi. Küçük zindancı gruplar proletaryanın ölümsüz şarkısıyla dehşete düşmüş, anahtarları ellerinde, merdivenlere büzülüyorlardı.

Ensesindeki nasıl da büyük bir acı dalgasıydı! Karnının sağındaki şişkinlik de ne rahatsız ediciydi!

Rubin yeniden cama vurdu. İkinci vuruşta aynı gardiyanın uykulu yüzü belirdi. Camı açıp mırıldandı:

— Çaldı, çaldı, kimse açmadı.

Camı kapamaya kalktı, Rubin engel oldu. Acıdan iyice öfkelenmiş bir sesle:

— Öyleyse gidin oraya! diye bağırdı. Hastayım, anlamıyor musunuz? Uyuyamıyorum! Doktorun yardımcısını çağırın!

— Peki, peki, dedi gardiyan. Camı kapadı.

Rubin, duman dolu, süprüntüyle kaplı koridorun uzunluğunu bir kere daha umutsuzca arşınlayarak aşağı yukarı yürümeye koyuldu. Zaman sanki adımları kadar ağır ilerliyordu.

Harkof cezaevinin görüntüsünün ötesinde başka anılar doldu kafasına, Rubin'i utançla kasıp kavuran anılar.

Bir gün, traktör fabrikasındaki Parti bürosuna çağrılmıştı. Lev kendini fabrika kurucularından biri sayıyordu. Müessese gazetesinde çalışıyordu. Atölyeleri geziyor, gençlere esin kaynağı oluyor, yaşlı işçilere güç aşılıyor, seçkin emekçi birliklerinin başarılarını anlatan haberleri, başarı ve ihmal örneklerini sergiliyordu.

Sırtında Ukrayna köylülerinin giysisiyle yirmi yaşındaki genç, yıllar önce Ukrayna Merkez Komitesi Sekreteri Pavel Petrovil Postişef'in odasına girerken duyduğu güvenle daldı Parti bürosuna. Elini uzatıp: «Günaydın yoldaş Postişef!» dediği gibi, burada da, kırk yaşlarında, kısa saçları kırmızı bir yemeniyle tutturulmuş kadına:

— Günaydın yoldaş Bakhtina! dedi. Beni çağırtmışsın.

Kadın elini sıkarken:

— Günaydın yoldaş Rubin, dedi. Otur.

Genç adam oturdu.

Odada bir üçüncü kişi vardı. İşçi değildi, üzerinde elbise, kravat ve sarı pabuçlar vardı. Bir köşeye oturmuş, onlara aldırış etmeden kâğıtları inceliyordu.

Parti bürosu, pırıl pırıl bir krımızı ve kapkara renklerle bezenmişti, kiliselerin günah çıkarma yerleri kadar kasvetliydi.

Kadın zoraki, zayıfça bir sesle fabrika işlerini Lev'le tartıştı. Oysa aynı konuları hep, büyük bir ateşlilikle konuşmuşlardı. Sonra birden arkasına yaslanıp sert sesiyle:

— Rubin yoldaş! dedi. İçindekini Parti'ye açmalısın.

Lev şaşkına dönmüştü. Nasıl olurdu? Gece gündüz, bütün gücünü ve sağlığını vermiyor muydu Parti'ye?

Hayır, bu kadarı yeterli değildi.

İyi ama fazlası ne olabilirdi?

İşte o an üçüncü kişi araya girdi. Rubin'e, proleter kulağını rahatsız eden «siz» sözüyle hitap ederek konuştu. Rubin'in evli yeğeniyle ilgili bütün bildiklerini söylemesi gerektiğini anlattı. Yeğeninin muhalif bir kuruluşun faal üyesi olduğu ve şimdi bunu Parti'den gizlediği doğru muydu?

Hemen bir şey söylemesi gerekiyordu. İkisinin de gözü üstündeydi.

Lev, özellikle bu yeğeninin gözüyle ihtilâli görmeyi öğrenmişti. Her şeyin 1 Mayıs gösterilerindeki kadar gü-

zel ve mükemmel olmadığını yine o yeğeni söylemişti. Evet, ihtilâl ilkbahardı: Yolun sağlam zeminine varmak için daha uzun süre çamurlarda ilerlemek gerekiyordu.

Ama aradan dört yıl geçmiş, Parti içi kavgalar sona ermişti. Muhalefet unutulmaya başlamıştı bile. Köylülere ait çiftlikler olan binlerce küçük kayıktan, iyi ya da kötü, kamulaştırma transatlantiği meydana getirilmişti. Magnitorosk'un yüksek fırınları tütmeye başlamıştı bile, ilk dört traktör fabrikasından çıkan araçlar şimdiden kollektif çiftlik topralarını sürüyordu. «518» ve «1040» neredeyse geride kalmıştı. Tarafsız gözle bakıldığında, bütün çalışmalar Dünya İhtilâlinin zaferi içindi... Öyleyse, bütün bu başarılara sahip çıkan kişi adına savaşmak şimdi ne demek oluyordu? Evet, onu sevmeye alışmıştı. Ama neden şimdi birtakım kişiler, eskiden muhalefet edenler tutuklansındı?

— Bılmiyorum. Muhalefetle hiç ilgisi olmadı, dedi.

Ama olgun, gençliğin romantizminden yoksun biri gibi konuşacaksa inkârın yersiz olduğunu anladı.

Parti sekreterinin hareketleri kesin ve canlıydı. Parti! Parti bizim en değerli şeyimiz değil miydi? Nasıl olur da Parti'nin söylediği yalanlanırdı? Nasıl olur da insan içini Parti'ye dökmezdi? Parti değildi cezalandıran, bizim vicdanımızdı. Lenin'in sözlerini hatırla!

Yüzüne tutulan on tabanca Rubin'i bu denli ürkütmezdi. Ne soğuk bir hücre, ne Solovki'ye sürülme gerçeği ondan söküp alamazdı. Ama Parti'nin karşısında, kızıl ve kara ile bezenmiş bu günah çıkarma yerinde yalan atamazdı.

Rubin, yeğeninin nasıl ve ne zaman muhalefete katıldığını, neler yaptığını anlattı.

İtiraflarını kâğıda geçiren kadın susuyordu.

Sarı pabuçlu kibar konuk şöyle dedi:

— Sözlerinizi yanlış anlamadıysam...

Sonra kâğıdın üzerinde yazılı olanı okudu.

— Şimdi imzalayın.

— Kimsiniz? Siz Parti değilsiniz ki.

— Neden olmayayım? dedi yabancı sinirlenerek. Ben de Parti üyesiyim. G.P.U. soruşturmacısıyım.

Rubin yine cama vurdu. Bir kere daha uykudan uyandığı anlaşılan gardiyan, canı sıkkın:

— Neden vuruyorsunuz canım şu camı? dedi. Bilmem kaç kere çaldı zil, cevap veren yok.

Rubin'in gözleri öfkeyle parlıyordu:

— Size telefon etmenizi değil, oraya gitmenizi söyledim! Yüreğim sıkışıyor! Ölebilirim!

Avutucu, neredeyse acımalı bir hareketle:

— Ölmezsiniz, ölmezsiniz, dedi gardiyan. Sabaha kadar pekalâ dayanırsınız. Kendinizi benim yerime koyun da söyleyin, nasıl görevimi bırakır giderim?

— Başka birinin gelip yerinize geçeceğini mi sanıyorsunuz? Hangi aptal yapar bu işi, sorarım?

— Birinin gelip yerime konacağı değil mesele, cezaevi yönetmeliği yasaklıyor. Siz askerlik yapmadınız mı?

Rubin'in başı o kadar ağrıyordu ki o an düşüp öleceğinden neredeyse emindi. Onun kasılan yüzünü görünce, gardiyan.

— Peki, peki, dedi. Pencereden uzaklaşın ve cama vurmayın. Şimdi revire koşuyorum.

Herhalde revirin yolunu tutmuş olacaktı. Rubin ağrısının biraz azaldığını sanıyordu şimdi.

Yeniden koridoru arşınlamaya koyuldu.

Unutmakla kurtulacağı için hatırlamak bile istemediği birtakım anılar geçti kafasından.

Cezaevinden çıktıktan kısa bir süre sonra gençlik kuruluşu önünde suçunu itiraf eden Rubin, gerek kendisine, gerekse ihtilâlci sınıfa yararlı olduğunu ispatlamak için, belinde mavzer tabancasıyla bir köyün topraklarını kamulaştırmaya gitti.

Çıplak ayakla üç kilometre koşup çılgına dönen köylülerle savaşmak oldu görevi. «Nihayet ben de iç savaşa katıldım.» Sadece bunu düşünmüştü.

Bütün olup bitenler ona doğal geliyordu. Buğdayın gömüldüğü çukurları açmak, toprak sahiplerinin un öğütmelerini ya da ekmek yapmalarını engellemek, gidip kuyudan su çekmelerini önlemek... Bir köylü çocuğu öldüğünde de, «geberin aç köpekler, çocuklarınızla birlikte geberin, diyordu. Ama ekmek yapamıyacaksınız işte.» Artık hiç bir acıma hissi duymuyordu; şafak sökerken bitkin bir atın çektiği araba sessiz ve boğulmuş köye girdiğinde, şehirde sık sık geçen tramvayları hatırlıyordu. Sonra bir kepenge kamçıyla vuruluyordu:

— Ölü var mı? Getirin.

Derken bir sonrakinin kapısı çalınıyordu:

— Ceset var mı? Koşturun.

Sonunda:

— Hey! diye bağırılıyordu. Yaşıyan kimse kaldı mı? Şu an Rubin'in kafasında büyük bir basınç vardı. Sanki kızgın demirle deliyorlardı beynini. Aldığı yaraların o sıra yaptıklarının haklı cezası olduğunu düşünüyordu: Yaptıklarını cezaeviyle, hastalıklarıyla ödüyordu.

Demek tutuklanması haklıydı. Ama yaptıklarının korkunçluğunu anladığına, bir daha yapmıyacağına, cezasını fazlasıyla çektiğine göre... Buradan nasıl kurtulabilirdi? Kime söyliyebilirdi böyle bir şeyin olmadığını? Hiç olmadı sayalım, sanki olmamış gibi davranalım, ne olur!

Yolunu şaşıran kişinin zavallı ruhundan uykusuz bir gecenin söküp alamayacağı ne olabilir?

Bu kez camı gardiyan açtı. Sonunda kapının önünden ayrılıp revire gidebilmiş, orada herkesin uykuya daldığını ve telefonu açacak kimse bulamadığını görmüştü. Uyandırdığı çavuş söylediklerini dinledi, görevinin başından ayrıldığı için azarladı gardiyanı; doktorun yardımcısının teğmenle yattığını biliyor, onları rahatsız etmek istemiyordu.

— Yapacak şey yok, dedi gardiyan delikten. Şahsen gittim, durumu anlattım. İmkânsız olduğunu söylüyorlar. Sabaha kadar beklemeniz gerekecek.

— Ama ölüyorum, ölüyorum! diye inledi Rubin. Camı kıracağım! Hemen nöbetçi subayı çağırın! Açlık grevine başlıyorum.

— Ne biçim açlık grevi bu? Şimdi size yiyecek veren mi var? diye itiraz etti gardiyan haklı olarak. Yarın sabah kahvaltı verildiğinde açlık grevine başladığınızı açıklıyabilirsiniz. Gidin artık. Çavuşa bir kere daha telefon ederim.

Rubin kendini tutmak zorunda kaldı.

Bulantısını ve acısını unutmaya çalışarak yeniden koridorda yürümeyi denedi. Krilof'un, **«Kılıç»** adlı şiirini hatırlıyordu. Özgürlüğü sırasında şiirin anlamını kestirememişti, cezaevinde ne demek istediğini anlıyordu.

Bir yüzü keskin kılıç
Hurda demirler arasına atıldı
Bitpazarına götürülüp
Yok pahasına bir köylüye satıldı.

Köylü kılıçla ağaç kabukları soydu, lâmbalar için tahta fitiller yonttu. Kılıcın keskin yüzü çentikle dolmuş,

paslanmıştı. Bir kirpi, kulübede bir tahtaya dayalı duran kılıca sordu:

Söylesene, nasıl bir hayat sürüyorsun?
Fitil yapmakta, tahta rendelemekte kullanılmak
Utanç verici değil mi?

Rubin'in, yüzlerce kere kendi kendine verdiği cevabı, kılıç kirpiye vermişti:

Bir savaşçının elinde, düşmanı ürkütüyordum!
Burada yeteneklerim boşa harcanıyor,
Yine de ayıplanması gereken ben değilim...
Benden faydalanmayı bilmeyendir.

67. YURTTAŞLAR İÇİN TAPINAKLAR

Rubin bacaklarının güçten düştüğünü hissetti, göğsünü dayıyarak masanın başına çöktü.

Sologdin'in sözlerini bütün gücüyle reddetmişti ama bu sözler ona acı çektiriyor, içlerinde gerçek payı bulunduğunu seziyordu. Evet, özellikle genç kuşaklarda erdemin temelleri sarsılmış, güzel ve ahlâk yönünden üstün bir eylemin tadını almaz olmuşlardı.

Eski toplumlarda ahlâkı korumak için bir kilise ve bir papazın otoritesinin gerektiği biliniyordu. Günümüzde bile hangi köylü papaza danışmadan hayatta ciddi bir adım atmayı göze alabilir?

Demek ki, Volga ile Don ya da Angarastroy kanalını açtıracak yerde, şimdi Sovyetler Birliği halkının ahlâkıyla daha fazla igilenmeye bakılmalıydı.

Ama nasıl? Rubin'in esaslarını hazırladığı «Yurttaşlar için Tapınaklar Yapılması Tasarısı» bunu düzenliyordu. O gece, uykusu dağılmışken bir kere daha elden geçirmeli, ziyaretçisi geldiğinde de bunu dışarı çıkarmaya bakmalıydı. Belki daktilo edip Parti Merkez Komitesine gönderme imkânını bulurdu yakınları. Kendi imzasıyla gönderemezdi —Merkez Komitesi, bir siyasî tutukludan öğüt almayı hakaret sayardı— ama isimsiz de yollayamazdı. Öyleyse, dostlarından biri atardı kendi imzasını; dâva uğruna Rubin kazanacağı büyük ünden vazgeçmeye hazırdı. Kafasında kopan başağrısı fırtınalarını unutmaya çalışarak, o sıra canı hiç içmek istemediği halde alışkanlıkla piposunu «Altın Post» tütünüyle doldurdu. Düşünmek bile midesini bulandırıyordu. Bir yandan tasarıyı gözden geçirmeye, öte yandan da piposunu tüttürmeye koyuldu.

İç çamaşırının üstüne atılmış kaputuyla, her an aptesaneye koşan uykulu zeklerin gelip geçtiği boğucu koridorda ekmek kırıntıları ve sigara külleriyle kaplı çıplak masanın başına çöken isimsiz yazar aceleyle karaladığı bunca sayfa üzerinde çıkar gözetmeden geliştirdiği tasarıyı bir daha okudu.

Giriş bölümünde, halkın yükselen ahlâk düzeyini daha da yükseltmek, gerek sivil gerekse ihtilâlci bayramlara, evliliğe, doğan çocuklara verilen adlara, olgunluk çağına girişe ve ölülerin cenaze törenlerine büyük önem vermek gerektiğini belirtiyordu. Bu arada yazar, evlilik, doğum ve ölümün artık sıradan bir iş halini aldığını, bu yüzden yurttaşların gerek aile bağlarını, gerekse toplumsal bağları pek hissetmediklerini söylüyordu.

Tasarıyı hazırlayan çözüm yolu olarak, mimarî ve bulundukları yer yönünden çevreye hakim yurttaşlar için görkemli tapınaklar yapılmasını teklif ediyordu.

Ardından, bölümlere ve paragraflara ayrılmış olarak tasarının uygulamada nasıl gerçekleştirileceği anlatılıyordu. Hangi şehirlerde, hangi bölgelerde yapılmalıydı bu tapınaklar? Tapınağın bulunduğu çevre halkının da katılacağı bayramlar hangi tarihlerde kutlanacaktı? Bütün bu bayramların aşağı yukarı süresi ne olmalıydı? Evlenmeden önce nişanlanmak ve evlenmeyi onbeş gün önce haber vermek zorunlu tutulmalıydı. Olgunluk çağına giriş gruplar halinde, tapınağa toplanan büyük kalabalık önünde kutlanmalı, ilgililer ülkelerine, yakınlarına olan görevlerini yapacaklarına ve ahlâk kurallarına uyacaklarına yemin etmeliydiler.

Tasarı, bütün bu törenlerin dinî yönünün de bir önem taşıdığını belirtiyordu. Tapınak görevlilerinin giysileri, süslerinin görkemiyle ortaya çıkmalı ve taşıyanların lekesiz saflığını göstermeliydi. Törende söylenecek sözler gerek ahenk, gerekse duygu yönünden iyice incelenmeliydi. Törenlere katılan kişilerin beş duyusunu etkileyecek hiç bir fırsat kaçırılmamalıydı: Özel kokular, müzik ve şarkılar, renkli cam ve ışıldaklardan yararlanılması, halkın estetik zevkini geliştirmeye yarıyan duvar resimlerinin asılması gibi... kısacası tapınağın genel mimarîsi görkemli olmalı, sonsuzluğun zaferini ilân etmeliydi.

Tasarının her sözü eldeki kelimeler arasından büyük bir titizlikle seçilmişti. Yüzeyde kalmış kişiler rasgele bir kelime savrukluğunun üstüne basıp yazarın tasarısının, İsa'sız olarak hristiyan tapınaklarını yeniden yaşatmak istediği sonucuna varabilirlerdi. Bu görüş çok yanlıştı! Tarihî benzerliklere eğilim duyan bir başkası da yazarı, Robespierre'i ve onun Yüce Kişi görüşünü taklit etmeye kalkmakla suçlayabilirdi. Oysa sözkonusu edilen pek bu da değildi.

Yazar, tasarısının en ilginç bölümünün... hayır hayır papaz değil de, kendi deyimiyle «tapınak görevlileri»ne ayrılan bölüm olduğunu söylüyordu. Tasarının başarısı halk üzerinde otoritesi bulunan, lekesiz, çıkardan uzak ve ağırbaşlı hayatıyla halkın güvenini kazanabilen bir «tapınak görevlileri» sınıfının yetiştirilmesine bağlıydı. Parti'ye, «tapınak görevlisi» olarak yetiştirilecek adayların ahlâk kuralları gereğince seçilmelerini, kendilerine başka bir iş yaptırılmamasını teklif ediyordu. İlk görevli ihtiyacı giderildikten sonra, gelecek yıllarda bu görevlilerin ders programı daha genişler, daha derinleşir, adaylara içinde hitabet dersinin de bulunduğu geniş ve parlak bir öğrenim sağlanabilirdi. (Tasarının yazarı, hitabetin ülkesinde, son yıllarda çöktüğünü söylemekten çekinmiyordu. Belki halk, inandırılma ihtiyacını duymadan sevgili Ülkesini kayıtsız şartsız destekliyordu da ondan iyi hatiplerin eskisi gibi gereği kalmıyordu.)

Rubin'in yaratıcı zekâsının gücü öylesine büyük, tasarıyı düzeltme işi onun gözünde öylesine önemliydi ki bütün acısını unutmasa bile, bu acı sanki kendisinin değil de bir başkasının olmuştu artık.

Münasebetsiz bir saatte ölmek üzere olan tutukluyla kimsenin ilgilenmemesi Rubin'i pek şaşırtmıyordu. Cezaevleriyle geçici kamplarda bu tür durumlarla çok karşılaşmıştı.

Anahtarın kilitte döndüğünü duyunca, gece yarısı yönetmeliğe aykırı bir iş yaptığının anlaşılması ve can sıkıcı, saçma bir ceza almanın korkusuyla Rubin'in yüreği sıkıştı; hemen kâğıtlarını, kitaplarını, tütününü toparladı ve yarım daire biçimindeki koğuşa dönmeye kalktı ama geç kalmıştı. Şişko başçavuş camlı delikten onu seçmişti, kapalı kapıların ardına çağırdı.

O an Rubin bütün yalnızlığının geri geldiğini, bir şey yapamamanın ve yaralanan gururunun acısını hissetti. Nöbetçi subayın yardımcısına ağır ağır yaklaşıp:

— Çavuş, dedi. İki saatten beri doktor ya da yardımcısını istiyorum. Gerek yardımcı hemşireyi, gerekse sizi ceza ve tevkif evleri müdürlüğüne şikâyet edeceğim.

Diğeri, uzlaşmak istediğini belirten bir sesle:

— Daha önce bir şey yapamadım Rubin, dedi. Suç benim değil. Gel, gidelim.

Hastalananın rasgele biri değil de önde gelen zeklerden olduğunu anlayınca ilk yaptığı, gidip teğmene haber

vermek olmuştu. Uzun süre cevap alamamış, sonunda kadın kapı aralığından başını çıkarıp kaybolmuştu. Derken teğmen kaşlarını çatarak revirden çıkmış ve başçavuşa Rubin'i getirme emrini vermişti.

Rubin kaputunun kollarını geçirdi ve önünü ilikledi. Başçavuş, şaraşkanın bodrumundaki koridordan onu geçirdi, üzerinde kalın ve toz gibi bir kar tabakasının biriktiği merdivenden avluya çıkardı. Bembeyaz sütunlar halinde yükselen, resim gibi hareketsiz bir dekor önünde, karda derin izler bırakan başçavuşla Rubin avluyu geçtiler.

Kendini karanlıkta, bulutlarla kaplı ve dumansı bir parıltıyla aydınlanan gökkubbenin altında bulup sıcak yüzü ve sakalında yedi köşeli, soğuk, minnacık kristallerin masum yakışını hissettiğinde durdu, gözlerini kapadı. Birden içine büyük bir sükûnet çökmüştü... yaşamanın bütün gücünü, hiç bir yere gitmemenin, bir şey istememenin, bir şey arzulamamanın, tıpkı kar tanelerini bekleyen ağaçlar gibi sonsuz bir mutluluk içinde bütün gece orada kalmaktan başka şey düşünmemenin verdiği büyük zevki hissetti.

Tam o an, Mavrino'nun bir kilometre kadar yakınından geçen demiryolundan bir lokomotifin uzun düdüğünü duydu. Olgunluk çağında ruhumuza işleyen ve pek çok şey vadettiği çocukluk çağımızı hatırlatan o kendine has, yalnız düdüğü.

Yarım saat avluda kalabilse her şey geçecek, ruhu ve gövdesi iyileşecek, gecenin karanlığında düdük çalan lokomotifler üzerine hüzün dolu bir şiir yazabilecekti.

Gardiyanın peşinden gitme zorunluluğu olmasaydı!

Ama gardiyan dönmüş, kuşkuyla bakıyordu bile... gecenin karanlığından faydalanıp kaçmasından kuşkulanıyordu belki.

Rubin'in bacakları onu gitmesi gereken yere sürükledi.

Doktorun yardımcısı olan genç kadın uykudan yeni kalkmanın uyuşukluğu içindeydi; bir kırmızılık yanaklarına can veriyordu. Beyaz gömleğinin altında ne etek vardı, ne blûz. Bunların dışında da fazla bir şey yoktu sanki. Herhangi bir tutuklu ve başka zaman olsa Rubin onun çıplaklığını farkeder, kadının sağını solunu daha iyi görmeye çalışırdı. Ama o an Rubin'in düşünceleri, bütün gece acı çekmesine yol açan bu kadına kadar inmedi.

— Bana normal dozun üç katı hap ve bir uyku ilâcı

vermenizi istiyorum, ama lüminal olmasın. Hemen uyumam gerekiyor.

Karşısındaki tutuklunun isteğini düşünmeden reddeden kadın:

— Hiç uyku ilâcı yok, dedi.

Rubin direterek:

— Sizden uyku ilâcı vermenizi istiyorum, dedi. Yarın sabah erkenden, bakan için önemli bir işe başlamam gerekiyor. Ama bir türlü uyuyamıyorum.

Bakandan söz edilmesi, Rubin'in revirden çıkmayıp ısrarla haplarını istemesi ve teğmenin de kısa süre sonra geri döneceğini sezmesi kadını, ilâçları vermeye ikna etti.

Dolaptan hapları çıkardı, cezaevi kuralları gereğince her ilâç bir silâh olabilir ve tutuklular tarafından taşınmazdı. Bunun için hapları yanında yutturdu.

Rubin saati sordu, üç buçuk olduğunu öğrendi ve çıktı. Avluyu geçti, yasak bölgenin ışıldaklarıyla aydınlanan ıhlamurlara özlemle baktı; buz gibi havayı ciğerlerine çekti, eğildi, yerden bir avuç kar alıp yüzünü, sonra boynunu ovaladı. Sonra bu ağırlığı olmayan maddeden biraz da ağzına attı.

Ve ruhu, dünyanın serinliğiyle birleşti.

68. YERSİZ YURTSUZ KOZMOPOLİT

Yemek odasıyla yatak odası arasındaki kapı aralıktı. Duvar saati bir kere çaldı, ses ortalığa yayıldı, sonra yankılanmadan söndü gitti.

Buçuktu buçuk olmasına ama hangi saatin buçuğu? Adam Roitman, komodinin üstünde tıkır tıkır işleyen kol saatine göz atma isteğini duydu ama aniden yanacak ışığın karısını rahatsız etmesinden korktu. Karısı zarif bir şekilde yan dönmüş, öne doğru kaykılmış yatıyordu, yüzü kocasının omuzuna dayalıydı ve Adam göğsünü dirseklerinde hissediyordu.

Evleneli beş yıl olmuştu ama yarı uyanık halde bile içini kaplayan sevgi dalgasını hissetti; çünkü karısı hemen yanında yatıyor, her zaman buz gibi olan ayaklarını kocasının bacakları arasında ısıtıp garip bir şekilde uyuyordu.

Adam karmakarışık bir düşten yeni uyanmıştı. Yeniden uyumaya çalıştı ama akşamki haberleri ve iş yeri dertlerini hatırladı. Düşünceleri gitgide çoğalarak birbirine dolandı, gözleri açıldı ve donuk bakışları bir noktaya dikildi. Uyumak için yapılan bütün çabaları boşa çıkaran bir uyanıklık içinde olduğunu seziyordu.

Üst katta oturan Makirigin'in dairesinde sürüp giden ayak sesleriyle çekilen eşyaların gürültüsü kesileli epey oluyordu.

Uykusuz, pijamasıyla yatağına uzanmış yatan Adam Venyaminoviç Roitman, gündüzleri M.G.B. binbaşısı apoletleriyle Stalin armağanı nişanının başkalarına sağladığı üstünlük ve güveni geceleri pek duyamıyordu. Rasgele bir ölümlü gibi sırtüstü uzanmıştı, yeryüzünde pek çok kişi yaşadığını, dünyamızın amansız bir dünya olduğunu ve üzerinde ömür sürmenin güçlüğünü farkediyordu.

O akşam Makirigin'lerin dairesi sevinçle kaynarken, en eski dostlarından biri Roitman'ı ziyaretine gelmişti: O da bir yahudiydi. Karısını yanına almamıştı, kuşkuluydu ,cesaret kırıcı sözler söylemişti. Yeni değildi söyledikleri. Başlangıcı geçen sonbahara uzanıyordu ve önceleri yalnız tiyatro eleştirmesi alanında görülmüştü: Gerçek

yahudi adları, takma Rus adlarının ardından, parantez içine alınmış olarak basılıyordu. Sonra bu tutum edebiyata da bulaştı. Şu sıra her şeye el atan ve önüne geleni yayınlayan ikinci sınıf bir gazeteye, biri, o zehirli **Kozmopolit** kelimesini sıkıştırıverdi. Ve bu kelime büyük bir keşif oldu. Evrendeki bütün dünyaları birleştiren, bir tac gibi bütün çağların dahilerinin, en soylu kişilerin taşıdığı —Dante, Goethe, Byron— o eşsiz söz pislenmiş, donuklaşmıştı. Bu iğrenç paçavranın her sayfasında ıslık çalıyor ve artık **Çıfıt** anlamına geliyordu. Sürünerek ilerlemesine devam etti ve utançla, kapalı kapılar ardındaki klâsörlerin arasına sığındı.

Artık o buz gibi soğuk ön belirtiler teknik alanda da kendini hissettirmeye başlıyordu. Öne doğru sağlam, emin adımlarla yükselen Adam Roitman da özellikle son ay içinde kendi durumunun baltalandığını hissetmişti.

Anıları onu yanıltmıyordu ya?

Her şey bir yana, ihtilâl boyunca ve ihtilâlden sonra uzun bir süre «yahudi» kelimesi «rus» kelimesinden çok daha güven verici olmuştu. Yahudiden çok Rustan şüphe edilirdi: Ailesi kimdi? 1917 yılından önce neyle yaşardı? Yahudi için durumunu ispatlamak zorunluluğu yoktu. Hepsi kendilerini kitle halinde ölümden ve ırkçılıktan kurtaran ihtilâlden yanaydılar.

İşte şimdi, ufak ufak, hissettirmeden, ikinci sınıf kişilerin ardına gizlenen Jozef Stalin, İsrail cellâdının kırbacını eline alıyordu.

Bir grup insanın başına dert açıldığında —eski sömürücüler, bir imtiyazlı sınıfın kişileri, şunun ya da bunun taraftarları, birinin müttefiki— her zaman akla yakın bir takım gerekçeler (ya da sözde gerekçeler) bulunurdu. Hiç olmazsa herkes kendi kaderini seçtiğini ve daha başka bir yol da seçebileceğini bilirdi. Ama ırk, din, seçilebilir miydi?

O iç benlik, Roitman'ın benliği isyan ediyordu: Kimse toplumsal kaynağını seçmezdi. Oysa bu yüzden insanların başına dert açmaya başlamışlardı.

Roitman için en acı olan yürekten rus toplumuna katılmak isteğini duymasıydı. Herkese benzeyen biri olmayı arzuluyor, ama kimse onu istemiyor, toplumun dışına atıyor, yabancı gibi davranıyordu. Senin bir başka vatanın var. Sen çıfıtın birisin.

Yemek odasındaki duvar saati dört kere, ağır ağır,

büyük bir görkemlilikle çaldı ve sustu. Roitman beşinciyi bekledi, duymayınca memnun oldu. Uyumak için daha epey zamanı kalıyordu.

Belli belirsiz kıpırdadı. Karısı uykusunda mırıldandı, yüzünü öbür yana döndü ama alışkanlıkla sırtını kocasına yasladı. Roitman yatışını değiştirdi, karısına sarılarak onun yatış şekline uydu. Kadın hoşlandı bundan ve sustu.

Oğlu, her zamanki gibi sakin sakin yemek odasında uyuyordu. Geceleri hiç uyanmaz, bağırmaz, kimseyi çağırmazdı.

Üç yaşındaki bebeğin zekâsı ana-babanın gurur kaynağıydı. Adam Venyaminoviç Roitman oğlunun alışkanlıklarıyla başarılarından herkese bahsediyor, akustik lâboratuvarında birlikte çalıştıkları tutuklulara bile anlatıyordu. Mutlu kişilerin duygu yoksunluğuyla, babalığın sevincinden uzak kişiler için anlattıklarının ne acı olduğunu farketmiyordu; oysa tutuklular bu zevki tatmaktan uzaktılar. Oğlu eni konu konuşmaya başlamıştı ama şimdilik kelimeleri kötü, güvensiz söylüyordu. Gündüzleri, Volga yöresinden geldiği için kısa «a» ları «o» yapıyor, geceleri de babası gibi konuşuyordu. Adam'ın «r» leri fazla gürültülüydü, başka dil noksanları da vardı.

Hayat buydu işte: Mutluluk gelip sonunda insanın kapısını çaldı mı büyük bir cömertlikle, sınırsız geliyordu. Aşk, evlenme, oğlunun doğumu, Roitman'ın hayatında savaş sonuyla Stalin armağanının alınışı sıralarına raslıyordu. Saşaşta pek yoksulluk çekmemişti, savaşın gürültüsü onun bulunduğu Başkır yöresine erişmemişti nasılsa. Oralarda yiyecek boldu; orada ilk kez telefonla ilgili otomatik bir şifreleme yolu bulmuş, bu buluşa şimdi Mavrino'da birlikte çalıştığı arkadaşlarının da katkısı olmuştu. 1949 da böyle bir sistemin modası geçmişti ama o çağlarda, hepsinin Stalin armağanı almasını sağlıyordu.

Nasıl da ateşle çalışıyorlardı o sıra! Bıkıp usanmadan araştırma yapmalarına, bütün güçleriyle işe sarılmalarına, hepsini canlandıran aleve ne olmuştu? Gecenin karanlığında, uyanık olmaktan gelen ve görüş dağılmayıp içe döndüğünde farkedilen keskinlikle Roitman, bir kaç yıldır neden yoksun kaldığını anlayıverdi. Evet, bütün yaptıklarını... kendi yapmıyordu ki.

Yaratıcı rolünden diğer yaratıcıların patronu rolüne nasıl kaydığını hissetmemişti bile.

Karısının vücudundaki eli sanki yanıyordu, çekti, yastığı yükseltti ve sırtını dayadı.

Evet, evet, evet! Aile yuvasının rahatlığı, pazar günü hep birlikte yapılacak şeylerin düşüncesiyle cumartesi akşamı eve dönmek ve: «Valentin Martiniç, yarın bu hat dışı bükülmenin önüne geçme çaresini bulmalısın! Lev Grigoriyeviç, Yöntemler'le ilgili yazıyı okur ve ana fikirleri not eder misin!» demek insanı kolayca yanıltabilirdi. Pazartesi sabahı da terütaze, dinlenmiş ve çalışmaya hazır, işine döner, masasının başına oturur —tıpkı bir peri masalı gibi— yazının özetini masasında bulur, pazar günü çaresini kendi başına bulamadıysa hat dışı bükülmelerin nasıl halledileceğini Priyançikof kendisine anlatırdı.

Ne kadar rahattı!

Üstelik tutuklular Roitman'a hiç kızmıyorlardı. Bir zindancı gibi değil, namuslu bir insan gibi davrandığından ona tapıyorlardı neredeyse.

Ama yaratıcılık —beyindeki kaynaşmanın sevinci ve beklenmedik başarısızlıkların kırgınlığı— yeteneğini yitirmişti.

Son yılarda ilgisini en çok neye vermişti? Kumpas kurmaya. Enstitüye hakim olmak için boğuşmaya. Yakonof'u gözden düşürüp devirmek için arkadaşlarıyla ellerinden geleni yapmışlardı; çünkü Yokonof hepsine gölge düşürüyordu, bu saygıdeğer ve aynı zamanda gözüpek adamın tek başına Stalin armağanını almasından korkuyorlardı. Yakonof'un geçmişindeki lekeler, Parti'ye alınmasını engelleyen karanlık noktalar vardı; gençler bu karanlık noktalardan faydalanmışlardı; hücre toplantılarında «ihtiyar»a saldırmışlardı. Raporlarını gündeme aldıkları, onu dışarı çıkardıkları, bu raporları yanında tartışma ve oylamayla tehdit ettikleri olurdu («karar verme hakkı yalnız Parti üyelerine aittir»). İş Parti kararına kaldı mı Yakonof hep haksızdı. Roitman ara sıra acırdı ona. Ama başka türlü davranmanın da imkânı yoktu.

Derken her şey tersine dönmeye başlamıştı. Yakonof'a saldırırken gençler, aralarında dört, beş yahudi bulunduğunu unutmuşlardı. Artık Yakonof her fırsatta, durmadan sosyalist ülkenin en büyük düşmanının «kozmopolitlik» olduğunu tekrarlamaya başlamıştı. Önceki

gün bakanın yardımcısı çok sinirlenmişti. Mavrino enstitüsü için çok önemli bir andı bu. Tam o sırada tutuklulardan Markuşef fikrini açıklamıştı: Vokodör ile ses analizi yapan aracı birleştirmek. Saçmalamaktan başka bir şey değildi bu, ama şeflere önemli bir gelişme diye sunulabilirdi. Yakonof hemen vodokör'ün yapımını Yedi Numaraya vermiş, Priyançikof'u işin başına geçirmişti. Sebastiyanof'un da yanında Roitman bu karara bütün gücüyle karşı çıkmış ve tartışmaya koyulmuştu. Derken Yakonof, onun iyiliğini isteyen bir dost gibi, aşırı bir hoşgörüyle omuzunu okşamıştı:

— Adam Venyaminoviç! Bakan yardımcısının, kendi çıkarlarını özel teknik bölümün çıkarları üstünde tuttuğun hissine kapılmasına yol açma.

Şimdiki durumun en acı yanı şuydu: Yüzünüze olanca güçleriyle vuruyor ve siz ağlama hakkını bile elde edemiyorsunuz! Güpegündüz gırtlağınızı sıkıyorlar... siz hemen yerinizden fırlayıp alkışlamak zorundasınız!

Saat beşi çalıyordu... Roitman buçuğu duymamıştı bile.

Uyumak isteği duymuyordu artık, yatağında kendini tutuklu hissediyordu.

Ağır ağır, ihtiyatla kalktı, terliklerini ayaklarına geçirdi. Gürültü etmeden kendisini pencereden ayıran iskemlenin çevresinde dolandı, yaklaştı, ipek perdeleri araladı.

Her yan karla kaplıydı!

Avlunun ötesinde, Neskutçni bahçesinin en bakımsız ucu seçiliyordu: Karla kaplı, tepesinde bembeyaz ve görkemli çam ağaçlarıyla dik bir yamaç. Karmakarışık bir kar tabakası pencerenin kenarını kaplıyor, camlara yapışıyordu.

Ama kar yağışı durmuştu.

Pencerenin tam altına yerleştirilen radyatörler Roitman'ın dizlerini ısıtmaktaydı.

Son yıllarda bilimsel yönden büyük bir şey yapamadıysa nedeni, durmadan toplantılara katılmak ve kırtasiyeyle uğraşmak zorunda olmasıydı. Her pazartesi «doktrin aşılama» çalışması; her cuma teknik ders; ayda iki kere Parti toplantısı, yine ayda iki kere Enstitüdeki hücre yönetim kurulu toplantısı. Evet, üstelik ayda iki, üç kere bakanlıktan çağrılırdı; ayda bir kere güvenlik ve uyanıklık toplantısı yapılırdı. Her ay bilimsel tasarı plân-

ları hazırlaması ve üç ayda bir gerçekleştirdikleri hakkında bir rapor yazması gerekliydi; üç ayda bir de şu ya da bu nedenle, her tutuklu için ayrı ayrı bir rapor hazırlamak zorundaydı: Bu iş de bütün bir çalışma gününü kapsardı. Üstelik yarım saatte bir astları başına ekşir dururlardı: Kurşun kalem ucu inceliğinde ufacık bir kondansatör, bir metre tel, her boş tüp için ayrı bir istek fişi doldurmak ve lâboratuvar şefine imzalatmak zorundaydı, aksi halde mağazadan bunları almak mümkün değildi.

Bütün bu formalitelerle yükselmek için verilen kanlı, bıçaklı savaştan kurtulabilselerdi hiç olmazsa! Roitman, şahsen grafiklerin üzerine eğilse, lehim aracını eline alabilse, o garip eğriyi yakalamak için akımölçer'in yeşil ekranı önüne geçmesine izin verilse Priyançikof gibi o da bir şey düşünmeden bugi-wugi söylerdi. Yıllar önce otuz bir yaşında olmak, ağır apoletler taşımamak, dış görünüşüne hiç aldırmamak, bir şey yapmak ve çocuklar gibi düşünde bir takım şeylere varmayı hayal etmek ne büyük mutluluktu!

«Çocuklar gibi» demişti kendi kendine. Belleğinin bir oyunu Roitman'a çocukluğunu hatırlattı. Belleğinin derinliklerine iyice gömülü, yıllar boyu unuttuğu çocukluğunu hatırlattı. Belleğinin derinliklerine iyice gömülü, yıllar boyu unuttuğu çocukluğunun bir parçası, gece yarısı amansız bir açıklıkla bulanık kafasında yüzeye çıkıvermişti. On iki yaşındayken Adam, boynunda «Pionnier»lerin kırmızı kravatı, titreyen sesiyle sınıf düşmanlarının ajanlarından birinin genç «Pionnier»ler kuruluşu ve Sovyet okullarından atılmasını diliyordu. Kendisinden önce Mitka Ştitelman, sonra da Mişka Lüksemburg konuşmuşlardı. Hepsi de okul arkadaşları Oleg Rodjestenski'yi yahudi düşmanlığı yapmak, kiliseye gitmek ve bir yabancı sınıftan gelmekle suçluyor, yargılandığı için konuşurken titreyen çocuğa ezici bakışlar yöneltiyorlardı.

1929 yılına geliniyordu, o sıra çocuklar politikayla beslenir, duvar gazeteleri asar, kendi kendilerini yönetir, bitip tükenmeyen nutuklar çekerlerdi. Güneydeki şehirlerden birindeydiler, topluluklarındakilerin yarısı yahudiydi. Hepsi de avukat, dişçi ve hatta küçük tüccar çocuklarıydı ama kör bir inançla kendilerini proletarya üyesi sayıyorlardı.

Zayıf ,ince Oleg sınıfın en parlak öğrencisiydi. Siyasi konulardan kaçınırdı, «Pionnier» lere istemiyerek katıldığını herkes sezmişti. Diğer işgüzarlar onda bir yabancı madde kokusu almışlardı. Onu gözlüyor ve ele geçirmek için bekliyorlardı. Bir keresinde Oleg: «Herkes, kendi görüşünü açıklamak hakkına sahiptir!» demekle ilk yanlış adımı attı. Ştitelman hemen üstüne çullandı. «Bu da nesi? Her şeyi söyliyebilir mi? Nikola, bu bana «Çıfıt» dedi. Böyle konuşmaya da hakkı var mı? Söyleyebilir mi?» Oleg incecik boynunu uzattı ama eğmedi. «Herkes dilediğini **söylemekte** özgürdür.»

Oleg olayı böyle başladı işte. Onunla ilgili bilgi verecek arkadaşlar bulundu; Şurik Burikof ve Şurik Borojbit annesiyle birlikte kiliseye girmek, bir keresinde de sınıfa boynunda haçla gelmekle suçladılar. Tartışmalar oldu; öğrenci kuruluşları birleşik toplantılar yaptı, grup komiteleri bir araya geldi, genç «Pionnier»ler de toplandı, geçit töreni düzenlediler; ve her yerde, oniki yaşındaki Robespierre, öğrenci yığınına karşı yahudi düşmanlığı yapmak, din denen afyonu taşımakla damgalanıyordu; öylesine korkmuştu ki on beş gün yemek yiyememiş, genç «Pionnier»ler arasından atıldığını ailesine söyliyememişti, herhalde yakında da okuldan kovulurdu.

Bu işi kurcalayan Adam Roitman değildi. Kendisini sürüklemişlerdi ama yıllar sonra bunca iğrençlik utançtan kızarmasına yol açıyordu.

Kötülük çemberi; Kötülük çemberi! Ve bu kötülük çemberini kırmanın yolu bir türlü bulunamıyor. Çıkışı yok, tıpkı Yakonof'a karşı verilen mücadelenin çıkış yolu olmadığı gibi.

Dünyayı düzene koymaya nereden başlamalı? Önce başkalarını mı ele almalı insan, yoksa kendi kendisini mi?

Uyuması için gerekli olan baştaki ağırlık ve ciğerlerdeki boşluk kendini hissettirmiştir.

Yatağına döndü ve dikkatle yorganın altına süzüldü. Saat altıyı çalmadan uyuması gerekiyordu.

Ertesi sabah fonoskopi ile uğraşmaya devam edecek, başarırsa bu iş yepyeni bir bilimsel buluş olacaktı.

69. PAZARTESİ SABAHI

Şaraşka'da kalkma saati yediydi. Ama pazartesi günü, yediden çok önce işçilerin uyuduğu koğuşa bir gardiyan girdi ve kapıcıyı omuzundan tutup sarstı. Spiridon horladı, uyandı, mavi ampulun ışığında gardiyana baktı.

— Giyin Yegorof! Teğmen seni görmek istiyor, dedi gardiyan alçak sesle.

Ama Spiridon, gözleri açık, kımıldanmadan yatıyordu.

— Duyuyor musun? Teğmen seni görmek istiyor, dedim.

— Neden? Donuna mı etmiş? diye sordu hareketsiz Spiridon.

— Kalk, kalk, bilmiyorum neden çağırdığını.

— Pöh!

Spiridon ağırdan içini çekti, kızıl kıllarla kaplı kolunu ensesine yerleştirdi ve esnedi.

— Bir gün kalkmıyacağım şu yataktan! Saat kaç?

— Altıya geliyor.

— Daha altı olmamış mı? Öyleyse işler yolunda, beni rahat bırak.

Yerinden kıpırdamadı bile.

Gardiyan göz ucuyla baktı, sonra çıktı gitti.

Üst ranzanın gölgesiyle ampulun mavi ışığında belli belirsiz seçilen Spiridon, ensesini yastığa koyduğu eline yaslamış, hareketsiz yatıyordu.

Düşünün sonunu getiremediğine pişmandı.

Üzerine kuru dalların yığıldığı bir arabada gidiyordu, kuru dalların altında ormancının odunları gizliydi. Anlaşılan, ormandan köydeki evine geliyordu ama tutturduğu yol yabancısıydı. Düşünde, ikisi de iyice gören gözleriyle Spiridon bu yolun bütün ayrıntılarını seçiyordu: Yolun ortasını şişiren ağaç kökleri, uzun süre önce yıldırımın yardığı ağaçlar, çamlar ve tekerleklerin iyice içine gömüldüğü kum. Spiridon, ilkbaharın ilk günleri ormanı kaplayan bütün kokuları duyuyor, büyük bir zevkle bu kokuları içine çekiyordu. Büyük bir zevkle içine çekiyordu, çünkü düşünde de zek olduğunu hatırlıyor, on yıl ha-

pis cezasının üstüne de beş yıl sürgün yediğini ve şaraşkadan kaçtığını biliyordu; herhalde yokluğunu farketmişlerdi, köpekleri peşine salmadan odunu karısıyla kızına götürmekte acele etmeliydi.

Düşünün en sevindirici yanı, arabaya koştuğu atın rasgele bir hayvan olmayışıydı, şimdiye kadar edindiği atlar içinde en sevdiği buydu: İç savaştan sonra çiftliğine aldığı üç yaşındaki kısrak Grivna edindiği ilk attı. Külrengiydi ama bir de kızılımsı parıltısı vardı bu rengin, «kızılcık» da diyorlardı bu yüzden ona. Bu atla belini doğrultabilmiş ve Marfa Ustinovna ile evlenmeye giderken arabaya Grivna'yı koşmuştu. Grivna yaşadığı, gençliğini koruduğu ve eskisi gibi kırbaç gerektirmeden yokuşta, kumda yükünü taşıdığı için Spiridon şimdi hem şaşkın hem de memnundu. Grivna'nın bütün zekâsı uzun, kül rengi, hassas, hareketleriyle ustasına gerekeni yapacağını ve işin üstesinden geleceğini belirten kulaklarındaydı. Grivna'ya kamçı vurmak, uzaktan kamçının ucunu göstermek kendini hakarete uğramış saymasına yeterdi. Grivna'yı sürerken Spiridon yanına kamçı almazdı.

Grivna'nın genç oluşu ve cezasını çekip onu hayatta bulabileceğini bilmesi düşünde Spiridon'u öylesine sevindirdi ki arabadan inip burnunu öpesi geldi. Ama birden, Spiridon, dere yatağına inen yolda arabanın yükünün sarsıldığını, dalların kaydığını, suyu geçerken hepsinin birden dökülebileceğini farketti.

Tam o sıra zorlu bir itiş onu yere düşürdü... omuzuna yapışmış sarsan gardiyandı bu.

Spiridon yatıyor ve yalnız Grivna'yı değil, sürdüğü ve çalıştırdığı düzünelerle atı hatırlıyordu; her biri insan gibi belleğine kazınmıştı. Gördüğü daha binlerce atı hatırlıyor ve boş yere insanın bu ilk yardımcısının hayatına son verilmesi onu üzüyordu. Kimi açlıktan ölüyordu, kimi iş başında çatlıyordu. Bazılarını Tatarlara satıyor, Tatarlar da bunları kesip yiyorlardı. Spiridon aklı başında kararları benimserdi ama atların yok edilmesi kabul edebileceği şey değildi. O sıralar atların yerini tratkörlerin alacağı söyleniyordu ama sonradan durum o hale geldi ki işin bütün ağırlığı kadınların sırtına yüklendi.

Yalnız atlar mıydı sözkonusu olan? Spiridon, çiftçilerin yitirecek şeyleri kalmasın da insan sürüsüne daha

kolay katılsınlar diye şahıslara ait meyva bahçelerini elleriyle yok etmemiş miydi?

Gardiyan kapının eşiğinden, bütün gücüyle:

— Yegorof! diye bağırdı.

Bütün uyuyanları da uyandırdı.

Çıplak ayaklarıyla yere basan Spiridon hemen cevap verdi:

— Geliyorum be Allahın belâsı, geliyorum!

Kurutmak üzere üstüne koyduğu kalın çoraplarını almak için radyatöre yöneldi.

Kapı, gardiyanın üstüne kapandı. Spiridon'un yanında yatan komşusu demirci sordu:

— Nereye gidiyorsun?

— Efendiler çağırıyor. Alnımın teriyle ekmeğimi kazanmalıyım, diye cevap verdi tepesi atan kapıcı.

Rençber Spiridon evindeki yatakta keyif çatmazdı. Ama cezaevinde karanlıkta kalkmaktan nefret ediyordu. Tan atmadan sopa tehdidiyle yataktan çıkmak, tutukluluk hayatının en kötü yanıydı.

Sevurallag'da onları saat beş oldu mu kaldırırlardı.

Şaraşka'da insan boyun da eğse değerdi hani.

Spiridon, kalın, pamuklu pantolonuna ayaklarının ucunu soktu, askeri görünüşlü postallarını bağladı, ikinci bir mavi deriyi andıran tulumunu, üstüne ceketini giydi, bez kuşağını sıktı. Yanında kimse olmadan geçmesine izin verilen tahtaperdeyi aştı. Yer altındaki bir koridora indi ,kabaralı pabuçlarını betonda sürüdü, sonra bir başka merdivenle avluya çıktı.

Alacakaranlıkta bir şey seçemiyordu ama ayaklarının altındaki karın en az yirmi santim klınlığı olduğunu hissetti. Karın bütün gece yağdığı anlaşılıyordu, hem çok yağdığı. Bata çıka, yönetmenlik binasının uzakta parlayan ışığına doğru yürüdü.

Tam o anda da nöbetçi subay eşikte belirdi: Fırça bıyıklı teğmendi bu. Doktorun yardımcısından yeni ayrılmış, ortalığın alt üst olduğunu farketmiş ve çok kar yağdığını görmüş, bunun üzerine de kapıcıyı çağırtmıştı. İki eli kemerinde:

— Buraya gel Yegorof, buraya, dedi. Giriş kapısından nöbetçi kulübesine, ana binadan mutfağa kadar temizle karları. Avludakileri de, hadi! hadi!

Elde kürek, taze karın içine dalan Spiridon:

— S......r git lan! diye homurdandı.

Teğmen, gözdağı verircesine:

— Nasıl? Ne dedin? diye bağırdı .

Spiridon ona döndü.

— **Jawohl** (Almanca evet, tamam anlamında) dedim şef, **Jawohl!**

— Mutfağa söyleyin de benim patatesleri saklasınlar.

— Olur. Hadi bakalım, şimdi işbaşına.

Spiridon hep akıllı uslu davranmış, yöneticilerle hiç dalaşmamıştı ama o gün keyfi yoktu... bir kere günlerden pazartesiydi, yüzünü bile yıkayamadan işbaşı yapması gerekmişti, evinden mektup alacağı sıra yaklaşıyor ve bir felâketle karşılaşacağı önsezisi içini yakıyordu. Hem sonra elli yıl olduğu yerde saymak canından bezdiriyor, göğsünü yakıyordu. Kar durmuştu. Ihlamurlar hareketsizdi. Önceki günden kalma çiyden değil, durmadan yağan kardan bembeyazdılar. Karanlık gökyüzü, rüzgârın yokluğu karın uzun sürmiyeceğini anlatıyordu Spiridon'a.

Ikına sıkına işe başladı. Ama ilk elli kürekten sonra düzenli, hatta isteyerek çalışmaya koyuldu. Tıpkı karısı gibi, çalışma yüreğindeki bütün sıkıntıları söküp atıyordu. Çalıştıklarında hayat ikisine de kolay gelirdi.

Spiridon, şefin dediği gibi karları küremeye nöbetçi kulübesinden değil, aklının estiği yerden başladı: Önce mutfağa giden yolu temizledi, sonra da avluda kardeşleri zek'lerin dolaşabilmesi için üç kürek genişliğinde yuvarlak bir yol açtı.

Bu arada kızını düşünüyordu. Karısıyla kendisi yaşayacakları kadar yaşamışlardı. Oğulları da dikenli tellerin ardındaydı ama ikisi de artık birer erkek olmuştu. Erkek için hayat, gençliğinde ne kadar zor geçerse geleceği o kadar kolay ,aydınlık olurdu. Ama kızı?

Spiridon tek gözle gördüğü, öbür gözü de ancak onda üç kadar seçtiği halde avluda mükemmel bir yuvarlak çizdi. Tam yedide, daha gün doğmadan temiz havanın ilk iki heveslisi, erkenden kalkan herkes uyanmadan yıkanan Potapof'la Khorobrof avluya giden basamakları çıktılar.

Vesikaya bindiği için temiz hava değerliydi.

Tutuklandığı sıra sırtında olan siyah ceketinin yakasını kaldıran Khorobrof sordu:

— Ne oluyor Daniliç, bu gece hiç yatmadın mı?

— Bu alçakların bizi uyutacağını mı sanıyorsun? diye cevap verdi Spiridon.

Ama uyandığı sıra duyduğu kızgınlık geçmişti. Sessiz çalıştığı bir saat içinde zindancılar hakkındaki bütün kara düşünceleri dağılmış ve acı çekmeye alışkın kişinin kararlılığıyla başbaşa kalmıştı. Kendi kendine söylemediği halde, yüreğinin derinliklerinden, kızı yolunu şaşırmışsa yeterince acı çektiğini, ona lânetlemeden ve tatlılıkla cevap vermeyi kararlaştırmıştı.

Yine gün doğmadan önce, ıhlamurların sessizliğinde kafasına dolan kızıyla ilgili bu çok önemli düşünceler günlük dertler karşısında yok oluyordu; karlar altına gömülü iki tahta kalmıştı, süpürgeyi sapına iyice oturtmak gerekiyordu.

Nöbetçi kulübesinin önündeki yolu dışardan gelecek memurlar ve otomobiller için temizlemesi gerekiyordu daha. Spiridon küreği sırtladı, şaraşka binasının çevresinde dolandı ve kayboldu.

Soğuğa iyi dayanan, ince uzun Sologdin omuzlarına attığı kalın ceketiyle odun kesmeye koştu. Önceki gece Rubin'le sebepsiz yere kapışması ve Rubin'in sinir bozucu suçlamaları şaraşkada bulunduğu iki yıldan bu yana ilk kez iyi uyumamasına yol açmıştı. O sabah temiz hava, yalnızlık ve düşünmek için geniş bir alan arıyordu. Odunlar testereyle doğranmıştı, bunları yarmak kalıyordu.

Potapof yaralı bacağından ötürü ağır ağır, Khorobrof'un biraz gerisinden yürüyordu. Berlin'in alınması sırasında, tank üzerinden saldırıya geçerken verdikleri Kızılordu kaputu sırtındaydı (Subaydı ama savaş esirlerinin rütbesi tanınmıyordu).

Yüzünü yıkamıştı ya, uykudan yeni yeni sıyrılıyordu Khorobrof. Ama her zaman hareket halindeki kafası yeniden işlemeye koyulmuştu bile. Ağzından fırlayan sözler karanlıkta bir çember çiziyor ve geri dönüp kendisini parçalıyordu sanki.

— Kaç zaman önce, Ford fabrikalarındaki seri montaj yönteminin işçiyi makineleştirdiğini, bunun kapitalist sömürünün en insanlık dışı belirtisi olduğunu okumuştuk. Aradan on beş yıl geçti ve şimdi aynı yöntem alkışlanıyor, en iyi üretim yolu budur deniyor, hem de en yenisi. Ad bile takmışlar: «Hareket halinde imalât». Ar-

tık bütün Rusya'ya yeni bir ad takmak kalıyor... Stalin aynı şeyi tanrı tanımazlığa da uygulayabilir.

Potapof sabahları hep üzgün olurdu. Yıkılan hayatını, yalnız büyüyen oğlunu, tek başına sönüp giden karısını ancak sabahları düşünebilirdi. Daha sonra iş iyice bindirir, düşünecek vakit bile bulamazdı.

Potapof, Khorobrof'un sözlerinde bir takım hatalar işlemelerine yol açabilecek bir hoşnutsuzluk seziyordu. Yaralı bacağını garip şekilde ileri atıp ses çıkarmadan yürüyor, daha derin ve düzenli soluk almaya çalışıyordu.

Avluda dönmeye devam ettiler.

Tek başlarına, ya da ikili, üçlü gruplar halinde yürüyen diğerleri de onlara katıldı. Çeşitli nedenlerle konuşmaya yanaşmıyor, boşu boşuna yanyana gelmiyor, birbirlerinin peşinden koşmuyorlardı.

Gün doğuyordu. Kar bulutlarıyla kaplı gökyüzü ağarmakta gecikmişti. Lâmbalardan karın üzerine sarı daireler düşüyordu hâlâ.

Ayak altında gıcırdamayan, gömülen, yeni yağmış taze karın serinliği havadaydı.

Uzun boylu ve dimdik Kondraşef, başında fötr şapkası (kampta hiç yaşamamıştı), yatak arkadaşı ufak tefek kasketli Gerasimoviç'le yürüyordu. Gerasimoviç, Kondraşef'in omuzuna bile varamazdı.

Önceki günkü ziyaretin tükettiği Gerasimoviç, yatalaklar gibi, bütün günü ranzasında geçirmişti. Karısının veda çığlığı onu yıkmıştı. Sabah iyice sarınarak, titreye titreye dışarı çıkmaya kendini zorlamış, çıkar çıkmaz da cezaevinin içine dönmek ihtiyacını duymuştu. O sıra Kondraşef - İvanof'a raslamış, onunla birlikte avluda bir tur atmış ve gezinti boyunca dertlerini bir an bile düşünmemişti.

— Nasıl, Pavel Dimitriyeviç Korin'i tanımıyor musun?

Sanki bütün okullular bu adamı tanırmış gibi, şaşkındı Kondraşef.

— Ben görmedim ama akıllara durgunluk veren bir resim yapmış. Adı da **Rusya'nın yok oluşu**. Bazıları resmin altı metre ,bázıları da on iki metre boyunda olduğunu söylüyorlar. Bu resimde...

Ortalık ağarmaya başlamıştı.

Gardiyan, gezintinin sona erdiğini bağırarak söyleyip avluyu geçti.

Yeraltı geçidinde serinleyen tutuklular istemiyerek, somurtuk, sakallı, bitkin ve solgun Rubin'e tosladılar. Sologdin'le tartışmasından sonra odun kesecekler arasına alınmaması gerekirdi ama Rubin, yalnız odun kesmesi gereken süre boyunca uykuya devam etmişti. İlâcın sağladığı kısa uykudan sonra uyuşmuştu. Üstelik oksijensizlik çektiğini hissediyordu. Dilediği kadar temiz havayı içine çeken insanlar bunun ne olduğunu bilmezler. Avluya koşup derin bir soluk almak ve yüzünü bir avuç karla ovalamak istiyordu Rubin.

Ama merdivenin başındaki gardiyan dışarı çıkmasına engel oldu.

Rubin beton kuyunun dibinde, merdivenin başında, biraz karın sızdığı yerde durdu, daha serin olan havayı içine çekti. Derin soluk alarak kollarını üç kere havada çevirdi, sonra yerden aldığı bir parça karı yüzüne sürdü ve geri döndü.

Dış kapıyla nöbetçi kulübesi arasında otomobillerin geçeceği yolu açtıktan sonra Spiridon da geri döndü. Cezaevi yönetmenliğinin bulunduğu binada iki teğmen emirleri birbirlerine okuyorlardı: Dört köşe, küçücük bıyıklıyla yeni nöbetçi subay Jvakun'du bunlar. Binbaşı Mişkin'in bıraktığı yazılı emirleri inceliyorlardı.

Teğmen Jvakun, kötü ve duygularını dışarı vurmayan yüzüyle kaba bir adamdı, savaş sırasında çavuş rütbesiyle «tümen askerî mahkemesine bağlı olarak çalışan cellât»lık yapmış ve bütün görev süresini bu işte geçirmişti. Özel cezaevindeki durumundan çok memnundu, okuma yazma işini pek kıvıramadığından yanlış yapmamak için Mişkin'in emirlerini tekrar tekrar okudu.

Dokuza on kala teğmenler tutukluların sayımını yapmak üzere çeşitli oda ve koğuşları dolaştılar, aldıkları emri tutuklulara naklettiler:

«Üç gün içinde bütün tutuklular binbaşı Mişkin'e, adlarını, soyadlarını, aile bağlarını, iş ve ev adreslerini sırayla yazarak bütün yakın akrabalarının bir listesini verecekler. Yakın akraba kavramı içine ana, baba, kanunî eş, yine kanunî bir evlilikten doğan ve nüfus kütüğüne kayıtlı kız veya erkek çocuklar girmektedir. Bütün geri kalanlar —kız ya da erkek kardeş, teyze, hala, yeğen, torun, dede ve nineler— yakın akraba sayılmamaktadırlar.

«1 Ocaktan başlıyarak tutuklularla mektuplaşmak ve

onların ziyaretine gelmek ancak yakın akrabalara tanınan bir hak olacaktır. Yine 1 Ocktan başlıyarak, her ay yazılan mektupların boyu belli bir sınırı aşmıyacaktır, bu sınır ikiye katlanmış bir defter yaprağıdır.

Öylesine katı ve amansız bir emirdi ki bu, insan aklı okunanları bir türlü kavrıyamıyordu. Bu nedenle teğmen Jvakun'un sözleri umutsuzluk ya da başkaldırmayla değil alaylı sözlerle karşılandı:

— İyi yıllar!

— Mutluluk dileklerimizle!

— Yuuuh! Yuuuh!

— Yakınlarımızı ele vermemizi, üstelik bir de liste hazırlamamızı istiyorlar bizden!

— Kendileri arasalar bulamazlar mı sanki

— El yazımızın boyunun ölçüsünü de verselerdi bari!

Tutukluları sayarken Jvakun, kimin ne dediğini hatırlamaya çalışıyordu; sonradan bunu binbaşıya bildirecekti.

Hem tutukluar, kendilerine kötü bir oyun oynansa da oynanmasa da hallerinden hiç memnun olmazlardı.

Serseme dönen zek'ler işlerine gittiler.

Uzun süredir içerde olanlar bile bu yeni talimatın insafsızlığı karşısında ezilmişlerdi. Hem iki taraflı bir insafsızlıktı bu. Bir yandan, yakınlarla kurulan zayıf bağların ancak onları ele vermek pahasına devam edebileceği anlaşılıyordu. Dışardakilerin bir çoğu demir parmaklıklar ardında yakınları olduğunu saklıyor, ancak bu yolda işleriyle oturdukları yerin ellerinden gitmesini önleyebiliyorlardı. Öte yandan, resmi evlilik dışı bağların ve çocukların, bunlarla birlikte aynı koşullar altında dünyaya gelmiş kız ve erkek kardeşlerle yeğenlerin de silineceği anlaşılıyordu. Oysa savaştan ve bombardımanlardan, şehirlerin boşaltılmasıyla açlıktan sonra zek'lerin pek çoğunun bunlardan başka akrabası kalmamıştı. Kimse de tutuklanacağını, suçunu itiraf edeceğini, günah çıkarıp hayatının hesabını vermek zorunda kalacağını kestiremediğinden, pek çok namuslu kız ellerinde **Zags** (evlendirme bürosunun) damgası taşımayan pasaportlarıyla geziyorlardı. Demek bu gayrimeşru eşler birer yabancı olacaklardı.

Çalışmaktan hiç yüksünmeyen, iş görmeye en hevesli zek'ler bile avutulmaz haldeydiler. Kampana çaldığında ağır ağır, kollarını sallıyarak çıktılar, koridorlarda top-

landılar, sigara içip konuştular. Masalarının başına çöktüklerinde birden canlandılar, yeniden konuştular. Kafalarını kurcalayan sorun şuydu: Akrabalarla ilgili bilgiler nasıl olmuştu da bugüne kadar şaraşkanın ana sicil defterine geçmemişti? Böyle şey olabilir miydi? Yeni gelenlerle saf tutuklular böyle bir şeyin olabileceğine inanıyorlardı. Ama yıllanmış, tecrübeli zek'ler kesinlikle kafa sallıyorardı: Anattıklarına göre üzerlerine zek'lerin yakınlarını kaydettikleri kartlar birbirine girmişti, siyah deri kaplı kapıların ardında bır iş yapıldığı yoktu. Fişler, sorgu kâğıtları o kadar çoktu ki işin içinden çıkamaz olmuşlardı; ziyaret ve paket defterleri günü gününe tutulmamıştı. Bu yüzden Klimentiyef'le Mişkin'in bu kararı, tutuklu yakınlarına ölçülüp biçilip yöneltilmiş ölümcül bir darbeydi.

İşte zek'ler yeni emri böyle yorumluyor ve çalışmak istemiyorlardı.

Ama bir rastlantı sonucu, aynı sabah yılın son haftasının başına raslıyordu. Bu hafta içinde Enstitü yöneticilerince yapılan tasarı gereği, 1949 plânıyla aralık ayı plânının bitirilmesi için esaslı çalışmak, bu arada 1950 yılı plânını yapıp kabul etmek, ayrıca 1950 nin ilk üç ay plânıyla yine aynı yılın ocak ayının ilk on gününün plânlarını hazırlamak gerekiyordu. Kırtasiye ile ilgili her şey cezaevi yönetimi tarafından sağlanıyordu. İşle ilgili her şeyin üstesinden tutuklular gelmek zorundaydı. Bu nedenle, özelikle o gün çok çalışmak gerekiyordu.

Enstitü yönetimi cezaevi yönetmenliğince alınan ve o sabah açıklanan ağır kararı bilmiyordu bile; bu tedbir cezaevinin yıllık plânı gereğince kararlaştırmıştı.

Kimse ülkenin Adalet Bakanlığını iyi niyet sahibi olmamakla suçlayamazdı. Üstelik bakanlığın kişiliği de vardı. Sağ elinin ne yaptığından sol elinin haberi olmamalıydı.

Yüzünde geceki kuşkulardan iz kalmayan binbaşı Roitman, plân konusunda direktif vermek üzere akustik lâboratuvarında çalışan bütün zek'lerle memurları bir araya toplamıştı. Roitman, yüzünün anlamına dikkat etmekten zencilerinki gibi öne uzayan dudaklarını şişirme alışkanlığını edinmişti. İşe yaramayan bir kayış üniforma gömleğini çapraz kesiyor ve Roitman'a hiç yakışmıyordu. Astlarını güçlendirmek için güçlü görünmeye çalışı-

yordu ama Enstitü çatısı altında başarısızlığın soluğu duyulmaya başlamıştı bile; vokodör'ü götürdüklerinden lâboratuvarın ortası bomboştu. Akustik lâboratuvarının ası, çalışanların incisi Priyançikof ortada yoktu; Smolosidof'la üçüncü kata kapanan Rubin de ortalıkta görünmüyordu. Roitman lâboratuvardaki işini bitirip yukarı çıkmak için sabırsızlanmaktaydı.

Memurlardan Simoşka yoktu, yemekten sonra başka bir memurun nöbetini devralacaktı.

«Eh, böyle olsun bakalım,» diye düşündü Nerjin; Simoşka'nın lâboratuvarda bulunmaması hiç olmazsa kısa bir süre için onu rahatlatıyordu. İşaret ve kâğıt parçaları aracılığıyla bilgi vermek zorunda kalmıyacaktı.

Roitman'ın çevresini alan çemberde Nerjin, koltuğunun yumuşacık arkalığına yaslandı, ayaklarını bir iskemlenin kenarına yerleştirdi. Zamanının çoğunu pencereden bakmakla geçirdi.

Dışarıda soğuk bir batı rüzgârı esmeye başlamıştı, kurşuni gökyüzü bulutlarla kaplıydı. Gece yağan kar erimeye başlamıştı.

Nerjin yeterince uyuyamamıştı, gevşek hissediyordu kendini. Soluk gün ışığında çizgileri iyice belirgindi, dudaklarının kenarı aşağı sarkmıştı. Kımıldanacak, yaşayacak gücü bulamıyan tutuklulara özgü pazartesi sabahı duygusunun etkisindeydi. Gözleri kısılmış, rasgele ama bakışlarını ayıramadan cezaevini çevreleyen kara duvarlarla dimdik nöbetçisiyle tam penceresinin karşısındaki kuleye bakıyordu.

Yılda bir ziyaret ne işe yarardı?

Üstelik ziyaret sırasını dün savmıştı. Dün, en önemli şeyleri söylediğini sanıyordu. Oysa bugün, daha neler neler unuttuğunu hatırlamaya başlamıştı bile.

Karısıyla bir daha ne zaman konuşabilecekti? Ona ne zaman yazabilecekti? Çalıştığı yerle bir bağlantı kurabilir miydi? Dünden beri bütün bunlar Nerjin'e imkânsız geliyordu.

Nerede çalıştığını söylememek için mektuplaşmaktan vazgeçmeleri gerektiğini karısına anlatabilir miydi? Zarfın üzerindeki adres karısını ele vermeye yeterdi. Hiç mektup yazmasa olmaz mıydı? O zaman ne düşünürdü acaba karısı? Daha dün gülümsüyordum, bugünden tezi yok bir daha ağzımı açmamak üzere susacağım!

Bir mengeneye kısılmışlık duygusu boynunu sıktı, soluğunu kesti. Şiirsel bir görüntü değildi bu, çeneleri insanın boynunu koparmak için yapılmış, sivri dişleriyle bir çilingir mengenesiydi sanki.

Çözüm yolu bulmanın imkânı yoktu. Bulunanlar da bir işe yaramıyacaktı.

Roitman, tatlı miyop gözleriyle gözlük camlarının ardından terbiyeli terbiyeli onlara bakıyor, bezginlik ve yalvarma izleri taşıyan bir patronunkinden çok farklı sesiyle plândan, plândan ve hep plândan söz ediyordu.

Yine de tohumu çorak bir toprağa ekmekteydi...

70. AVLUDAKİ VARİL

Pazartesi sabahı resim bürosunda da toplantı vardı. Bir araya gelen zek'lerle memurlar masaların başına oturmuşlardı. Odaları üst kattaydı, pencereleri güneye bakıyordu ama sabahın alacakaranlığında pek ışık aldıkları yoktu; sağda, solda, resim tahtalarının tepesinde lâmbalar yanıyordu.

Büro şefi teğmen, iskemlesinin yanında dikiliyordu. Plânın gereklerini yerine getirmekten, yeni plânlardan, sosyalist görevin yeni işlerin üstesinden gelmeyi gerektirdiğinden söz ediyordu. Pek inandığı da yoktu ama, gelecek yılın sonunda ses izlerini yakalıyacak araca tek bir çözüm yolu bulunacağını söylüyor, emrinde çalışan ressamlara kaçamak yollar gösteriyordu.

Son sırada oturan Sologdin tavana bakmaktaydı. Aydınlık bakışı, taze ve pırıl pırıl yüzüyle toplantıdan yararlanarak dinleniyordu sanki; kafasını bir şeylerin kurcaladığı, düşünceli olduğu kimsenin aklına gelmezdi.

Sologdin'in görünüşü yanıltıcıydı: Durup dinlenmeden düşünüyordu. Bir kaç saati, belki birkaç dakikası kalmıştı. Bütün yaşantısının sorununu yanlışsız çözmesi gerekiyordu. Sabah odun kestiği sürece bir tek odunun, bir tek balta vuruşunun farkına varmamıştı. Düşünüyordu hep. Dönen aynaların sayısız kenarlarıyla ışığı yakalayıp yansıttıkları optik araçlar gibi, Sologdin'in kafasında da, bu süre boyunca ne çatışan ne de birbirine paralelliği olmayan düşünce ışınları dolanıp duruyor, parıldıyorlardı hep.

Sabah açıklanan yeni emri alaycı bir gülümsemeyle dinlemişti. Böyle bir tedbiri uzun süreden beri beklemekteydi. Mektupları kesmiş, herkesten önce hazırlamıştı buna kendini. Yeni emir yargısını doğrulamaktaydı: Cezaevi yöneticilerinin tutumu gitgide katılaşacak, özgürlüğe kavuşmaya giden ve «cezanın sonu» diye adlandırılan kanunî yol kapanakacaktı.

En üzüldüğü, canını en çok sıkan da önceki akşam yaptıkları tartışmanın aldığı şekildi. Rubin, sanki Sologdin'in hayatıyla ilgili her şey için bir yargıya varma hak-

kına sahipti. Lev Rubin'in adını dostlar listesinden silebilirdi; onu unutabilirdi de. Ama ustaca sıyrıldığı meydan okumayı unutamıyordu. Unutamadıkça da ülser gibi içini kemirecekti.

Toplantı sona erdi, herkes yerine döndü.

Larissa'nın masasında kimse yoktu. Pazar günü çalıştığı için o gün izinliydi.

Böylesi daha iyi! Dün elde edilen kadın bugün can sıkıcı olabilir.

Sologdin yerinden kalktı, resim tahtasının üzerindeki kirli kâğıdı çıkardı ve vokodörün yüreği göründü.

Arkasına yaslanan Sologdin uzun süre resmine baktı. Yarattığı şeyi inceleyip daldıkça rahata kavuşuyordu. İçindeki aynaların dönüşü gitgide yavaşlamaktaydı. Işınlar uyuşmaya, birbirlerine paralel gelmeye başladılar.

Yönetmelik gereğince, kadın ressamlardan biri, her hafta başı olduğu gibi masaları dolaşıp eski resim kâğıtlarını topluyordu. Bunları yırtmak ya da çöp sepetine atmak sözkonusu değildi; sayılıyor, sayıları bir deftere geçiriliyor, sonra avluda yakılıyordu. Sologdin kalın bir kalem kaptı, resmin üstüne birkaç çizgi karaladı.

Sonra kâğıdı gevşetti, resim tahtasından çıkardı, kirli resim kâğıdını üstüne, bir başkasını da altına koydu ve hepsini yuvarlayıp kadına uzattı.

— Üç kâğıt verir misiniz lütfen?

Yerine oturdu, kendine hava vermek için bir formül kitabı açtı önüne ve kâğıtlarını ne yapacaklarını merakla bekledi.

Kimse kadının yanına yaklaşmadı.

Şişkin'le Mişkin işleri eni konu gevşek tutuyorlardı artık: Güvenliydiler. Resim bürosunda yapılan her şeyi incelemek için, resim bürosunu denetlemekle görevli bir güvenlik bürosunu neden kurmamışlardı acaba?

Gözlemini anlatacak kimse bulamıyan Sologdin kendi kendine güldü. Bütün sayılı kâğıtları koca tomarlar halinde toplayan kadın ressam, sigara tiryakilerinden bir kutu kibrit istedi, işe yaramıyan kâğıtları toplayan diğer kadınla birlikte dışarı çıktı.

Sologdin, saniyeleri sayarak düzenli çizgiler çizdi önündeki kâğıda: Merdivenleri iniyorlar... mantolarını giydiler... avluya çıkmak üzere...

Resim tahtasını iyice dikip içeridekilerin dışarıya, isle kaplı saç varilin bulunduğu ve kapıcı Spiridon'un daha

o sabah karlar arasında dar bir geçit açtığı yere baktığını göremiyecekleri şekilde gizlendi. Üstelik, hafifçe eriyen kar iyice oturmuştu. Çizmeli kadınlar güçlük çekmeden varilin yanına vardılar.

Ama ilk kâğıdı yakmaları için epey zaman geçmesi gerekti. Biribiri ardından bir kaç kibrit çaktılar, sonra bir kaçını yanyana yakmaya çalıştılar; ya rüzgâr hepsini söndürdü, ya kibritler kırıldı, ya da alev alan kükürt üstlerine sıçradı. Bütün güçleriyle elbiselerinin yanmaması için üstlerini başlarını temizlediler. Artık kutuda kibrit kalmamıştı, herhalde geri dönüp yeni bir kutu daha istiyeceklerdi.

Zaman geçiyordu, Sologdin her an Yakonof tarafından çağrılabilirdi.

Ama kadınlar bağırarak bir şeyler söylediler, ellerini kolarını salladılar. Spiridon, kafasında koca kulaklarıyla kürk başlığı, elinde süpürgesi yaklaştı. Bozulmaması için başlığını çıkardı, tam yanına, karın üstüne koydu. Varilin üstüne eğilerek iki kolunu içine daldırdı. Uzun bir süre öyle kaldı... sonra doğruldu, elindeki kâğıt kıpkırmızıydı, ateş almıştı. Spiridon kâğıdı varilin içine attı ve kâğıtlar bir anda küle dönüşüverdiler.

Tam o sıra biri, resim odasının ucundan Sologdin'e seslendi.

Yarbay kendisini çağırıyordu.

Sesleri süzmekle görevli lâboratuvarın istediği iki plân gelmemişti, yakınıyorlardı.

Yarbay kaba adam değildi, kaşlarını çatmakla yetindi:

— Canım Dimitri Aleksandroviç, bu işin neresi karışık? Perşembe günü bildirmişlerdi ne istediklerini. Sologdin dikildi.

— Özür dilerim, bitirmek üzereydim. Bir saat sonra hazır olur.

Daha işe başlamamıştı bile... ama bu işin bir saatten fazla sürmediğini de söyleyemezdi ya.

71. EN SEVDİĞİ İŞ

Mavrino merkezinin güvenlik ve karşı-casusluk bölümü, cezaevini «korumakla görevli» binbaşı Mişkin ve üretimi «korumakla görevli» binbaşı Şişkin tarafından yönetiliyordu. Değişik bölümlerle ilgili, değişik muhasebelerden para aldıkları için birbirleriyle çekiştikleri yoktu. Üstelik, bir çeşit uyuşukluk işbirliği yapmalarını da engellemekteydi: İkisinin de çalışma odası başka binada ve değişik bir kattaydı; karşı-casusluk ve güvenlik konuları telefonda konuşulmazdı. Rütbeleri aynı olduğundan birbirlerini ziyaret etmeyi de zül sayarlardı. Biri gececilerle çalışıyordu, öbürü gündüzcülerle. Aylarca raslaşmadıkları olurdu. Oysa ikisi de raporlarında ve üç aylık plânlarında Mavrino merkezindeki güvenlik ve karşı casusluk çalışmalarının yakın işbirliği gerektirdiğini yazarlardı.

Bir keresinde **Pravda** gazetesini okurken «En Sevdiği İş» başlıklı bir yazı Şişkin'in dikkatini çekti. Başkalarına bir şeyler anlatmaktan çok hoşlanan ve başka iş yapmayı düşünmeyen bir propagandacının hikâyesiydi bu. Adam işçilere üretim artışının önemini, askerlere hayatlarını feda etmenin gerekliliğini, seçmenlere de aynı listedeki partisiz ve partili adayları olduğu gibi sandığa atmalarını salık veriyordu. Başlık hoşuna gitti. Kendi yolunu seçerken yanılmadığı sonucuna vardı. Başka hiç bir mesleğe girmek aklına gelmemişti. Yaptığı işi seviyor, işi de onu seviyordu.

Yıllar önce Şişkin GPU okulunun derslerini izlemiş, ardından da soruşturmacı öğrenimi görmüştü. Ama soruşturmacı olarak pek az çalışmıştı, bu işi kendi mesleği sayamazdı. GPU'nun ulaştırma bölümünde güvenlik subaylığı yapmıştı. Savaş sırasında bir askerî sansür bölümünün şefliğine getirilmiş, sonra da yurda dönenlerin durumuyla ilgilenen bir komisyonda görev almıştı. Aradan zaman geçmiş, bir toplama ve denetleme kampına atanmıştı. Özel eğitimci olarak Kuban'da yaşıyan Yunanlıların Kazakistan'a sürülmeleri tekniğini öğretmiş, sonunda da Mavrino araştırma merkezine güvenlik subayı olmuştu.

Şişkin'in işi pek çok yönden faydalıydı. Bir kere, iç savaş bittikten sonra tehlikesi kalmamıştı. Karşısındakilere oranla büyük bir üstünlük vardı elinde: Silâhsız, şaş-

kın ve çoğu kere yeni uyanmış adamlara karşı silâhlı adamlarla çalışıyorlardı.

İyi para alıyor; mesleği pek az kişinin girebildiği en iyi dağıtım merkezlerinden alış - veriş yapmasını, tutuklananların atıldığı en iyi evlerde oturmasını, askerlerinkinden yüksek maaşla emekliye ayrılmasını, birinci sınıf hastahanelerde bakım görmesini sağlıyordu. Yorucu değildi: Rakamlarla belirtilen bir takım üretim hedeflerine varmak zorunluluğu yoktu.

Bazı dostları Şişkin'e, 1937 ve 1945 yıllarında soruşturmacıların işlerinin başlarından aştığını söylemişlerdi ama, Şişkin böyle bir durumla karşılaşmamıştı hiç; pek inanmıyordu da. İşler yolunda gittiği sürece bu meslek, adamın çalışma odasında aylarca uyuklamasını sağlıyordu. Ölçülülük işin bütününü belirlemekteydi. Karnı iyice doyan kişinin rahatlığına gerekli bilgileri çıkarabilmek için tutuklunun ruhuna yapılan baskının ağırlığı ekleniyordu. Kalem ağır ağır yontuluyor; kâğıt, mürekkepli kalem seçiliyor, durumun gerektirdiği verilerle bir takım «usul» saçmalıkları sabırla yazılıyordu. İşin bu ölçülü ağırlığı sinirler için çok iyiydi, çalışanın da hayatını uzatmayı sağlıyordu.

Mesleğinde geçerli çalışma şekli de Şişkin'in çok hoşuna gitmekteydi. Yapılan şey not tutmak, arşiv düzenlemek ve her şeyi içine alan «mutlak» bir arşivciliğe varmaktı. Hiç bir sorgu, bilinen konuşmalar gibi sonuçlanmazdı; sonunda ille de birini ele vermek, bir açıklamanın altına imza atmak, ya da yalancı tanıklık yapmamak, sırları açığa vurmamak, bölgeden ayrılmamak, bilgi toplayıp bunları düzenli olarak vermek yükümlülüğünü kabullenmek gerekirdi. Bu meslek özellikle dikkat, sabır ve Şişkin'in kişiliğinin belirgin özelliği olan açıklık gerektiriyordu. Bir takım kâğıtları çöpe atmaz, dosyalara yerleştirir, aralarından hangisi gerekirse kolayca bulunurdu. Şişkin subaydı, kâğıtların dosyalanması işiyle uğraşmazdı. Bu işi uzun boylu, zayıf, güvenlik kuruluşlarından özel diplomalı, M.G.B. sekreterliğinden gönderilmiş, işini pek de iyi bilmeyen bir kız yapardı.

Başkalarına hükmetmesini, kudretinin bilincine varmasını sağladığı; çevresini bir esrar perdesiyle örttüğü için güvenlik ve karşı-casusluk işi özellikle hoşuna gidiyordu Şişkin'in.

Güvenlik ve karşı-casuslukta çalışmayan iş arkadaş-

larının gösterdikleri saygı ve çekingenlik gururunu okşuyordu. İstihkâm albayı Yakonof da dahil, hepsi, ister istemez çalışmalarıyla ilgili bir raporu kendisine vermek zorundaydılar. Oysa Şişkin hiç birine hesap vermezdi. Halıyla kaplı geniş merdiveni çıktığında —suratı asık, kır saçları kısa kesilmiş, koltuğunun altında kalın bir evrak çantası— M.G.B.'nin kadın teğmenleri utana sıkıla yol verir, Şişkin'i selâmlamakta yarışırlardı. Böyle zamanlarda Şişkin değerinin bilincine varır, önemli biri olmakla gururlanırdı.

Şimdiye kadar kimse yapmamıştı ama biri Şişkin'e nefret uyandırdığını, insanlara işkence ettiğini söylese kendini hakarete uğramış sayardı. Onun gözünde işkence bir amaç değildi; özel bir zevk vermiyordu binbaşıya. Tiyatroda ve sinemada görmüştü, işkence etmekten zevk alan kişiler vardı tabii; bunlar sadist insanlardı; işkenceyi delice seven, insanlıkla ilgisi bulunmayan yaratıklar.. Beyaz muhafızlar ve faşistler... zararlı işler yapmaması için çalışıyor ve görevini yapıyordu.

Memurların ve zek'lerin inip çıktığı şaraşkanın ana merdiveninde, içinde yüz elli ruble olan bir paket bulunmuştu bir keresinde. Paketi bulan iki teknisyen teğmen bunu ne gizleyebiliyor, ne de sahibini anlıyabiliyorlardı. Sonunda paketi Şişkin'e verdiler.

Tutukluların da inip çıktığı bir merdivende, para taşımaları kesinlikle yasaklanan kişilerin ayakları dibinde para bulunması olağanüstü bir olaydı, bir devlet sırrıydı!

Yine de Şişkin bu işi mesele yapmadı, merdivenin duvarına bir afiş asmakla yetindi:

Merdivende yüz elli ruble düşüren kişi istediği zaman binbaşı Şişkin'e başvurup istiyebilir.

Basit bir para değildi bu! Ama Şişkin'e genellikle öyle böyle değer veriliyor, kendisinden öyle korkuluyordu ki günler, haftalar geçti ve parayı almaya gelen çıkmadı. Afişin mürekkebi soldu, kâğıt tozla kaplandı, bir ucu yırtıldı, sonunda biri mavi bir kalemle şunları yazdı:

At cebine be ayı oğlu ayı

Nöbetçi subay afişi söküp binbaşıya götürdü. Şişkin uzun süre lâboratuvarları gezdi ve mavi kalemin yazısını oradiklerin yazılarıyla karşılaştırdı. Astığı afişin üstüne yazılan sözlerin kabalığı ve haksızlığı onu çok kızdırmıştı. Başkasının parasını cebine atmaya niyeti yoktu. Paranın

sahibinin gelmesini sırf yapıcı bir iş görmek, bütün güvenlik toplantılarında onu iyice işlemek yönünden yeğ tutardı. Ama parayı da muhakkak geri verirdi.

Parayı çöpe atmaya hiç niyeti yoktu. Aradan iki ay geçtikten sonra, haftada bir gelip kâğıtları yerleştiren, zayıf, uzun boylu kıza armağan etti.

O güne kadar Şişkin, örnek bir aile babası hayatı sürmüştü Şimdi şeytan otuz sekiz yaşlarında, kalın bacaklı, kendine bakmayan bu kıza garip duygular beslemesine sebep oluyordu. Omuzuna bile gelmiyordu Şişkin'in ama içinde bir takım yeni kıpırtılar uyandırıyordu. Geleceği günü bekleyemez olmuştur, derken her türlü tedbiri unuttu; çalışma odasının boyandığı bir gün, kendisine geçici olarak verilen yerde suçüstü yakalanıverdi. İki tutuklu —bir dülgerle bir sıvacı— yalnız seslerini duymakla kalmadılar, bir delikten onları gözetlediler de. Haber çabucak yayıldı. Zek'ler, manevi çobanları hakkında dedikoduyu koyultuverdiler; karısına mektup yazacaklardı ama adresini bilmiyorlardı. Bu yüzden de Enstitü yöneticilerini uyarmakla yetindiler.

Yine de güvenlik subayını devirmeyi başaramadılar. General Oskolupof, sekreteriyle arasındaki ilişkiden —bu, sekreterin de ahlâk kurallarını hedef alırdı— ya da iş saatlerinde ilişkisini sürdürdüğü gerekçesinden —Şişkin'in iş saatleri belirli değildi— hareket etmedi, olayı tutukluların öğrenmesine kızıp Şişkin'i bir güzel kalayladı.

26 Aralık Pazar günü kendine dinlenme veren Şişkin, saat dokuzu biraz geçe işine geldi. Ama öğle yemeğinden sonra da gelse ondan kimse hesap soramazdı.

İkinci katta ve Yakonof'un odasının karşısında, penceresiz, hiç aydınlatılmayan, ucunda iki kapı bulunan bir koridor vardı: Bu kapılardan biri Şişkin'in çalışma odasının kapısıydı, öbürü Parti komitesi toplantı salonunun kapısı. İkisi de siyah deri kaplıydı, ikisinin de üzerinde ne isim vardı, ne de herhangi bir işaret. Karanlık bir koridorun dibinde birbirine yakın bu iki kapı Şişkin'in de işine geliyordu; dışardan, koridora girenin hangisine yöneldiği kesinlikle anlaşılamazdı.

O gün Şişkin, çalışma odasının yakınında, zayıf, kılıksız, parlak ve renkli camlı gözlük takan Parti komitesi sekreteri Stepanof'a rasladı. El sıkıştılar. Stepanof alçak sesle:

— Şişkin yoldaş —ne küçük isim kullanırdı, ne tak-

ma ad—, dedi. Gelin de bir bilârdo çevirelim.

Parti komitesi salonunda bir bilârdo masası vardı. Şişkin orada ara sıra bilârdo oynardı ama o gün önemli bir takım işler birikmişti. Başını salladı.

Stepanof iç çekip tek başına oynamaya gitti.

Çalışma odasına girer girmez evrak çantasını özenle masasının üstüne koydu. Şişkin'in bütün dosyaları «gizli» ya da «çok gizli» ilşerle ilgiliydi. Bu dosyaları kasada saklar, bir yere götüremezdi ama evrak çantasını koltuğuna sıkıştırmadan dolaşsa kimseyi etkileyemezdi. Bu nedenle **Ogonyek, Krokodil, Vokrug** gibi bir takım dergileri okumak için evine götürüyordu. İstese birkaç kopek karşılığı bunlara abone de olabilirdi ya...

Pencereye doğru yürüdü, bir süre durdu, sonra kapıya döndü. Bir takım fikirler kendisini çalışma odasında, kasanın içinde, dosyalarda, kanapenin ardında gizlenmiş bekliyor, yerlerinden fırlayıp çevresine toplanarak dikkatini çekmek için sesleniyorlardı herhalde.

Yapacak çok iş vardı.

Kır düşmüş kısa saçlarında gezdirdi elini.

Aylardan beri hazırladığı, Yakonof'un kısa süre önce onayladığı ve yönetmenliğini de benimsediği, lâboratuvarlarda çalışanlara bildirilen ama henüz uygulama alanına konmayan önemli bir tasarısı vardı. Gizli defterlerle ilgili yepyeni bir sistem. Mavrino Enstitüsünün durumunu dikkatle incelerken binbaşı Şişkin burada gerçek güvenliğin mevcut olmadığını keşfetmişti. Bu keşfilye de öğünüyordu. Yanmaz, adam boyunda çelik kasalar vardı her odada: Sayıları elliyi bulan bu kasaları, Almanya'da yağma ettikleri bir müesseseden getirmişlerdi. Gizli, yarıgizli ya da gizli evrakla ilgili ekler, sabah, öğlen ve akşam paydoslarında sırf bu işle görevli bir nöbetçi güvenlik subayının denetimi altında kasalara yerleştiriliyordu. Ama bu evrak, bitmiş ya da uygulama alanındaki tasarılarla ilgiliydi: Ne büyük hata! İlk esir parıltıları, ilk fikirler, belli belirsiz varsayımlar —aslında gelecek yılın tasarılarını teşkil eden en umut verici unsurlar— çelik kasalarda değildi. Teknik bilgisi yeterli iyi bir casusun yapacağı iş, dikenli telleri kazasız belâsız geçip çöp sepetlerinden birinde, üzeri grafik ya da çizgilerle dolu bir kurutma kâğıdını cebe atmak, sonra da geri dönüp gitmek olurdu... Amerikan casusluk teşkilâtı böylece Rusların ne yaptığını hemen anlıyabilirdi. İşinin ehli Şişkin, bir

keresinde kapıcı Spiridon'a, avludaki bütün çöp sepetlerini boşalttırmıştı. Kar ve sigara külüyle kaplı iki kâğıt bulmuştu. Üzerlerine bir takım şekiler çizilmişti, açıkça görülüyordu çizgiler. Şişkin bu kalıntıları ucundan tutmaktan çekinmedi ve Yakonof'un masasının üstüne bıraktı. Yakonof söyleyecek söz bulamadı. Böylece Şişkin'in, herkesin adına verilen gizli bir defter tutmasını öngören tasarısını benimsedi. Hemen M.G.B. den gerekli defterler istendi. Numaralanmış iki yüz sayfası olan bu ciltli defterler damgalanabilirdi de. Tornacılarla kapıcı dışında herkese dağıtılmaları iyi olurdu. Yönetmelik defterin dışında bir yere yazı yazılmasını yasaklar, amaç gerçekleşirdi. Böylece müsvedde felâketinden kurtulmak mümkün olur, ayrıca bir başka fayda daha sağlanır, düşünceler üzerindeki denetim garanti edilirdi. Deftere her günün tarihini atmak gerektiğinden binbaşı Şişkin artık dilediği tutukluyu gözleyebilir, çarşamba günü iyi düşünüp düşünmediğini, cuma günü bir takım yeni şeylere kafa yorup yormadığını anlardı. Bu türden iki yüz elli defter, hiç durmadan tutukluların omuzu üstünden bakan iki yüz elli Şişkin demekti. Zek'ler her zaman kurnaz ve tembeldiler, mümkün olduğu kadar az çalışmaya bakarlardı hep. Kol işçisinin ne yaptığını görmek kolaydır. Ama bir mühendis ya da bilginin yaptığı kafa işini nasıl değerlendirmeli? İşte, Şişkin'in buluşu bu değerlendirmeyi sağlıyacaktı. Güvenlik ve karşı-casusluk bölümünde çalışan subaylara Stalin ödülü verilmemesine üzüldü birden.

O gün Şişkin, defterlerin herkese dağıtılıp dağıtılmadığını, nasıl kullanıldığını anlıyacaktı... Ayrıca bir başka önemli işi daha vardı: Yönetmenlikçe bir kaç gün sonra yola çıkarılacak tutukluların eksiksiz listesini yapmak ve yola çıkacakları tarihi kesinlikle öğrenmek.

Başarıyla başladığı ama zamanla pek ilerletemediği «kırık torna tezgâhı işi» de kafasını kurcalıyordu: On tutuklu 3 numaralı lâboratuvardan onarım atölyesine bir torna tezgâhı taşımış ve yolda tezgâhın ayağını çatlatmışlardı. Bir hafta süren soruşturma sonucu seksen sayfalık rapor hazırlamış, ama gerçek ortaya çıkmamıştı: Sözkonusu tutukluların hiç biri yeni değildi.

Doronin'in yuvarlak odada, özellikle Adamson tarafından okunduğunu bildirdiği Charles Dickens'in kitabıyla ilgili bir soruşturmaya girişmek de gerekliydi. Sorguya

çekmek üzere Adamson'u çağırtmak zaman kaybından başka bir işe yaramazdı, çünkü Adamson ikinci cezasını çekiyordu. Asıl yapılması gereken onunla aynı yerde çalışan memurlarla konuşmak; her şeyden haberi olduğunu gösterip onları ürkütmekti.

Ne de çok işi vardı canım Şişkin'in! Her şey bir yana, muhbirlerinin vereceği yeni bilgiler vardı daha. «Prens İgor'un Duruşması» biçiminde ortaya çıkan adalet güldürüsü konusunda sorguya girişmek zorunda kalacağını henüz bilmiyordu. Umutsuzlukla alnını ve şakaklarını ovaladı, bütün bu düşünceler kümesini dağıtmaya çalıştı.

Nereden başlıyacağını bilemediğinden «halka inmek» yani her zamanki buluşma saatinden önce acele söylemesi gereken bir haberi bulunduğunu göz işaretiyle belirtecek casuslarından birine raslamak umuduyla merdivenleri indi.

Daha nöbetçi subayın masasına varmamıştı ki, onun telefonda, iradesi dışında kurulan bir grubun sözünü ettiğini duydu.

Neydi sözkonusu edilen? Böyle habersiz iş görülür müydü? Pazar günü, Şişkin'in yokluğunda Enstitüde yeni bir grup kurulabilir miydi?

Nöbetçi subay ona durumu anlattı.

Şişkin'e ağır bir darbe oldu bu! Bakan yardımcısı generallerle Enstitüye gelmişti. Şişkin yerinde yoktu. Pişmanlık yüreğine çöreklendi. Bakan yardımcısına çok gizli bir işin peşinde olduğunu söyleyebilirdi. Kendisine haber vermemişler, görüşünü sormamışlardı bile: Böylesine büyük sorumluluklar taşıyan bir gruba Rubin gibi iğrenç, sahtekâr, durmadan hile yapan birini sokmak imkânsızdı. Rubin komünizmin zaferine inandığını bağıra çağıra söylüyor, ama casusluk yapmaktan kaçınıyordu. Üstelik sakalı da vardı herifin, pis köpek, Vasco de Gama! Başına gelecekleri görecekti yakında!

Aceleciliğinde bile ölçülü, yuvarlak kafalı Şişkin'imiz, çocuk pabuçları içindeki küçük ayaklarının minicik adımlarıyla 21 numaralı odaya yöneldi.

Rubin'in hakkından gelmenin başka bir yolu daha vardı ya. Kısa süre önce (yılda iki kere yaptığı gibi) durumunun yeniden gözden geçirilmesini dileyen bir dilekçe vermişti. Bu dilekçeyi övgü dolu bir raporla desteklemek, ya da —daha önce hep yaptığı gibi— kötü niyetli, canına okuyan bir yorumla boşa çıkarmak Şişkin'in elindeydi.

21 numaranın kapısı kalın tahtadan ve camsızdı. Binbaşı kapıyı itti. Kilitliydi. Vurdu, ayak sesi duymadı, birden kapının hafifçe aralandığını farketti. Aralıkta, alnında kapkara perçemiyle Smolosidof göründü. Şişkin'i tanıdı ama ne yerinden kıpırdadı, ne de kapıyı açtı.

— Merhaba, dedi Şişkin duraklıyarak.

Böyle karşılanmaya alışkın değildi. Smolosidof, güvenlik işleriyle görevli kişilerden biriydi. Kolları hafifçe arkasında, döğüşe hazırlanan boksörler gibi duruyordu. Bir şey söylediği de yoktu.

— Şey... dedi şaşkına dönen Şişkin, bırakın da gireyim içeri. Grubunuzla ilgili bilgileri edinmek zorundayım.

Smolosidof yarım adım geriledi, girişi hep kapıyordu. Şişkin'e işaret etti ve daracık aralıktan yan yana içeri süzülmesini sağladı. Sonra Şişkin, Smolosidof'un işaret parmağının gösterdiği yere baktı. Kapının arkasında bir kâğıt asılıydı:

21 numaralı odaya girebileceklerin listesidir

1 — M.G.B. Bakanlığı ayrdımcısı: Sebastiyanof;

2 — Kısım şefi: General Bulbaniyuk;

3 — Kısım şefi: General Oskolupof;

4 — Grup şefi: İstihkâm Binbaşısı Roitman;

5 — Teğmen Smolosidof;

6 — Tutuklu Rubin.

Adalet Bakanı Abakumof tarafından onaylanmıştır.

Omuzlarını saygıyla kaldıran Şişkin, dışarı kadar geri geri gitti.

— Ru... Rubin'i çağırmam gerekiyor... diyecek oldu.

Aynı alçak sesle fısıldadı Smolosidof:

— İmkânsız!

Ardından kapıyı kilitledi...

72. MAAŞLI SEKRETER

Mavrino'da çalışan memurların hayatında sendika, bir ara önemli rol oynamıştı. Sonra yüksek yerlerden birindeki yoldaş —öyle yüksek bir yerdeydi ki ona «yoldaş» demek bile imkânsızdı— sendika lâfını duydu. «Bu da nesi!» diye söylendi. «Yoldaşlar» demeyi aklına getirmemişti, çünkü astlarını şımartmamak gerektiğine inanıyordu.

— Mavrino bir askerî birliğe bağlı değil mi? Ne gibi bir sendikaları olabilir ordakilerin? Bana neyi hatırlatıyor biliyor musunuz?

O gün Mavrino'daki sendika ortadan kaldırılmıştı.

Ortadan kalkması da Mavrino'nun hayatını pek sarsmadı; ama daha önce de büyük etkisi görülen Parti mekanizmasının önemi iyice arttı. Parti'nin Mavrino'da da bir şubesinin kurluması gerekliliğine inanan Bölge Komitesi maaşlı bir sekreteri bu işle görevlendirdi. Sekreterin başka işi olmayacaktı. Personel bölümünde, atanacak sekreterle ilgili bir sürü soru kâğıdı inceleyen Parti komitesi bu göreve atanmasını istediği kişiyi bildirdi:

«Stepanof, Boris Sergeyeviç; 1900 yılında Bobrovsk eyaletinin Lupatçi köyünde doğdu. Toprak sahibi olmayan tarım işçisi bir ailenin çocuğudur; ihtilâlden sonra miliste görev aldı. Belirli bir mesleği yoktur, memurluk yapabilir; ilkokulda dört yıl okumuştur, daha sonra da iki yıl Parti okulunda eğitim görmüştür; 1921 yılından bu yana Parti üyesidir, 1923 yılından beri Parti'de çalışmaktadır. Parti çizgisini uygulamaktan çekinmez. Muhalefete katılmamıştır; ne orduda görev almıştır, ne de beyaz hükûmetlere bağlı kuruluşlarda. İşgal altındaki bölgelerde hiç yaşamamıştır; yabancı dil bilmez; Sovyetler Birliğine dahil cumhuriyetlerden hiç birinin dilini de bilmez; bir mermi patlaması sonucu şok geçirmiştir; «Kızıl Yıldız» nişanı ile «Almanyaya karşı verilen Kurtuluş savaşında kazanılan zafer» madalyası vardır.

Parti komitesinin kendisinin yeni bir göreve atanmasını istediği sıralar Stepanof, Volokolamsk eyaletinde tarım işçileri arasında propagandacılık yapıyordu. Kollek-

tif çiftliklerdeki rençberlerin bir an dinlenmelerinden, yemeğe oturmalarından, sigara molası vermelerinden faydalanıp onları hemen toplar, ya da akşamları yönetmenlik binasına çağırır hiç durmadan toprağı her yıl ekmenin ve iyi ürün almanın önemini belirtirdi. Verimin ekilen tohum miktarını aşması gerektiğini, ürünün ziyan edilmeden, yağmalanmadan toplanmasının şart olduğunu, mümkün olduğu kadar kısa sürede de ürünlerin Devlete verilmesinin büyük faydalar sağlayacağını anlatırdı. Yorulmak bilmeden gider traktör sürücülerini bularak ellerindeki araçlara iyi bakmanın, tutumlu çalışmanın faydalarını sıralar, avareliğin dayanılmaz bir şey olduğunun açıklanmasını yapardı. Onarımların iyi yapılmadığını, iş tulumu verilmediğini söyleyenleri kızgınlıkla horlardı.

O çağda Mavrino Parti teşkilâtının genel kurulu, bölge komitesinin desteklediği Stepanof'u büyük bir zevkle kabullenmiş, oy birliğiyle, yüzünü görmeden, maaşlı sekreterliğe seçmişti. Volokolamsk yöresine propagandacı olarak gönderilecek yeni biri seçildi; Yegoriyevsk bölgesindeki görevinden bir takım mallar kaybolduğu için alınan bir kooperatifçiydi bu. Mavrino'da Stepanof'a, güvenlik subayının yanında bir oda verildi. Parti işlerinin yürütülmesini hemen ele aldı.

Maaşlı olmayan, kendini bütün gün bu işe vermeyen eski sekreterin gördüğü işleri gözden geçirmekle başladı görevine.

Çok çalışkan, hiç dinlenmediği için pek cılız olan teğmen Klikaçef'ti eski sekreter. Şifrelerin çözümüyle ilgili lâboratuvarı yönetmek, lâboratuvarlarda çeşitli işlerle uğraşan grupların başında durmak, istatistik bölümüyle ilgilenmek, komsomol semineri düzenlemek işinin üstesinden geliyordu. «Gençler Grubu»nun ruhuydu (yani Roitman takımının), üstelik Parti sekreterliği görevini de yapıyordu. Ama yöneticiler Klikaçef'i fazla kılı kırk yaran biri sayıyor, emrinde çalışanlar onu, çok iş gördüren bir çeşit «iş cellâdı» gibi görüyorlardı. Yeni sekreterde, Mavrino Enstitüsünde Parti işlerinin ihmal edildiği izlenimi uyandı.

Gerçekten de yanılmadığını hemen anladı.

Stepanof'un Parti işlemlerini gözden geçirmesi bir hafta sürdü. Bir kere bile odasından çıkmadan, son kâğıda varıncaya dek her şeyi inceledi. Kişisel dosyasıyla fotoğrafından belleğine yerleştirdiği Parti üyelerini ancak

daha sonra, etiyle, kemiğiyle tanıyabildi. Klikaçef üzerinde yeni sekreterin ağır elini hissetti.

Birbiri ardından yetersizlikler ortaya çıkıyordu. Sorgu kâğıtlarının, kişisel dosyalardaki bilgilerin, her üyenin, her üye adayının özellikleri ayrıntılarıyla belirtilmedikten başka bütün işlemlerde genel bir hata seziliyordu: Bu işlemlerin yapılmasında çaba harcanmıştı ama yazılı hiç bir şey yoktu, dolayısıyla da yapılanların hepsi havada kalıyordu.

«Peki kim inanır buna? Gerekli tedbirlerin alındığına kim inanır?» diye düşündü Stepanof, parmaklarında sigarası, bir eli çıplak kafasında.

Sabırla, Klikaçef'e bütün bunların teoride yapıldığını (çünkü elde sözlü delillerden başka şey yoktu), aslında arşivlerde herhangi bir kâğıdın izine raslanmadığını anlattı.

Örneğin, Enstitüdeki sporcuların -tabii tutuklular bunların arasında değildi- yemek molalarında voleybol oynamaları neye yarıyordu? (Bu arada çalışma saatlerinden de biraz çalsalar bile...) Belki doğruydu. Belki gerçekten oynuyorlardı. Topun bir uçtan öbürüne gidip geldiğini görsek, ya da görmesek neye yarardı? Neden bunca maç yapan, bunca tecrübe edinen bu voleybolcular bilgilerini «Kızıl Voleybol» ya da «Dinamik Takımın Oyuncusu Olmak Şerefi» gibi adlar taşıyan özel eleştirici bültenlerine geçirmiyorlardı? Klikaçef böyle bir bülteni alıp dosyaya yerleştirse Parti direktiflerine uygun olarak voleybol oynandığından artık kimsenin şüphesi bulunamazdı. Ama Klikaçef'in söylediklerine kim inanırdı şimdi?

Bütün işler böyle görülmüştü. «Sözde eylemin hiç ilgisi yoktur!» Bu derin açıklama üzerine Stepanof görevine başladı.

Günah çıkaran kişinin yalan söyliyebileceğine inanmayan papaz gibi, Stepanof da resmî yazıda yalan söylenmediğine inananlardandı.

Ama ufak kafası, upuzun boynuyla Klikaçef Stepanof'la tartışmaya girmekten kaçıyordu. Gözleri minnetle parlayarak onunla fikir birliğine varıyor, bilgi ediniyordu. Stepanof da Klikaçef'e karşı tutumunu değiştirip yumuşamakta gecikmedi, böylece kötü bir insan olmadığını da ispatladı. Mavrino gibi önemli bir enstitünün başına Yakonof gibi, yalnız sicili karanlık değil, eski bir

düşman olduğu açıkça anlaşılan bir istihkâm albayının getirilmesi konusunda Klikaçef'in kuşkularını dikkatle dinledi. Stepanof da o günden sonra dikkatli davrandı. Klikaçef'in sağ kolu yaptı, Parti Komitesi toplantılarına daha sık katılmasını söyledi; büyük bir cömertlikle bilgisinin zenginliklerinden faydalanmasına göz yumdu.

Partinin yeni yöneticisini herkesten çabuk, herkesten iyi tanıdı. Klikiçef'in taktığı adı gençler de benimsediler, ona «Çoban» demeye başladılar. Klikaçef'le «Çoban»ın iyi ilişkilerinden ötürü gençlerin işleri de yoluna girdi. Kısa sürede, açıkça kendilerinden yana görünmeyen, yasalara harfiyen uyan, işlerine karışmayan tarafsız birinin Parti töneticiliğine getirilmesinin faydalı olduğunu anladılar.

Gerçekten de Stepanof, yasalara kelimesi kelimesine uyan kişilerdendi. Birine acıması, kanunun bütün amansızlığıyla ona yüklenmemesi, hoşgörü göstermesi gerektiği söylendiğinde alnında acılı çizgiler beliriverir (şakaklarda saç kalmadığından yüksek bir alındı bu), omuzları yeni bir yükün altında ezilirdi. Büyük bir inançla yanarak kendini toplama fırsatını bulur, yanındakilere döner, pencerelerin yansımasından başka şey olmayan beyaz dörtgenler gözlük camlarında parlarken teker teker yüzlerine bakardı:

— Yoldaşlar! Yoldaşlar! Neler duyuyorum? Böyle bir şeyi nasıl söyleyebilirsiniz? Her zaman kanundan yana çıkmak gerektiğini unutuyor musunuz? Bütün gücümüzle kanundan yana çıkmamız gerektiğini! Kanunu çiğnemesine göz yummak istediğiniz kişiyi ancak böyle kurtarabilirsiniz! Kanun toplum yararına, insanların yararına konmuştur, çoğu kere bunu anlamıyor ve körlüğümüzle kanunu çiğnemeye kalkıyoruz!

Stepanof «Gençler»den ,toplantılarda, Parti'nin eleştiri geleneğini geliştirmek amacıyla düzenlediği oturumlarda gösterdikleri ilgiden memnundu. Çalıştığı her yeni yerde yaratmaya çalıştığı o sağlıklı topluluğun çekirdeğini onlarda buluyordu. Eğer topluluk, içinde tuttuğu yasaları çiğneyen kişileri ele vermez, eğer topluluk toplantılarda susarsa Stepanof bu topluluğun sağlam olmadığına inanırdı. Bir tek kişi gibi kendi üyelerine de saldırır, hele özellikle saldırılması gerekenleri seçmeyi bilirse bu topluluk (Stepanof'tan çok daha yüksek yerdekiler de aynı inançtaydı) sağlam, sağlıklı demekti.

Stepanof'un bir türlü kendini kurtaramadığı bir takım saplantıları da vardı. Örneğin, herkesi kışkırtan ve bütün topluluğu üretimde kazanılacak yeni bir zafere yönelten karar tasarılarının büyük gürültülerle kabul edilmediği bir toplantıyı düşünemezdi bile. Parti üyesi olmayanların da katıldığı, yerden yere vurulmalarının mümkün olduğu «açık» toplantılarda yapılan bu tür gösterilere bayılırdı. Parti üyesi olmayanların ne oy kullanmaya hakları vardı, ne de kendilerini savunmaya. Seçimden önce bir takım kırgın, hatta yaralı seslerin şöyle dediği işitilirdi:

— Bu da nesi? Toplantı mı, yoksa duruşma mı?

— Yoldaşlar! Rica ederim! Rica ederim!

Böyle durumlarda Stepanof, toplantıya başkanlık eden kişi bile olsa kürsüde konuşanı otoriter hareketlerle sustururdu. Titreyen eliyle ağzına bir hap tıkar -merminin yarattığı şoktan sonra sinirleri gerildiğinde başı çok ağrıyor, gerçeğe saldırdıklarında da sinirleri daha çok geriliyordu - tavandan dökülen ışığın altında salonun ortasına yürür, koca koca ter taneleri çıplak kafasında parlardı.

— Bu da nesi? Anlayalım bakalım, eleştiriye ve özeleştiriye karşı mısınız yoksa?

Düşüncelerini dinleyicilerin kafasına çakmak istercesine yumruğuyla boşluğu dövüp açıklardı:

— Özeleştiri, toplumumuzun başta gelen itici ilkesi, gelişimin başlıca sorumlu gücüdür! Topluluğumuzun üyelerini eleştirdiğimizde onları yargılamadığımızı, her an her emekçide devamlı bir yaratıcı gerilim sağlamak istediğimizi artık anlamanın zamanı gelmiştir! Bu konuda iki ayrı görüş olamaz yoldaşlar!

Tabii gelişigüzel eleştirilere ihtiyacımız yok, bu doğru! Ciddi eleştiri gerekli bize. Yöneticilerimiz olan tecrübeli kadroya dokunmayan eleştiriler gerekli! Eleştiri özgürlüğünü küçük burjuvazinin kargaşa özgürlüğüyle karıştırmamak gerek!

Sonra sürahinin başına döner, yeni bir hap yutardı. Her zaman, sağlam ve sağlıklı topluluğun «görevi ihmal etmek» ve «Sabotaja yakın bir yetersizlikle Plân hedeflerini gerçekleştirememek»le suçlanıp yerden yere vurulan üyeleri de dahil, oy birliğiyle karar tasarısı kabul edilirdi.

Uzun, püf noktaları bulunan karar tasarılarını se-

ven; hangi söylevin ne şekilde verileceğini ,oy birliğinin nasıl sağlanacağını önceden bilen Stepanof'un, karar tasarısını toplantı saatine yetiştiremediği olurdu. Toplantıya başkanlık eden:

— Karar tasarısını açıklamak üzere söz yoldaş Stepanof'undur, dediğinde alnıyla ve çıplak kafasında biriken terleri siler:

— Yoldaşlar! Çok meşgulüm, dolayısıyla karar tasarısını hazırlarken bazı koşulları, adları ve olayları iyi hatırlıyamadım.. ya da:

— Yoldaşlar! Bugün yönetmenlikten çağırıldım, dolayısıyla karar tasarısını hazırlıyamadım, derdi.

Her iki halde de vardığı sonuç şuydu:

— Sizden, karar tasarısının tümünü oylamanızı istiyorum, yarın vaktim olursa ayrıntılarıyla hazırlarım.

Mavrino topluluğu öylesine sağlıklı, öylesine sağlam çıkardı ki kimse ağzını açmaz, bu kararla kimin yüceltileceğini, kimin yerin dibine batırılacağını bilmeden, öğrenmeden ellerini kaldırırlardı.

Kiminle olursa olsun, yakın ilişki kurmaktan kaçındığı için yeni Parti yöneticisinin durumu iyice sağlamlaştı. Herkes ona saygıyla «Boris Sergeyiç» diyordu. Bunu bir saygı gösterisi olarak alıyor, ama çalıştığı yerde kimseye küçük adı ya da takma adıyla hitap etmiyordu; çuhası komite salonuna yeşil parıltılar saçan bilârdo masasının başında, oyunun heyecanı içinde bile..

«Topu yerine koyun yoldaş Şişkin!» ya da «Çekilir misiniz yoldaş Klikaçef?» diyordu.

Stepanof, üzerinde kötü duygular uyandıran kişileri genellikle sevmezdi. Kendisi de yabancılar da kötü duygu uyandırmazdı ya. Aldığı tedbirler karşısında en ufak bir hoşnutsuzluk, bir direnme belirtisi sezmeye görsün, ne boşuna konuşur, ne de inandırıcı gücünün hazinesini yitirmeye yanaşırdı. Koca bir beyaz kâğıt alır, tepesine büyük harflerle şunları yazardı: «Aşağıda adları yazılı arkadaşların şu ya da bu tarihe kadar şu ve şu işleri yapması öngörülmüştür!» Sonra kâğıdı sütunlara böler, her birinin başına ,adı, soyadı, alanın imzası, yazardı. Adları yazılı arkadaşlar bu kayıtsız beyaz kâğıt karşısındaki kızgınlıklarını diledikleri gibi belirtir, ama imzalamak zorunda olduklarından imzalar, imzalayınca da kendilerinden beklenen ek işleri yapmazlık edemezlerdi.

Stepanof yalnız günlük işlerden kurtulmuş bir Par-

ti sekreteri değildi. Bir takım karanlık şüphelerden de, fikir serseriliklerinden de kurtulmuştu. Radyo'da kahraman Yugoslavya'dan eser kalmadığını, ortada Tito çetesinden başka şey bulunmadığını duydu mu, beş dakika sonra bu kararı öyle bir inat, öyle bir inançla savunurdu ki yıllardan beri kafasında olgunlaştırdığı sanılırdı. Biri bugünün direktifleriyle dünküler arasındaki zıtlığa, Enstitüye zamanında yiyecek yetiştirilememesiyle de iyice görülen ulaştırma yetersizliğine, sovyet mallarının kötülüğüne ya da konut sorununa dikkati çekmeye görsün, maaşlı sekreter gülmeye başlar, sanki ne söyliyeceğini önceden kestiren gözlüğü parıldardı:

— Ne bekliyordunuz yoldaş? Hizmetlerde biraz karışıklık olduğu anlaşılıyor. Ama bu alanda da büyük ilerlemeler kaydedildiği muhakkak, bunu siz de görüyorsunuz sanırım..

Çok ufak çapta da olsa, bir takım insanca zaafları vardı Stepanof'un da. Örneğin üstlerinin kendisini kutlamasını sever, kendinden yeni ve daha önemli görevi olmayan Parti üyelerini etkilemekten hoşlanırdı.

Votka da içerdi ama, yalnız sunulduğu ya da masanın üstüne konduğu zaman, bunun dışında votkanın sağlığına zarar verdiğini söyleyip yakınırdı. Votka satın aldığı ya da birine ısmarladığı görülmemişti.

Stepanof'un küçük kusurları bunlardı işte.

«Gençler» ara sıra «Çoban»ı tartışırlar, Roitman şöyle derdi:

— Dostlarım! Dipsiz hokkanın peygamberidir o! Daktiloyla yazılmış bir yaprağın ruhu var onda. Geçiş döneminde bu tür insanlara görev verilmesi kaçınılmaz şeydir!

Ama Klikaçef bıyık altından gülerek:

— Alçak herifler diye söylenirdi. Başımıza çorap ördüler onu yollamakla... Hepimizin burnunu boka sokacak. Aptal olduğunu sanmayın. Elli yılda yolunu bulmayı öğrenmiş. Her toplantıda birine kara çalınması boşuna mı sanıyorsunuz? İhbarlarla Mavrino'nun tarihini yazıyor. İleri görüşlülüğünün delillerini yığıyor: Ne olursa olsun, hangi müfettiş gelirse gelsin, sekreterin olaydan önce herkesi uyarmış olduğu açıkça ortaya çıkacak.

Klikaçef'in pek tarafsız sayılmıyacak görüşüne göre, Stepanof, üç oğlunu yetiştirmek, yükseltmek için hiç

bir şeyden kaçınmıyan iki yüzlü alçağın biriydi. Gerçekten de Stepanof'un durmadan para isteyen üç oğlu vardı. Üçüncü de Üniversitenin tarih bölümüne yazdırmıştı. O çağda hesabı doğru gibiydi; ama önce Moskova'da, sonra Moskova çevresinde, sonunda Urallara kadar bütün okullarda, teknik enstitülerde ve çeşitli öğrenim kuruluşlarında gitgide artan bir tarihçi bolluğu olduğunu hesaba katmamıştı. Büyük oğlu öğrenimini tamamladı, evde kalıp anasıyla babasını besleyecek yerde Batı Sibiryada Khanti -Mansiisk'in yolunu tuttu. Ortanca Baykal gölü yakınında Ulan-Ude'ye atandı. En küçük oğlu öğrenimini tamamladığında, herhalde, ancak Borneo adası kadar uzak bir yerde iş bulacaktı.

Babaları işine ve minik sebze bahçesi, turşu fıçıları, besili üç domuzuyla Moskova dışındaki evine büyük bir inatla sarılıyordu. Gözü tok, hatta «az gelişmiş» karısı domuzların semirmesini hayatının en büyük işi ve aile bütçesinin başlıca desteği sayıyordu. Geçen pazar, kocasıyla süt domuzu almak üzere köylere gitmişlerdi. Bu başarıyla sonuçlanan yolculuktan sonraki günkü bir konuşmadan kuşkulandığı, Mavrino'da bulunmakta acele ettiği halde Stepanof, işine gitmemişti.

Cumartesi günü, siyasî yönetmenlikte Stepanof'a ağır bir darbe indirilmişti. Kuşku ve sorumluluklarına karşın çok iyi beslenen ve yüz kilodan aşağı gelmeyen bir yüksek memur Stepanof'un sivri burnuna bakmış, gözlüklerini farketmiş:

— Eee Stepanof, demişti. Yahudilik ne alemde?

Daha iyi işitmek için başını eğen Stepanof :

— Yahu.. kim? diye sormuştu.

— Yahudilik canım?

Sekreterin ne dediğini anlamadığını gören memur:

— Canım, çıfıtlardan söz ediyordum işte, demişti.

Boş bulunan, kısa süre önce söyleyenlere Sovyetler Birliği aleyhinde propaganda yapmak suçundan on yıl ceza verilmesine yol açan bu iki pis sözü tekrarlamaktan çekinen Stepanof belli belirsiz mırıldanmıştı:

— Birkaç kişi var işte.

— Ne yapmayı düşünüyorsunuz?

Bu olaylar üzerine telefon çalmış, sorumlu yoldaş telefonu açmış, Stepanof'a başka şey söylememişti.

Ne yapacağını şaşıran Stepanof Yönetmenlikten ge-

len tomarla yazıyı elden geçirdi. Bütün bu yazılar yahudilik sorununu ustalıkla geçiştiriyorlardı.

Süt domuzu peşinde yaptıkları pazar yolculuğu boyunca da durmadan düşündü. Umutsuzlukla göğsünü kaşıdı durdu. Yaşlandıkça sezgisi azalıyordu anlaşılan! Çalışma yılları boyunca yahudi yoldaşların dâvaya büyük bir bağlılık duyduklarını işitmeye alışkın Stepanof, böyle bir şeyi nasıl aklına getirebilirdi. İşte şimdi, yahudiler gözden düşmüşlerdi demek! Tecrübeli memur Stepanof önemli bir akıma katılmaktan uzak kalacak, bu Roitman - Klikaçef çetesi yüzünden de düşman oyunlarına dolayısıyla katılacaktı.

Stepanof, pazartesi sabahı büyük bir şaşkınlık içinde işine gitti. Şişkin'in bilârdo oynamayı reddetmesinden sonra -oyun sırasında ondan bir şeyler öğrenmeyi umuyordu- yeni direktiflerden de yoksun kalan Parti'nin maaşlı sekreteri, Parti Komitesi salonuna kapanmış, iki saat boyunca hırsla bilârdo toplarını birbirine vurmuş, ara sıra masanın kenarından yere düşmelerini de önleyememişti. Duvardaki tunçtan kabartma iki üç top yiyince, bu parlak vuruşların tanığı olmuştu. Ama Stepanof, sağlam topluluğunun yok edilmesini önleyecek ve yeni durumla daha da güçlenmesini sağlayacak bilgileri kabartmalardan alamadı.

Yorgun düştü; sonunda telefonun çaldığını duyup koşarak açmaya gitti.

Bir arabanın, içinde iki kişiyle, Mavrino'ya doğru yola çıktığı bildiriliyordu kendisine. Bu iki kişi, yağcılarla savaş sorununun çözümü için gerekli bilgiyi vereceklerdi ona.

Maaşlı sekreterin rengi yerine geldi, keyiflendi, bir topu sektirerek deliğe soktu, sonra sopayla topları dolaba kilitledi.

Keyiflenmesinin bir başka nedeni, önceki gün aldığı pembe kulaklı süt domuzunun akşam sabah önüne konan yiyeceği isteyerek yutmasıydı. Ucuza semireceğinin belirtisiydi bu.

73. İKİ MÜHENDİS

Binbaşı Şişkin İstihkâm Albayı Yakonof'un odasındaydı. Birbirlerinden nefret ettikleri halde oturmuş, eşit kişiler gibi tatlı tatlı konuşuyorlardı.

Yakonof toplantılarda, «biz Çeka'cılar» demeye bayılırdı. Ama Şişkin'in gözünde yabancı ülkelere gitmiş, cezasını çekmiş, bağışlanmış, hatta Devlet güvenlik kuruluşuna kabul edilmiş; ama suçsuz sayılamıyacak bir halk düşmanıydı. Güvenlik kuruluşlarının Yakonof'un maskesini düşürüp onu yeniden tutuklayacakları kaçınılmaz gün gelecekti. O gün Şişkin apoletlerini eliyle sökebilse nasıl da zevklenirdi. İstihkâm Albayının o kendini beğenmiş, hoşgörüsüz hali, büyük bir kibarlık ve güvenle otoritesini kabul ettirişi ufak tefek, açıkgöz binbaşıyı kızdırıyordu. Şişkin de durmadan, istihkâm albayının boyuna değerlendirmekten kaçtığı çalışmasının ve kendisinin önemini belirtmeye çabalar dururdu.

Gelecek güvenlik toplantısında, Yakonof'un Enstitü güvenlik koşullarıyla ilgili bir raporunu gündeme aldırıp yürümeyen işleri büyük bir şiddetle eleştirmeyi düşünüyordu. Bu toplantıyı, görevlerine bağlı olmayan bir takım zek'lerin şaraşkadan başka yere nakledilmesi ve bir takım yeni gizli deferlerden yararlanılmasıyla birleştirmek pekalâ mümkündü.

İstihkâm Albayı Yakonof, önceki gün geçirdiği sarsıntı sonucu bitkindi. Gözlerinin altı mosmordu; her zamanki sevimli yüzüyle binbaşının sözlerini baş sallıyarak dinliyor, içinden, karısınınkinin dışında hiç bir kulağın nüfuz edemiyeceği duvarlar, engellerin ardında binbaşı Şişkin'in ihbarlara dört elle sarıla sarıla renk değiştirmiş iğrenç bir bit olduğunu, uğraştığı işlerin saçmalığını ve bütün söylediklerinin sersemce şeyler sayılmak gerektiğini düşünüyordu.

Yakonof'a bir aylık zaman tanımışlardı. Bir ay sonra başı belki cellâdın önüne konacaktı. Zırhını atmak, bu yüksek görevden ayrılmak, grafiklerin önüne çöküp yalnızlığı içinde düşünmek zorundaydı.

Ama albayın oturduğu deri kaplı o kocaman koltuk

karşıtlığını kendinde taşıyordu: Her şeyden sorumlu olan albay hiç bir şeye dokunamaz, yalnız telefonla konuşur ve kâğıt imzalayabilirdi. Sonra Roitman'ın grubuna karşı verdiği küçük savaş kafa gücünü iyice azaltmıştı. Hem bu savaşı da sürdürmek zorundaydı. Şu sıra onları Enstitü'den atabilecek duruma gelmişti, asıl istediği kayıtsız şartsız teslim olmalarıydı. Onu attırmaya çalışmışlardı, yok edebilirlerdi de.

Şişkin konuşuyor, Yakonof, boş gözlerle ona bakıyordu. Gözleri açıktı ama bitkin gövdesinden kopan düşünceleri evine yönelmekteydi.

Yuvam! Yuvam benim şatomdur! Tıpkı bu gerçeği ilk anlayan bilge İngilizler gibi, küçücük toprağınızda yalnız kendi yasalarınız geçerlidir. Dört duvar ve bir dam, durmadan ezen, sarsan, limon gibi sıkan dünyadan ayırır. Evinizin kapısında dikkatli gözler sizi karşılarken tatlı tatlı parıldarlar. Durmadan sıkıştırılmaktan, bir o yana bir bu yana çekiştirilmekten yorgun düşen sizi, neşeli küçük çocuklar, her zaman anlatılacak yeni hikâyelerle eğlendirirler, (okula gitmiyorlarsa daha da iyidir), ferahlamanızı sağlarlar, rahat ettirirler. Karınız şimdiden ikisine de ingilizce öğretmiştir. Piyanonun başına geçip Waldteufel'in bir valsini çalar. Yemekler ve akşamlar kısa sürer. Ama evinizde önemli kişilikleriyle şişinen ahmaklar ve sülükleri andıran gençler yoktur.

Yakonof'un işinde yığınla dert, bir o kadar küçültücü durum, sürüyle büyük kırgınlık ve idarî baskı vardı. Yakonof kendini çok yaşlı hissediyordu. Evindeki o küçücük rahat dünyada yaşıyabilmek için, mümkün olsa görevinden seve seve ayrılırdı.

Bütün bunlar, dış dünyanın kendisini ilgilendirmediği anlamına alınmamalıydı. Aslında dış dünya Yakonof'u çok ilgilendiriyordu. Doğrusu aranırsa bütün dünya tarihinde bizim çağımız kadar meraklı bir döneme raslanmazdı. Dünya politikası Yakonof'un gözünde, çok daha büyük ölçüde bir çeşit satranç oyunuydu. Ama Yakonof bu oyuna katılmak, satranç tahtasında taş, taşın bir parçası, hatta taşın altındaki çuha parçası olmak iddiasındaydı. Yakonof pijamasını giyip kitapları arasındaki salıncaklı koltuğuna oturarak olup bitenleri seyredip zevklenmekten hoşlanıyordu.

Yakonof'un pek çok yetenekleri vardı, gerekli bütün şartları kendinde toplamıştı. İki dili çok iyi biliyor, ya-

bancı radyo istasyonları ona haber vermekte sanki yarışıyorlardı. Bakana gelen yabancı teknik ve askerî yayınlar hemen gizli kuruluşlara aktarılıyordu. Bu yayınların yöneticileri ara sıra politika, gelecekteki dünya savaşı ve yeryüzünün gelecekteki siyasî yapısı üzerine yazılar koyarlardı. Yüksek çevrelere girip çıkan Yakonof bazan basının bile bilmediği bir takım ayrıntıları öğrenebilirdi. Yakonof yabancı dillerden çevrilmiş, diplomasî ve haber almayla ilgili eserlere de önem verirdi. Salıncaklı koltuğundan Batı ve Doğu arasındaki oyunu seyreder, olup bitenlerden bu oyunun sonucunu önceden kestirmeye çalışırdı.

Acaba hangi yanı tutuyordu? İşi yolunda gittikçe Doğu'dan yanaydı tabii. Biraz sıkıştırıldı mı Batıya dönüyordu. Onun gözünde en güçlü, en amansız olan kazanacaktı. Bu noktada ne yazık ki tarih ve kâhinler fikir birliğindeydiler.

Çok genç yaşta, «insanların hepsi aşağılıktır» şeklindeki halk sözünü benimsemişti. Hayatta yol aldıkça bu gerçeğin doğrulandığını, sonra yine doğrulandığını görüyordu. Kazdıkça bu gerçeğin yeni delillerine raslıyor ve yaşaması kolaylaşıyordu. Çünkü insanların hepsi aşağılıksa onlar için bir şeyler yapmaya ihtiyaç yoktur, herkes kendine çalışmalıdır. «Başka toplum» olmadığına göre de kimse sizden fedakârlık isteyemez. Bütün bu gerçekler, çok uzun bir süre önce, en basit şekliyle halkın sesi tarafından belirtilmişti: «Gömleğin gövdene en yakın şeydir!»

Fişlerin ve insan ruhlarının koruyucularının, geçmişinden korkmaları için hiç bir neden yoktu. Yakonof hayatı düşündüğünde cezaevine düşenlerin hayatlarının bir döneminde akıldan yoksun kalanlar olduğunu anlıyordu. Gerçekten akıllı kişiler ileriyi görür, kaçamak ve dolambaçlı yollardan gider, her zaman sapasağlam, özgür yaşarlar. Soluk aldığımız sürece bize ait olan bir hayatı neden demir parmaklıkların ardında geçirelim? Hayır. Yakonof, zek'lerin dünyasından yalnız görünürde değil, derin bir inançla da kopmuştu. Böyle olmasa ona balkonlu, dört geniş odalı bir daireyle ayda yedi bin ruble vermezler, daha doğrusu bu kadar kısa sürede ulaştığı yere gelemezdi. Ona haksızlık ediyor, akıllarına estiği gibi, her zaman insafsızca davranıyorlardı. Ama en gerçek şekliyle güç, insafsızlık içinde kendini gösterirdi.

Şişkin, ertesi gün şaraşkadan başka yere nakledilmeye mahkûm zek'lerin listesini uzattı. Kabul edilen adayların sayısı ilkin on altıyı buluyordu. Şişkin bunlara, Yakonof'un defterine geçirdiği iki adı büyük bir memnunlukla katabilirdi. Cezaevi yönetmenliği yirmi kişiye izin vermişti. Demek ki iki ad daha bulmak ve yarbay Klimentiyef'i akşam saat beşten önce haberdar etmek kalıyordu.

Ama hiç bir adayın adı gelmiyordu aklına. Temelde, en iyi uzmanların en az güvenebilecekler olduğu görülüyordu; güvenlik subayının gözdeleri ise en işe yaramazlar, en tembellerdi. Bu nedenle şaraşkadan uzaklaştırılacak adlarda fikir birliğine varmak güçtü.

Yakonof listeyi masasının üstüne bıraktı ve merak etmemesini işaretle belirtti.

— Listeyi bana bırakın. Üzerinde düşüneceğim. Siz de kendi yönünüzden düşünün. Telefonla konuşuruz.

Şişkin ağır ağır yerinden kalktı -bir şey söylememesi gerekiyordu ama kendini tutamadı-, bakanın davranışından yakındığını duymasını bile istemediği bu adama üzüntülerini belirtti. Tutuklu Rubin ve Roitman'ı 21 numaraya kabul ederken kendisiyle albay Yakonof'un buraya girmesini yasaklamışlardı: böyle bir şey olabilir miydi?

Yakonof kaşlarını kaldırdı, gözlerini kapattı. Yüzü bir an anlamsız kaldı. Sanki: «Evet binbaşım, evet dostum, bu iş benim de çok ağırıma gidiyor. Ama güneşe bakmak üzere başımı kaldıramam!» diyordu.

Gerçekten de Yakonof'un 21 numaralı odaya karşı tutumu şüpheli bir iş çevrildiği noktasına geliyor, Roitman'ın çok heyecanlı bir çocuk olduğunu ve bu kez başını belâya sokabileceğini düşünüyordu.

Resim ve araştırma bürosuna telefon edip yeni tasarı konusunda görüşmek üzere Sologdin'in gelmesini emretti.

İki dakika sonra kapıyı vuran Sologdin elleri boş içeri giriyordu. İncecik, kıvırcık sakalı ve kirli tulumuyla karşısındaydı.

Yakonof Sologdin'le o güne kadar hiç konuşmamıştı. Sologdin'i çalışma odasına çağırma gereğini duymamıştı. Raslantı sonucu resim bürosunda karşılaştıklarında, istihkâm albayı bu önemsiz kişiye aldırış bile etmemişti. Ama şimdi, masa camının altındaki listeye bir

göz atıp konuksever kibar beylerin yakınlığıyla inceledi tutukluyu. Sıcacık sesiyle:

— Oturun Dimitri Aleksiyeviç, dedi. Sizi gördüğüme memnunum.

Sologdin, kolları iki yanında, yaklaştı. Bir şey söylemeden eğildi, dimdik karşısında durdu.

Yakonof, yüksek sesle:

— Demek bize gizlice bir sürpriz hazırladınız? dedi. Bir kaç gün önce, cumartesiydi yanılmıyorsam, Vladimir Erastoviç'te yaptığınız plânın bir bölümünü gördüm... Oturun canım. Şöyle bir göz attım, bu konuyu uzun uzadıya konuşmak istiyorum.

Gözlerini acımayla dolu olduğunu sezdiği Yakonof'un gözlerinden ayırmadan, düelloda ateş etmek için işaret beklercesine hareketsiz, dik ve titremeyen bir sesle Sologdin cevap verdi:

— Yanılıyorsunuz Anton Nikolayeviç. Gerçekten de, araç üzerinde elimden geldiğince çalıştım. Ama yapmayı başardığım, sizin de gördüğünüz şey kaba ve iyi sayılmıyacak, benim eksik yeteneklerime uygun bir araçtır.

Yakonof dostça itiraz ederek arkasına yaslandı:

— Hadi, hadi, dostum. Rica ederim başarınızı küçümsemeye kalkmayın. Yaptığınız işe şöyle bir göz attığım halde çok başarılı olduğu izlenimi uyandı bende. İkimizden daha iyi bir yargıç sayılacak Cladimir Erastoviç, kayıtsız şartsız övdü sizi. İçeri kimsenin girmemesi için emir vereceğim. Gidin, yaptığınız plânla hesaplarınızı getirin, birlikte inceleyeceğiz. Vladimir Erastoviç'i de çağırtmamı istiyor musunuz?

Yakonof, yalnız üretimdeki gelişimin sonuçlarıyla ilgilenen sersemlerden değildi. Mesleği mühendislikti, yıllar önce epey çalışmaları da olmuştu; şu sıra uzun zamanda olgunlaşıp ortaya çıkmış bir insan buluşunun sağladığı o hafif hoşnutluğu duyuyordu. İşinden onda kalan tek hoşnutsuzluktu bu. Sorgu dolu bakışlarla karışık iyi niyetli gülümsemesini Sologdin'e yöneltti.

Sologdin de mühendisti, hem de ondört yılılk. Oniki yıldır da tutukluydu.

Boğazı kurumuştu, konuşmakta güçlük çekiyordu:

— Ne olursa olsun Anton Nikolayeviç, çok yanılıyorsunuz. Dikkatinize değmeyecek basit bir plândı bu.

Yakonof sinirlenmeye başlıyordu, yüzü kırıştı:

— Peki, peki, görürüz, dedi. Gidin getirin.

Mavi kenarlı sırma apoletlerinde üç yıldız vardı. Üçgen şeklinde, saygı uyandıran üç yıldız. Sologdin'i dövdüğü sıralar Gornaya Zakritka'nın güvenlik subayı teğmen Kamişan'da dörtgenlerinin yerine mavi kenarlı, daha ufak yıldızların meydana getirdiği bir üçgen takmışlardı.

Sologdin, titreyen sesiyle:

— Plân yok artık, dedi. Çok büyük ve düzeltilmesi imkânsız yanlışlara rasladığım için onu yaktım.

Albay sarardı. O korkunç sessizlikte solurken çıkardığı hırıltı duyuluyordu. Sologdin, soluk alırken gürültü yapmamaya çalıştı.

— Ne demek istiyorsunuz? Siz mi yaktınız?

— Hayır, yakılmak üzere verdim. Yönetmeliğe uygun olarak.

Sesi boğuktu, güç duyuluyordu. Az önceki güveninden iz kalmamıştı.

Yakonof, umutla:

— Belki daha yakılmamıştır, dedi.

— Yandı. Pencereden baktığımda gördüm, diye cevap verdi Sologdin ısrarla.

Bir eli koltuğunun kenarını kavradı öbürüyle Sologdin'in kafasını patlatacakmış gibi mermer kâğıt tutacağı yakaladı, iri gövdesiyle doğrulup masanın üstünden uzandı.

Başını hafifçe geriye atan Sologdin oracıkta dikildi, mavi tulumlu bir heykeldi sanki.

İki mühendis arasında ne başka bir soru gerekliydi, ne de başka bir açıklama. Birbirine dikili gözlerinden dayanılmaz yükseklikte bir elektrik akımı geçiyordu.

«Seni yok edeceğim!» diyordu albayın bakışları.

«Hadisene alçak, bana üçüncü bir ceza ver!» diye haykırıyordu tutuklunun gözleri.

Patlamanın eşiğine gelinmişti.

Ama Yakonof, sanki ışıkla yaralanmış gibi elini gözlerine götürdü, döndü, pencereye yaklaştı.

En yakın iskemlenin arkalığına yapışan Sologdin, bitkin, başını önüne eğdi.

«Bir ay, yalnız bir ay kaldı. Gerçekten işim bitik mi?»

Her şey, en ufak ayrıntılarına kadar albayın gözleri önüne geliyordu.

Dehşet içinde kalan Sologdin:

«Üçüncü bir cezaya dayanamam» diye düşündü.

Yakonof, Sologdin'den yana döndü.

«Mühendis! Böyle bir şeyi nasıl yaparsın?» diyordu bakışları.

Sologdin'in gözleri karşılık verdi:

«Tutuklu! Her şeyi nasıl da unuttun?»

Birbirlerini olmaları gerektiği gibi gören bu iki kişi nefretle büyülenmenin karıştığı ve bir türlü ayıramadıkları bakışlarıyla birbirlerini eritiyorlardı sanki.

Yakonof şimdi haykırmaya, masaya vurmaya başlıyabilir, telefonu açıp Sologdin'i zindana attırabilirdi. Sologdin her şeyi bekliyordu.

Ama Yakonof cebinden tertemiz bir mendil çıkardı, gözlerini sildi. Sonra Sologdin'e uzun uzun baktı.

İstihkâm albayı bir eliyle pencerenin pervazından destek aldı, öbürüyle tutukluya yaklaşması için hafifçe işaret etti.

Sologdin üç adımda onun yanına geldi.

Yaşlı bir adam gibi hafifçe kamburlaşmış Yakonof sordu:

— Sologdin, Moskavalı mısınız?

Bakışları hep karşısındakinin gözlerine dikili:

— Evet, dedi Sologdin.

— Şuraya bakın, dedi Yakonof. Yolun üstündeki otobüs durağını görüyor musunuz?

Pencereden, otobüs durağı rahatça görülüyordu.

Sologdin baktı.

— Duraktan Moskova'nın göbeğine yarım saatlik bir yol var, dedi tatlılıkla.

Sologdin yine ona döndü. Ve:

Yakonof birden, düşecekmiş gibi, iki elini Sologdin'in umuzlarına koydu.

Acılı, ısrar eden bir sesle:

— Sologdin! dedi. Bu yılın haziran ya da temmuz ayında siz duraktan otobüse binebilirdiniz. Bunu istemediniz. Ağustosta ilk izninizi alıp... Karadeniz'e gidebileceğinizi sanıyorum. Yüzeceksiniz orada, düşünebiliyor musunuz, yüzeceksiniz. Kaç yıldır denize girmediniz Sologdin? Tutukluların denize girmelerine izin vermezler çünkü.

— Girdim! Odun kesilen şantiyelerde girdim, diye diretti Sologdin.

Sologdin'in omuzlarından ellerini ayırmadan:

— Ne de güzel bir deniz banyosu ama, dedi Yakonof. Irmakları örten buzların hiç çözülmediği Kuzey'de sonunuz gelecek şimdi... Bakın, yeryüzünde iyi olmayı arzulamayan tek insanın varlığına inanmıyorum. Bu plânı neden yaktığınızı bana anlatır mısınız?

Dimitri Sologdin'in mavi gözleri sakin, baştan çıkmaz, lekesizdi. Yakonof kara gözbebeklerinde görkemli başının yansımasından başka şey göremedi.

Gök mavisi yuvarlaklar ve ortalarında kara bir delik... bu deliğin ardında da bir insan düşünün bütün şaşırtıcı evreni.

Bıyığı ve kısa sakalı arasında ıslak dudakları neredeyse alaycı bir gülümsemeyle aralanan Sologdin soruyu soruyla karşıladı:

— Yaktığımı nereden çıkarıyorsunuz?

Ellerini Sologdin'in omuzlarından çekip uzaklaşan Yakonof:

— Anlamıyorum, dedi. Bu bir intihar... Anlamıyorum.

Ardında titremeyen, kalın bir ses duydu:

— Albay yoldaş! Önemsiz biriyim, beni kimse tanımaz. Özgürlüğümü bir hiç karşılığında veremem...

Yakonof birden döndü.

— Resmimi yakmasaydım, tamamlanmış olarak önünüze koysaydım, yarbay, siz, Oskolupof, canı isteyen biri beni başka yere sürebilir ve plânın altına aklına gelen ilk imzayı atabilirdi. Bu tür olaylar çok görüldü. Geçici kamplardan yakınmak da kolay iş değildir. Elinizden kaleminizi alırlar, kâğıt vermezler, şikâyetlerinizi üst makamlara iletmezler.

Yakonof neredeyse zevkle dinliyordu karşısındakini. Bu adam içeri girdiği an hoşuna gitmişti.

— Plânınızı yeniden yapacaksınız değil mi?

İstihkâm albayı değil, umutsuz, bitkin, iktidarı elinden alınmış bir adamdı konuşan.

— Kâğıdın üzerindekini aynen yapabilirim... Hem de üç günde! dedi Sologdin gözleri parlayarak. Beş hafta içinde de tasarının eksiksiz krokisiyle bütün teknik yanlarının ayrıntılı hesaplarını teslim ederim. İşinize gelir mi?

— Bir ay! Bir ay! Bir ay içinde buna ihtiyacımız var!

Yakonof'un elleri, çalışma masasının üzerinden bir şeytana benzeyen bu mühendise doğru uzanıyordu.

— Peki, bir ay sonra alırsınız, dedi Sologdin soğukça.

Yakonof'un içine bir kuşku düşmüştü.

— Bir dakika! dedi. Hiç önemi bulunmayan bir kroki olduğunu, önemli ve düzeltilemiyecek yanlışlar taşıdığını söylediniz bana.

Sologdin bir kahkaha attı:

— Ohhooo! Fosfor ve oksijenden yoksunluk ya da gerçek dünyadan gelen izlenimlerin azlığı ara sıra bana oyunlar oynar. Kapkara bir deliğe girmiş gibi olurum bir şey hatırlamam. Ama şimdi profesör Çelnof'la aynı fikirdeyim; yaptığım şey eksiksizdi. Yakonof da gülümsedi, yerine oturdu. Sologdin'in bu konuşmayı kendine hakim olarak yürütmesi onu şaşırtmış, dondurmuştu.

— Oldukça tehlikeli bir oyun oynadınız dostum. Her şey bir yana, bu oyun başka türlü de son bulabilirdi.

Sologdin elini kaldırdı, bir elini.

— Başka türlü son bulması güçlü Anton Nikolayeviç. Gerek Enstitü'nün, gerekse sizin durumunuzu çok iyi hesapladığım anlaşılıyor. Fransızca biliyorsunuz tabii. «Fırsat denen ulu hakan!». Hayatta fırsat yanımızdan ender geçer, zamanında ve isabetle fırlayıp üstüne oturmak gereklidir.

Sologdin, Nerjin'le birlikte odun keserkenki kadar basit konuşup sade davranıyordu. Eğlenerek Yakonof'a bakmaya devam edip oturdu.

İstihkâm albayı dost sesiyle:

— Şimdi ne yapacağız? diye sordu.

Sologdin, uzun süre önce tasarladığı bir şeyi kâğıda geçirmiş gibi, rahatça konuştu:

— Her şeyden önce Oskolupof'la işbirliği yapmak istemem. Bu tür kişiler mucidin yanına kendi adlarını katmaya bayılırlar. Bana böyle bir oyun oynayacağınızı sanmıyorum. Yanılmıyorum değil mi?

Yakonof kendinden geçip başını salladı. Nasıl da rahatlamıştı.

— Plânın şu anda ortada olmadığını size hatırlatmak zorundayım. Eğer benim tasarıma değer veriyorsanız benimle ilgili bir raporu hemen bakana ulaştırın. Ona ulaştırmak imkânsızsa bakan yardımcısına verin. Araştırma bürosunun başına getirildiğimi bildiren emri

ona imzalatın. Benim garantilerim bunlar olacak, bunlar gerçekleşince çalışmaya başlıyacağım. Bakanın imzasına çok ihtiyacım var, çünkü kendi grubumda şimdiye kadar alışılmamış bir sistem uygulayacağım. Gece çalışmasını, kahramanca pazar mesaisini ve bilimsel işlerde görev alan kişilerin hayalete dönüşmesini aklım almıyor. İnsanlar, metresleriyle buluşmaya gidercesine sabırsız olmalı işlerinin başına giderken.

Sanki Yakonof'la çocukluktan beri tanışıyormuş gibi, gittikçe artan bir neşe ve rahatlık içinde konuşuyordu Sologdin.

— Bırakın uyusunlar, bırakın rahatlasınlar. Bırakın, isteyen mutfakta çalışanlar için odun kessin. Mutfağı da düşünmek gerekmez mi sizce?

Birden çalışma odasının kapısı ardına kadar açıldı. Çıplak kafalı, zayıf Stepanof kapıyı vurmadan içeri girdi. Gözlük camları ürkütücü bir parıltıyla ışıldadı.

— Anton Nikolayeviç, dedi sertçe, Sizinle konuşmayı istediğim çok önemli bir şey var.

Stepanof'un birine adı ve soyadıyla hitap etmesi inanılır gibi değildi.

— Ben emri bekliyorum! dedi Sologdin ayağa kalkarak.

İstihkâ albayı başını salladı. Sologdin hafif ve emin adımlarla çıktı. Yakonof, Parti yöneticisinin böylesine büyük bir güçle neden söz edeceğini anlamamıştı.

— Yoldaş Yakonof! Siyasî yönetmenlikten birkaç kişiyle görüştüm, beni iyice hırpaladılar. Önemli hatalar yapmışım. Bir grup köksüz kozmopolitin Parti kuruluşumuzun göbeğinde yuva yapmasına imkân hazırlamışım. Siyasî ileri görüşlülük gösterememişim. Sizi devirmek istediklerinde gerektiği gibi arka çıkmamıştım size. Ama hatalarımızı kabul etmekten korkmamalıyız! Şimdiden sonra birlikte bir tasarı hazırlamalı, ardından Parti'yi açık toplantıya çağırmalıyız. Bu toplantıda düzenmazlığa esaslı bir darbe indireceğiz.

Bir gün önce Yakonof'un iyice umutsuz olan durumu, şimdi yepyeni bir yola girivermişti.

74. YÜZ KIRK YEDİ RUBLE

Nöbetçi subay İlakun, yemek molasından önce mola sırasında binbaşı Mişkin'in odasına çağrılanların listesini özel cezaevinin holüne astı. Söylenmez ama herkes iyi bilirdi, listede bulunanlar adlarına mektup ya da havale gelenlerdi.

Mektup dağıtımı, özel cezaevlerinde dikkati çekmeden yapılırdı. Tabii mektuplar, dışardaki gibi olağan değildi... rasgele bir postacının aracılığı ile tutukluların eline geçemezdi. Kalın bir kapının ardındaki «Koruyucu», okuduğu ve içinde hiç bir karşı görüş ya da günah bulunmadığına kanaat getirdiği mektubu tutukluya verir, bu hareketini bir öğütle noktalardı. Tutukluya verilen mektubun açıldığı saklanmazdı bile. Birbirini seven iki kişinin düşünce alışverişinde son gizlilik izi de silinmiş olurdu. Birçok elden geçen, tutuklunun dosyasına konmak üzere içinden bazı bölümler alınan, sayfalarına sansürün kara ve belirsiz damgası basılan mektup basit ve kişisel anlamını yitirir, çok daha geniş bir resmî yazı halini alırdı. Bazı şaraşkalarda bu öylesine iyi anlaşılmıştı ki, genellikle mektuplar tutuklulara verilmezdi. İki kere değil, yalnız bir kere «Koruyucu»nun odasında okutulur, okuduğunu belirtmek için de altına mektup sahibinin imzası attırılırdı. Karısından, anasından gelen mektubu okuyan zek bazı bölümleri unutmamak için kâğıda geçirmeye kalkarsa, genelkurmay başkanlığının gizli evrakını çalmaya kalkmış gibi şüphe edilirdi kendisinden. O şaraşkalarda, yakınlarının yolladıkları fotoğrafları da gördüğünü belirtmek için imzalar, mektuplar gibi bunlar da dosyasına yerleştirilirdi.

Söylediğimiz gibi liste asıldı ve zekler, mekuplarını almak üzere sıraya girdiler. Aynı sırada, aralık ayı içinde mektup yollamak isteyenler de vardı. Yollanan mektupların da «Koruyucu»ya verilmesi gerekiyordu. Mektup bahanesiyle binbaşı Mişkin, casuslarıyla rahatça konuşma fırsatını buluyor, onları alışılmış saatlerin dışında odasına çağırma zorunluluğundan kurtuluyordu. Kiminle uzun süre oyalandığını belli etmemek için de, «Ko-

ruyucu», namuslu zek'leri uzun süre odasında tutup izleri karıştırabiliyordu.

Kuyruğa girenler bu yüzden birbirlerinden kuşkulanıyor, bazı kereler hayatlarını değiştirebilecek kişilerin kim olduğunu biliyor, yine de onları kızdırmamak için sevimli gülümsemeleriyle bakıyorlardı yüzlerine.

Yemek çanı çaldığında zek'ler avluya fırladılar. Paltosuz ve kasketsiz, soğuk rüzgârın altında avluyu geçip cezaevi yönetmenliğinin kapısına vardılar. O sabah mektuplarla ilgili yeni bir yönetmelik açıklanmıştı. Sıra her zamankinden uzundu: Kırk kişi kadar vardı bekliyenler. Koridor hepsini alacak genişlikte olmadığından nöbetçi subay yardımcısı işgüzar bir başçavuş, sağlık durumunun elverdiği ölçüde didinip emirler yağdırıyordu. Yirmi beş kişiyi ayırdı Geri kalanlara avluda dolaşmalarını ve bir sonraki yemek molasında gelmelerini söyledi. Kabul edilenleri duvar dibine şeflerinin bürosuna belirli bir uzaklıkta durmalarına dikkat ederek dizdi. Cezaevi yönetmeliğine aykırı davranılmaması için koridorda dolaşmaya koyuldu. Sırası gelen zek birkaç kapıyı geçtikten sonra binbaşı Mişkin'in kapısını vuruyor, içeri girme iznini alınca da kapıyı açıyordu. Dışarı çıktığında bir sonraki alınıyordu içeri. Yemek boyunca izgüzar başçavuş böylece trafiği yönetti.

Sabahtan beri mektubunu isteyen Spiridon'un direnmesine karşın Mişkin, mektubu, yemek molasında ve herkesten sonra alacağını kesinlikle söylemişti. Ama yemekten yarım saat önce Spiridon, sorguya çekilmek üzere Binbaşı Şişkin tarafından çağrıldı. Spiridon kendisinden istenen şeyleri söylese, her şeyi itiraf etse mektubunu alırdı. Ama ne sorulduysa inkâr etti, inatla sustu, binbaşı Şişkin de onu bu halde göndermeye yanaşmadı. Kendi yemeğinden de vazgeçip (kalabalıkta dirsekleriyle yer açmak zorunda kalmamak için memurların yemekanesine o sıra gitmezdi aslında) Spiridon'un sorgusuna devam etti.

Sıranın başındaki zayıf, çok çalışmaktan yorgun düşmüş, düzenli olarak Yedi Numarada iş gören mühendis Dirsin'di. Üç aydan beri mektup almamıştı. Mişkin'e sorduğu sorular boşa gitmiş, her keresinde: «Sana mektup gelmedi!» cevabını almıştı. Araştırma yapmaları için Mamurin'e başvurması da boşa çıkmıştı. Hiç bir araştırma yapılmamıştı. O gün adını listede görünce

göğsünü sıkıştıran ağrıyı hiçe sayıp en önde yer tutabilmişti. Ailesinden kala kala, kendisi gibi beklemekten bitkin düşmüş bir karısı kalmıştı.

Başçavuş, içeri girmesi için Dirsin'e işaret etti. Sıranın ikincisi, açık renk ve dağınık saçları altında yüzünde alaylı bir gülümseme dolaşan Russka Doronin'di. Ardında, güvendiklerinden Lettonya'lı Hugo'yu görünce başını eğdi, göz kırparak fısıldadı:

— Kazandığım parayı almaya gidiyorum.

— İçeri girin! dedi başçavuş.

Doronin, şaşkın şaşkın çıkan Dirsin'in yanından geçip içeri daldı.

Avluda, Amantay Bulatof iş arkadaşı Dirsin'e, ne olduğunu sordu.

Her zamanki gibi traşsız ve yorgun yüz daha da kötü bir anlam taşıyordu.

— Bilmem. Bir mektup gelmiş galiba ama yemekten sonra uğramam, binbaşıyla konuşmam gerekiyormuş.

Bağa gözlüklerinin ardındaki gözleri alev alev yanan Bulatof, kendinden emin:

— Bunların hepsi alçak, diye söylendi. Sana ne zamandır söylüyorum: Bu mektup hikâyesiyle seni oyalıyor, limon gibi posanı çıkarıyorlar. İşbiriği yapmayı, çalışmayı reddet.

İçini çeken Dirsin:

— İkinci bir ceza verecekler, dedi.

Ağır bir şeyle başına vurulmuş gibi sırtı her zaman kambur, başı hep içeri göçüktü.

Bulatof iç geçirdi. Daha çekeceği uzun çok uzun bir cezası olduğundan böylesine kızgındı. Bir zek'in kararlılığı, özgürlük saati yaklaştıkça azalır. Dirsin de «son» yılının içindeydi.

Gökyüzü tekdüze kurşunî bir renge bürünmüş, üzerinde ne açık ne de koyu bir leke var. Yüksek bir kubbe havası da yok: Yeryüzüne atılmış pis bir branda bezi sanki. Yakıcı ve nemli rüzgârın altında kar iyice oturmuş, sünger halini almış, sabahki temiz aklığını yavaş yavaş yitirip kırmızıya çalan bir kahverengiye dönüşmüştü. Ayak altında ilk karısıyla küçük ve kaygan yığınlar halinde yapışıyordu.

Gezinti her zamanki gibi geçti. Temiz hava alamamaktan yakınan zek'lerin gezintisine engel olabilecek hava düşünülemezdi. İçerde oturarak geçirilen uzun saat-

lerden sonra bu nemli rüzgâr hoşlarına bile gidiyordu; pis havayı ve durgun düşünceleri dağıtıyordu.

Dışarda dolaşanlar arasında desinatör de vardı. Birbiri ardından bütün zeklerin koluna giriyor, her biriyle avlunun çevresinde iki, üç kere dönüp akıl danışıyordu. Durumunun korkunçluğuna inanmıştı: Cezaevinde bulunduğu için ilk karısıyla resmen evlenemezdi, evlenemeyince de onu yakınlarından saymıyorlardı. İlk karısıyla mektuplaşmaya hakkı yoktu, artık ne yazabilir, ne de karısından bir mektup alabilirdi. Aralık ayındaki mektup yollama hakkını kullanmıştı. Diğerleri ona acıyorlardı. Durumu gerçekten güçtü. Ama herkesin acısı bir diğerinden daha büyüktü.

Aşırı duygulara eğilimi olan, dik ve uzun boylu, «baston yutmuş» Kondraşef - İvanof dolaşan tutukluların yüzlerine baktı, sonra profesör Çelnof'a yanaşıp insana saygının bütünlük ortadan kalktığı bir çağda yaşamaya devam etmenin küçültücü bir şey olduğunu söyledi. Her yürekli kişinin bu bitip tükenmek bilmeyen alaylardan kurtulmasının tek yolu vardır.

Başında örgü başlığı, omuzlarında kareli şalıyla profesör Çelnof, ressamla La Boétie'nin **«Cezaevi Hayatının Avuntuları!»**ndan söz etti.

Yönetmenliğin kapısına gönüllü casus avcıları birikmişti. Aralarında sesi bütün avluda yankılanan Bulatof, Khorobrof, şen boşluk uzmanı Zemelya, yırtık tulumunu sırtından hiç çıkarmayan Dvoyetosof, her işe karışan uyanık Priyançikof, Almanların arasından gelen Max ve Lettonlardan biri vardı.

Dağılmamaları için hepsini destekleyen Bulatof boyuna:

— Ülke, casuslarının kimler olduğunu bilmelidir! sözlerini tekrarlıyordu.

Kapının eşiğine kadar gelen ve mektup için bekleyenlerin dizisine bir göz atan Khorobrof:

— Canım, kim olduklarını nasılsa biliyoruz, dedi. Aslında, orada bekleyenlerden bazılarının otuz gümüş ruble alacaklarından emindi. Ama herkes, en beceriksiz muhbirlerden şüpheleniyordu tabii.

Russka, havalesini başının üstünde sallamamak için kendini güç tutarak, **sevinç içinde çıktı** dışarı. Hepsi öne doğru eğilip havaleye bir göz attılar: Adı neredeyse efsane kahramanları arasına giren Klaudia Kudriyavtseva

tarafından Rostivlav Doronin'e gönderilmişti ve yüz kırk yedi rublelikti.

Sıraya girmek üzere yemekten dönen muhbirler şahı, koyunlar kralı Arthur Siromakha Russka'nın çevresinde oluşan çemberi ürkütücü bir dikkatle gözledi. Her şeyi farketme alışkanlığını edindiğinden baktı kalabalığa, ama ilk bakışta olup bitenlere bir anlam veremedi.

Russka, anlaşma gereğince bakmaları için verdiği havaleyi geri aldı, kalabalıktan ayrıldı.

«Koruyucu»yu görmek üzere içeri giren üçüncü kişi kırk yaşlarında bir elektrik mühendisiydi. Önceki gece Rubin'i yeni sosyalizm konusundaki görüşleriyle bezdirmiş, ardından üst yataklarda çocukça bir yastık kavgasına girişmişti.

Ayaklarının ucuna basarak, sessiz adımlarla içeri giren dördüncü kişi, «namuslu biri» olarak ün salan Victor Liyovbimiçef'ti. Gülümsediğinde otuz iki dişi görünür, ister yaşlı ister genç olsun, bütün tutuklulara «kardeş» derdi. Bu basit söz ruhunun temizliğini yansıtıyordu.

Elektrik mühendisi mektubunu okuyarak dışarı çıktı. Okumaya daldığından merdiveni farketmedi ve sendeledi. Muhbir avcılarından hiç biri üstüne gelmedi. Tulumsuz ve kasketsiz, saçlarını iyice karıştıran rüzgârda daha da genç bir görünüşe bürünmüş, sekiz yıldan beri kızı Ariane'dan aldığı ilk mektubu okuyordu. 1941 yılında cepheye koşmuş, Almanlara esir düşmüştü. Bir siyasi cezaevine gönderildiğinde altı yaşında sarışın bir kız çocuğu boynuna sarılmış bir türlü bırakmak istemiyordu. Savaş esirlerinin yattığı barakalarda, tifüs mikrobu taşıyan bitlerin üstünde yürür ya da kötü kokulu bir kepçe çorba için dört saat sıra beklerken o sevgili sarı saçlar tıpkı bir başka Ariane, Giritli Ariane'ın saç teli gibi ona yol göstermiş, yaşayıp vatanına dönmesini sağlamıştı.

Ama vatanına dönüp cezaevine atılınca kızını yine görememişti. Annesiyle birlikte çekildikleri Çelyabinsk'te yaşıyorlardı. Başka bir erkek bulduğu anlaşılan Ariane'ın anası, uzun süre kızına babasından bahsetmek bile istememişti.

Özenle, ortaokul öğrencilerine özgü eğik yazısıyla, tertemiz bir mektup yazmıştı babasına:

«Günaydın babacığım!»

«Ne yazacağımı bir türlü bilemediğimden mektubuna cevap veremedim. Seni yıllardan beri görmediğim, babamın ölmüş olduğu düşüncesine alışkın olduğum için kusurum bağışlanabilir. Şimdi, birden babamın ortaya çıkışı garip bile geliyor.

«Nasıl yaşadığımı soruyorsun. Herkes gibiyim. Beni kutlayabilirsin: Komsomol kuruluşuna yazıldım. Neye ihtiyacım olduğunu bildirmemi istiyorsun. O kadar çok şeye ihtiyacım var ki. Şimdilik bir çift lâstik pabuç almak ve mevsimlik bir manto yaptırmak için para biriktiriyorum. Baba! Seni gelip görmemi istiyorsun. Gerçekten bu kadar önemli mi? Seni görmek için uzun bir yol tepmek pek hoş değil, kabul edersin sanırım. İmkân bulduğunda sen buraya gelirsin. İşinde başarılar dilerim. Hoşça kal!

Öpücükler

Ariane

«Baba», «Boks Eldivenleri» filmini gördün mü? Çok güzel! Hiç bir filmi kaçırmıyorum.»

Dışarı çıkmasını bekledikleri sıra Khorobrof sordu:

— Liyovbimiçef'le de ilgilenecek miyiz?

— Dinle Terençiç, Liyovbimiçef bizlerden biridir, diye cevap verdiler.

Ama Khorobrof, önsezisiyle bu adamda şüpheli bir yan sezmişti. Üstelik Liyobimiçef uzun süreden beri «Koruyucu»nun odasındaydı.

Victor Liyovbimiçef'in gözleri, saf bir karacanın gözleriydi. Doğa ona çevik bir sporcu, bir asker, bir sevgili gövdesi vermişti. Hayat onu birden spor alanlarından çekip almış ve Bavyera'daki bir toplama kampına atmıştı. Düşmanın Rus askerlerini yığdığı, Kızılhaç'ın içeri girmesine Stalin'in engel olduğu bu korkunç kamplarda, bu iğrenç küçük çukurlarda iyilik ve vicdan kavramlarından vazgeçen kişiler sağ kaldılar yalnızca. Tercümanlık yaparak yanlarındakileri satabilenler, kampta gardiyanlığa, getirilip yurttaşlarının başlarını ezenler; ekmek kesmekle, ahçılıkla görevlendirilip açlıktan ölenlerin paylarını yiyenler. Hayatta kalmak için iki olanak daha vardı: Mezarcılık ve «altın arayıcılığı». Daha açıkçası kenef temizleyiciliği. Bu işleri görenlere naziler fazladan bir kepçe çorba daha verirdi. Keneflerde iki kişi çalışabilir, oysa mezar kazmaya her gün elli kişi gidebilirdi.

Her gün bir düzüne vagon gömülecek ölüleri taşırdı. 1942 yazında gömülme sırası mezarcılara geldi. Hayatın tadına pek varmayan gövdesinin bütün istekleriyle Victor Liyovbimiçef yaşamak istiyordu. Ölüm alnına yazılmışsa ölenlerin sonuncusu olacağına yemin etti. Fırsat çıkınca gardiyanlığı kabullendi. Derken karşısına yeni bir fırsat çıktı: Genizden konuşan biri gelmişti kampa, eski bir Kızılordu komiseri olmasına karşın hepsini Sovyetler Birliğine karşı savaşmaya ikna etti. İmzayı bastılar. Komsomollar bile imza etti. Kampın dışında alman askerleri kazan kaynatıyorlardı, gönüllüler tıka basa karınlarını doyurdular. Ardından Liyovbimiçef Fransa'da, Vlassof birliğinde döğüştü. Vosges dağlarında mukavemetçilere katıldı, sonra da Atlantik Duvarında çıkarma yapan müttefiklere karşı savaştı. 1945 yılında, herkesin o koca ağa yakalandığı sıra ağın deliklerinden süzülüp Rusya'ya dönmeyi başardı. Gözleri kendi gözleri gibi canlı ve açık renk, gövdesi yine kendi gövdesi gibi genç ve çevik bir kızla evlendi. Bir ay sonra karısını bıraktı, ardından da tutuklandı... Mukavemet hareketine katılan, Vosges dağlarında peşinden gittiği Ruslar da o sıra cezaevinde yatıyorlardı. Butirka'da domino oynuyor, ailelerinden gelecek paketleri bekliyerek Fransa'daki günleri, verdikleri savaşları konuşuyorlardı. Hepsi, büyük bir tarafsızlıkla onar yıl hapis cezasına çarptırıldı. Liyovbimiçef'e hayat boyu, kimsenin bir «inancı» olmadığı, olamıyacağı aşılanmıştı. Bunların arasında kendisini yargılayanlar da vardı.

Bir şeyden kuşkulanmadan, saf bakışlarla, elinde havaleyi andıran kâğıt parçası, Victor «casus avcıları»ndan kaçmak şöyle dursun, yanlarına yaklaşıp sordu:

— Kardeşler! Kim yemek yedi? İkinci yemek neydi? Gitmeye değer mi?

Liyovbimiçef'in elindeki havaleyi çenesiyle işaret eden Khorobrof sordu:

— Çok paran var değil mi? Bu yemeğe ihtiyacın yok ki!

Havaleyi cebine sokmak üzere olan Liyobimiçef:

— Çok para mı? diye sordu.

Havaleyi daha önce cebine atmamıştı, çünkü ondan herkes çekinirdi; kimsenin hesap sormaya yanaşamıyacağını sanıyordu. Ama Khorobrof'la konuştuğu sıra, Bulatof, sanki şakacıktan, eğildi ve okudu:

— Vay canına! Bin dört yüz yetmiş ruble! Artık Anton'un yemeğine tükürebilirsin yavrum!

Bunu başka bir zek yapsa, Liyovbimiçef kafasına yumruğunu indirir, havaleyi göstermezdi. Ama Bulatof, Liyovbimiçef'i Yedi Numara'ya almaya söz vermiş, bunun için de çalışmıştı. Ona vurmak Kadere tekme atmak ve özgürlüğe kavuşma fırsatını yitirmek demekti. Liyovbimiçef:

— Bunu nereden çıkardın, baksana, dedi.

Havalede yazılı olan rakamı herkes gördü: Yüz kırk yedi ruble, sıfır sıfır, köpek!

— Amma da garip! Yüzelli ruble yollayamazlar mıyd'? diye sordu Bulatof istifini bozmadan neyse hadi al voltanı, ikinci yemek kıyılmış pirzola..

Bulatof cümlesinin sonunu getirmemiş, Liyovbimiçef iyice uzaklaşmamıştı ki, Khorobrof, kendisine verilen rolü devam ettiremedi. Kendini tutması, gülümsemesi ve ava devam etmesi gerektiğini unuttu. Önemli olan muhbirleri bulmaktı. Bu da aklından çıktı. Nasılsa yok edilemezlerdi. Ama muhbirlerin yüzünden acı çeken, onca insanın öldüğünü gören Khorobrof bu gizli saklı hainlerden herkesten çok nefret ediyordu. Liyovbimiçef, Khorobrof'un oğlu yaşındaydı, heykeli yapılacak kadar da yakışıklıydı ama gönüllü köpeklerden biri olduğu anlaşılmıştı.

Dudakları titreyen Khorobrof:

— Alçak! diyebildi. Bizim canımız pahasına buradan kurtulmak istiyorsun demek? Daha başka ne isteğin var?

Her zaman döğüşe hazır, kavgacı Liyovbimiçef geriye döndü, yumruklarını sıkıp atıldı.

— Viatka leşi! diyecek oldu.

Khorobrof'u uzaklaştrmak için daha da çabuk fırlayan Bulatof:

— Yapma canım, Terençiç! dedi.

Kapı gibi ve hantal, yırtık tulumlu Dvoyetosof, Liyovbimiçef'in sıkılı yumruğunu kavradı ve bırakmadı. Alaycı bir gülümsemeyle, yay gibi gerilen gövdesinin verdiği o okşayıcı durgunluk içinde:

— Ağır ol aslanım! dedi.

Liyovbimiçef hemen topukları üzerinde döndü; iri, karaca gözleri Dvoyetosof'un miyop gözleriyle karşılakştı.

Öbür yumruğuyla karşısındakine vurmaya da kalk-

madı. Dvoyetosof'un baykuş gözlerinden ve kolunu tutuş şeklinden içlerinden birinin ölebileceğini anladı.

— Ağır ol aslanım! diye tekrarladı Dvoyetosof. İkinci yemek kıyılmış pirzola. Hadi git de yemene bak! Liyovbimiçef kolunu kurtardı, basını sallıyarak merdiveni çıktı.

Yuvarlak, hafif sakallı yanakları kıpkırmızıydı. Khorobrof'tan intikam almanın yolunu düşünüyordu. Suçlamanın kendisini direğe çivilediğinin farkında değildi daha. Hayatı anladığını herkese söylemeye hazır olduğu halde aslında hiç bir şey anlamadığını keşfediveriyorlardı.

— Nasıl anlamışlardı? Ne yoldan anlamışlardı acaba?

Bulatof ardından baktı, sonra başını elleri arasına aldı:

— Tanrım! Artık kime inanacağımızı şaşırdık!

Bütün bu olaylar gürültüsüzce geçmiş, ne dolaşan zek'ler, ne de avlunun öbür ucunda hareketsiz dikilen gardiyanlar farketmişlerdi olup biteni. Yalnız Siromakha, ağır ve yorgun gözkapaklarını hafifçe oynatıp her şeyi görmüş, Russka'yı hatırlayınca durumu anlamıştı.

Birden harekete geçti.

— Baksanıza arkadaşlar! dedi, önündekilere. Elektrik akımını açık bırakmışım. Ne olur önünüze geçeyim. Birkaç saniye içinde işim biter.

— Hepimiz açık bıraktık, diyenler oldu.

— Hepimizin ayrı ayrı derdi var, diyip kahkaha atanlar çıktı.

Kimse Siromakha'yı önüne geçirmedi.

— Ben de gider kapanırım, diyen Siromakha kuşkulu bir havayla «avcıların» önünden geçti, merkez binaya dalıp gözden kayboldu. Basamakları dörder dörder çıkıp ikinci kata vardı. Ama Binbaşı Şişkin'in kapısı kilitliydi. Birini sorguya çekiyordu belki. Güzel bacaklı sekreteriyle de buluşmuş olabilirdi. Siromakha ne yapacağını bilemeden geri döndü.

Her an, muhbirlerden birinin foyası meydana çıkıyor ve Siromakha'nın elinden bir şey gelmiyordu.

Dönüp bekleyenlerin arkasına takılması gerekirdi; ondaki peşine düşülen hayvan sezgisi binbaşının övgülerine hak kazanmaktan daha büyük önem taşıyordu. Kız-

gın kalabalığın önünden geçmek Siromakha'ya dehşet veriyordu. Belki de durup dururken üstüne saldırıverirlerdi. Hepsi şaraşkada kendisini çok iyi tanıyorlardı.

Bu arada avluda, kısa boylu ve gözlüklü kimya progesörü Orobintsef yakalandığı sıra sırtındaki enfes kürk paltosu ve şapkasıyla -bir geçici cezaevine bile götürülmemiş, kimse de onu dezenfekte etmemişti- kabak kafalı desinatör dahil kendisi gibi avanakları başına toplamış onlara söylev veriyordu. İnsanların inanmak istedikleri şeye inandıkları bilinen bir gerçektir. Verdikleri aile listesinin bir ihbar niteliği taşımadığına, durumu düzeltmeye yardım eden akıllıca bir yol olduğuna inanan herkes profesörün çevresindeydi. Orobintsef de tertemiz, sütunlara ayrılmış listesini getirmiş, yüzyüze görüştüğü binbaşı Miskin'e sunmuştu. Güvenlik subayının söylediklerini tekrarladı: Reşit olmayan çocukların adlarının nereye yazılması öz baba yoksa yapılması gerektiğini Binbaşı Mişkin, konuşma boyunca bir kere Orobintsef karşısında ağzını bozmuştu. Kimya profesörü karısının doğum yerini hatırlamadığından yakınınca Mişkin ağzını iyice açıp bir kahkaha koyuvermişti:

— Nasıl? Karınızı kerhaneden mi aldınız yani?»

Şimdi bu saflar topluluğu, üç ıhlamur ağacı gövdesini siper alıp Adamson'un çevresine toplanan gruptan uzakta, Orobintsef'in sözlerini dinliyordu.

Esaslı bir yemeğin ardından kayıtsızlıkla sigarasını tüttüren Adamson çevresindekilere, mektuplaşmayla ilgili yasakların yeni sayılamıyacağını, bin beterinin görüldüğünü, yasağın bir bakanın ya da rasgele bir generalın değişmesine kadar süreceğini, kimsenin cesaretini yitirmesi gerektiğini anlatıyordu. Şimdilik mümkün olduğu kadar listede vermekten kaçınmalıydı, herkes, nasıl olsa tavsıyacaktı. Adamson'un uzun, çekik gözleri vardı, gözlüklerini çıkardığında tutuklular dünyasını daha da büyük bir sıkıntıyla seyreder gibiydi. Her olay bir öncekinin tekrarıydı. **Gulag** dünyasının hiç bir şeyi onu şaşırtmıyordu. Adamson öyle şeyler görmüştü ki başkalarının büyük acı saydıklarını basit bir rahatsızlık olarak hissedip kabullendiği sanılırdı.

Bu arada sayıları artan «avcılar» yeni bir muhbir enselemiş. İzak Kagan'ın cebinden gülerek yüz kırk yedi rublelik havaleyi çekip çıkarmışlardı. Daha önce «Koruyucu»dan ne aldığını sormuş, bir şey almadığı, yan-

lışlıkla çağrıldığı için epey şaşırdığı karşılığını vermişti Kagan. Utandırmak için havaleyi zorla elinden alınca Kagan utançtan kızarmak ve aceleyle kaçmaya yeltenmekle kalmadı ana avrat sövüp önüne gelenin yakasına yapışmaya, kendisini suçlayan herkese bir yanlışlık olduğunu, postanede üç rublesi çıkmadığı için yüz kırk yedi rublelik bir havale göndermek zorunda kaldığını anlatan karısının mektubunu göstereceğine yemin etmeye başladı. Hemen birlikte akustik lâboratuvarına gitmelerini, mektubu orada kendilerine göstermeyi bile teklif etti. Sonra karmakarışık saçlı kafesini sallayıp atkısının boynundan yere kaydığını farkederek inandırıcı şekilde, havale aldığını neden gizlediğini anlattı. Kagan çok inatçı. Konuşmaya başladıktan sonra, hak verilmedikçe ve son söz kendisine bırakılmadıkça susmazdı. Muhbirlik yapmayı reddettiği için nasıl içeri tıkıldığını daha önce onun ağzından dinleyen ve Kagan'a gerçekten kızma gücünü bir türlü kendinde bulamayan Khorobrof şu sözleri söylemekle yetindi:

— İzak, domuzun birisin sen, başka şey değilsin! Dışardayken onların hesabına çalışmamak için binlerce rubleyi teptin, şimdi birkaç ruble için işbirliği yapıyorsun.

Belki de onu kampa göndermekle korkutmuşlardı. Ama İzak Kagan hiç istifini bozmadı konuşmaya devam etti. Yeni bir muhbiri, bir Lettonyalıyı yakalamasalar onları ikna edecekti belki de. Bu yenilik dikkati başka yana çekti ve Kagan uzaklaştı.

İkinci grup yemeğe çağırıldı, ötekiler dolaşmaya başladılar. Nerjin paltosuna bürünmüş halde avluya çıktı. Avluda dikilen Russka Doronin'i gördü. Russka inceden inceye hazırlığını yaptığı avı büyük bir zevkle seyrediyordu, bakışlarını memurların avlusuna, sonra da daha ileriye. Clara'nın az sonra otobüsten ineceği yere çevirdi. Clara akşama nöbetçiydi.

Çenesiyle avcı kalabalığını işaret ederek Nerjin'e:

— Ne o? dedi gülümseyerek Liyobimiçef'i anlattılar mı sana?

Nerjin yanına yaklaştı, ellerini hafifçe omuzlarına koydu.

— Seni omuzlara almalı, karga tulumba edip havaya fırlatmalı! Ama senin için korkuyorum yine de.

— Boşver. Daha yeni başladık; biraz bekle bu bir şey değil.

Nerjin başını salladı, gülmeye koyuldu ve yoluna devam etti. Aceleyle yemekten dönen Priyançikof'la karşılaştı. Bütün gücüyle muhbirlere sövüp saymanın neşesi içindeydi.

— Eğlenceyi kaçırdın! dedi Nerijn'e. Lev nerede?

— Acele bir işi var. Dışarı çıkmadı.

— Ne işi? Yedi Numaradakinden de acele mi? Yok canım, öyle şey olmaz. Bizi uyutuyorlar!

Koşarak uzaklaştı.

Biraz daha ilerde Nerjin, küçük kafasında partal bir kasket, sırtında kısacık, yakaları kalkık bir paltoyla Gerassimoviç'e rasladı. Üzgün bir baş işaretiyle selâmlaştılar. Rüzgârda kamburunu çıkaran Gerassimoviç elleri cebinde, minicik bir serçe gibi dikiliyordu olduğu yerde.

Yüreği bir kedininki kadar büyük, masal kahramanı serçe gibi.

75. İYİMSERLİKLE EĞİTME

Binbaşı Şişkin'le kıyaslanırsa binbaşı Mişkin'in işinin hem iyi, hem de kötü yanları vardı. İyi yanları arasında mektupları okumak, gönderilip gönderilemiyeceklerine karar vermek yer alıyordu. Kötü yanları içinde de, zek'lerin şaraşkadan sürülmesi; yapılan bir iş için verilmesi gerekli ücretin kaldırılması; yiyecek için tutukluların şu ya da bu sınıfa sokulmaları; ziyaret süresinin tespiti ve diğer işlemler vardı. Binbaşı Mişkin, binbaşı Şişkin'in cezaevinde olup bitenleri bile kendisinden önce haber almasını sağlayan teşkilâtına gıpta ediyordu. Bu nedenle sık sık, odasının şeffaf perdesinden dışarıya, avluda olup bitenlere bakıyordu. Şişkin, odasının üçüncü katta ve kötü bir yerde oluşundan ötürü avluyu göremezdi. Tutukluların günlük hayatının izlenmesi de Mişkin'e, muhbirlerin verdikleri bilgiye kattığı bir sürü yeni haber sağlıyordu. Kimin kimle dolaştığını, kimin ateşli kimin kayıtsız konuştuğunu bilirdi. Sonra, mektup alır ya da verirken birden:

— Dün, yemek saatinde Petrof'la ne konuşuyordunuz? diye sormaya bayılırdı.

Bu yolda iyice şaşırttığı tutuklunun ona çok faydalı bir takım yeni bilgiler de sağladığı olurdu.

O gün de, yemek saatinde, Mişkin kapısının önüne biriken zek'lerden sırası gelene biraz beklemesini söyledi ve pencereden dışarı bir göz attı. Ama muhbir avı binanın öbür yanında olup bittiğinden bir şey göremedi.

Saat üçte, yemek molasının sonu gelip işgüzar başçavuş Mişkin'in odasına giremeyen zekleri kovaladığında Dirsin'in çağrılması emredildi.

İvan Selivanoviç Dirsin'in köşeli bir yüzü, çökük yanakları, çıkık elmacık kemikleri vardı, güç konuşurdu, soyadı —«delik» anlamındaki kelimeden geliyor— sanki herkesin alay etmesi için takılmıştı. Fabrikada çalışmış, işçiler için yapılan akşam kurslarını izlemiş, kabuğuna çekilip bütün gücüyle çabalamış, fabrikadan da doğru Enstitüye gelmişti. Bir takım yetenekleri vardı ama bun-

ları göstermeyi bir türlü becerememiş ve hayatı boyunca arka plânda kalmış, küçük düşürülmüştü. Yedi Numarada ancak canı istemeyen kullanmazdı onu. Kısa bir süresi indirilen on yılık cezasını da bitmek üzere bulunduğu şu ara, yöneticiler karşısında büsbütün çekingendi. Savaş sırasında tutukluların cezasının iki katına çıkarıldığını çok görmüştü, kendi cezasının arttırılmasından korkuyordu.

On yılılk cezayı pisi pisine almıştı. Oturduğu daireye göz koyan, çıktıktan sonra da yerine geçen komşuları «Sovyetler birliğine karşı propaganda» yaptığı gerekçesiyle onu şikâyet etmişlerdi. Bu türden hiç bir propaganda yapmadığı, ama alman radyolarını dinlediği için **yapabileceği** anlaşılmıştı. Derken alman radyolarını dinlemediği de belli olmuş, evinde yasaklanmış bir alıcı bulunduğundan **dinleyebileceği** düşünülmüştü. Sonunda evinde radyo alıcısı da bulunamamış, ama **bulunabileceği** akla gelmişti. Çünkü Dirsin radyo mühendisiydi, ihbar sonucu evinde yapılan aramada kutu içinde iki radyo lâmbası ele geçmişti.

Savaş sırasında Dirsin kamplardan bol bol nasibini aldı. Hem atların torbasından çalınan ıslak arpalardan yapılmış ekmeklerin yendiği, hem de taygada rasgele bir çam ağacına çivilenmiş «Burası Kamp Yeridir» yazılı tabelâsıyla unun kara karıştırıldığı kampları gördü. Dirsin'in **Gulag** ülkesinde geçirdiği sekiz sene içinde iki çocuğu ölmüş, karısı cılız bir ihtiyar olmuştu. Sonra mühendisliği hatırlanmış, şaraşkaya getirilmişti. Burada hem tereyağ veriliyordu, hem de para. Böylece karısına ayda yüz ruble yollama fırsatını buluyordu.

Ve birden, nedeni anlaşılamadan, karısından haber almaz olmuştu. Belki de ölmüş karısı.

Binbaşı Mişkin kollarını kavuşturmuş, masasına dayamıştı. Masada kâğıt yoktu; hokka kapalı, mürekkepli kalemin ucu da kuruydu. Mişkin'in yüzü mora çalan hafif pembe renkteydi, her zamanki gibi en ufak anlamdan yoksundu. Alnı öylesine yağlıydı ki ne yaşlılık, ne de düşünce çizgilerin bu alında yer etmesine fırsat veriyordu. Yanakları da dolgundu.

Mişkin'in yüzü kırmızı ve mor renklerin eklendiği toprak heykelinki gibiydi. Gözleri anlamsız, cansız, küstah ve bomboştu.

O güne kadar başına gelmemişti: Mişkin oturmasını

söylüyordu. Dirsin, ne gibi bir felâketle karşılaşabileceğini, kendisi hakkında düzenlenmiş raporda nelerin bulunabileceğini düşündü. Binbaşı, kendisine verilen direktiflere uyarak önce sustu, sonunda:

— Durmadan dinlenmeden yakındınız, dedi. Buraya geliyor ve yakınıyorsunuz. Mektup almıyalı iki ay mı oldu?

— Üç ayı geçti binbaşı yoldaş, dedi Dirsin utana sıkıla.

— Üç mü, ne olmuş yani? Karınız nasıl bir insan, hiç düşündünüz mü?

Mişkin acele etmeden, kelimelerin üstüne basıp cümle aralarında durarak konuşuyordu.

— Karınız nasıl biri, dedim!

— Anlıyamadım, diye söylendi Dirsin.

— Nasıl anlıyamadınız? Siyasî görüşü nedir?

Dirsin sarardı. Demek yeterince tecrübe edinememiş, her şeye hazırlanmamıştı. Mektubunda bir şeyler yazmıştı, Dirsin çıkmak üzereyken şimdi karısının başı derde giriyordu.

İçinden karısı için dua etti. Dua etmeyi kampta öğrenmişti.

— Ağlamışın biri karınız, durmadan burnunu çekenlere katlanamayız, dedi binbaşı. Garip bir körlüğü de var üstelik: Hayatın iyi yanlarını da göreceği yerde, hep kötü yanlarını görüyor.

Dirsin korkuyla:

— Ulu Tanrım! dedi. Başına ne geldi?

Soruların arasını iyice açan Mişkin:

— Karınıza mı? diye sordu. Hiç bir şey. (Dirsin içini çekti). Şimdilik hiç bir şey.

Acele etmeden bir kutudan mektubu çıkardı, Dirsin'e uzattı.

— Sağolun, diyebildi. Gidebilir miyim?

— Hayır, mektubu burada okuyun. Böyle bir mektubu koğuşa götürmenizi istemiyorum. Böyle mektuplar okudukça tutuklular özgürlüğü ne sanacak kimbilir? Okuyun.

Taştan bir heykel gibi sustu, bekledi.

Dirsin mektubu zarfın içinden çıkardı. Farkında değildi ama yabancı bir göz yazanın kişiliğini yansıtan bu mektuptan rahatsız olurdu. Kaba paket kâğıdı denebi-

lecek bir kâğıda yazılmıştı, satırlardan hiç biri düz değildi, sağa doğru, gitgide aşağı kayıyordu.

Mektuptaki tarih 18 Eylüldü.

Sevgili Vanya!

Sana yazmak için oturdum ama aslında uykum var. Uyuyamıyorum. İşten döner dönmez doğru bahçeye çıkıyorum. Maniyuşka ile patates topluyoruz. Hepsi de küçücük. Tatilde bir yere gitmedim, giyecek elbisem yoktu, her şeyim yırtık pırtık. Para biriktirip seni görmeye gelmeyi düşünüyordum, olmadı. Bir keresinde Nika seni görmeye gelmiş, böyle birinin bulunmadığını söylemişler. Anasıyla babası onu azarlamış, «Neden gidiyorsun? Şimdi senin de adını alacak, seni de gözleyecekler!» demişler. Genellikle onlarla ilişkilerimiz çok gergin. L. V. ile konuşmuyorlar bile. Güç belâ geçiniyoruz. Büyükanne üç yıldır hasta, yatıyor, kalkamıyor, kurudu. Ölmüyor, iyileşmiyor, hepimizi bitirdi. Çok pis kokuyor, bu yüzden de ara sıra kavga çıkıyor. L. V. ile konuşmuyorum, Maniyuşka kocasından ayrıldı, sağlık durumu kötü, çocukları sözünü dinlemiyorlar, işten döndüğümüzde bir felâket; kötü sözden başka şey duymuyoruz, kaçacak yerimiz de yok. Bütün bunların sonu gelecek mi acaba? Neyse, seni yürekten öperim. Kendine iyi bak.

Altında ne imza vardı, ne de «karın» kelimesi konmuştu.

Dirsin'in mektubu tekrar tekrar okumasını sabırsızlıkla bekleyen Mişkin beyaz kirpikleriyle mor dudaklarını oynattı:

— Geldiğinde bu mektubu size vermedim. Geçici olarak dertlendiğini, okursanız çalışma gücünüzü azaltacağını düşündüm. Yeniden daha iyi bir mektup yollamasını bekledim. Ama bakın geçen ay yolladığına.

Dirsin bir şey söylemeden bakışlarını binbaşıya doğru kaldırdı; eğri büğrü suratı serzeniş değil, yalnız üzüntü ifade ediyordu. Zarfı açık duran ikinci mektubu da aldı, titreyen parmaklarıyla açtı. Eğri satırlarla, kötü yazılmış ama bu kez kâğıdı defterden koparılmış mektubu çıkardı.

Sevgili Vanya!

Sana sık sık yazmadığımdan yakınıyorsun. Ama işimden çok geç çıkıyorum. Her gün ormana, çalı-çırpı toplamaya gidiyorum. Gece öyle bitkin oluyorum ki ya-

tağa düşüyorum sanki. Geceleri iyi uyuyamıyorum. büyükanne uyandırıyor hep. Sonra erkenden, saat beşte kalkıyorum. Sekizde işbaşı yapmam gerek. Tanrıya şükür sonbahar sıcak geçiyor ama kış yakın! Depodan kömür almak imkânsız, yalnız patronlarla pistonlular kömür alabiliyor. Geçenlerde sırtımda taşıdığım çalı - çırpı yere düştü, eğilip yeniden yüklenecek gücü bulamadığımdan ardımdan sürükleyerek getirdim. Kendi kendime de, «İşte, masallarda okuduğumuz çalı - çırpı taşıyan ihtiyar kadın» diyordum. Ağır iş görmekten fıtığım çıktı. Nika tatilde geldi, güzel bir kadın olma yolunda, bize uğrayıp bir merhaba demedi. Seni düşündükçe yüreğim sızlıyor. Güvenecek kimsem yok. Gücüm elverdikçe çalışacağım ama büyükanne gibi hastalanmaktan korkuyorum. Büyükkannenin bacakları hiç tutmuyor. Davul gibi şişti, tek başına ne kalkabiliyor ne de yatabiliyor. Bu kadar hasta olanları da hastaneye kabul etmiyorlar, işlerine gelmiyor. Her keresinde L. V. ile yatağından kaldırmamız gerekiyor, altına yapıyor, ortalığı leş gibi kokutuyor, hayat değil cehennem. Tabii ki suç onun değil ama dayanacak gücüm kalmadı. Bize kavga etmememizi söylemiştin ama her gün hırlaşıyoruz, L. V. den bütün duyduğum da «aşağılık karı» ve «orospu» sözleri. Maniyuşka ve çocuklarla da durum aynı. Bizimkiler büyüse böyle mi olurlardı acaba? Biliyor musun, çoğu kere yaşamadıklarına şükrediyorum. Valeri bu yıl okula başladı, bir sürü şeye ihtiyacı var, elde de para yok. Pavel için Maniyuşka'ya bir nafaka veriyorlar. Şimdilik sana yazacak başka şeyim yok, görüyorsun. Kendine iyi bak. Seni öperim.

Tatil günlerinde uyuyabilsek bari. O günlerde de geçit törenlerine sürükleniyoruz..

Dirsin mektubu okurken kaskatı kesildi. Elini alnına götürdü, kaşımaya koyuldu.

— Ne o? Okudunuz mu, yoksa okumadınız mı? Okumuş gibi değilsiniz hiç. Olgun bir adamsınız siz. Öğrenim görmüşsünüz. Cezaevinde yattınız, böyle bir mektubun ne demek olduğunu bilirsiniz. Savaş sırasında böyle mektuplardan ötürü insanları mahkûm ederlerdi. Geçit töreni herkes için sevinç kaynağıdır... Ama karınız için? Ya kömür? Kömür patronlar için değil bütün yurttaşlar içindir, tabii almak için kuyruğa girmek şartıyla.

Neyse, bu mektubu da size verip vermemeyi uzun uzun düşündüm, sonra üçüncüsü geldi. Düşündüm; bu işe bir son vermek gerektiğini kararlaştırdım. Hem de sizin bir son vermeniz gerekiyor. İyimser, cesaret veren bir şeyler yazın da karınıza destek olsun. Yakınmaması gerektiğini, her şeyin yoluna gireceğini söyleyin. Bakın zengin olmuş, mirasa konmuşlar. Okuyun.

Mektuplar tarih sırasına göre dizilmişti. Üçüncüsü 8 Aralık tarihini taşıyordu.

Sevgili Vanya!

Kötü haberlerim var sana. 26 Kasım 1949 da saat 12 yi beş geçe büyükanne öldü. Öldüğünde bir kuruşumuz yoktu. Neyse, Mişa iki yüz ruble verdi, fazla masraf olmadı. Tabi çok yoksul bir cenazeydi. Ne papaz çağırabildik, ne müzik çaldırdık. Tabutu bir at arabasıyla taşıyıp çukura attılar. Şimdi evin içi daha rahat ama sanki bir boşluk oldu. Ben de hastayım, geceleri kötü kötü terliyorum, yastıklar ve çarşaf su içinde kalıyor. Bir çingene falcı bu kış öleceğimi söyledi; böyle bir hayattan kurtulmak beni memnun eder. L.V. nin verem olduğu sanılıyor. Öksürdüğünde kan tükürüyor. İşten döner dönmez kavga başlıyor, büyücü kadınlar kadar kötü. Maniyuşka ile ikisi beni deli ediyorlar. Hiç kısmetim yokmuş, dört dişim daha çürüdü, ikisi düştü. Yerlerine takma diş taktırmak gerek, para yok. Üstelik dişçide de kuyruğa girmek zorundasın.

Üç aylık maaşın, 300 ruble, hızır gibi yetişti. Donuyorduk, kömür sıramız da gelmişti —numaram 4576— ama kömür tozundan başka şey verdikleri yok. Kömür tozu neye yarar? Maniyuşka senin 300 rublene 200 daha ekledi, bize taş kömürü getirmesi için parayı bir ocakçıya verdik. Ama patateslerimiz ilkbaharı çıkarmıyacak. Düşün, iki bahçeden birşey alamıyoruz. Yağmur olmayınca ürün de olmuyor.

Çocukların derdi bitmek bilmiyor. Valeri'nin notları hep iki ve üç, okuldan çıkınca da sağda solda geziyor. Müdür Maniyuşka'yı çağırdı, çocuklarıyla başa çıkamıyan görülmemiş bir anasınız, dedi. Altı yaşındaki Ajenka ile diğer ikisi akıl almaz şekilde küfrediyorlar, hepsi birer gerçek haydut. Bütün paramı onlara veriyorum, geçenlerde Valeri bana köpek dedi. Bunu küçük bir itin ağzından duyarsam büyüdüğünde kimbilir ne diyecek?

Sözde mayısta 2000 rublelik bir mirasa konacakmışız a-ma parayı nereden alacağız? Elena ve Mişa dâva açacaklar, L. V.'nin odasına konmak istiyorlar. Büyükanne sağlığında kaç kere, kimin ne alacağına karar vermek istemediğini söylemişti. Mişa ile Elena da hasta.

Sonbaharda sana iki kere yazdım sanıyorum, belki mektuplarım eline geçmedi. Yoksa mektuplar da mı postada kaybolmaya başladı?

Sana kırk kopeklik bir pul yolluyorum. Orada ne var ne yok? Seni bırakacaklar mı, yoksa bırakmıyacaklar mı?

Mağazada çok güzel tabaklar, alüminyum tencereler, çorba kâseleri satılıyor.

Yürekten öperim seni. Kendine iyi bak.

Islak bir leke mürekkebi kâğıdın üzerine yaymıştı. Dirsin'in mektubu okuyup okumadığı yine anlaşılmadı.

— Ne o? dedi Mişkin. Ne demek istediği açık, değil mi?

Dirsin kımıldamadı.

— Bir cevap yazın. Neşeli bir cevap. Dört sayfadan fazlasına bile izin veriyorum. Bir keresinde Tanrı'ya i-nanması gerektiğini söylemiştiniz. Tanrı'ya inanması gerçekten daha iyi, neden inanmasın? Aksi halde işin sonu nereye varır? Baksanıza mektuplara. Onu avutun, yakında geleceğinizi, iyi para kazanacağınızı söyleyin,

— Peki ama evime bırakacaklar mı beni? Ya yeniden bir yere sürerlerse,

— Bu üst makamlara bağlı. Sizin göreviniz karınıza destek olmak. Hayat arkadaşınız değil mi?

Binbaşı bir an sustu. Sonra:

— Yoksa genç bir kadın mı istiyorsunuz artık? dedi neşeyle.

Baş casusu Siromakha'nın avluda, içeri girmek için iyiden iyice sabırsızlandığını ve olduğu yerde hoplayıp zıpladığını bilse bu kadar sakin olamazdı.

76. KOYUNLARIN KRALI

Yaşamak için boğuşmadığı, üstlerinin hoşuna gitmek ya da çalışmak için bütün çabasını harcamadığı, bir leopar gibi her an gerilim içinde olmadığı seyrek anlarda Arthur Siromakha ince gövdeli, yorgun ve aktör yüzü, bulutlarla kaplı bir gök gibi gri - mavi, sanki hüzünle nemlenmiş gözleriyle solgun bir genç adam olurdu.

Kızgınlık anında iki kişi onu casuslukla suçlamış, ikisi de kısa süre sonra cezaevinden sürülmüştü. Artık kimsenin onunla konuştuğu yoktu. Zekler ondan korkuyorlardı. Bir zek ile kendisini ele veren hiç yüzleştirilmiyordu ki. Zek kaçmaya hazırlanmakla mı suçlanıyor? Ortalığı birbirine katmak, isyan hazırlığı mı yapıyor? Bir şey bilmiyor, kendisine yalnız pılısını pırtısını toplaması söyleniyordu. Bir başka kampa mı sürüyorlardı? Ya da sorguya çekilmek üzere bir cezaevine mi? Bilmiyordu.

İnsanoğlu her çağda sömürülmüştür. Bir ihaneti ortaya çıkaracak, ya da ölümüyle bir başkasını kurtaracak gücü taşıdığı sürece umudu kesilmez. İnsan yaradılışının belirgin bir yanıdır bu. Rahatlığının acınacak kalıntılarına sarılır; dolayısıyla da sessiz ve uysaldır. Yıkıldığ, yitirecek şeyi kalmadığı ve yiğitçe bir davranışta bulunacağı sıra da geciken hırsı zindanın duvarları arasında kalır. Ya da bir ölüm cezasının soluğu dünya işlerine duyduğu ilgiyi yok eder.

Açıkça ortaya çıkarmadan, birini ele verirken yakalayamadan, ama casus olduğundan da şüphe etmeden Arthur Siromakha ile dostluk etmeyi, onunla voleybol oynamayı, karılardan söz etmeyi daha tehlikesiz bulanlar da vardı. Diğer muhbirlere karşı da tutumları aynıydı. Aslında gizlice, sonsuz ve soluk aldırmayan bir savaş durmadan devam ettiği halde şaraşkada hayat sakin görünürdü.

Oysa Arthur'un karılardan başka da konuşacak şeyi vardı. «Forsythe'ın Bilge Kişisi» en sevdiği kitaplardan biriydi, «Buğdaysız Ev» gibi eski bir polis romanına dalmak için Galsworthy'yi rahatlıkla bırakabilirdi. Bu konuda akıllıca tartışabilirdi de. Arthur'un kulağı müziğe

yatkındı, italyan ve ispanyol parçalarını severdi. Verdi'nin, Rossini'nin eserlerini ıslıkla iyi çalabilir, dışarda olduğu sıralar yılda bir kere Konservatuar konserine gitmezse hayatından bir şey eksildiğini hissederdi.

Siromakha'lar yoksul ama soylu bir aileydi. Yüzyılın başında bir Siromakha besteci olarak tanınmış, bir diğeri de tutuplanıp küreğe mahkûm edilmişti. Bir üçüncü Siromakha da gözünü kırpmadan İhtilâl saflarına katılmış, Çeka'da görev almıştı.

Arthur reşit olduğunda, ihtiyaçtan ya da bir takım zevkler edindiğinden devamlı ve bağımsız bir gelir kaynağı bulma gereğini duymuştu. Sabahtan akşama kadar çalışmayla geçen, ayda iki kere maaşın büyük bir dikkatle sayıldığı, üstelik vergilerle, kesintilerle de kuşa çevrildiği düzenli ve kasvetli bir hayat ona göre değildi. Sinemaya gittiği zamanlar ciddi olarak kadın oyuncuların hoşuna gidebileceğine inanırdı. Deanna Durbin'i yanına katıp Arjantin'e kaçışını düşlediği çok olmuştu.

Enstitü de, genel kültür de insana böyle bir hayat sağlayamazdı. Herkesin çok çalıştığı, durmadan gidip geldiği bir memuriyet buldu. Bu iş Arthur'un hayalindeki parayı sağlamaktan uzaktı. Savaş sırasında askere alınmamayı sağladı, yani hayatını kurtardı. Bir sürü aptal cephede, siperlerin çamuru içinde çürüyüp giderken Arthur, yüzünden kan damlıyarak, uçarcasına giriyordu Savoy lokantasına. Ah, lokantanın eşiğini aşıp mutfaktan gelen nefis kokular ve müzik sesi her yanınızı kapladığında pırıl pırıl salona bakışınız, bütün salonun sizi seyredişi, sonra oturacak masanın seçimi!

Arthur'un bütün varlığı şarkılar söylüyor, sağlam yolda olduğunu hatırlatıyordu. Görevini küçültücü bir iş sayan insanlarla karşılaştıkça sinirleniyordu. Ya anlayışsızlık ya da kıskançlıktı onlara bu sözleri söyleten. Bu iş ancak üstün yetenekli kişilere göreydi. Gözlemcilik, sağlam bir bellek, tek başına karar verme yeteneği, sahneye koyuculuk gerektiriyordu. Kısacası artistik bir işti. Evet, bunu gizli tutmak gerekliydi. Kaynakçının kesmek ya da kaynak yapmak için bir camın ardına gizlenmesi gibi, bu iş de, teknik nedenlerle gizlilik gerektiriyordu. Yoksa Arthur işini hiç saklayamazdı: Küçültücü bir yanı yoktu ki.

Parasını denkleştiremediği bir gün, Arthur, Devlet malına göz koyan bir takım kişilerle işbirliği yaptı. Ya-

kalandı ve içeri tıkıldı. Arthur hiç utanmadı. Yakalanmaması gerekiyordu, bir tek kendi kendine kızabilirdi. Dikenli tellerin ardında geçirilen ilk günlerden sonra çalıştığı yere bağlı olduğu izlenimi uyandı Arthur'de, kampta geçireceği günler görevinin yeni bir şekliydi sanki.

Güvenlik subayları da onu yüzüstü bırakmadılar: Ne oduncuların arasına gönderildi, ne de madenlere. Kültürel ve eğitici bir görev aldı içerde. Kampın yaşanabilir, tutukluların ışıklar sönmeden önceki yarım saat içinde insanlıklarını hissedebildikleri tek yerdi burası. Gazeteleri karıştırabilir, gitar çalabilir, bildikleri şiirleri, kendi gerçek dışı, inanılmaz geçmişlerini hatırlayabilirlerdi. Orada toplanan iflâh olmaz aydınlara, hırsızlar «şekerli domates» adını takmışlardı. Sanatçı ruhu, anlayışlı bakışları. Moskova anıları, her şeye kayıtsız ve alçak sesle konuşma yeteneğiyle Arthur bulunduğu yerden memnundu.

Kısa sürede dosyalarını hazırladı: Propaganda yapan kişileri, Sovyetlere karşı çalışan bir grubu, hazırlığı başlamadığı halde tasarısı sözde kalan iki kaçma teşebbüsünü ele verdi. Sabotaj yapmak için tutukluların tedavisini uzatan, daha doğrusu hastanede dinlenmelerine izin veren doktorları ihbar etti. Hepsine ikinci bir ceza bindirildi, yalnız Arthur'un, III. Bölüm aracılığıyla cezasından iki yıl indirildi.

Mavrino'ya geldiğinde işinde edindiği tecrübeyi yabana atmadı. İki «koruyucu» binbaşının gözdesi ve şaraşkanın en tehlikeli koyunu oldu.

İnsanların genellikle nankör ve hayırsız olduklarını belirtmek için çok şey yazılmıştır. Ama bunun tersi de görülür. Akıl almaz bir ihtiyatsızlık ve olağanüstü bir düşüncesizlikle Russka Doronin ikili ajan olma tasarısını bir iki ya da üç zeke değil yirmiden fazlasına anlatmıştı. Duyan da başkalarına nakletmiş ve Doronin'in sırrını şaraşka nüfusunun yarısına yakın bir bölümü öğrenmişti. Koğuşlarda açıktan açığa bunun sözü ediliyordu. Şaraşkadaki beş, altı tutukludan biri muhbir olduğu halde hiç biri durumu öğrenemedi. Ya da, öğrense bile açıklamadı. En iyi gözlemci, en çabuk hisseden koyunların kralı Arthur Siromakha bile olayı o gün duymuştu.

Casusluk şerefine gölge düşmüştü. Odalarında oturan güvenlik subayları bilmese önemi yoktu. Ama o, Siromakha, nasıl duymamıştı? Ya kişisel güvenliği ne olacak-

tı? Havalesiyle onu da diğerleri gibi enseleselerdi? Siromakha'nın gözünde Doronin'in ihaneti başını sıyırarak geçmiş bir tabanca kurşunu gibiydi. Doronin güçlü bir düşman olduğunu ortaya koymuştu. Aynı güçle ona karşılık vermek gerekiyordu. Felâketin büyüklüğünü farketmeyen Siromakha, Doronin'in pek kısa bir süre önce, önceki gün ya da bugün durumu diğer zeklere anlattığını sanıyordu.

Siromakha çalışma odasına giremezdi. Heyecanlanmamalı, Şişkin'in kilitli kapısını zorlamamalı, sık sık da kapıya doğru gidip gelmemeliydi. Mişkin'in kapısında ise kuyruk vardı. Saat üç çanında tutukluları kovalamışlardı; ama bir süre, içlerinden en inatçı, en çetin olanlar gitmemiş; koridorda nöbetçi subayla tartışıp durmuşlardı. Siromakha iki eliyle karnını tutarak hastalık numarasıyla, doktorun yardımcısına gider gibi yaparak koridordaki kalabalığın dağılmasını bekledi. Mişkin, Dirsin'i çağırmıştı. Siromakha'nın hesaplarına göre Dirsin'in çalışma odasında uzun süre kalması için hiç neden yoktu. Bekledi de bekledi. Kaynak makinelerinden, reçine kazanlarından ve çeşitli köşelerinden dumanlar çıkan Yedi Numara'ya bir saat gitmemekle Mamurin'in kızgınlığını üzerine çekme pahasına, Mişkin'in Dirsin'i bırakmasını bekledi boşu boşuna.

Durumu koridorda dolaşan nöbetçiye bile anlatamazdı. Sabrı tükenen Siromakha ikinci kata, Şişkin'in odasına çıktı. Şişkin'in odasından önceki karanlık aralıkta kısmeti geri geldi: Kapının öte yanında, cırcır böceğini andıran ve şaraşkada bir benzeri bulunmayan sesiyle kapıcının konuştuğunu duydu.

Anlaştıkları gibi vurdu kapıyı. Anahtar kilitte döndü, kapının aralığında Şişkin belirdi.

— Çok acele! diye fısıldadı Siromakha.

— Bekle bir dakika, dedi Şişkin.

Siromakha, odadan çıkmak üzere bulunan kapıcıya görünmemek için parmaklarının ucuna basarak koridorun dibine yürüdü, sonra düşünceli bir havayla geri dönüp Şişkin'in kapısını vurmadan açtı.

77. «BENİ KURŞUNA DİZMEYE GELİNCE...»

Kırık torna tezgâhıyla ilgili soruşturma bir hafta sürdü, ama nasıl kırıldığı binbaşı Şişkin için gizliliğini muhafaza ediyordu. Yalnız Rus sanayiinin 1916 yılında, savaşın ortasında yaptıklarından biri olan tezgâhın Yakonof'un emri üzerine elektrik motörüyle bağlantısının kesildiği ve Üç Numaradan onarım atölyesine götürüldüğünü öğrenmişti. Makineyi kimin taşıyacağına bir türlü karar verilememiş, lâboratuvarda çalışanlar tornayı mahzenin koridoruna indirme emrini almışlardı. Oradan onarım atölyesindekiler torna tezgâhını avluya çıkaracak, avlunun öbür ucundaki yerlerine taşıyacaklardı. Zek'lerin ambara inmelerini önleyecek çok daha kısa bir yol vardı, ama o zaman, yolun ve parkın görülebildiği büyük avluya çıkmaları gerekecekti; bu da güvenlik yönünden benimsenemezdi.

Tabii düzeltilmesi imkânsız olay başlarına geldiğinde Şişkin kendi kendine kızmıştı. Bu çok önemli üretim işlemini küçümsemiş; şahsen yönetmemişti. Ama her şey bir yana, tarih açısından en çok eylem adamlarının hataları görülebilir: İnsan, hata yapmaktan da kurtulabilir mi?

Asıl olay, Üç Numaralı lâboratuvarın —bütün personeli bir şef, bir yardımcı, bir sakat ve bir genç kızdı— kendi gücüyle torna tezgâhını taşıyamamasından çıkmıştı. Bu yüzden, sorumluluktan yoksun bir tutumla çeşitli koğuşlardan gelen tutukluları rasgele, listelerini bile çıkarmadan toplamışlardı. Öyle ki binbaşı Şişkin onbeş gün sonra bu işle çok uğraşmak zorunda kalacak, şüphelilerin eksiksiz bir listesini çıkarmak için tanık ifadelerini karşılaştırması gerekecekti. Sonra torna tezgâhını taşıyan on zek mahzene inmek için ağır makineyi merdivenden geçirmişlerdi. Teknik nedenlerle atölye sorumlusu torna tezgâhıyla ilgilenmek istemediğinden, elindekini zamanında yollamadığı gibi yapılan işi denetleyecek birini de göndermedi. Bu iş için toplanan on zek kimse tarafından yönetilmeden torna tezgâhını mahzene taşıyıp dağıldılar. Bütün yolu tıkayan tezgâh mahzenin korido-

runda öyle durdu günlerce. Şişkin bile bir gün koridorda yürürken bu tezgâha toslamıştı. Atölyedekiler tezgâhı almaya geldiler, ama kaidesinde bir çatlak görünce itiraz ederek üç gün el sürmediler. Sonunda da atölyeye taşımak zorunda kaldılar.

Makinenin altındaki bu çatlak «olayın» hareket noktasıydı. Belki bu çatlak yüzünden çalışmıyordu makine. Şişkin bu görüşü savunanlarla da konuşmuştu. Ama çatlağın anlamı çatlağın kendisinden çok daha önemliydi. Bu çatlak düşman güçlerin, ortaya çıkarılamayan güçlerin Enstitü içinde de iş gördüklerini ortaya koyuyordu. Çatlağın bir diğer anlamı da, Enstitü yönetmenliğinin körlüğe varan bir güvenle cinayet sayılabilecek bir ihmalcilik gösterdiğiydi. İyi yönetilen bir soruşturma, suçlunun bulunması ve suçun ardındaki gerçek nedenlerin anlaşılmasıyla; yalnız bir adamı cezalandırmak, bir diğerine de ihtar vermekle yetinilmeyecek, çatlak olayı çevresinde büyük bir «doktrin yönünden eğitim» kampanyasına girişilecekti. Binbaşı Şişkin'in meslekî onuru da korkunç komplonun ortaya çıkarılmasını gerektiriyordu; az şey değildi bu da.

Ama suçluyu bulmak kolay değildi. Epey zaman kaybedilmişti. Torna tezgâhını taşıyan tutuklular çok parlak bir «kendilerini haklı çıkarma tekniğinden», gerçek bir «cinaî işbirliğinden» faydalanmışlardı. Memurlardan hiç biri —iğrenç bir ihmalcilikti bu da— tezgâh taşınırken ortada yoktu. Torna tezgâhını taşıyan tutuklular arasında bir tek muhbir vardı. Onun da bir işe yaradığı görülmemişti. Verdiği tek elle tutulur haber, parçalara ayrılıp göğüslük yapılan çarşaf olayıydı. Tezgâhı taşıyan on kişinin listesinin çıkarılmasına yardım ederek biraz faydalı olabilmişti. Ama on zek, dokunulmazlığa dayanarak tezgâhı hiç bir yere çarpmadan mahzene indirdiklerini, altını basamaklara hiç çarpmadıklarını söylüyorlardı. Sözlerinden, çatlağın bulunduğu yerden yani kaidenin arkasından kimsenin tutmadığı, herkesin kaideyi soldan, makaralarla milin altından tuttuğu anlaşılıyordu. Gerçeğin peşinde koştuğu sıra binbaşı bir sürü kroki çizmiş ve üzerinde tezgâhı taşıyanların yerlerini de göstermişti. Ama soruşturma sırasında tornacılık mesleğini öğrenmek, çatlağın sorumlusunu bulmaktan çok daha kolaydı. Sabotajla değilse bile sabotaj yapma niyetiyle suçlanabilecek tek kişi mühendis Potapof'tu. Üç saat süren sorgusu

sonunda iyice kendinden geçip ağzından şunları kaçırmıştı:

— Hadi oradan, torna tezgâhının canına okumak istesem yataklarına bir avuç kum dökerdim be! Kaideyi çatlatmak neye yarar?

Şişkin, iflâh olmaz bir sabotajcıya has bu sözleri belirtti raporunda. Ama Potapof imzalamayı reddetti. Soruşturmayı özellikle güçleştiren, Şişkin'in elinin altında gerçeği bulmak için gerekli, bilinen yolların ve araçların bulunmamasıydı: Zindan, falaka, ceza olarak yemekten yapılacak kısıntı, gece soruşturmaları; hatta sorgusu yapılanların değişik hücrelere ayrılması şeklindeki ilkel yol bile uygulanamıyordu. Burada bütün güçleriyle çalışmalarını, bunun için de yemek yemeye ve uyumaya devam etmelerini sağlıyacak biçimde yürütmeliydi soruşturma.

Yine de cumartesi günü Şişkin, zek'lerin birinden, son basamakları indikleri sıra tezgâhı dar kapıdan geçirmeyip hafifçe çarptıklarını, kapıcı Spiridon'un da şöyle bağırarak onlara doğru koştuğunu öğrendi: «Durun bir dakika çocuklar, size yardım edeyim!» Sonra on kişilik gruba katılmış ve tezgâhı bıraktıkları yere kadar onlara yardımcı olmuştu. Şişkin'in çizdiği krokiye bakılacak olursa tezgâhı tutabileceği tek nokta çatlağa yakın yerdi.

Şişkin, Prens İgor duruşmasıyla ilgili iki ihbarı önemsemeyip bulduğu yeni izin peşini bırakmamaya kararlıydı. Yemekten önce kızıl saçlı kapıcıyı çağırtmış, eskimiş bez kuşakla belini sıktığı tulumu sırtında, gelmişti adam. Kasketini çıkarmış, ağadan bir karış toprak dilenmeye gelen rus köylüsünün o suçlu havasıyla elinde yoğurup duruyordu. Tahtayı kirletmemek için de kauçuk halının dışına çıkmamıştı. Kapıcının ayağındaki ıslak lâstiklere kötü kötü bakan, sonra da sert bakışlarını yüzüne çeviren Şişkin onu olduğu yerde bırakıp koltuğuna oturdu. Bir şey söylemeden çeşitli kâğıtları inceledi. Zaman zaman, okudukça karşısındakinin cani yaradılışını keşfediyor, eninde sonunda kafese tıkılmış bir yamyamı görür gibi şaşkın bakışlarını yüzünde dolaştırıyordu. Bütün bunlar sorgu sisteminin içindeydi. Tutuklunun ruhunda yıkıcı bir etki yapma amacını güdüyordu. Tek kelime söylenmeden yarım saat geçti. Yemek çanı çaldı, Spiridon'un nihayet evinden gelen mektubu alacağını sandığı saatti bu. Ama Şişkin çan sesini duymadı bile: Ses çıkar-

madan kalın dosyaları inceliyor, birinden aldığını öbürüne takıyor, kaşlarını çatıp evrakı okuyor, cesareti iyice kırılan zavallı Spiridon'a şaşkın şaşkın bakıyordu.

Spiridon'un lâstiklerinde biriken bütün su halıya akmış, lâstikler de kurumuştu, Şişkin:

— Peki, yaklaş bakalım, dedi.

Spiridon yaklaştı.

— Dur. Şunu tanıyor musun?

Sırtında Alman üniforması, genç bir tutuklu resmini önüne sürdü.

Spiridon eğildi, gözlerini kırpıştırarak baktı fotoğrafa, sonra özür dilercesine:

— Biliyor musunuz binbaşı yoldaş, gözlerim pek iyi görmez. İzin verirseniz biraz daha yakından bakayım, dedi.

Şişkin izin verdi. Spiridon'un bir elinde eski kürk başlığı vardı, öbür eliyle fotoğrafı ucundan tuttu ve pencereden giren ışığa çevirip yer yer incelemek ister gibi sol gözünün önünden geçirmeye koyuldu.

— Hayır dedi sonra rahatlamış gibi. Onu hiç görmedim.

Şişkin resmi geri aldı.

— Kötü Yegorof, dedi karşısındakini suçlarcasına. İnkâr etmek durumunuzu daha da ağırlaştırmaktan başka şeye yaramıyacak. Ne duruyorsunuz öyle, otursanıza!

Eliyle bir koltuk gösterdi:

— Konuşmamız uzun sürecek, diye devam etti, ayakta kalırsanız dayanamazsınız.

Bu sözlerden sonra yeniden sustu. Önündeki kâğıtlara daldı gitti.

Spiridon arka arka gidip oturdu. Başlığını tam yanındaki iskemlenin üstüne korken pırıl pırıl deriyi farkedince hemen alıp yine dizlerinin üstüne bıraktı. Yuvarlak kafasını omuzları arasına gömdü, öne doğru eğildi, her halinden pişmanlık ve boyun eğme okunuyordu.

İyice sakinleşmiş, düşünüyordu:

«Seni yılan, seni köpek seni! Ne zaman vereceksin bana mektubumu? Mektup sende, biliyorum.»

Hayatı boyunca iki soruşturma, bir soruşturmanın yeniden açılması ve uzun eğitim dönemlerinden geçmiş binlerce tutuklu gören Spiridon, bir saniye bile Şişkin'in oynadığı oyunu yutmamıştı. Yutmuş görünmek zorunda olduğunu da biliyordu.

Şişkin derinden iç geçirip:

— Şimdi gelen ve size karşı olan bir takım yeni kâğıtlar var, dedi. Almanya'da ne dolaplar çevirmişsiniz ne dolaplar!

— Belki de sözünü ettiğiniz ben değilimdir binbaşı yoldaş. Biz Yegoroflar Almanya'da karınca gibi kaynıyorduk. Bu adı taşıyan bir general bile olduğunu söylüyorlar.

— Siz değil misiniz? Nasıl olur? Burada yazılı ad Spiridon Daniloviç, dedi Şişkin dosyalardan birine işaret parmağıyla vurarak. Doğum tarihi ve geri kalan her şey uyuyor.

— Doğum tarihi uyuyor mu? Öyleyse ben değilim, ben olamam, dedi Spiridon büyük bir inançla. Çünkü Almanlarla işimi kolaylaştırmak için kendimi üç yaş büyütmüştüm.

— Öyle mi? dedi Şişkin.

Aklı başına geliyordu, yüzü aydınlandı, sesinde soruşturmayı devam ettirmenin sıkıcı gerekliliğinin izi kalmadı ve önündeki kâğıtları itti.

— Unutmadan söyliyeyim, dedi. On gün önce bir torna tezgâhı taşıdığını hatırlıyor musun? Merdivenden mahzene indirilmişti hani.

— Evet hatırlıyorum, neden sordunuz? dedi Spiridon.

— Söyle bakalım bana nereye çarptıklarını. Merdivende mi oldu, yoksa koridorda mı?

— Çarpmış mı? diye sordu şaşıran Spiridon. Ne ben kimseye çarptım, ne kimse bana çarptı binbaşım.

— Torna tezgâhından söz ediyorum.

— Ulu Tanrım, torna tezgâhına neden çarpayım binbaşı yoldaş? Birini yaralamış ya da bir şeyi mi bozmuşum?

— Benim de merak ettiğim bu ya: Neden kırdılar? Belki de olduğu gibi yere bıraktılar da ondan kırıldı.

— Ne bırakması, ayaklarından tutuyorduk tezgâhı, bebek taşır gibi özeniyorduk.

— Sen neresinden tutuyordun?

— Ben mi? Şurasından.

— Nasıl yani?

— Şu sıra bulunduğum yandan.

— Evet ama neresinden, makaraların altından mı yoksa öbür taraftan mı?

— Binbaşım ben ne makaradan anlarım, ne başka şeyden, bakın göstereyim.

Başlığını yandaki iskemleye attı, yerinden kalktı ve odanın kapısından içeri torna tezgâhını sokmaya çalışırcasına döndü.

— Böyle iniyordum, geri geri... Derken taşıyanlardan ikisi kapıya sıkıştılar... Görüyor musunuz?

— Hangileri?

— Nereden bileyim? Vaftiz törenlerine gitmedim ki! Soluk soluğa kalmıştım. «Durun, yerimi değiştireceğim!» diye bağırdım.

— Yerinizi değiştirdiniz mi?

Sinirlenmeye başlayan Spiridon omuzunun üstünden seslendi:

— Anlamıyor musun yahu? Ne taşıdığımızı sanıyorsun.

— Torna tezgâhı değil mi?

— Tabii, torna tezgâhı! Hemen yerimi değiştirdim.

Kolları iyice gerilmiş, bacaklar bükük, bu işi nasıl yaptığını gösterdi.

— Sonra biri yana kaydı, öbürü itti, üçüncü... İş değildi canım!

Birden doğrulup:

— Kollektif çiftliklerde bundan çok daha ağır yükler taşınıyordu, dedi. Böyle bir torna tezgâhı altı kadına verilir... bir verst (aşağı yukarı bir kilometre) taşırlardı onlar. Nerede şu torna? Gidip bir bakalım da anlıyalım ne olduğunu.

— Yani tezgâhı yere bırakmadığını mı söylemek istiyorsun? dedi Şişkin gözdağı verircesine.

— Evet, bırakmadım diyorum.

— Öyleyse kim bıraktı?

— Demek biri bırakmış ha? diye sordu Spiridon şaşkın şaşkın. Anlıyorum.

Torna tezgâhını nasıl taşıdığını göstermekten vazgeçip yerine oturmuş, dikkatle bakıyordu.

— Bulunduğu yerden aldığınızda kırığı, çatlağı yok muydu?

— Görmedim, doğrusu söyleyemem bir şey. Belki de kırıktı ama.

— Peki, koridorda bıraktıklarında durumu nasıldı?

— Ohooo, çok iyiydi o sıra.

— Ama kaidesinde bir çatlak var.

— Çatlak matlak yoktu o sıra, dedi Spiridon kendinden emin.

— İyi görmüyorum diyorsun, nasıl görebildin tezgâhın altını? Gözlerin iyi görmüyor senin, değil mi?

— Binbaşı yoldaş, bir takım kâğıtları okumak gerektiğinde güçlük çekiyorum, gözlerimin zararı böyle şeylerde dokunuyor. Ama olup bitenlere gelince her şeyi görürüm. Örneğin siz ve diğer subay yoldaşlar, avluda gezinirken izmaritlerinizi yere atıyorsunuz ve ben bembeyaz karın üzerinde bile onları görüp süpürüyorum. İsterseniz komutana sorun.

— Ne demek istiyorsun yani? Torna tezgâhını yerine bıraktığınızda inceden inceye incelediğini mi söylüyorsun?

— Öyle, ne sandınız ya? İş bitince birer sigara tüttürdük, ihtiyacımız da vardı. Sonra tezgâha vurduk.

— Tezgâha vurdunuz mu? Neyle vurdunuz?

— Canım ellerimizle, şöyle, terli atı okşarcasına. Mühendislerden biri: «Ne güzel tezgâh! dedi. Büyükbabam tornacıydı, böyle bir makinede çalışıyordu!» dedi.

Şişkin içini çekti ve masanın üstünden beyaz bir kâğıt aldı.

— Çok yazık Yegorof, itiraf etmiyorsun. Bir rapor hazırlamak gerekecek. Torna tezgâhını senin kırdığın açıkça belli. Bu işi sen yapmasan suçluyu ele verirdin.

Bu sözleri inanmış bir havada söylemişti ama içinden inancı epey sarsılmıştı. Duruma hâkimdi, soruşturmayı yönetiyordu, kapıcı bütün iyi niyetiyle sorduklarına cevap vermiş, fazladan bilgi de sağlamıştı. Soruşturmanın başlangıcı, uzun sessizlik, fotoğraf, sestonundaki değişiklikler, birden torna tezgâhına yöneltilen konuşma boşa gitmişti. Bu kızıl saçlı, yüzünde saygılı bir gülümseme, omuzları her zamanki gibi çökük tutuklu hemen boyun eğmediği için artık boyun eğmesi ve istediğini yapması imkânsızdı.

Daha, General Yegorof diye birinin varlığından söz ettiği sıra Spiridon, Almanya'da yaptıkları işler için çağrılmadığını, fotoğrafın bir yanıltmaca olduğunu, «Koruyucu»nun blöf yaptığını, kendisini torna tezgâhı için çağırdığını anlamıştı. Bütün hafta boyunca tezgâhı taşıyan on zek meyve ağacı gibi durmadan silkelendiğine göre, Spiridon, çağrılmasa şaşardı. Yöneticileri yanıltmakta yılların verdiği tecrübeyle zorluk çekmeden bu amansız oyuna girdi. Ama bütün bu boş konuşmalar canını sıkıyor-

du. En çok üzüldüğü, bir kere daha mektubunu alamamış olmasıydı. Şişkin'in odası kuru ve sıcacıktı. Avludaki işini göremiyor, bu yüzden de ertesi gün yapacağı işler üst üste yığılıyordu.

Zaman geçiyordu, yemeğin sonunu bildiren çan çoktan çalmıştı. Şişkin, 95. madde gereğince hazırlanmış bir yalancı tanıklık zaptına imza atmasını öğütlemiş; kâğıdın üzerine soruları ve mümkün olduğu kadar değiştirip kendi görüşüne uydurduğu Spiridon'un karşılıklarını yazmıştı.

Derken kapı vuruldu.

Şişkin, içinden çıkılmaz lâflarla can sıkan Yegorof'u başından atıp Siromakha'yı karşıladı. O her zamanki «meşgul yılan» havasıyla Siromakha, anlatması gerekeni en kısa şekilde özetlerdi.

Parmaklarının ucunda, hızla içeri daldı. Getirdiği şaşırtıcı haber Siromakha'nın şaraşka casusları arasındaki özel yerini güçlendiriyor, onu binbaşının eşitleri arasına sokuyordu. Kapıyı kapadı ve Şişkin'e sürgüyü sürme fırsatını bırakmadan ağır ağır geri çekildi. Sahnede rol yapar gibiydi. İyice anlaşılan ama kalın kapının ötesinden duyulamıyacak kadar alçak sesle anlattı:

— Doronin, yüz kırk yedi rublelik bir havaleyi herkese göstererek ortalıkta dolaşıyor. Liyovbimiçef, Kagan ve diğer beş kişinin foyası meydana çıktı. Zek'ler toplandılar, hepsini avluda enselediler. Doronin işbirliği yaptıklarınızdan biri mi?

Şişkin parmağını yakasıyla boynunun arasına soktu, boğulmamak istercesine iyice çekti. Gözleri yuvalarından uğrayacaktı sanki. Boynunun rengi koyulaştı. Telefona koştu. Her zaman üstün ve kendinden emin bir havadaki yüzü çılgın gibiydi.

Büyük adımlar atmadan, odanın içinde bir kaç çevik sıçramayla Şişkin'in yolunu kesen Siromakha telefonu açmasını önledi.

— Binbaşı yoldaş!. dedi.

Bir tutuklu olarak onun dostu olamazdı ,ama şimdi onunla dostça konuşmak zorundaydı.

— Doğrudan doğruya konuşmayın, ona hazırlanma fırsatını bırakmayın.

Cezaevi hayatının başta gelen ilkelerinden biriydi bu. O sıra Şişkin'e hatırlatmak gerekmişti.

Geri geri giden Siromakha kapıya doğru çekildi. Gözlerini binbaşından ayırmıyordu.

Şişkin bir yudum su içti.

Siromakha, âdet yerini bulsun diye:

— Gidebilir miyim binbaşı yoldaş? diye sordu. Daha fazlasını öğrenir öğrenmez gelirim... bu akşam ya da yarın sabah.

Yeniden her zamanki haline dönen Şişkin'in bakışı akıllanmıştı.

— Dokuz gram kurşun o yılanın hesabını görür! diye ıslık çalarcasına söylendi. Bu işin icabına bakacağım!

Siromakha, bir hastanın odasından çıkar gibi, sessizce dışarı süzüldü. Kendi inancına uygun olanı, kendinden bekleneni yapmıştı, hemen bir armağan da istemiyordu.

Şişkin'in uzun süre M.G.B. de binbaşı kalacağından emin değildi.

Bu yalnız Mavrino şaraşkasında değil, bakanlığın tarihinde bile yer alacak olağanüstü bir hikâyeydi.

Boşluk lâboratuvarı şefini Şişkin değil, masası koridorda duran nöbetçi subay çağırdı: Doronin'in, hemen İstihkâm albayı Yakonof'un karşısına çıkması gerektiğini bildirdi.

Saat dört olmuştu. Genellikle karanlık olan lâboratuvarın tavanındaki ışık bir süredir yanmaktaydı. Lâboratuvar şefi yerinde yoktu, telefonu Clara açtı. İşine her zamankinden daha geç olarak, az önce geldiğinden kürk şapkası başında, mantosu sırtındaydı henüz. Tanara ile konuşmak için durmuş, Russka alev alev yanan gözlerini üzerinden ayırmadığı halde ona dönüp bakmamıştı bile. Kırmızı eldivenli eliyle telefonu açmış, üç adım ötesinde pompa başında duran Russka durmadan bakarken gözleri yerde konuşmuştu. O akşam herkes yemeğe gittiğinde bu sevgili başı nasıl göğsünde sıkacağını düşünüyordu. Clara'nın yakınlığı ona bulunduğu yeri unutturmuştu.

Clara onu aramadan ,bulunduğu yeri hissederek başını kaldırdı:

— Rostislav Vladimoviç! Anton Nikolayeviç acele sizi istiyor.

Çevrelerindekiler onları görüyor ve duyuyorlardı. Başka türlü konuşamazdı. Ama Russka'ya aynı gözlerle bakmıyordu artık. Birbirinden ayrı insanlardı. Üstlerine bir uyuşukluk çökmüştü.

İstihkâm albayının odasındaki bu beklenmedik ko-

muşmanın ne anlama gelebileceğini düşünmeden söyleneni yapan Russka, yalnız Clara'nın yüzündeki anlama takılmış olarak çıktı. Kapının eşiğinde döndü, Clara'nın arkasından bakarken başını çevirdiğini gördü.

İçtenliği olmayan bir bakıştı bu. Korkmuş gibi kaçırmıştı gözlerini.

Clara'ya ne olabilirdi?

Sevdiğinden başka şey düşünmeden, her zamanki temkinliği unutup beklenmedik sorulara, saldırıya karşı tetikte bulunmasını gerektiren tutuklu kurnazlığını elden bırakarak çıktı nöbetçi subayın yanına. Yakonof'un kapısında yolunu kesen nöbetçi subay, karanlık girintinin dibindeki binbaşı Şişkin'in kapısını işaret etti.

Siromakha'nın verdiği öğüt olmasa ve Şişkin doğrudan doğruya lâboratuvarı arasa Russka'nın aklına kötü şeyler gelebilirdi. Hemen koşar on, on iki dostuna durumu anlatırdı. Hem sonra, dışarı çıkmadan bir an Clara ile konuşacak zamanı bulur, ondaki tedirginliğin nedenini öğrenir, ya genç kıza inanarak ya da ondan en ufak bir içtenlik ve yakınlık beklemeden çıkardı. «Koruyucu» nun kapısı önünde bulunduğu şu sıra neyin sözkonusu edileceğini biraz geç kestiriyordu. Nöbetçi subayın yanında duraklamak, geri dönmek, pek şüphelenmiyorlarsa şüphe uyandırmak demekti. Yine de dönüp merdivenlere yönelmeye kalktı. Ama basamakların tepesinde cezaevi nöbetçi subayını telefonla özel olarak çağrılan eski cellât Teğmen Jvakun göründü.

Russka, Şişkin'in odasına girdi.

Girdi; birkaç adımda kendine hâkim olup yüzünün anlamını değiştirdi. Hayatının iki yılı süresince durmadan kovalanmış bir adamın tecrübesi ve kumarbazlığıyla içinde kaynayan fırtınayı dindirdi. Yeni görüşler, yeni tehlikeler çemberine girmeye zorladı kendini. Çocuksu bir içtenlik, katıksız bir iyi niyetle:

— Emrinizdeyim binbaşı yoldaş! dedi.

Şişkin garip bir şekilde oturmuştu; göğsü masaya yaslanmış, bir eli acayip şekilde masanın kenarından kamçı gibi sarkıyordu. Doğruldu, Doronin'in karşısına dikildi; kamçıyı andıran bu eli kaldırıp suratının ortasına vurdu.

Sonra öbür elini savurdu ama Doronin kapıya doğru çekildi ve savunmaya geçti. Ağzının kenarından kan sızıyordu, sarı perçemleri gözüne düşmüştü.

Artık suratına vuramıyan ufak tefek teğmen, dişle-

rini gösterip ağzından tükürükler saçarak karşısına dikildi.

— Seni küçük alçak seni! Bizi satıyordun ha! Hayata veda et hain! Köpek gibi öldürüleceksin! Mahzende temizliyecekler seni!

Devlet başkanlarının insanları en çok seveni ölüm cezasını kaldıralı iki buçuk yıl oluyordu. Ama ne binbaşının, ne de maskesi indirilen muhbirinin en ufak şüphesi vardı: İstenmeyen birinden kurtulmanın tek yolu onu öldürtmekti.

Saçları darmadağınık, şişen dudağından çenesine kan sızan Russka hırsla bakıyordu yüzüne.

Doğruldu ve hiç çekinmeden, binbaşının yüzüne:

— Beni kurşuna dizmeye gelince... dedi. Biraz zor yaparsınız o işi binbaşı yoldaş. Yapmadan önce sizi içeri tıktırırım ben! Herkes sizinle dalga geçmeye başlıyalı neredeyse dört ay oluyor... ve siz oturmuş maaşınızı alıyorsunuz. O küçük apoletlerinizi sökecekler! Beni kurşuna dizmeye gelince... görürüz bakalım!

78. BİR EPİKÜR HAYRANI

Olağanüstü bir şey yapmak hem büyük bir irade işidir, hem de doğuştan gelen bir yetenek gibi görünür insana. En zor iş de, irade'den, hazırlıksız olduğu halde büyük bir güç harcamasını istemektir. Ama yıllar boyu sürüp giden inatçı bir disiplin sonucu bu iş alışkanlık halini almışsa çok kolaylaşır. Eylem kendiliğinden, sadelikle soluk alırcasına çıkarsa ortaya daha da kolaydır.

Tutuklanma korkusu içinde Russka Doronin de böyle yaşamıştı. Basit ve çocuksu bir gülümsemeyle. Sanki tehlikeyle oynamak için doğmuştu; kanında vardı kumarbazlık ateşi.

Ama, namuslu ve iyi durumda olan İnnokenti gibi bir adam için sahte ad altında yaşamak, ülkenin bir ucundan öbürüne yol alıp şurada burada gizlenmek akla gelir şey değildi. Emir verilmişse, tutuklanmamak için kaçmayı düşünemezdi bile.

Bir takım güçlü duyguların etkisiyle hareket etmiş ve allak bullak olmuştu, bitkindi. Telefona sarıldığında korkunun böylesine içine yerleşeceği, iliğinin kemiğini yiyip bitireceği aklına gelmemişti.

Ancak Makirigin'in evindeki yemekte biraz sakinleşebilmişti. Birden rahatladığını hissetmiş ve neredeyse bu tehlikeli oyunu sevinçle kabullenecek hale gelmişti.

Sonra geceyi karısıyla geçirip her şeyi unutmuştu.

Pazartesi sabahı geri geldiğinde korku daha da beterdi. Yalnız seslerde bile olsa ,en ufak değişme belirtilerini izlemek yeniden yaşama gücünü, işbaşı yapma isteğini elinden aldı.

Saat on bire doğru İnnokenti şefini görmeye gitti, ama sekreter onu içeri sokmadı. Kızın bakan yardımcısından duyduğuna göre Volodin'in randevusu ertelenmişti.

Bu söylenti onu öylesine ürküttü ki gerçeği öğrenmek üzere randevu almak cesaretini kendinde bulamadı. Bu gecikme başka şeyle açıklanamazdı: Foyası ortaya çıkmıştı işte... Bitkindi, odasına giderken başı döndü, kapısını kapayıp içerde olmadığı hissini vermek için kilitleyecek zamanı ancak buldu. Kapıyı kilitlemesi ve bir engel de yoktu, odasını paylaştığı meslekdaşı görevle gitmişti.

Güçsüz, midesi bulanarak kapının vurulmasını bekledi. Her an kendisini tutuklamak üzere sökün edebileceklerini düşünmek korkunçtu, dokunaklıydı. Aklına bir şey geldi: En iyisi kapıyı açmamaktı, kırmalarını beklemeliydi.

Ya da, onlar gelmeden kendini asması gerekiyordu!

Ya da pencereden aşağı atlamak. İkinci kattan. Sokağın tam ortasına. Düşüş iki saniye sürecekti... Sonra bir patlama her şeyi alıp götürecekti. Bilinç de kayboluverecekti.

Kalın bir muhasebe raporu masanın üstünde duruyordu: İnnokenti'nin uzmanlar tarafından denetlenen yol masrafları. Bu dosyanın görünüşü bile midesini bulandırmaya yetiyordu.

İyi ısıtılmıştı, sıcaktı ama çalışma odası ona buz gibi geldi.

Kendi kafa güçsüzlüğü aptallaştırıyordu İnnokenti'yi. Böyle oturup ölümü beklemek...

Deri divana uzandı ve hareketsiz yattı. Sanki bu eşya onu güçlendiriyormuş gibi, bir çeşit güven doldu bütün gövdesine.

Bütün bunlar gerçekten olup bitiyor muydu? Onun mu başına gelmişti gerçekten? Önceki gün gerçekten Dobroumof'a telefon etmiş miydi? Nasıl cesaret etmişti buna? Böylesine korkunç bir işi yapacak yürekliliği nereden bulmuştu?

Neden telefon etmişti sanki? Üstelik bir de o aptal kadın! Kimsiniz? Gerçeği söylediğinizi nasıl ispatlarsınız?

Telefon etmemeliydi. Bütün varlığı kendine acımayla kaplandı. Otuz yaşında hayatının sonuna gelmek... Hayır, telefon ettiğine pişman değildi. Bunu yapmaya mecbur kalmıştı. Sanki biri elini tutup telefona götürmüştü.

Yo canım, khiç de değil... Pişman olup olmayacak kadar ible iradesi yoktu. Divana uzanmış, güçlükle soluk alırken bütün bu işlerin bir an önce olup bitmesini diliyordu.

Kimse kapıyı vurmadı, kimse içeri girmeye kalkmadı. Telefon da çalmadı.

İnnokenti, her şeyi unutturan hafif bir uykuya yöneldi. Saçma ve önüne geçilmez düşler onu uyandırdı. Kendine geldiğinde eskisinden daha da beter, yorgun, tutuklamaya çalıştıkları ya da tutukladıkları düşüncesiyle dehşet içindeydi. Yerinden kalkacak, bu kâbusları dağıta-

cak, hatta kımıldanacak hali yoktu. Güçsüzlüğün verdiği dalgınlık yeniden İnnokenti'yi sürükledi ve sonunda derin bir uykuya daldı. Uyandığında koridordan gelen bir takım sesler duydu. Çay içecekleri özgürlük anıydı bu.

Yerinden kalktı, kapıyı açtı ve yüzünü yıkamaya gitti. Odalara çay ve sandviç taşıyorlardı.

Kimse gelip İnnokenti'yi tutuklamadı. Koridorda meslekdaşları onu her zamanki gibi selâmladılar. Kimsenin ona karşı tutumu değişmemişti.

Bunun bir şey ispatladığı yoktu. Hiç birinin haberi olmayacaktı nasılsa.

Ama tanıdıklarının alıştığı yüzleri ve sesleri İnnokenti'yi yüreklendirdi. Genç kızdan daha koyu ve daha sıcak bir çay istedi. İki bardak içti ve kendini daha iyi hissetti.

Yine de durumun ne olduğunu anlamak için gidip şefiyle görüşmeye bir türlü cesaret edemiyordu.

Kendısine acıdığı, korunmak istediği için hayatına son vermek belki daha akıllıca bir iş olurdu.

Aksi halde?

Birden telefon çaldı. İnnokenti titremeye başladı, bir saniye sonra da kalbinin çarptığını hissetti.

Telefon eden Dotty idi. Telefonda sesi sevgi doluydu, yine kocasına telefon eden kadının havasına bürünmüştü. Nasıl olduğunu sordu ve akşam bir yere gitmelerini teklif etti.

İnnokenti büyük bir minnet duydu karısına. İster iyi bir eş olsun, ister kötü, yine de herhangi birinden daha yakındı ona. İşinin şimdilik ertelendiğinden hiç söz etmedi. Akşam boyu tiyatroda güvenle oturacağını düşündü... kimseyi seyirci dolu salonlarda tutuklamıyorlardı nasılsa.

— İyi ya, neşeli bir şeye bilet alıver, dedi.

— Operete gidelim mi? «Akulina», ya da ona benzer bir şey oynuyor. Başka neşeli oyun yok. Kızılordu tiyatrosunda «Likürg Yasası», küçük tiyatroda yeni bir oyunun galası, büyükte «Amerika'nın Sesi» var. Sanat Tiyatrosunda «Unutulmaz 1919» gösteriliyor.

— «Likürg Yasası» insanın kulağına iyi geliyor. Kötü oyunların hep iyi adları vardır. «Akulina»ya bilet almak herhalde daha iyi olacak. Sonra da lokantaya gideriz.

— Yaşa! Çok iyi.

Dotty güldü ve İnnokenti'nin yaptığı programı benimsedi.

Bütün geceyi dışarda geçireceği için onu bulamıyacaklardı. Hep gece gelirlerdi nasılsa.

Yavaş yavaş İnnokenti'nin cesareti geri geldi. Peki, benden kuşkulandıklarını kabul edelim. Ya Şevronok'la Zavarzin? Bütün ayrıntılarına kadar her şeyi bildiklerine göre ilk şüphe edilecek kimseler onlar. Ama şüphe delil sayılmaz.

Tutuklanma emri verildi diyelim. Kurtulmak imkânsız, gizlenmek gereksiz. Öyleyse kuşkulanmak niye? Mantıklı düşünecek gücü bulmuştu kendinde.

Peki tutuklarlarsa ne olacaktı? Belki o gün ya da o hafta tutuklamazlardı kendisini? Hayatına son mu vermeliydi? Yoksa tersine, son günlerini mümkün olduğu kadar hareketli mi geçirmeliydi?

Bu büyük dehşet nereden geliyordu? Önceki gece Epikür'ü büyük bir ateşle savunan kendisi değil miydi? Pek çok bilge söz söyleyen bu ustanın öğretisinden niçin faydalanmamalı?

Eski not defteri aklına geldi, tehlikeli bir şey yazıp yazmadığına bakmayı düşündü. Defteri karıştırırken Epikür'den bazı bölümleri buraya geçirdiğini hatırladı. İşte bunların ilki: «Kendiliğinden hissedilen hoşnutluk ya da sıkıntı iyilik ve kötülüğün en sağlam ölçüleridir.»

Dikkatini yeterince verecek halde olmıyan İnnokenti cümlenin anlamını kavrayamadı ve devam ederek bir başka bölüme rastladı: «Öteki dünyada acı çekeceğiz diye ödleri patlıyor, ölümden bunun için korkuyorlar.»

Amma daB sersemce sözler! İnsanlar, yaşamaktan yoksun bırakılmak istemedikleri için korkarlar ölümden. Ustam, yorumunuz fazla çapraşık.

İnnokenti Atina bahçelerini düşledi: Epikür, yetmiş yaşında, derisi güneşten kapkara olmuş, mermer merdivenlerde ders veriyor; çağdaşları benzer giyimli İnnokenti, Amerikalılar gibi şöyle kayıtsızca bir sütuna yaslanmış, Epükür'ü dinliyor.

Okumaya devam etti: «Ama ölümsüzlük olmadığını da bilmek gerek. Ölümsüz şey bulunmadığına göre ölüm kötü bir şey değil, sadece ve sadece bizimle ilgisi olmayan bir olay. Yaşadığımız sürece ölüm sözkonusu değil; ölüm çıkageldiğinde de nasıl olsa yolu tutmuş bulunuyoruz.»

Bak bu doğru, diye düşündü İnnokenti yerine otururken. Biri aynı şeyi söylemişti ama kimdi o? Ha evet,

dün gece Makirigin'lerde gördüğü cephede savaşan adam.

«Ölümsüzlüğe inanç, doğanın kendilerine lûtfettiği zamanı akılsızca kullanan kişilerde doğmuştur. Ama bilge kişi, elle tutulabilen bütün zevkleri tatmak için harcar hayatını ve ölüm saati çaldığında hayat masasından memnun, tatmin olmuş ayrılarak yerini başka konulara bırakır. Bilge kişiye bir tek hayat yeter, serseme gelince sonsuzluk onun neyine?»

Çok güzel söylenmiş! Eşsiz! Yalnız bir püf noktası var: Yetmiş yaşına geldiğimizde doğa bizi hayat masasından ayırıyor, tamam; ama yaşımız otuzken aynı işi tabancalı adamlar yapmaya kalkarsa?

«Maddi acılardan korkmayalım. Acının sınırlarını bilen korkudan kurtulmuş demektir. Uzayan acıların önemi yoktur. Önemli olan hep kısa acılardır. Bilge kişi işkence edilse de manevi huzurunu yitirmez. Belleği ona bir önceki duygularını ve manevi doygunluklarını hatırlatacaktır. Tersine o anki maddi acıları ruhunun dengesini sağlayacaktır.»

İnnokenti, kara kara düşünerek odanın içinde gezinmeye koyuldu.

Evet. Asıl korktuğu ölüm değil, işkenceydi.

Epikür insanın işkencenin etkisinden sıyrılabileceğini söylüyor. İnnokenti'de o güç bulunsa!

Ama hayır, kendinde böyle bir güç bulamıyordu.

Ölmeye gelince? Pek önemsediği yoktu ölümü, yeter ki duyulsun... neden öldüğü işitilsin ve bu ölüm başkalarını yüreklendirsin.

Yok, yok, kimsenin ölümünü işiteceği yoktu. Kimse öldüğünü görmeyecekti. Bir mahzende, tek kurşunda köpek gibi öldürülecek, «dosyası» binlerce kilidin ardında, çıkarılmamak üzere bir yere konacaktı. Oysa düşünceleri ona bir çeşit rahatlık veriyordu. En derin umutsuzluğun sonuna varmış gibiydi.

Defterini kapamadan son sayfadaki son sözleri okudu: «Epikür, izinden gidenlere kamu hayatına karışmamalarını öğütlüyordu.»

Evet, fikir yürütmek, filozofluk yapmak kolaydı. Üstelik bahçelerde...

İnnokenti başını arkaya attı.

Hayır! Hayır!

Tunç saatin işlemeli akrep ve yelkovanı tam beşi gösteriyordu.

79. HAYIR. BENİM ALANIM DEĞİL

Zim marka kapkara uzun araba alacakaranlıkta ana kapıdan girip nöbetçi kulübesinin önünden geçti. Arabanın geldiğini görünce parmaklıklı kapıyı açmışlardı. Spiridon'un küreğiyle temizlediği, daha sonra da karların eriyerek ortaya çıkardığı Mavrino'nun asfalt yollarında hızını arttırdı. Binanın hemen yanında duran Yakonof'un Pobeda'sını geçti ve giriş kapısının yanında durdu.

Generalin yaveri ön kapıdan fırladı ve arka kapıyı açtı. İri yarı Roma Oskolupof indi, dar gelen boz kaputunun, yüksek astragan kalpağının altında şöyle bir doğruldu. Yaver ilk ve ikinci kapıları açtı, general, düşünceli düşünceli merdivenleri çıktı. İlk sahanlıkta, eski usul iki ayaklı lâmba ardında elbise asacak yer vardı. Görevli, generalin kaputunu çıkarmayacağını bildiği halde almaya hazır, deliğinden fırladı. General gerçekten de çıkarmadı sırtındakini, kalpağını bile vermedi ve bu katta ikiye ayrılan merdivenin bir kanadından yukarı çıkmaya devam etti. Bir kaç zek ve küçük memur onunla karşılaşmamak için kaçıştılar, General kafasında astragan kalpağı, gösterişli çıkışına devam ediyor, durumun gerektirdiği kadar da acele ediyordu. Eşyalarını vestiyere bırakan yaveri ardından yetişti. Oskolupof omuzunun üstünden:

— Git Roitman'ı çağır, dedi. Yarım saat sonra varılan sonuçları görmek üzere yeni kurulan grubu denetliyeceğimi bildir.

Üçüncü kata varınca Yakonof'un odasına gidecek yerde ters yönde, Yedi Numaraya doğru ilerledi. Eustitünün nöbetçi subayı generalin kaybolduğunu görür görmez telefona sarıldı, nerede olursa olsun Yakonof'u bulup haber verecekti.

Yedi Numarada büyük bir kargaşalık vardı. Hiç bir şeyin işlemediğini anlamak için uzman olmak gerekmezdi —Oskolupof da uzman değildi zaten—, aylar boyu süren çalışma sonucu birleştirilen bütün parçalar ayrılmış, dağıtılmış, parçalanmıştı. İki aracın birleştirilmesi, her birinin ayrı parçalar haline getirilmesi, neredeyse kondansatörlere ayrılmasıyla başlamıştı. Sağdan soldan ya bir-

kaynak makinesinin ya da bir sigaranın dumanı tütüyor, matkabın ıslığı andıran sesi, çalışanların savurduğu küfürler, Mamurin'in telefonla konuşurken attığı isterik çığlıklar duyuluyordu.

Ama bu gürültü ve dumana karşın, Siromakha, generalin içeri girdiğini hemen gördü. Her an tetikte durduğundan, kapıyı hiç gözden kaçırmazdı. Kaynak makinesini astı, telefonun yanında dikilen Mamurin'e koştu, onun koltuğunu kaptığı gibi, nereye oturmak istediğini yüzünden anlamaya çalışarak generale götürdü. Başka biri yapsa bu hareket dalkavuklukla tanımlanırdı, ama Siromakha, genç bir adam tarafından yaşlı ve saygıdeğer birine yapılması gereken yardım havası verebiliyordu davranışına. Emir bekleyerek olduğu yerde çakıldı.

Siromakha ne makinistti, ne de teknisyen; ama Yedi Numarada elektrikçi olmuş çıkmıştı. Eli çabuktu, sadıktı, istense büyük bir iyi niyetle günün yirmi dört saati çalışırdı. Bütün tartışmaları dinler ve sorumlu memurların kuşkularına kulak verirdi. Ona büyük değer veriyor, Yedi Numara'nın yöneticileri arasındaki tartışmalara katılmasını istiyordu. Uzun vadede bu davranışının casusluktan daha çok işine yarıyacağına inanmıştı. Cezasının sonuna gelmeden kurtulma ihtimali çoktu.

Foma Gruyanoviç Oskolupof kalpağını çıkarmadan, kaputunun ancak birkaç düğmesini çözerek oturdu. Lâboratuvara büyük bir sessizlik çöktü. Elektrikli matkabın sesi kesildi. Sigaralar söndü, konuşmalar kesildi. Yalnız Bobinin, köşesinden, kablolulara alçak sesle emirler vermeye devam etti. Bir de Priyançikof, dalgın dalgın, elinde sıcak bir kaynak makinesiyle parçalara ayrılan vokodörün çevresinde dolanıp duruyordu.

Ötekiler patronun ne söyliyeceğini merakla beklemekteydiler.

Makinenin içine konduğu sandığın tahtalarını zedeleyen onarım atölyesi şefiyle telefonda münakaşa eden Mamurin terle kaplı yüzünü sildi. Bitkin bir halde, erişilmez bir patron haline gelen eski çalışma arkadaşına doğru yürüdü. Oskolupof ona üç parmağını uzattı. Mamurin'in yüzü şimdi bir ölününki gibi balmumu rengindeydi. Onu yataktan çıkarmak için cani olmak gerekiyordu. Son günlerde inen darbeler yüksek rütbeli iş arkadaşlarının hepsinden çok onu etkilemişti. En çok üzüldüğü de bakanın kızgınlığı ve «Söz Tahlil Aracının» da-

ğıtılmasıydı. Derisinin altındaki sinirler zayıflayabilse daha da incelecekti. İnsanoğlunun kemiklerinin ağırlığı azalsa Mamurun'inkiler de zayıflıyacaktı. Bir yıl boyunca «Söz Tahlil Aracı» için yaşamış, Rus masalındaki küçük Kambur At gibi kendisini talihsizliğin ötesine aşıracağına inanmıştı. Priyançikof'un, «Vokodör» le birlikte Yedi Numaraya gelişinden bu yana kaçınılmaz bir felâketin yaklaştığını hissediyordu. Hiç bir şey avutamıyordu artık Mamurin'i.

Foma Guriyanoviç usta bir yöneticiydi, ama yönettiği konuyu hiç bilmiyordu. Bu alanda en ufak bir yeteneğe sahip değildi. İyi bir şefin kafası işleyen astlarını toplayıp görüşlerini ortaya koymalarını sağlaması, sonra da ne yapılacağı konusunda emir vermesi gerektiğini uzun süre önce öğrenmişti. Şimdi yapacağı da buydu. Kaşlarını çattı ve sordu:

— Eeee, ne âlemdeyiz? Sonuç nedir?

Astlarını açılmak zorunda bırakıyordu.

Ardından tatsız, gereksiz, herkesi işinden ayıran bir tartışma başladı. Kimse konuşmak istemiyor, iç geçiriyor, iki kişi birden konuşmaya başlasa anında susuveriyorlardı.

Tartışma iki görüş üzerineydi: «Mutlaka gerekli» ya da «epey güç».

Şiromakha'nın desteklediği Markuşef bütün gücüyle «Mutlaka gerekli» yi savunuyordu. Ufak tefek, hareketli ve yüzü sivilce içindeki Markuşef, gece gündüz, üne kavuşup cezasının sonu gelmeden buradan çıkmasını sağlayacak bir şey bulmaya çalışıyordu. «Söz tahlil aracı» ile «Vokodör» ün birleştirilmesini, mekanik yönden bu görüşün başarıya ulaşacağını bildiğinden değil, böyle bir çalışmada Bobinin ile Priyançikof'un kişisel öneminin kendi kişiliği karşısında silineceğini düşündüğünden ortaya atmıştı. Stalin hesabına çalışmaktan nefret ediyordu — başka bir deyimle yaptığı işten hiç bir sonuç beklemese bile —, Yedi Numaradaki bütün arkadaşlarını böylesine bezgin görmek onu kızdırıyordu. Oskolupof'un karşısında, sinsi sinsi, mühendislerin durgunluğundan, cansızlığından yakınmaktaydı.

Mamurin bir insanoğluydu. Yani zalimlerin kendilerine benzer kişiler yaratmak için bol bol yararlandıkları türden.

Siromakha'nın yüzü dayanıklılık ve inancı yansıtıyordu.

Mamurin Yedi Numara'nın başına getirildiğinden bu yana, ilk kez, solgun ve sarıya çalan yüzü saydam ellerinin ardında sustu.

Khorobrof, gözlerinde parıldayan o alaycı zevk ışınını güç belâ gizleyebilmekteydi. Markuşef'in tasarısına herkesten daha büyük bir güçle karşı çıkmış ve karşılaşılacak güçlükler üzerinde durmuştu.

Oskolupof, özellikle gayretten yoksun saydığı Dirsin'i eleştiriyordu. Dirsin'in sesi, sinirlendiği ya da bir haksızlıkla karşı karşıya kaldığı sıra duyulmayacak kadar alçalırdı. Bu yüzden de her zaman suçlu bulunurdu.

Yakonof konuşmanın ortasında girdi içeri ve ayıp olmasın diye de bir kaç şey söyledi. Nasılsa Oskolupof'un bir şey anladığı yoktu. Sonra Yakonof Markuşef'i kenara çekti; yanyana oturdular ve «araç» için yeni bir şekil çizmeye koyuldular.

Aslında Oskolupof bu suçlama ve paylama seansını sürdürmeyi isterdi. Alışkın olduğu bu yöntemi yıllar boyunca, en ufak ses tonuna varıncaya dek geliştirmişti. En iyi sonuçlar sağlayan bu yöntemdi. Ama bu kez paylamanın bir işe yaramıyacağını sezdi. Oskolupof, belki tartışmaya yapacağı katkının büyük değer taşımıyacağını anlamış, belki de sonunda başına dert açacak bu bir ayın havasından başka şeyle ilgilenmek istemişti... Bulatof'un sözlerinin sonunu bile dinlemeden, somurtuk bir yüzle yerinden kalktı, ihmallerinin bölüm şeflerine verdiği zararları vicdanlarında duymaları için Yedi Numarada çalışanları, acılarıyla başbaşa bırakıp kapıya yürüdü. Görgü kurallarına uyan Yakonof yerinden kalkıp, iri yarı gövdesini, omuzuna güç erişen yüksek astragan kalpaklı adamın peşinden sürüdü.

Yanyana, ses çıkarmadan aşağı indiler. Bölüm şefi, baş mühendisinin yanında yürümesinden hoşlanmıyordu. Çünkü Yakonof'un geniş bir yüzü vardı, kendisini bir baş geçiyordu üstelik.

Yakonof, çalışmalardaki beklenmedik gelişmelerden söz etmeliydi. Bir fayda görse anlatacaktı her şeyi. Böylece, gece yarısı Abakumof tarafından kabul edildiğinden bu yana Oskolupof'un duyduğu rahatsızlığı hemen dağıtacaktı da.

Ama elinde bir plân, hiç olmazsa bir taslak bile yok-

tu. Sologdin'in akıl almaz bir soğukkanlılıkla plânı karşılıksız vermektense ölmeye razı görünmesi, Yakonof'u, sözünü tutmak zorunda olduğuna inandırıyordu. Hemen o akşam, Oskolupof'u bile çiğneyip Sebastiyanof'la konuşmalıydı. Oskolupof deliye dönecekti kuşkusuz, ama hemen durulmak zorundaydı. Zafer kazananlar, yargılanmaz, derler. Hem sonradan Yakonof, Sologdin'in bu işin altından kalkacağına emin olmadığını ve sadece bir tek deneye dayandığını söyleyebilirdi.

Bu kafasında tuttuğu tek kurnazlık, tek yalan değildi. Oskolupof'un ne kadar düşünceli olduğunu görmüş, geleceğinden nasıl korktuğunu sezmişti, zevkle bir kaç gün daha acı çekmesine göz yumacaktı. Anton Nikolayeviç Yakonof, sanki kendi buluşuymuş gibi sinirleniyordu Sologdin'in buluşu söz konusu olduğunda. Sologdin'in de söylediği gibi, hiç kuşkusuz, Oskolupof bu buluşa kendisinin de katkıda bulunduğunu belirtilmesini istiyecekti. Gizli tutulan şeyi öğrenince de plânlara bakmak gereğini bile duymadan Sologdin'in tek başına bir odaya kapatılmasını emredecek, yardımcılarının içeri girmesini yasaklıyacaktı. Sonra Sologdin'i çağırıp gözdağı verecek, ona kesin süreler tanıyacaktı. İki saatte bir bakanlıktan Yakonof'a telefon edecekti. İş bittiğinde de kasılıp duracak ve herkese, kendi çabasıyla aracın bu kadar kısa sürede çalıştığını anlatıp duracaktı.

Bütün bunları bildiği ve düşündükçe midesi bulandığı için, Yakonof şimdilik ağzını açmamakla yetindi. Yine de odasına girdiğine, başkalarının yanında yapmaması gereken şeyi yaptı: Oskolupof'un kaputunu çıkarmasına yardım etti. Kalpağını çıkarmadan Yakonof'un yerine çöken Foma Guriyanoviç Oskolupof da:

— Gerasimoviç'in burada işi ne? diye sordu.

Yakonof köşedeki sandalyelerden birine oturdu.

— Gerasimoviç mi? Bakayım... Streçnevka'dan ne zaman gelmişti? Ekimde yanılmıyorsam. O günden bu yana Stalin yoldaşın televizyonunu yaptı.

— Çağırın.

Yakonof telefon etti.

Streçnevka Moskova'daki bir başka şaraşkaydı. Kısa süre önce orada, mühendis Bobyer'in yönetiminde telefonlara yerleştirilen çok faydalı ve dahiyane bir araç bulunmuştu. En büyük özelliği de telefonla konuşulmadı-

ğı sıra, ahize yerinde dururken çalışmasıydı. Araç benimsenmiş, yapımına başlanmıştı.

Yöneticilerin yaratıcı zekâsı (nasıl olsa yöneticilerin zekâsı hep yaratıcı sayılır) başka yeniliklere yönelmişti.

Nöbetçi subay başını kapı aralığından çıkardı.

— Tutuklu Gerasimoviç! dedi.

Yakonof başını salladı:

— Gelsin!

Üzerine oturduğu çalışma masasından uzaktaki iskemle öyle dardı ki Yakonof iki yanından taşıyordu.

Gerasimoviç girdi, iğreti gözlüklerini düzeltti. Halının ucuna takılıp sendeledi. Diğer iki yüksek memura oranla çok ufak tefek, daracık omuzluydu.

Gözleri Oskolupof ile Yakonof'un arasında, duvarın bir parçasına dikili, sert sesle:

— Beni çağırtmışsınız, dedi.

— Evet, diye cevap verdi Oskolupof. Oturun.

Gerasimoviç oturdu. İskemlenin ancak yarısını kaplıyabiliyordu.

— Bakın Gerasimoviç... dedi Oskolupof. Siz optik uzmanı değil misiniz? Çalışma alanınız kulak değil göz.

— Evet.

— Siz de...

Oskolupof, dişlerini temizlercesine ağzının içinde dilini yuvarlayıp duruyordu.

— ... Bu alanda değerli biri değil misiniz?

Sustu. Tek gözünü kapamış, öteki tekiyle de Gerasimoviç'e bakıyordu.

— Bobyer'in kısa süre önce yaptığı çalışmalardan haberiniz var mı?

— Bir şeyler duydum.

— Pekiii... Bobyer'in, cezasının sonu gelmeden çıkmasını teklif ettiğimizi de duydunuz mu?

— Hayır, duymadım.

— Öyleyse şimdi öğrendiniz. Ne kadar cezanız kaldı?

— Üç yıl.

Sanki şaraşkadakilerin hepsi birkaç aylık tutuklulanmış gibi, büyük bir şaşkınlık içinde:

— Ne kadar da uzun! dedi Oskolupof!.. Ne kadar da uzun!

(Kısa süre önce de yeni gelen birini yüreklendirmeye çalışarak şöyle diyordu: «On yıl mı? Hiç bir şey! İnsanları yirmi beş yıla mahkûm ediyorlar!»

— Zamanından önce özgürlüğe kavuşmak hoşunuza gider değil mi?

Bu soru, Nataşa'nın bir gün önceki yalvarmasıyla uyuşuyordu.

Patronlarıyla yaptığı konuşmalarda hoşgörülü davrandığı, ara sıra gülümsediği için soğukkanlılığını toplayan Gerasimoviç:

— Nereden bulacağım bu özgürlüğü? diye sordu. Yerde, koridorlarda sürünen bir şey değil ki; eğilip alayım.

Oskolupof koltuğunda sallandı, öne arkaya gitti geldi.

— Ha! dedi. Elbette televizyon vericilerinden bulamazsınız! Ama sizi buradan birkaç günlüğüne Streçnevka'ya gönderip yeni bir tasarının başına getireceğim. Altı ay içinde üstesinden gelirseniz sonbaharda evinizdesiniz.

— Yapılması gereken işin nasıl bir şey olduğunu sorabilir miyim?

— İlgilendiğinize göre söyliyeyim, önümüzde çok iş var. Ne olduğunu hemen anlatacağım: Beria tarafından, şahsen bize verilmiş bir görev bu. Gerçekleştirilecek fikirlerden biri şu: Parklardaki sıraların altına mikrofon yerleştirmek. İnsanlar parklarda akıllarına estiği gibi konuşurlar, böylece de pek çok şey öğrenilebilir. Ama bu sizin dalınıza girmez değil mi?

— Hayır, benim işim değil.

— Doğru ama size göre de bir iş var. Hem de bir değil iki tane, bakın: Bir tanesi çok önemli, öbürü çok acele. Hem ikisi de sizin çalışma alanınıza giriyor. Değil mi Anton Nikolayeviç?

Yakonof başını sallayıp onu doğruladı.

— Biri geceleri kullanılacak fotoğraf makinesiyle ilgili, şeyle çalışıyor... Nasıl deniyor? Enfraruj ışınlarıyla. Böylece gece birinin resmi çekilebilecek, hiç bir şeyin farkına varmadığı sıra yanında kim olduğu tespit edilecek. Yabancı ülkelerde bu makinelerin pek geliştirilmemişleri var... yaratıcı biçimde onları kopya etmek yeter bize. Makinenin kullanılması kolay olmalı. Ajanlarımız sizin kadar zeki değiller.

«Bu da ikinci tasarı. Acele ihtiyaç duyduğumuz ve sizin bir çırpıda yapabileceğinize inandığım şey. Yine bir fotoğraf makinesi sözkonusu ama o kadar ufak olacak ki kapı aralığına girebilsin. Kapının her açılışında ken-

diliğinden harekete geçecek, içeri girenin ya da çıkanın resmini çekecek. Hiç olmazsa gündüz ya da ışıklar yanarken. Gece karanlığında çekmese de olur, aldırmayın. Böyle bir makineyi seri halinde yaptırmak istiyoruz. Ne dersiniz? Yapabilir misiniz?

Gerasimoviç, ince, zayıf yüzünü pencerelere çevirmişti; generale bakmıyordu.

Oskolupof'un kelime hazinesinde «kasketli» kelimesi bulunmadığından Gerasimoviç'in yüzündeki anlamı tanımlayamadı.

Tanımlamaya da pek niyeti yoktu ya. Onun asıl beklediği bir evetti.

Bu, aynı zamanda Nataşa'nın yalvarmasına da bir cevap olacaktı.

Kurumuş yüz, soğuk ve parlak gözyaşları Gerasimoviç'in gözlerinin önüne geliyordu.

Yıllardan beri ilk kez, yuvanın sıcaklığına dönüşün mümkün, yakın olduğunu hissetti.

Bobyer'in yaptığını yapması, yüz kadar, ya da biraz daha fazla güvenli ve aptal kişinin cezaevi parmaklıkları arkasına geçmesini sağlaması yeterdi.

Gerasimoviç şaşkınlıkla durakladı, sordu:

— Televizyonla uğraşmam mümkün değil mi?

Oskolupof sinirlendi:

— Reddediyorsunuz, öyle mi?

Kaşlarını çattı, yüzü büyük rahatlıkla kızgın bir anlama büründü:

— Niçin?

Zekler'in yaşadığı amansız ülkenin bütün yasaları, dışarda yaşıyan özgür insanlara, refah içindeki miyoplara, henüz dayak yememiş, kırbaçlanmamış kişilere acımanın, jambonunu almamak için domuzu kesmekten kaçınmak kadar garip olduğunu göstermişti Gerasimoviç'e. Bitmek tükenmek bilmeyen cezaları süresince edindikleri özgür kişiler ölümsüz ruhtan yoksundu. Kendilerine verilen özgürlüğü, aptalca, açgözlülükle kullanıyorlardı. Ufak tefek dalaverelerle bol işlerde pisleniyorlardı.

Hayatında tek dostu vardı: Nataşa. İkinci cezasını da tamamlamasını bekliyordu. Mezarın kıyısındaydı. Onun hayatıyla birlikte Gerasimoviç'inki de sönecekti.

Alçak sesle ve büyük bir rahatlıkla:

— Niçin, neden benim yapmamı istiyorsunuz? diye sordu. Yapamam, imkânsız. Üstesinden gelemem.

O ana kadar kendisiyle ilgilenmeyen Yakonof merakla yüzüne baktı. Deliliği andıran olaylardan biriyle daha karşı karşıyaydı galiba. Ama burada da: «Derine en yakın olan gömleğindir» evrensel yasası üstün gelmeliydi.

— Ciddi işlere olan alışkanlığınızı yitirdiniz, bu yüzden ürküyorsunuz, dedi Oskolupof karşısındakini kandırmak için. Sizden başka bu işi kim başarabilir? Neyse, bir süre düşünün.

Küçücük ellerinden biri alnında, sustu Gerasimoviç.

— Düşünmek neye yarar? Tam sizin alanınız değil mi?

Gerasimoviç konuşmayabilirdi. Kurnazlık edip karşısındakini uyutabilirdi. Zek'lerin yasasına uyarak verilen görevi, yapmamak pahasına kabul edebilirdi. Ama yerinden kalktı, astragan kalpaklı generalin çift gerdanlı, kırmızı, şiş yüzüne nefretle bakarak:

— Hayır, benim alanım değil, dedi. Açık ve tiz bir sesle. İnsanları cezaevine göndermek benim alanım değil. İnsanları tuzağa düşürmem ben! Bizlerin cezaevinde oluşumuz yeterince acı bir olay...

80. BİLİMİN KAYNAĞINDA

Ertesi sabah Rubin, hep bir gece önceki tartışmayı düşünüyordu. Öne sürmeyi unuttuğu yeni görüşler beliriyordu kafasında. Ama gün ilerledikçe önemli görevine gömülmek fırsatını buldu da tartışmayı unuttu.

Çok Gizli olduğu belirtilen, ikinci kattaki sakin ve küçük odada geçiyordu bu çalışma; pencere ve kapıda kalın perdeler, eski bir sedir, bir de aşınmış halı vardı odada. Bütün bu kumaşlar sesin dışarı çıkmasını önlüyordu. Ama Rubin'i meşgul edecek çıt yoktu odada. Ses şeritlerini kulaklıkla dinliyordu. Smolosidof bütün gün susmuş, yüzü kırışık içinde, Rubin'e çalışma arkadaşı değil düşman gibi bakmıştı. Şeritleri değiştirip ayarlamaktan başka işe yaramadığını kabul ettiği Smolosidof'a da aldırmıyordu Rubin.

Bıkmadan usanmadan malûm konuşmayı, sonra da diğer beş şüphelinin ses şeritlerini kulaklıklardan dinliyordu. Kulaklarına güveniyor, hemen ardından bu güveni yitiriyor, konuşmaların ses izleri sayılan mor mürekkep izlerini inceliyordu. Çalışma masasına büyük gelen ve sağından solundan beyaz dalgalar halinde yere dökülen metrelerce kâğıt birikmişti. Zaman zaman, kendi ses izlerinden örnekler albümünü alıyordu. Burada bazı izler erkek sesinin tınlamasına, bazıları da tonuna göre sıralanmıştı. Bir ucu kırmızı, öbürü mavi, aşınmış bir kalemle (kalem yontma işi Rubin'in gözünde gerçek bir angaryaydı) şerit üzerinde dikkatini çeken yerleri işaretliyordu.

İşine dalmış gitmişti. Abanoz karası gözleri alev alevdi. Taranmamış kara sakalı kıtık gibi birbirine geçmiş, pipo külleri, sigara külleri hem sakalını, hem kol düğmesi kopuk tulumunun önünü, masayı, sıraları koltuğu ve ses izleri albümünü kirletiyordu. Rubin, fizyologların asla açıklıyamadıkları ruhun o garip atılımının ne olduğunu anlıyordu şimdi. Karaciğerini, tansiyonunun yükselmesinden gelen acıları unutmuş, yorgun düşüren bir gecenin ardından kendini toplamıştı. Doğum günü pastalarından başka bir şey yemediği halde karnı toktu, gözün en ufak bir kum tanesini seçtiği, belleğin yıllar yılı biriktirdiklerini büyük bir rahatlıkla hatırladığı o ruhsal gelişimin içindeydi.

Hiç sormadı saati. Geldiğinde, serin hava eksikliğini küçük bir pencere açarak gidermeye kalkmış, Smolosidof:

— Açma, demişti. Nezleyim!

Rubin sesini çıkarmamıştı. O andan sonra bütün gün, karın nasıl eridiğini, nemli batı rüzgârının etkisiyle nasıl griye dönüştüğünü görmek için bile yerinden kalkmamıştı. Şişkin'in kapıyı vurduğunu, Smolosidof'un onu içeri sokmadığını farketmemişti. Roitman'ın bir ara girip çıktığını sisler arasından seçmişti sanki. Arkasını dönmediği halde bir şey bilincinin derinliklerine işledi. Yemek çanının ardından iş çanının çaldığını duymadı. Yemek törenini kutsal bir olay sayan zek içgüdüsü, Roitman omuzundan tutarak sarsıp küçük bir masada duran omleti, ekşi krema ve meyvalı tatlıyı, kompostoyu gösterdiğinde belli belirsiz uyandı. Rubin'in burun delikleri titredi, şaşkınlıktan yüzü uzadı. Ama o an bilinci olup bitenlere katılmıyordu. Tanrıların ağzına lâyık bu yiyeceğe, neden karşısına konduğunu düşünerek baktı. Yer değiştirip aceleyle, tadını almadan, bir an önce işine dönmek için atıştırmaya koyuldu.

Rubin bu yemeğe gereken değeri vermemişti. Oysa Roitman'a, parasını cebinden vermişcesine pahalıya mal oldu. Bu yemeği hazırlatmak için bir yeri, ardından bir başkasını aramakla telefonda iki saatten fazla çene yormuştu. Önce Özel Teknik Bölümü, ardından General Bulbaniyuk'u, sonra Cezaevleri Yönetmenliğini, Levazım bölümünü, en sonunda da Yarbay Klimentiyef'i buldu. Daha önce konuştukları sorunu, muhasebeciler ve diğer memurlarla halletmişlerdi. Asıl sorun Rubin'in «Üçüncü Sınıf» tutuklu sınıfında oluşundan geliyor, Roitman kendisine verilen önemli Devlet görevinden ötürü birkaç gün için ona «birinci sınıf» yemek ve özel bir rejim sağlanmasını istiyordu. Gerekli bütün işlemler tamamlanınca cezevi, yönetmelik açısından birtakım sakıncalar ortaya attı: Ya istenen yiyecekler kilerde bulunmuyordu, ya da özel yemek hazırlıyacak ahçı için mesai fişi imzalanmamıştı.

Şimdi Roitman Rubin'in karşısına oturmuş, kölesinin çalışmasının ürününü bekleyen bir efendi gibi değil, okşayıcı bir gülümsemeyle Rubin'in esinine hayranlık duyan, ona gıpta eden, yapılan işin anlamını kavrıyarak düşeni ne zaman yapacağını merak eden bir koca bebek gibi bakıyordu.

Rubin ne var ne yoksa yedi; bulunduğu yerin yavaş yavaş farkına varıyordu. O gün ilk kez gülümsedi:

— Beni beslememeliydiniz Adam Venyaninoviç. **Satur venter non studet libenter.** «Yolcu yolunun büyük bölümünü yemek molasından önce aşmak zorundadır.»

— Saatlerden beri çalışıyorsunuz Lev Grigoriç! Saat üçü çeyrek geçiyor.

— Ne diyorsunuz? Ben henüz öğle oldu sanıyordum.

— Lev Grigoriç! Merak içindeyim: Ne buldunuz?

Bu, bir üst'ün emri değildi, özür dilercesine, Rubin'in bilgisini paylaşmaktan kaçınacağından korkarcasına sormuştu soruyu. Rubin içini döktüğü anlar, ürkütücü görünüşüne, burunu tıkayan etlerden ötürü hep açık duran kalın dudaklarına karşın çok iyi ve munis olurdu.

— Daha başındayım! Ancak geçici birtakım sonuçlara vardım!

— Nedir o sonuçlar?

— Bazıları tartışılabilir; ama emin olduğum tek şey var. 26 aralık 1949 günü doğan fonoskopi biliminin bal gibi bir temeli var.

— Aşırı iyimserliğe kapılmayasınız Lev Grigoriç? dedi Roitman.

Rubin kadar o da bu sözlerin gerçekleşmesini istiyordu. Bunca yıl müspet bilimle uğraşmış bir adam olarak, bu hümanizma bilgininin, heyecanla bilimsel verilerden uzaklaşmasından çekiniyordu.

— Benim ne zaman kendimi kaybettiğimi gördünüz? diye sordu Rubin.

Canı sıkılmış sakalını karıştırıyordu.

— İki yıla yakın bir süre topladığımız malzeme, gerek ses ve gerek hece yönünden Rus dilini inceleyişimiz, ses izleri üzerindeki çalışmalar, seslerin sınıflandırılması, ulusların içindeki gruplar ve kişilere göre çizelgeler yapılması, Anton Nikolayeviç'in zaman kaybı diye tanımladığı bütün bu işler — üstelik siz de pek güvenemiyordunuz — şimdi sonuç veriyor. Nerjin'in bu çalışmalara katılmasını sağlamalıyız, ne dersiniz?

— Çalışmalarımız gelişirse neden katılmasın? Ama şimdilik yaptığımız işin bir sonuç sağlayacağını ispatlamamız, bize verilen ilk görevi yerine getirmemiz gerekiyor.

— İlk görev mi? Bize verilen ilk görev bu bilim dalının neredeyse yarısı! O kadar acele etmeyin.

— Ama... Ne demek istiyorsunuz Lev Grigoriç? Bütün bu yaptıklarımızın mümkün olduğu kadar çabuk sonuçlanması gerektiğinden haberiniz yok mu?

Nasıl anlamazdı? Genç komsomol Lev Rubin «acele» kelimesinin içinde pişmişti. 1930 ların bütün sloganlarında vardı bu kelime. Ne çelik bulunuyordu o sıralar, ne elektrik, ne ekmek, ne kumaş; ve hepsine acele ihtiyaç vardı. Yüksek fırınlar yapıyor; çelik eritme kazanları işletiliyordu. Sonra, savaştan hemen önce derslerine, 18. yüzyıla gömülen Rubin yozlaştı. Tabii «Acele! Acele!» sözleri kulaklarında çınlıyor; çalışmalarını, sonuçlandırana kadar sürdürme alışkanlığını engelliyordu.

Pencereden sızan cılız ışık donuklaşmaktaydı. Lambayı yakıp çalışma masasının başına çöktüler; ses izlerinden örnekleri, belirgin sesleri, yanyana gelen sessiz harfleri, üzerine basılan heceleri incelediler. Bütün bunları birlikte, bütün gün odadan bir an bile ayrılmayan, ses alma aracının yanında oturup ürkütücü ve koruyucu bir kara köpek gibi enselerinde bekleyen Smolosidof'a aldırmadan yapıyorlardı. Bu ağır, amansız bakış çivi gibi kafataslarına giriyor, beyinlerine baskı yapıyordu. Smolosidof onları aslında önemsiz gibi görünüp en önemli sayılan şeyden yoksun bırakıyor işlerini bir an önce bitirmeleri zorunluluğunu hissettiriyordu. Duraklamalarının tanığıydı, patrona verecekleri coşkun raporun da tanığı olacaktı.

Zaman zaman, biri şüpheye düşerken öbürünün inancı güç kazanıyor; derken şüphelenen inanıyor, inanan şüphe etmeye başlıyordu. Matematik bilgisi Roitman'ı kösteklemekteydi. Ama resmi görevi ilerlemek zorunda bırakıyordu. Gerçekten yepyeni bir bilimin kaynağını bulmak konusundaki kayıtsız isteği, Rubin'i ölçülülüğe itiyordu. Beş yıllık plânlardan alınan ders onu da ileri atılmaya zorlamaktaydı oysa.

Beş şüphelinin listesini yeterli bulmuşlardı. Arbat metro istasyonunda tutuklanan dört kişinin ses kayıtlarını istememiş, işgüzarlık yapmamışlardı. Zaten bu dört kişi epey zaman geçtikten sonra yakalanmıştı. Bulbaniyuk'un, çok gerekirse yollamaya söz verdiği diğer çeşitli kayıtları da sormamışlardı. Gereken bilgiyi edinen kişinin telefon etmeyip, yerine başka birini konuşturduğu varsayımını da kabul etmiyorlardı.

Yine de beş şüpheli kişiyi incelemek kolay iş değil-

di! Kulaklarıyla beş kişinin sesini suçlununkiyle karşılaştırdılar. Beş ses izini suçlunun ses iziyle kıyasladılar.

Rubin büyük bir coşkuyla:

— Bakın ses izinin incelenmesi ne sonuç verdi? dedi. Başta suçlunun değişik bir sesle konuştuğu, sesini değiştirmeye çalıştığı anlaşılıyor. Ama ses izlerinde değişen ne var? Tek değişiklik izlerin daha belirgin bir hâl almasında. Kişisel sesin genel görünümünde bir değişme yok; işte bizim büyük buluşumuz. Sesin genel görünümü! Suçlu istediği kadar sesini değiştirerek konuşsun, sesindeki özellikleri hiç bir zaman gizleyemiyecektir.

— Ama ses değişiminin sınırları konusunda şimdilik fazla şey bilmiyoruz, diye itiraz etti Roitman. Belki çok ufak tını'larda. Sınırlar şimdilik geniş. Çok geniş.

Sesin aynı olup olmadığından şüphe etmek kolaydı; ama ses izleri üzerinde, yükselip alçalma ya da ses hızı iki ses arasındaki değişikliği büyük bir açıklıkla, belirgin şekilde ortaya koyuyordu. Tabii sözü kâğıda geçiren makineleri çok ilkeldi. Ancak bir kaç ses dalgasını ayırabiliyor, yükselip alçalmaları çözümü imkânsız lekeler halinde gösteriyordu. Böyle bir iş için yapılmadığı gerekçesi makinenin ilkelliğini bağışlatabilirdi.

Şüpheli beş kişiden Zavarzin ile Siagovitof baştan elenebilirlerdi. Hem de hiç kuşkusuz. Yani bu geleceğin bilimi, bir tek konuşmaya dayanarak birtakım sonuçlara varmayı sağlıyordu. Biraz durakladıktan sonra Petrof'u da eleyebilirlerdi. Rubin, o heyecanla Petrof'u da kesinlikle listeden çıkardı.

Öte yandan Volodin'le Şevronok'un sesi suçlunun sesine benziyordu, «o» lar, «r» ler, «l» ler ve «ş» ler aynıydı, üstelik seslerin genel görünümü de suçlunun sesininkine uyuyordu.

Fonoskopi denen bilim bu benzer seslerle gelişmeli, ileri yöntemler edinmeliydi. Ancak böylesine ince ayırımlar üzerinde durarak hassas bir araç yapılabilirdi. Rubin'le Roitman, başarıya ulaşmanın zevkiyle yüzleri pırıl pırıl iki mucit gibi arkaya yaslandılar. Günün birinde kabul edilecek olan ve tıpkı parmak izlerini andıran ses izleri kuramını düşünüyorlardı. Belirli bir zaman kendilerinden kuşkulanılan kişilerin seslerinden meydana gelen, hem gözle görülür, hem de işitilebilen ses izleri arşivi. Her suç unsuru taşıyan konuşma kaydedilecek, eldekilerle karşılaştırılacak, kasa kapısında parmak izini

bırakan hırsız gibi, en ufak bir şüpheye yer bırakılmadan suçlu ele geçecekti.

Bu olaylar üzerine, Oskolupof'un yaveri, kapıyı aralıyarak üstünün geldiğini bildirdi.

İkisi de daldıkları düşten uyandılar. Bilim bilimdi. Ama şimdi genel bir sonuca varmaları, bölüm şefine karşı bütün güçleriyle savunmaları gerekiyordu.

Aslında Roitman elle tutulur sonuçlara varmış sayıyordu çalışmalarını. Şeflerin varsayımlardan hoşlanmadığını, kesin şeylere inandıklarını bildiğinden Rubin'in görüşüne uydu. Petrof'un sesini de şüpheliler arasına katmaktan vazgeçti. Generale yalnız Şevronok ve Volodin'in incelendiğini, bu iki kişi konusunda birkaç güne kadar daha derinlemesine incelemelere girişileceğini söylemeye karar verdi.

Roitman, düşünceli düşünceli:

— Lev Grigoriç, dedi, aslında ne siz ne de ben ruhbilimi ihmal etmemeliyiz. Böyle bir telefonu nasıl birinin edebileceğini bilmeliyiz. Nedenlerini anlamalıyız. Sonra da eldeki şüphelilerle karşılaştırmalıyız. Soruyu öyle bir şekilde sormalıyız ki, biz fonoskopi uzmanlarına yalnız suçlunun adıyla ses şeridini vermesinler; kişisel durumu, işi, yaşayışı hakkında kısa bilgiler, hattâ bütün biyografisini versinler. Bana öyle geliyor ki, şu andan başlıyarak bulmamız gereken suçlunun ruhbilimsel krokisini çizebilirim.

Bir gün önce, objektif bilginin duygudan uzak olması gerektiğini ressama söyleyen Rubin, iki şüpheli kişiden birinin belirtilmesinden yana dönüyordu. İtiraz etti:

— Ben kişilerin ruhbilimsel yanıyla da ilgilendim Adam Venyaninoviç, buna göre de suçlunun Volodin olması akla yakın geliyor. Karısıyla konuşmasında sinirli, boğulurcasına. Neredeyse duygusuz bir havası var. Suçlanma korkusu içindeki birinin belirgin özelliğidir bu. Şevronok'un o şen gevezeliğinden eser yok, itiraf edeyim. Ama daha ilk adımlarda bilimimizin tarafsız malzemesine değil, dış görünüşlere bakarsak doğru olmaz. Ses izler'nin incelemesinde biraz tecrübem var, bana inanın. Belli belirsiz yığınla iz Şevronok'un suçluluğundan emin olmamı sağlıyor. Zaman olmadığından bütün bu izleri makinede ölçüp rakamların diline aktaramadım. (Dil bilgini buna hiç vakit bulamazdı.) Ama şimdi gırtlağıma sarılsalar da birinin suçlu olduğunu kesinlikle söylememi

isteseler, hiç düşünmeden Şevronok derdim.

— Bizim yapacağımız bu değil, diye alçak sesle itiraz etti Roitman. Makineden geçirelim, rakamların diline dökelim... sonra kesin sonucu anlarız.

— Bütün bu işler ne kadar zaman alacak? Çok acele bitirmek zorunda değil miyiz?

— Ya gerçek, biraz daha ağır davranmamızı gerektiriyorsa?

— Öyleyse alın, bir de siz bakın!

Ses izlerinin kayıtlı bulunduğu şeritleri bir kere daha alan ve hiç durmadan üzerine kül serpen Rubin, büyük bir ateşle Şevronok'un suçluluğunu ispatlamaya girişti. Bu işe dalıp gitmişlerdi ki, general Oskolupof kısa bacaklarının uzun ve sert adımlarıyla içeri daldı. Kalpağını öne itişinden, üst dudağını büzüşünden memnun olmadığını anlıyacak kadar tanıyorlardı generali.

Yerlerinden fırladılar: general divanın ucuna ilişti; ellerini cebine soktu, emir verircesine homurdandı:

— Ne oldu?

Rubin, terbiyelice sustu. Rapor verme işini Roitman'a bıraktı.

Roitman raporunu okurken Oskolupof derin düşüncelere dalmış gibiydi; uyuklarcasına gözkapakları düşüyordu. Kendisine gösterilen şeritlere bakmak zahmetine bile katlanmadı. Roitman'ın raporu Rubin'i şaşırtmıştı. Bu akıllı adamın kullandığı sözler yerindeydi, ama araştırma sırasında kendisine yol gösteren esin kaynağı bir ara ortadan kaybolmuştu. Roitman Şevronok'la Volodin' den şüphelendikleri sonucuyla raporu bağladı; kesin bir karar vermek için de başka konuşmalarını dinlemek gerekiyordu. Sonra Rubin'e döndü ve:

— Ama Lev Grigoriç birşey eklemek ya da düzeltmek istiyor gibi geldi, dedi.

Rubin'in gözünde Foma Oskolupof avanağın biriydi. Bal gibi avanak hem de. Ama yüksek bir devlet memuru ve Rubin'in hiç düşünmeden kendini verdiği ilerici güçlerin de bir temsilcisiydi aynı zamanda. Bu nedenle Rubin bütün bildiklerini canla başla anlattı. Şeritleri gösterdi; ses izi albümlerini ortaya çıkardı. Generale sundukları sonuçtan iki ihtimal çıkıyordu. Ama fonoskopi biliminin böylesine bir eksiği yoktu aslında. Kesin bir sonuca varmak için zaman çok azdı, daha fazla konuş-

ma dinlemek gerekiyordu. Her şey bir yana Rubin'in görüşü sorulursa...

Şef, uyuklar gibi dinliyordu sözlerini. Bir yandan da karşısındakileri küçümsercesine, kaşlarını kaldırıp indiriyordu. Konuşmasının sonuna beklemeden Rubin'in sözünü kesti:

— İhtiyar karılar bakla falına bakarlar! Sizin «biliminize» benim ne ihtiyacım var? Benim suçluyu yakalamam gerek. Sorumluluk sizin: Suçlu bu masanın üstünde mi, onu enselediniz mi, enselediğinizden emin misiniz? Başıboş dolaştığını sanıyor musunuz? Sakın bu beş kişinin dış'nda kalan biri olmasın? İkisini de tepeden tırnağa süzdü. Dimdik önünde dikiliyorlardı. Ses şeritleri yere yığılmıştı. Arkalarında Smolosidof, üzerine kara bir canavar gibi ses alma makinesinin üzerine eğilmişti.

Rubin bozuldu. Birtakım genel deyimlerden yararlanarak konuşmak istiyordu, böyle değil.

Şeflerinin sık sık değişen havalarına daha alışkın olan Roitman, elinden geldiği kadar yürekli:

— Evet Foma Guriyanoviç, ben kendi hesabıma eminim, dedi. İkimiz de eminiz ya... Suçlunun bu beş kişi arasında bulunduğundan hiç şüphemiz yok. Başka ne diyebilirdi?

Oskolupof gözlerinden birini kıstı.

— Bu sözleri garanti sayayım mı? Sorumluluğu üzerinize alıyor musunuz?

— Evet... evet... evet. Alıyoruz.

Oskolupof ağır ağır divandan kalktı.

— Dinleyin, sizi konuşmaya zorlamadım. Şimdi bakana raporumu vermeye gidiyorum. Bu iki alçağı tutuklayacağız.

Öyle bir sesle konuşmuş, öylesine düşmanca bir bakışla bakmıştı ki, Roitman'la Rubin tutuklanacak kişileri kendileri sanabilirdi.

— Bir dakika! diye atıldı Rubin. Bize bir gün daha tanıyın. Kesin deliller toplama fırsatını verin!

— Sorgu başladığında kesin deliller elinize geçer... Mikrofonlarınızı sorguyu yapanlar masasına yerleştirir, üç saat boyunca seslerini alabilirsiniz isterseniz.

— Ama içlerinden biri suçsuz, diye bağırdı Rubin. Oskolupof'un yeşil gözleri şaşkınlıktan testekerlek oldu:

— Nasıl? Suçsuz mu? Hiç suçu yok mu? Güvenlik kuruluşları nasıl olsa bir açığını bulur, bu işi ayarlarlar.

Yeni bilim dalına hizmet edenleri kutlamak zahmetine bile katlanmadan dışarı çıktı.

Oskolupof'un özelliğiydi bu: Astlarını hiç kutlamaz, böylece daha iyi çalışacaklarına inanırdı. Bu kendi davranışı da değildi, doğrudan doğruya O'ndan esinlenmişti.

Yine de insanın ağırına gidiyordu.

Yeni doğan bilim dalını bekleyen parlak geleceği düşleyerek, az önce oturdukları koltuklara yerleştiler.

Ve sustular.

Büyük bir özenle ortaya çıkardıkları yapı çiğnenmişti sanki. Sanki fonoskopiye kimsenin ihtiyacı yoktu.

Bir kişi yerine iki kişi tutuklayacaklarına, daha sağlam olsun diye neden beşini birden tutuklamıyorlardı?

Roitman, yeni kurulan grubun geleceğinin belirsiz olduğunu anlıyordu. Akustik lâboratuvarında çalışanların yarısı sağa sola dağılmıştı. Önceki akşam duyduğu his, dünyanın buz gibi düşmanlığı ve kendi yalnızlığı kendini göstermişti.

Bir an için işin havasından kurtulan Rubin, dolaylı bir rahatlık duyuyordu: Oskolupof'un kararını kolayca verişi Rubin ve fonoskopi olmadan da şüphelileri tutuklayacağını açıkça ortaya koyuyordu. Hiç olmazsa üç kişiyi kurtarmıştı.

Deminki neşesinden iz yoktu. Karaciğerinin ve başının ağrıdığını, saçlarının döküldüğünü, karısının yaşlandığını, daha beş yıl cezası olduğunu ve bütün bu yıllar boyunca yanlış yolda yürümeye devam ettiğini hatırladı.

Ama ikisi de düşüncelerini açıklamadılar. Sessiz sedasız oturmaya devam ettiler.

Rubin'in bir bölümü kırmızı kalemle işaretli Çin haritası duvara iğnelenmişti.

Onu canlandıran tek şey bu haritaydı.

Her şeye karşın, her şeye karşın kazanacağız...

Kapı vuruldu, Roitman çağırıldı. Enstitüye uğrayacak birinin vereceği konferansta akustik lâboratuvarında çalışan memurların bulunmalarını sağlamakla görevliydi. Öyle ya, günlerden pazartesiydi, siyasî eğitim günü...

81. HAYIR, SEN DEĞİLSİN

Konferansı izleyen herkes basit bir umut besliyordu: Erkenden çıkmak. Hepsi sabahın yedisinde, sekizinde evden çıkmış; tramvaya, otobüse, trene binerek gelmişlerdi. Evlerine ancak dokuz buçukta dönebilirlerdi.

Nöbetçi kaldığı, eve dönmek gibi bir derdi olmadığı halde, Simoşka, konferansın bir an önce sona ermesini herkesten çok istiyordu. Ürkeklik ve ardından neşeli bir sabırsızlık içine doluyor, yakıcı dalgalar gibi yükselip alçalıyordu; şampanya içmişcesine çözülmüştü dizlerinin dermanı. Pazartesi akşamı, yani birkaç saat sonra Nerjin'le buluşacaklardı. Hayatının en büyük, en önemli gününü kayıtsızlık içinde geçiremezdi. İki gün önce kendini hazır hissetmemişti. Ama önceki günü, bugünün öğleye kadarki bölümünü büyük bir bayram öncesindeymiş gibi geçirdi. Terzisinde saatlerce kalmış, kendisine çok iyi giden yeni bir elbiseyi bitirmesi için onu sıkıştırmıştı. Moskova'daki odasının bir köşesine yerleştirebildiği banyosunda uzun uzun, özenle yıkanmıştı. Akşam saatlerce taramıştı saçlarını, ertesi sabah da bigudileri çıkarmak için uzun uzun uğraşmıştı. Aynanın önünde bıkıp usanmadan, başını bir yandan öbür yana çevirip hiç değilse bir açıdan çekici olduğuna inanma çabasıyle pudralanmıştı.

Nerjin'i yemekten sonra saat üçte görmesi gerekiyordu. Ama yönetmeliği hiçe sayan Gleb (bugün kendisiyle konuşmalıydı, boşu boşuna tehlikeye atılmanın anlamı yoktu) yemekten geç dönmüş, bu arada da Simoşka'yı yedek parçaları toplamak ve listeye geçrimek için başka bir gruba yollamışlardı. Akustik lâboratuvarına saat altıya gelmeden dönmüş, masası dergi ve dosyalarla dolu, lâmbası da açık olduğu halde Gleb'i yine yerinde bulamamıştı.

Onu göremeden, korkunç gerçeği öğrenemeden konferansa gitmişti. Önceki gün, bir yıldan beri görmediği karısıyla buluşmak üzere onu anide götürdüklerini bilmiyordu.

Simoşka ufak tefekti. Tıklım tıklım dolu sıralar ara-

sında bir yer bulabildi. Kalabalıkta görünmüyordu. İçindeki sesin yükseldiğini duyuyor, elektrikli duvar saatinin akrebiyle yelkovanını izliyordu durmadan. Sekizi biraz geçe Gleb'le yalnız kalacaktı...

Konferans bitip herkes birinci kattaki vestiyerin yolunu tutunca, Simoşka kız arkadaşlarıyla vedalaşmak üzere içeri girdi. İçerisi çok gürültülüydü, millet itişip kakışıyordu. Erkekler aceleyle paltolarını giyiyor, sigaralarını yakıyor; kadınlar duvara dayanmış çizmelerini ayaklarına geçirmek için bir o yana sallanıyorlardı bir bu yana. Gitmek için acele ettikleri halde, bütün arkadaşları, Simoşka'nın yeni elbisesini hayranlıkla incelediler. Bütün ayrıntılarını tartıştılar.

Kahverengi elbise, vücudunun eksikleri ve iyi yanları göz önünde tutularak dikilmişti.

Üstü bir çeşit ceketti, incecik belini sıkıyor tam göğsü üzerinde bollaşıyordu. Etek, görünüşünü biraz daha doldurmak için, biri parlak diğeri mat iki kat kumaştandı. Bu katlar yürüdükçe kalkıp iniyordu. İnce kolları bol, omuzlarda iyice genişleyip bileklerde daralan yenlerinin içinde kaybolacaktı sanki. Elbisenin boynunda tatlı, safça bir buluş vardı: Aynı kumaştan geniş bir şerit, uzun bir eşarp gibi elbisenin göğsüne dikilmiş, uçları da birleştirilip düğümlenmiş, zarif kıvrımlar halinde gümüşsü parıltılarıyla kahverengi bir kelebek gibi toplanmıştı.

Simoşka'nın nöbetçi olduğu akşam, yılbaşı gecesi için yaptırdığı elbiseyi giymesi bu kuşkucu çevreye garip gelebilirdi. Kızlara, nöbetten sonra amcası'nın evindeki yıldönümü partisine gideceğini, bir sürü gencin de davetli olduğunu anlattı.

Simoşka'ya «harika» olduğunu söyleyen arkadaşları elbisesine duydukları hayranlığı tekrarladılar, krep saten'i nereden aldığını sordular.

Son anda Simoşka'nın kararlılığı kayboldu, lâboratuvara dönüp dönmemek arasında durakladı.

Sonunda, saat sekizi iki geçe, yüreği çarparak — arkadaşlarının sözleri ona epey cesaret vermişti — akustik lâboratuvarına girdi. Tutuklular kasaya kapatılması için ellerindeki resmî evrakı teslim etmeye başlamışlardı bile. Vokodör'ün Yedi Numaraya taşınmasından sonra, lâboratuvarın bomboş kalan ortası Nerjin'in masasını rahatça görmesini sağlıyordu.

Nerjin gitmişti. (Bekleyemez miydi sanki?) Lâmbası sönmüş, masasının yuvarlak kapağı kilitlenmiş, üzerinde çalıştığı resmî kâğıtlar ortadan kalkmıştı. Alışılmamış bir şey dikkatini çekti: Masanın üstü Gleb'in dönmek için çıktığı sıralar yaptığı gibi düzenlenmemiş, yalnız bir sözlükle açık bir Amerikan dergisi bırakılmıştı. Belki de, «Hemen geleceğim» anlamında gizli bir işaretti bu.

Roitman'ın yardımcısı Simoşka'ya lâboratuvarın anahtarlarıyla mühürü verdi (her akşam kapı mühürlenirdi). Simoşka, Roitman'ın Rubin'i görmek üzere lâboratuvara dönmesinden korkuyordu. Böyle bir şeyi kafasına koymuşsa her an içeri girebilirdi. Ama hayır, Roitman da yerindeydi, kasketini kafasına geçirmiş, deri eldivenlerini giymiş, yardımcısını bir an önce dışarı çıkması için sıkıştırıyordu. Pek keyifli değildi. Giderken:

— Hadi bakalım Serafina Vitaliyevna, dedi. Burasını size emanet ediyorum.

Elektrikli zil koridorlarda, Enstitünün bütün odalarında uzun uzun çaldı. Tutukluların hepsi akşam yemeğindeydi. Simoşka, ciddi bir yüzle lâboratuvarda kalan son bir kaç kişinin de gidişini kolluyor, aşağı yukarı geziniyordu. Gülümsemediği zamanlar kendisini çirkinleştiren büyük burnundan ötürü yüzüne sert bir anlam geliyordu.

Tek başına kaldı.

Gleb şimdi gelebilirdi!

Ellerini oğuşturarak lâboratuvarın içinde gezindi durdu.

Ne kötü bir raslantı! Camları örten perdeler o gün yıkanmak üzere, kaldırılmıştı; üç pencere de çıplaktı. Avlunun karanlığına gizlenmiş biri, içerde olup bitenleri rahatça görebilirdi. Akustik lâboratuvarı birinci katta olduğundan, odanın öbür ucu görüş alanı dışındaydı. Yok yok, epek uzakta, tam Gleb'in penceresiyle kendininkine bakan Enstitü duvarı vardı, bir de nöbetçi kulübesi. İçindeki asker, lâboratuvarda ne var ne yok ayna gibi görebilirdi.

Işıkları söndürmeli miydi? Kapı kilitliydi, herkes nöbetçi subayın gittiğini sanabilirdi.

Ya kapı zorlanır, anahtar uydurulup açılırsa?

Davranışıyla nöbetçinin içerisini göremiyeceği gerçeğini bilinçli olarak birleştirmeden akustik kulübesine yaklaştı. Daracık kulübenin girişinde kalın kapıya yas-

landı, gözlerini kapadı. Onsuz içeri girmek istemiyordu. Kendisini Gleb götürsün, sürüklesin, taşısın istiyordu.

Bunun nasıl olup bittiğini arkadaşlarından duymuştu. Kafasında belli belirsiz bir görüntü vardı. Sinirliliği durmadan artıyor, yanakları gitgide kızarıyordu.

İşte şimdi, gençliğinde, her ne pahasına olursa olsun korumak istediği şey ona yük olmuştu.

Evet! Bir çocuğunun olmasını, Gleb kurtulana kadar onu kendi eliyle yetiştirmeyi ne kadar istiyordu. Ancak beş yıl sonra çıkacaktı.

Gleb'in sarı, rahat, döner koltuğuna yaklaştı; canlı biri gibi sıktı arkalığını.

Pencereden dışarı göz attı ve yakın nöbetçi kulübesiyle — aşka düşman her şeyi canlandıran kara bir leke gibi — içindeki tüfekli askerin varlığını gecenin karanlığında hissetti.

Gleb'in hızlı ve sert adımları koridoru çınlattı. Simoşka hemen masasının başına döndü, oturdu; elinde bir tornavida, lâmbaları dışarda olan üçlü bir amplifikatörü incelemeye koyuldu. Yüreğinin çarpıntısını beyninde duyuyordu.

Nerjin, sesi dışardan duyulmasın diye kapıyı büyük bir dikkatle kapadı. Priyançikof'un tesisinin taşınmasıyla boş kalan yerden, bir tepeciğin ardına gizlenen bıldırcın gibi masasının arkasına büzülmüş Simoşka'yı gördü.

«Küçük bıldırcın» Simoşka'ya taktığı addı.

Söyliyeceklerini hemen söylemek ve onun iyiliği için bir vuruşta işini bitirmek üzere hızla masasına yaklaştı. Simoşka'nın pırıl pırıl gözleri Gleb Nerjin'e baktı... ve birden dondu. Kötü, ürkütücü bir görünüşü vardı.

Gleb gelene kadar yapacağı ilk şeyin kendisini öpmek olduğunu, karşı durmaya çalışacağını düşünmüştü... Öyle ya, pencerede perde yoktu, nöbetçi de kulübesindeydi.

Oysa masanın çevresinde dolanacağına sert ve üzgün bir sesle:

— Pencerde perde yok Simoşka, sana yaklaşmıyacağım, dedi. Nasılsın?

Elleri masasına dayalı, bir savcı gibi yüzüne bakarak duruyordu karşısında.

— Kimse rahatsız etmezse konuşmamız gereken çok önemli bir şey var.

— Konuşmak mı?

— Evet.

Masasını açtı, yuvarlak kapak gürültüyle itildi. Simoşka'ya bakmadan, bir sürü kitap, dergi ve dosya çıkardı: Bunlar, Simoşka'nın çok iyi bildiği gizleme araçlarıydı.

Simoşka hareketsiz, elinde tornavide, gözleri Nerjin'in anlamsız yüzünde, oturuyordu. Cumartesi günü Yakonof'la konuşmasının kötü sonuçlar verdiğini, sıkıştırıldığını ya da yakın gelecekte başka yere gönderileceğini sandı. Böyle bile olsa neden öpmüyordu kendisini?

Boğuk bir sesle sordu:

— Bir şey mi var? Ne oldu?

Gleb dirseklerini açık dergiye dayıyarak, başı tepesini bir külâh gibi kavrayan parmaklarının arasında, oturdu.

Bir ölüm sessizliği çöktü üzerlerine. Dışarıda çıt çıkmıyordu.

Aralarında iki masa vardı.. tavandaki dört, üstlerindeki iki lâmbayla aydınlanmış, tam da kulübeden bakan nöbetçinin görüş alanı içindeki iki masa. Ve bu bakış aralarına usulca giriveren bir sıra dikenli tel gibiydi.

— Simoşka, bugün sana bir şeyi itiraz etmezsem benim için çok kötü olur, dedi.

— Öyle mi?

— Bilmem ki, çok mu kötü davrandım. Hiç düşünmedim.

— Öyle mi?

— Dün... ka... karımı gördüm. Görüşmemize izin verdiler.

(Ziyaret demek?)

Simoşka koltuğuna gömüldü, büsbütün ufaldı. Elbisesinin üstündeki kelebek kanatları, amplifikatörün alüminyum kaplamasına düştü hafifçe.

Konuşurken titreyen bir ses :

— Cumartesi neden söylemediniz? diye sordu.

— İnan bana Simoşka!.. dedi Gleb. Senden sakladığımı mı sandın?

(Neden olmasın?)

— Sabah erken öğrendim karımın geleceğini. Hiç beklemiyordum. Bildiğin gibi, bir yıldır görüşmemiştik. Ama şimdi, görüştükten sonra... Raslaşmamızdan sonra...

Sesi acılarını ortaya koyuyor, sözlerini dinlemenin Simoşka için ne ağır bir yük olduğunu seziyordu.

— ...başkasını sevemem! Kamplarda bulunduğum sıra hayatımı kurtardığını biliyorsun. Daha da öte, gençliğini benim uğrumda harcadı. Sen, beni bekliyeceğini söylüyordun ama imkânsız. Yalnız ona dönebilirim. Ona acı çektire...

Nerjin çoktan susmalıydı. Boğuk sesinin indirdiği darbe hedefine varmıştı. Simoşka yüzüne bakmıyordu. Başı radyo lâmbalarıyla amplifikatörün kondansatörleri üzerine düştü, yıkıldı; kelimenin tam anlamıyla yıkıldı.

Gleb sustu. Soluğu andıran boğuk hıçkırıkları duydu.

— Simoşka ağlama! Yalvarırım ağlama benim küçük bıldırcınım! dedi tatlılıkla, iki masa ötedeki yerinden kıpırdamadan.

Dümdüz inen saçtan bir perdenin ardına gizlenmiş, ağlıyordu Simoşka.

Direnme, kızgınlık ya da suçlamayla karşılaşsa, Nerjin kesin cevaplar verir, içi rahatlamış olarak çeker giderdi. Ama onu böylesine yapayalnız, korunmasız görünce yüreği pişmanlıkla burkuluyordu. Masasından uzanarak:

— Benim küçük bıldırcınım! dedi. Yalvarırım ağlama! Ağlama! Suç benim. Sana çok acı çektirdim! Ama ne yapabilirdim? Ne yapabilirdim başka?

Tek başına acılarına terkettiği bu hıçkıran kızı gördükçe gözleri sulanıyordu, ağlayacaktı neredeyse. Ama Nadia'yı da böyle ağlatmak gelmezdi elinden, olacak şey değildi.

Pazar ziyaretinden sonra saf dudaklarla elleri hissediyor, şimdi Simoşka'ya yaklaşmak, onu kollarına almak ve öpmek ona imkânsız geliyordu.

Neyse ki perdeleri çıkarmışlardı.

Ağlamasına engel olmak için, tekdüze bir sesle dokunaklı çabalarını sürdürdü.

Simoşka ağlamaya devam ediyordu.

Nerjin, onu avutmak için biraz daha uğraştı, sonra sustu.

Hiç konuşmadan, saçma bir duruma düşen erkeklerin son çaresine başvurdu; sigarasını yaktı.

İçinde, bütün bunların bir öneminin olmadığına, hepsinin geçip gideceğine dair sağlam bir inanç kabarıyordu.

Döndü, pencereye yürüdü; yüzünü cama yaslayıp, nö-

betçiye baktı. Yakın ışıklarla gözleri kamaşmış, kulübeyi seçemiyordu. Uzakta, sağda, solda güç seçilen yıldızlar gibi tek tük ışıklar belirip kayboluyor, iyice yüksekte, gökkubbenin büyük bir bölümünde başkent ışıklarının soluk parıltısı yansıyordu.

Pencerenin aşağısında, avluda, karların eridiğini gördü.

Simoşka başını kaldırdı.

Gleb içtenlikle, sokulmaya hazır, ona döndü.

Yaşlar Simoşka'nın yanaklarında izler bırakmıştı; silmeyi aklına bile getirmedi. Gözleri büyümüş, acıyla parlıyordu; çok, çok güzelleşmişti.

Parlak gözlerinde bir soruyla Gleb'in yüzüne baktı.

Sustu.

Gleb tedirgin:

— Her şey bir yana, hayatını benim uğrumda harcadı, dedi. Başka kim yapabilir bunu? Sen yapabilir miydin?

Tatlı, rahatça duyulabilen bir sesle:

— Boşanmamış mıydınız? diye sordu Simoşka.

Nasıl da bir önseziyle en dokunaklı noktayı bulmuştu! Ama önceki gün öğrendiğini söylemek istemedi.

— Hayır.

— Güzel mi? diye sordu Simoşka.

Sordu ve sustu. Şiş yanaklarında yaşların izleri belirgindi.

— Evet, bana göre güzel...

Genç kız içini çekti; suskun, başını salladı. Radyo lâmbalarının aynayı andıran camları üzerindeki parlak noktalara dikti gözlerini.

Hüzünlü, rahatça duyulabilen bir sesle :

— Güzel olduğuna göre sizi beklemez, dedi.

Bir hayâl, içi boş bir ad olmadığı anlaşılan bu kadın... kocasını ziyaret etme hakkını koparmak için neden diretmişti? Hiç bir zaman kendisinin olamıyacak biriyle ilişki kurmaya iten doymak bilmez şey neydi?

Simoşka, bu görünmeyen kadına resmî bir eşin haklarından hiç birini tanımaya yanaşmıyordu. Eskiden, kısa bir süre Gleb'le birlikte yaşamıştı; sekiz yıl oluyordu. O günden bu yana Gleb savaşmış, cezaevine girmiş ve karısı başka erkeklerle de düşüp kalkmıştı muhakkak. Güzel ve çocuksuz hiç bir kadın sekiz yıllık bir beklemeye katlanamazdı. Her şey bir yana, ne bu ziyaret sıra-

sında, ne de bir ya da iki yıl sonra onun olabilirdi, ama Simoşka'nın olabilirdi. Simoşka bugün onun karısı olabilirdi.

— Sizi bekleyemez, diye tekrarladı Simoşka.

Kehaneti Nerjin'in sinirine dokundu.

— Sekiz yıl bekledi ya! diye itiraz etti.

Sonra her şeyi inceleyen kafası toparlanmasına yol açtı:

— Tabiî son yıllar çok daha güç geçecek.

Simoşka, bir solukta:

— Sizi beklemez, dedi yine.

Elinin tersiyle yüzünde kuruyan yaşları sildi.

Nerjin, pencereden sarı ışıklara bakıp omuz silkti:

— Beklemezse beklemez, ne yapalım! Anladık. Ama ne olursa olsun, bana kırılmasını istemiyorum,

Sigarasını söndürdü.

Simoşka yeniden derin derin içini çekti.

Yaşamını sürdürmek için de en ufak bir istek duymuyordu artık.

Düşünce dizisinin peşine takılan Nerjin devam ediyordu:

— Simoşka, kendimi iyi bir insan saymıyorum.

Herkes gibi, alman cephesinde yaptıklarımı düşündükçe hiç de iyi biri olmadığımı daha büyük bir açıklıkla anlıyorum. Şimdi de seninle... Ama o sözde normal dünyada böyle davranmaya alıştım. Kötülüğün ne olduğunu bilmiyordum, yapılabilecek her şey bana mükemmel geliyordu. Garip bir çelişkiyle, insanlık dışı bir insafsızlığın hüküm sürdüğü karanlık dünyaya gömüldükçe, böyle bir dünyada bile insanın vicdanına seslenen ender kişilere kulak veriyorum. Demek karım beni beklemeyecek? Öyle olsun! Hiç bir işe yaramaz halde, Krasnoyarsk taygasında can vereyim. Ama insanın ölürken alçak olmadığını hissetmesi de bir çeşit mutluluktur.

Düşüncesinin çok sevdiği yanlarından birini yakalamıştı. Söyliyecek başka şey de olmadığından daha uzun uzun konuşabilirdi.

Simoşka onu dinlemiyordu. Gleb yalnız kendinden söz ediyordu sanki. Karşısındaki Simoşka ne olacaktı? Eve döndüğünü, sorularıyla sıkıştıran annesine bir şeyler mırıldandığını, sonra da yatağa kapandığını dehşetle görür gibiydi. Aylar boyu geceleri Gleb'i düşünerek uyuduğu yatağa! Ne büyük bir hayâl kırıklığı! Nasıl da

hazırlanmıştı bu gece için! Nasıl büyük bir özenle yıkanmış, kokular sürünmüştü.

Gardiyanın gözü önündeki bir saatlik ziyaret, aylar boyu süren buradaki beraberlikten önemliyse... ne yapabilirdi?

Konuşma sonuna varıyordu. Her şey birden, beklenmedik şekilde geçmişti; bu ani darbeyi hafifletecek şey yoktu. Hiç bir umut yoktu. Bütün yapabileceği kulübeye girmek, biraz daha ağlamak ve sonra kendini toplamaktı.

Ama ne onu gönderecek, ne de kalkıp gidecek gücü bulabilmişti kendinde. Örümcek ağı gibi incecik bağlarla son birleşmeleri, son konuşmalarıydı.

Nerjin, Simoşka'nın dinlemediğini, iyice yücelttiği teorilerine ihtiyaç duymadığını görünce sustu.

Bir süre oturdular sessizlikte.

Sonra, Simoşka ile böyle susup oturmak Nerjin'i rahatsız etti.

Yıllardan beri, söyleyecek şeyleri varsa hemen olduğu gibi ortaya döken insanlar arasında yaşıyordu.

Her şey söylenmiş, konuları tükenmişse susmak nedendi? Kadınların saçma inadından işte! Simoşka'ya farkettirmemek için başını oynatmadan duvar saatine baktı! Dokuza yirmi beş vardı.

Artık kalkmak ve boş zamanının geri kalan bölümünde yürüyüş yapmak imkânsızdı, genç kadına hakaret etmekten farksızdı. Denetimi haber veren çan sesine kadar burada oturmak zorundaydı.

Simoşka oturmuş, elindeki amplifikatörün üzerine eğilmiş, lâmbaları teker teker yuvasından çıkarıyor, sallıyor, sonra yine takıyordu.

Daha önce de bu araçtan bir şey anlamazdı, hele şimdi hiç mi hiç anlamıyordu.

Öte yandan, Nerjin'in devamlı hareket arayan kafasının bir şeyle uğraşmaya ihtiyacı vardı. Her sabah günün radyo programlarını not ettiği hokkanın altındaki kâğıt aprçasına yazdıklarını okudu:

«Saat Yirmi otuz: Rus ş. ve rom. (Obkh).»

Bu sözlerin anlamı: «Rus şarkı ve romansları, söyleyen Obukhava» idi.

Az raslanan bir fırsattı bu! Üstelik Baba, Şef ve İnsanların En Büyüğü ile ilgili şarkılar da değildi dinleyecekleri.

Nerjin'in solunda, erişebileceği yerde Moskova'nın üç istasyonunu dinleyecek şekilde ayarlanmış, Valentulya'nın armağanı olan radyo duruyordu. Açmalı mıydı radyoyu? Konser başlamıştı bile. Bugün Şalyapin nasıl hatırlanıyorsa yüzyılın sonlarında da Obukhava öyle hatırlanacaktı Ve biz onun çağdaşlarıyız. Nerjin Simoşka'ya baktı, elini uzatıp radyoyu açtı, sesi iyice hafifletti.

Radyo ısınır ısınmaz telli sazlar, ardından da Obukhava'nın kalın, duygulu sesi boş odanın her yanını dolduruverdi.

Hayır, delice seçtiğim sen değilsin,
Hayır, bana göre değil çarpıcı
güzelliğin...

Bu şarkıya raslamanın da tam sırasıydı sanki! Bilerek yapmış gibi. Nerjin, el yordamıyla radyonun düğmesini aradı, dikkati çekmeden kapamak istiyordu. Simoşka titriyor, şaşkınlıkla bakıyordu radyoya.

... **Ve gençliğim**
Ve gençliğim
Yitip giden gençliğim!

Kimsenin erişemediği Obukhava'nın sesi, büyük bir ateşle titriyordu.

— Kapamayın, dedi Simoşka. Sesini daha da yükseltin.

Obukhava, «Gençliiiik,» diyordu uzun uzun. Sesi sanki kırıldı, yaylı sazların birkaç umutsuz çıkışının ardından şarkıcı yine o dokunaklı sesiyle devam etti:

Ara sıra sana baktığımda...

Her ne pahasına olursa olsun, Nerjin sesi yükseltmezdi. Ama radyoyu kapamakta da gecikmişti artık. Açmaz olaydı! Bu sözlerin tam şu sıra radyodan duyulması hangi ihtimal yasasına uygundu?

Simoşka ellerini amplifikatöre dayadı; radyoya baktı; hıçkırmadan, titremeden; içinden geldiği gibi, bol bol gözyaşı dökmeye koyuldu.

Ancak şarkının sonu geldiğinde Gleb sesi yükseltti ama sonraki şarkı bir öncekini aratmıyordu:

Beni çabuk unutursun.

Simoşka ağlıyor, durmadan ağlıyordu.

Nerjin'in cezası buydu: Hiç bir serzenişte bulunmamıştı; onun söylemediklerini şimdi şarkıyla işitmek zorundaydı.

Bu şarkı da sona erince, tılsımlı ses, hep aynı açık yaraya dokunarak devam etti:

Bana veda ederken
Şalımı vücuduma iyi sar.

Çok sarsılan Gleb :

— Bağışla beni, dedi.

— Geçer, diye cevap verdi Simoşka umutsuz bir gülümsemeyle.

Ama ağlaması kesileceğine arttı.

Ne gariptir, Obukhava söyledikçe Gleb rahatladığını hissediyordu. On dakika önce birbirlerinden o kadar uzaktılar ki vedalaşacak gücü bile bulamıyacaklardı. Şimdi rahat ve sevimli biri yanıbaşlarında, onlarla birlikteydi.

Simoşko öyle oturmuştu ki, ışık düştüğünde kadınsı çizgilerin anlaşılmaz yanıyla, o an, çok çekici bir görünüşü vardı.

Nerjin'in, yıllar boyu kadından uzak durup böyle bir fırsatı isteyerek tepmesiyle on erkeğin dokuzu eğlenirdi. Kimse onu Simoşka ile evlenmeye zorlayamazdı nasılsa. Onu aldatmasına engel olacak biri de yoktu.

Ama Nerjin böyle davrandığı için mutluydu. Duygulanmıştı. Sanki başka biri vermişti bu çok önemli kararı.

Obukhava, yüreklerini burkarak şarkıya devam ediyordu:

Herşeyden soğudum, tiksindim,
Onun için acı çekmeye devam ediyorum..

Hayır, tam şu sıra dokunaklı şarkıların söylenmesi hiç bir ihtimal hesabıyla ilgili değildi! Asıl gerçek, bütün şarkıların bin yıl önce, yüz yıl önce aynı dili konuştukları, üç yüz yıl sonra da aynı dili konuşacaklarıydı. Ayrılık şarkı çağrışımı yapar, sevgililer buluştuğunda da yapacak başka şeyler olurdu.

Nerjin yerinden kalktı; Simoşka'ya yaklaştı; bir an bile nöbetçiyi aklına getirmeden başını avuçları arasına aldı, eğildi, onu alnından öptü.

Saatin akrep ve yelkovanı bir adım daha attı.

— Simoşka, canım! Git elini yüzünü yıka. Az sonra buraya gelecekler.

Genç kız irkildi, saatine baktı ve anladı. Sonra o akşam olup bitenin farkına varmış gibi sarı, seyrek kaşları-

nı kaldırdı... ses çıkarmadan, hüzünlü, odanın köşesindeki lâvaboya yürüdü.

Nerjin yeniden alnını cama dayayıp gecenin karanlıklarına baktı. Düşüncelere dalıp uzun süre ve büyük bir dikkatle gece gökyüzündeki dağınık ışıklara bakıldığında olan, Nerjin'in de başına geldi; ışıklar Moskova'nın dış mahallerinin ışıkları olmaktan çıkıverdiler. Nerjin nereden çıktıklarını unuttu, bu ışıklar onun gözünde başka bir anlam, başka bir biçim kazandı.

82. SİZ Kİ BURAYA GİRDİNİZ, UMUDUNUZU KESİNİZ

Gün iyi geçmişti. İnnokenti yine kuşku duyuyordu —gece bu kuşkunun daha da beter bir hal alacağının farkındaydı—, öğleden sonra varabildiği dengeye dört elle sarılmıştı. Her kapı çalınışında korkmamak için tiyatroya saklanması gerektiğini hissediyordu.

Derken telefon çaldı. Tam tiyatroya gitmek üzereydiler. Dotty, pespembe ve güzel, başında bir lâstik başlık, sırtında bir hışırtılı sabahlık, ayaklarında pomponlu terliklerle banyodan çıkıyordu.

İnnokenti, gözleri telefona dikili, olduğu yerde kalakaldı, sonra:

— Dotty, sen konuş! dedi. Ben evde yokum, ne zaman döneceğimi de bilmiyorsun. Cehenneme kadar yolları var. Gecemi onlar için berbat edecek değilim ya!

Bir eliyle sabahlığının önünü kapayan Dotty, telefona koştu.

— Alo?... Evde yok. Kim? Kim dediniz?

Birden yüzü değişti, sevimli bir anlam kazandı.

— Merhaba general yoldaş... Evet, bir bakayım... Eliyle ahizeyi kapadı ve :

— General arıyor, dedi. Neşeli gibi.

İnnokenti şüpheye düştü. General, akşam, şahsen telefon ediyordu... üstelik de keyfi yerindeydi... karısı duraksladığını anladı.

— Bir dakika... Kapının açıldığını duydum, belki de gelen odur. Evet, geldi İni! Paltonu çıkarma, gel çabuk, general telefonda.

Kızkardeşi Dinera gibi öğrenimine devam etmemişti; ama Dotnara doğuştan artist denebilecek kadınlardandı. Telefonun öbür ucundaki istediği kadar şüpheci biri olsun, Dotnara'nın sesi İnnokenti'nin kapının önünde durup lâstikleri çıkarıp çıkarmamakta tereddüt ettiğini, sonra halıyı geçip telefonu aldığını gözlerinin önüne getirebilirdi.

Generalin sesi gerçekten neşeliydi. İnnokenti'nin atanma haberini verdi. Dışarı çıkışı onaylanmıştı; pazartesi uçakla Paris'e gidiyordu. Ertesi gün görevini resmen

bir başkasına devredecekti. Bir takım ufak tefek şeylerin halledilmesi için yarım saat kadar gelmesi gerekiyordu. Araba, kendisini almak üzere yola çıkmıştı bile.

İnnokenti telefonu kapadı. Derin, çok derin bir soluk aldı, ciğerlerini boşalttığında kuşku ve korku yükünü atmış gibiydi.

— Düşünebiliyor musun Dotty, çarşamba günü uçakla gidiyorum! Şimdi kısa bir süre için...

Ama Dotty paralelden bütün konuşulanları dinlemişti.

— Ne diyorsun? dedi başını yana eğerek. «Ufak tefek şeyler» arasında **ben de var mıyım?**

— Evet, belki...

Dotty dudaklarını büzdü:

— Bana ne söz vermiştin ama? İni, küçük kuzusunu yanına almadan mı gidecek Paris'e? Küçük kuzusu Paris'e gitmeyi çok istiyor.

— Tabii ki seni de götüreceğim, ama hemen olmaz. Önce bir yerleşeyim, alışayım oraya...

— Ama küçük kuzun hemen gitmek istiyor!

İnnokenti gülümsedi, karısını omuzlarından tuttu.

— Peki öyleyse, seni de götürmeye çalışacağım. Daha bir şey konuşulmadı, bakalım olabilecek mi? Sen şimdi giyinmekte acele etme. Birinci perdeye yetişemeyiz... **Akulina**'yı başından sonuna kadar görmemiz gerekmez nasılsa, değil mi? Herhalde ikinci perdesine yetişiriz. Sana bakanlıktan telefon ederim tabii.

Üniformasını sırtına geçirmişti, şöför o sıra kapıyı çaldı. Bakanlığın bildik şöförlerinden Victor değildi bu, Kostiya da değildi. Zayıf, canlı görünüşlü, sevimli, zeki yüzlü biriydi. İpin ucuna bağlı kontak anahtarını sallıyarak İnnokenti'nin yanı sıra, neşeyle iniyordu merdiveni.

Paltosunun önünü iliklerken:

— Sizi hatırlamadım, dedi İnnokenti.

— Oysa ben merdiveninizi bile hatırlıyorum, iki kere geldim sizi almaya.

Şöförün gülüşünde hem saf, hem de kurnaz bir anlam vardı. Herkesin şöförlüğünü yapmasını isteyeceği şen bir çocuktu.

Yola çıktılar. İnnokenti arkaya oturmuştu. Şöför şakalaşmak istedi iki kere; ama İnnokenti onu dinlemiyordu. Sonra birden araba kaldırıma yönelip durdu. Beli ke-

merle sıkılı paltosu, fötr şapkasıyla gençten biri kaldırımda dikilmiş parmağıyla işaret ediyordu.

Sağ kapıyı açarken:

— Bizim garajın makinisti, dedi sevimli şöför.

Kapı açılmadı. Kilidi takılmış olmalıydı.

Şöför boğuk sesle sövdü saydı. Sonra sordu:

— Müşavir yoldaş, arkaya binebilir mi? Benim patronum... Can sıkıcı bir durum ama...

Köşeye çekilen İnnokenti:

— Tabii, tabii, dedi. Binsin.

İnnokenti her şeyi unutmuş, kendinden geçmişti; Tehlikeyi ardında bırakıp vizesini ve pasaportunu alışı gözünün önüne geliyordu.

Ağzında upuzun bir sigarayla makinist arabaya binmek için eğildi, yarı resmî, yarı yüzsüz:

— Müsaade eder misiniz? dedi.

Sonra da İnnokenti'nin yanına çöktü.

Araba hareket etti.

Bir süre «kaba herif!» diye için için köpüren İnnokenti yeniden kendi düşüncelerine dalıp gitmekte gecikmedi. Girdikleri yola bile aldırdığı yoktu.

Sigarasını durmadan çekiştiren makinist arabanın yarısını dumanla doldurmuştu bile.

Sert bir sesle, haddini bildirmek için:

— Camınızı açabilirsiniz! dedi.

Adam ne dediğini anlamamıştı; camı açmadı. Olduğu yerde debelenip cebinden bir kâğıt çıkardı, İnnokenti'ye uzattı:

— Buyrun yoldaş, okuyun şunu. Sizi biraz aydınlatabilirim.

Araba Puşetçnaya'yı andıran karanlık ve dik bir yola saptı. Makinist küçük el lâmbasını yakmış yeşil kâğıdı aydınlatıyordu. İnnokenti omuz silkti, kâğıdı bıkkın bir tavırla aldı ve kayıtsızca göz gezdirdi:

«Ben, aşağıda imzası bulunan S.S.C.B. Başsavcı yardımcısı...»

Düşüncelerinin etki alanından sıyrılamamıştı, bu makinistin garipliğine akıl erdiremiyordu. Okuma - yazma bilmiyor muydu, yoksa elindeki yazının ne demek istediğini anlıyamamış mıydı, ya da kafayı çekmiş gevezelik mi etmek istiyordu

Anlıyamadan okumaya devam etti:

«... 1919 doğumlu İnnokenti Volodin'in tutuklanmasına...»

İşte o an sanki bütün gövdesini delip geçen uzun bir iğne batırıldı İnnokenti'ye, birden kaynar zifte daldırılmış gibi oldu. İnnokenti ağzını açtı ama tek kelime söyleyemeden açık kâğıdı tutan elleri dizlerine düştü. «Makinist» omuzuna yapışıp ürkütücü sesiyle:

— Hadi, hadi, rahat durun! dedi. Bir tek hareket yaparsanız burada öldürürüm sizi!

Lâmbasının ışığını İnnokenti'nin gözlerine tuttu, sigarasının dumanını burnuna üfledi. İnnokenti, eline tutuşturulan kâğıtta tutuklandığını okuduğu ve bunun hayatının yıkılışı anlamına geldiğini bildiği halde; şu kısacık an dayanamadığı şeyler adamın küstahlığı, kuş pençesini andıran elleri, burnuna burnuna üflediği sigara dumanıyla fenerin ışığıydı.

Güçsüz parmaklarıyla kurtulmaya çalışıp.

— Bırakın beni! diye bağırdı.

Kendisiyle ilgili tutuklama emrinin gerçek olduğunu anlamıştı şimdi. Yine de çok kötü bir raslantının onu bu arabaya ittiğini, «makinist»in kendisiyle birlikte yolculuk yapmasına sebep olduğunu sanıyor, ellerinden kurtulup bakanlığa gider, şefini görürse tutuklama emrinin hükümsüz hale getirilebileceğini sanıyordu.

Titreyerek sol kapı tokmağına saldırdı, o kapı da açılmadı. Kilitliydi.

— Şöför! Cevap ver bana! Ne oluyoruz, nedir bu terbiyesizlik? diye haykırdı.

Şöför, saldırgan bir biçimde omuzunun üstünden:

— Sovyetler Birliğine hizmet ediyorum müşavir yoldaş, dedi.

Trafik kurallarına uyan araba, İnnokenti'ye, yalnız veda ettiği dünyanın değil, günlerini tamamlamaya mahkûm olduğu dörder katlı iki komşu binanın, Eski ve Yeni Lubiyanka'nın görünümünü sunmak istercesine iyice aydınlatılmış Lubiyanka alanını dolaştı.

Kavşaklarda dizi dizi arabalar durup kalkıyordu boyuna. Troleybüsler iki yana sallanmaktaydı. Otobüslerin, korna sesleri duyuluyordu. Gözlerinin önünden, felâkete sürüklenen kurbanın varlığından habersiz, yığınla insan sel gibi geçip gidiyordu.

Eski Lubiyanka kulesinin tepesinde, nereye gizlendiği anlaşılmayan bir ışıldağın aydınlattığı kızıl bayrak

dalgalanmaktaydı. Öne doğru eğilmiş taştan iki su perisi, küçümseyen bakışlarla aşağıdaki minicik insanları seyretmekteydi.

Araba ünlü binanın önünden geçip Bolşaya Lubiyanka sokağına saptı.

Omuzunu bir türlü bırakmayan «makinist»'in parmaklarından kurtulmaya çalışan İnnokenti:

— Bırakın beni! dedi.

Araba, köşeyi dönünce kara demir kapılar açıldı; geçer geçmez de kapandı.

Araba, kapkara bir kemerin altında sessizce ilerledi ve bir avluya vardı.

Bir kubbenin altında durdular. «Makinist» yine omuzuna yapıştı. Avluda İnnokenti'yi bıraktı. Kendi tarafındaki kapıdan atlayıp:

— Hadi bakalım, aşağı inelim, dedi sakin sakin.

Kilitli olmayan kapısını açıp inen şöför:

— Eller arkada, atlayın aşağı! diye emretti.

Az önce şakalaşan insanla bu buz gibi, otoriter ses arasında dağlar vardı.

İnnokenti tuzak - araba'nın sağ kapısından inip doğruldu; neden boyun eğdiğini anlamıyordu. Söylenenleri yaptı yine de: Ellerini arkada kavuşturdu.

Tutuklanma kabaca olmuştu. Ama beklerken sanıldığı kadar ürkütücü değildi. Bir rahatlama bile duyuyordu insan. Artık korkacak, mücadele edecek şey yoktu, numara yapmanın gereği kalmamıştı. Yaralı askerin gövdesini kaplayan uyuşukluk ve rahatlamayı andıran bir şeydi bu.

Bir, iki lâmbanın, pencerelerden süzülen ışıkların iyi kötü aydınlattığı küçük avluyu gözden geçirdi. Bu avlu, çevresinde yükselen bina duvarlarını meydana getirdiği bir kuyunun dibiydi.

— Bakınmayın! diye haykırdı «şöför.» İleri!

İnnokenti'yi ortalarına alıp, M.G.B. üniformalı, kayıtsız adamların arasından geçerek alçak kubbeli bir yere geldiler. Başka bir küçük avluya giden basamakları indiler —bu avlu karanlıktı, tepesi kapalıydı— oradan sola saptılar. Temiz, cilâlı, ünlü doktor muayenehanelerinin girişini andıran bir kapıyı açtılar.

Kapıdan iyice aydınlatılmış bir koridora geçiliyordu. Yeni boyalı tahtaları az önce yıkanmış olmalıydı; üstüne uzun bir yer halısı serilmişti.

damağında şaklatmaya koyuldu. Oysa görünürde köpek yoktu.

Koridorun sonunda, ardında soluk perdelerin seçildiği camlı bir kapı vardı. Tren istasyonlarında görülen çapraz tellerle örülmüştü camların arkası. Doktor tabelâsının yerinde şunlar yazılıydı:

Tutukluların bekleme odası

Eski bir çıngırak koluna asıldılar. Uzun yüzlü, gök mavisi apoletli, kolundaki sırmalardan çavuş olduğu anlaşılan biri perdenin ardından kayıtsızca baktı; sonra açtı kapıyı. «Şöför» tutuklama emrini «makinist»in elinden alıp çavuşa verdi. Gece nöbetinde uyuklayan eczacılar gibi sıkıntılı bakışlarla kâğıda göz gezdiren çavuş «şöför» le birlikte içeri girdi, kapı arkalarından kapandı.

İnnokenti ile «makinist» kapalı kapının önünde ses çıkarmadan durdular.

Tutukluların bekleme odası, bir bakıma **morg** anlamına da gelebilirdi, arada büyük bir fark yoktu. Paltosunu belden iyice sıkmış, kendisine az önce numara yapan bu küstah herife İnnokenti'nin bakacak cesareti bile yoktu. Belki itiraz edebilir, bağırabilir, hakkını arıyabilirdi? Ama ellerini arkasında kavuşturduğunu, bu durumda beklediğini unutmuştu. Düşüncelerinin akışı durmuş, büyülenmiş gibi **tutukluların bekleme odası** yazısına bakıyordu.

Kapının kilidi gürültüsüzce açıldı. Uzun yüzlü gardiyan onları içeri aldı, önden yürüdü, o da dilini damağında şaklatıyordu, köpek çağırır gibi.

Ama bulundukları yerde de köpek yoktu.

Girdikleri koridor iyice aydınlanmıştı, bir hastane koridoru gibi tertemizdi.

Çavuş zeytunî iki kapıdan birini açtı ve:

— Girin! dedi.

İnnokenti girdi. Ortalığa şöyle bir göz gezdirdi; beyaz, büyük bir tahta masa, arkalıksız bir iskemlenin dışında çıplak, penceresiz bir odada bulunduğunu anlamıştı. «Şöför» yanında belirdi, makinist arkadan kollarına yapıştı ve ikisi ceplerini çabucak aradılar.

İnnokenti zoraki direndi:

— Nedir bu gangster oyunları? Üstümü arama hakkını size kim verdi?

Direnmeye çalışıyordu; ama bunun gangsterlik olma-

dığını, adamların görevlerini yaptıklarını biliyor, bu da bütün gücünü ve sesindeki inancı yok ediyordu.

Altın saatini aldılar; cebinden iki defter, bir altın dolmakalem ve bir mendil çıkardılar. Ellerinde, diplomatların taktığı bir çift simli, dar apolet gördü; kendi apoletleri olduğuna inanamadı. Arama devam ediyordu. «Makinist» mendilini uzattı.

— Alın şunu.

Geri geri giden İnnokenti:

— O pis ellerinizi değdirdikten sonra mı? dedi.

Mendil yere düştü.

— Değerli eşyalarınızın karşılığında size bir makbuz verilecek, dedi «şöför».

İki adam alelacele dışarı fırladılar.

Uzun yüzlü çavuşun acelesi yoktu. Yere bakıp öğütledi:

— Sizin yerinizde olsam mendili alırdım.

Ama İnnokenti mendili almak için eğilmedi.

— Ne yaptılar? Apoletlerimi söktüler!

Ancak omuzlarını yokladığında olup biteni anladı, büyük bir hırs duydu.

Çavuş, yine kayıtsız:

— Eller arkaya, dedi. Yürüyün!

Dilini şaklattı. Köpek çağırır gibi.

Koridor dönüyor; iki yanı yuvarlak çerçeveler içinde numaraları yazılı zeytunî küçük kapılarla dolu bir başka koridora çıkıyordu. Oraya vardıklarında bir asker gömleği ve yaşlı, yıpranmış çavuşun gök mavisi apoletleriyle sırmalarını taşıyan bir kadın kapıların birinin deliğinden içeri bakıyordu. Onların yaklaştığını görünce deliği gizleyen döner plâkayı bıraktı. Sanki o gün yüzlerce kere geçmiş, bir kere daha geçmesinde şaşılacak şey yokmuş gibi baktı İnnokenti'nin yüzüne. Kadının yüzü somurtuktu. «8» numaralı kapının kilidine uzun bir anahtar soktu. Kapıyı iterken eliyle işaret etti:

— Girin!

İnnokenti kapının eşiğini aştı; daha arkasını dönüp bir şey soramadan kapı kapanmış, üzerine kilitlenmişti.

Demek artık burada yaşamaya mahkûmdu! Belki bir gün, belki bir ay, belki yıllar boyu! Buraya bir oda, hatta bir hücre demek imkânsızdı. Edebiyat eserlerinde görüldüğü gibi hücrenin pencereli olması, hiç değilse aşağı yukarı dolaşmaya imkân vermesi gerekir. Oysa burada

yürümek de uzanmak da imkânsızdı; oturmak bile çok güçtü. Küçük bir masa ile arkalıksız bir iskemle, aşağı yukarı bütün hücreyi kaplıyordu. İskemleye oturduğunda insan bacaklarını uzatamıyordu.

İçerde başka şey yoktu. Göğüs yüksekliğinde duvar zeytin yeşili tahtalarla kaplanmıştı; sonrası sıvaydı. Duvarın ve tavanın beyazlığı, tepede demir bir kafes içine alınan ikiyüz mumluk ampulun ışığıyla büsbütün gözkamaştırıcı bir hal alıyordu.

İnnokenti oturdu. Yirmi dakika önce Paris'e varışını, kendisine verilen bu önemli ve yeni görevin nasıl üstesinden geleceğini düşünüyordu. Yirmi dakika önce geçmişteki hayatı ona, her alayının önceden hazırlanmış başka olaylarla aydınlandığı, parlak bir başarıda kenetlenmiş uyumlu bir bütün gibi geliyordu. Ama yirmi dakika geçip gitmişti! Şimdi, bu ufacık delikte geçmiş hayatı, aynı inandırıcılıkla, ona bir hatalar dizisi, kötü kalıntıların bir yığını gibi geliyordu.

Koridordan ses gelmiyordu, yalnız yakında bir iki kere kapı açılıp kapandı. Her dakika dışardaki plâka açılıyor, meraklı bir göz küçük camlı delikten İnnokenti'ye bakıyordu. Kapının kalınlığı yedi, sekiz santim vardı; camlı delik de, tabanı hücrenin içine dönük bir koni biçimindeydi. İnnokenti tutuklunun gardiyanın gözünden kaçacak yeri bulunmasın diye böyle yapıldığını anladı.

Havasız kaldığını hissediyor, terliyordu. Kalın kışlık paltosunu çıkardı, üniformasından sökülen apoletlerin yerlerine hüzünle baktı. Duvarlarda çivi yada raf olmadığından, paltosuyla kasketini küçük masanın üstüne koydu. Garipti ama bu tutuklama hayatında gökgürültüsü gibi patladığından beri İnnokenti büyük bir korku duymuyordu. Tersine, felce uğrayan kafası işlemeye başlıyor ve hayatı boyunca yaptığı hataları düşünüyordu.

Tutuklama emrini neden sonuna kadar okumamıştı? Acaba resmî bir belge miydi? Resmî mühür var mıydı üzerinde? Savcı imzalamış mıydı? Evet, her şeyden önce bunlara bakmalıydı. Tutuklama emri hangi tarihte yazılmıştı? Suçu neydi? Telefonla aradığında şefinin haberi var mıydı? Herhalde haberi vardı onun. Kendisini bakanlığa çağırması düzenlenen oyunun bir parçası mıydı? Böyle bir numara, «şöför»lü «makinist»li böyle bir oyun gerekli miydi?

Ceplerinden birinde ufak ve sert bir şey hissetti. Çı-

kardı, not defterinin kenarından kayan küçük bir kalemdi bu. İnnokenti kalemi bulduğuna çok sevindi, işine yarıyabilirdi! Nasıl da baştan savma yapıyorlardı görevlerini! Burada, Lubiyanka'dakiler bile işinin ehli kişiler sayılmazdı! Bir adamın üstünü aramaktan haberleri yoktu! Kalemi gizleyecek en iyi yerin neresi olduğunu düşünen İnnokenti, sonunda onu iki parçaya ayırdı, her parçayı pabucunun içine, tabanının altın yerleştirdi.

Ah! Neyle suçlandığını okumaması büyük hata olmuştu! Belki tutuklanmasının o allahın belâsı telefonla hiç ilgisi yoktu? Belki bir yanlış, bir kötü raslantı? Ne yapmalı, nasıl bir tavır takınmalıydı?

Aradan çok kısa zaman geçmişti ama birkaç kere, kapının karşısına gelen duvarın ardında bir makinenin homurtusunu duymuştu. Makine işliyor, biraz çalışıyor, sonra duruyordu. İnnokenti, kısa bir süre sonra kendi kendine sorduğu basit soruya takıldı kaldı: Ne biçim bir makineydi bu acaba? 1940 ları bilen, sözünün edildiğini duyan, insanların makinelerle yok edildiğini bilen birinin aklına hemen korkunç şeyler geliyordu. İnnokenti hem saçma, hem de hiç akla yakın gelmeyen bir şey düşündü; bunun öldürülen tutukluların kemiklerini öğüten bir makine olduğunu sandı. Büyük bir dehşete düştü.

Aynı zamanda da başka bir düşünce kafasını kurcalıyordu: Tutuklama emrini sonuna kadar okumamak, itiraz etmemek —hayır, hayır, suçsuz olduğunda diretmek— büyük bir ihmal, korkunç bir hataydı. Adamlara öylesine kolay boyun eğmişti ki suçlu olduğuna hemen inanıvermişlerdi! Nasıl olmuştu bu? Nasıl da ağzını açmamıştı onların karşısında? Neden yapmamıştı gerekeni? Tutuklanmayı beklediğini, hazır olduğunu hemen anlamış olmalıydılar!

Yaptığı büyük hata onu yıktı! İlk aklına gelen bir fırlayışta kalkmak, kapıyı ve duvarları yumruklayıp tekmelemek, bütün gücüyle suçsuzluğunu haykırmak, kendisine kapıyı açmaları gerektiğini söylemek oldu... ama hemen ardından başka bir şey hatırladı. Bu tür bir davranış kimseyi şaşırtmazdı, çok kişinin duvarları yumruklayıp tekmelediğini, bağırdığını duymuş olmalıydılar. İlk andaki suskunluğu kurtuluş ihtimalini ortadan kaldırmış mıydı acaba?

Nasıl da kolay düşmüştü adamların ellerine? Dışişleri bakanlığının yüksek bir memuru karşı koymadan, bir şey söylemeden evinden Moskova sokaklarına sürüklenmiş, bu işkence odasına kapatılmıştı. Kurtulması imkânsızdı! Hele buradan asla!

Belki şefi kendisini bekliyordu? Birilerini yanına katıp, onunla görüşmeye yollasalardı hiç olmazsa; nasıl yapabilirdi bunu? Durumunu nasıl düzeltebilirdi?

Hayır, bir şeyin düzeleceği yoktu. Her şey daha da karışıyor, daha içinden çıkılmaz hale geliyordu.

Duvarın ötesindeki makine yeniden homurdandı ve sustu.

Üç metre küplük bu yüksek tavanlı odaya fazla gelen ışığın kamaştırdığı gözleri, bir süredir tavanın karanlık yüzünde geziniyordu. Bu telle kaplı dörtgen, herhalde hava deliği olmalıydı; acaba nereye varıyordu ucu?

Birden bunun hava deliği olmadığı, belki de homurtusunu duyduğu makineyle oradan ağır ağır içeri zehirli gaz doldurulduğu, gazın buraya kapatıldığı andan beri gelmeye başladığı, dar, sımsıkı kapalı yerin ancak böyle bir işte kullanılabileceği aklına geldi.

Bu nedenle durmadan kapının deliğinden içeri bakıyorlardı: boğulup boğulmadığını anlamak için. Bunun için kafası karmakarışık olmuştu! Kendini kaybediyordu! Bunun için soluk soluğaydı! Kafasındaki uğultuya odaya dolan gaz sebep oluyordu. Renksiz, kokusuz gaz hücreye akıyordu. Dehşet! Bir orman yangınından kaçan avcılarla hayvnaları birleştiren dehşet! İnnokenti'nin her yanını kaplayan dehşet buydu, başka şey düşünmeden, kafasını başka şeyle yormadan kapıyı yumruklamaya ve tekmelemeye koyuldu. Bir yandan da:

— Açın! Açın! Boğuluyorum, hava almak istiyorum! diye haykırıyordu.

Camlı deliği de bu yüzden koni biçiminde yapmışlardı, yumrukla kırılmaması için. Kapının öbür yanında deliğe uydurulan göz alaylı bir zevkle İnnokenti'nin can çekişmesini seyrediyordu.

Ne korkunç bir görüntüydü! Bu tek göz, suratsız, tek başına onca şey anlatan, ölümünüzü seyreden göz!

Kurtuluş yoktu!

İnnokenti arkalıksız iskemleye çöktü.

Gazdan boğuluyordu.

83. «MÜEBBET HAPİS»

Birden — sertçe kapandığı halde — büyük bir sessizlikle açıldı kapı.

Küçük, daracık kapıdan uzun yüzlü gardiyan içeri girdi, tatlılığının ardında gizli bir tehditle:

— Neden böyle vuruyorsunuz kapıya? diye sordu.

İnnokenti rahatladığını hissetti. Gardiyan içeri girmekten çekinmediğine göre hücrede henüz zehir yok demekti.

Az önceki güvenini yitirerek:

— Kendimi iyi hissetmiyorum, dedi. Bana biraz su verin.

Gardiyan sert bir sesle onu uyardı:

— Beni dinleyin, ne sebeple olursa olsun kapıya vurmamanız gerektiğini aklınızdan çıkarmayın. Yoksa cezalandırılırsınız.

— Ya hastalanırsam? Ya birini çağırmak gereğini duyarsam?

— Yüksek sesle de konuşmayın. Birini çağırmak isterseniz deliğin açılmasını bekleyin ve parmağınızı kaldırın.

Çıktı, ardından kapıyı anahtarla kilitledi.

Duvarın ardındaki makine yine çalıştı ve durdu.

Kapı bu kez alışılmış gümbürtüyle açıldı. İnnokenti gardiyanların kapıyı ya gürültülü ya da gürültüsüz, durumun gerektiği şekilde açmak üzere yetiştirildiklerini anladı.

Gardiyan su dolu bir tas uzattı. İnnikenti tası alırken:

— Beni dinleyin! dedi. Kendimi iyi hissetmiyorum, uzanmam gerek.

— Hücrede buna izin verilmez.

— Kim diyor? Nerede yazılı?

Yüzü duvardan farksız gardiyanla da olsa, konuşma ihtiyacını duyuyordu.

Gardiyan koridora çekilmiş, kapıyı da kapamıştı.

İnnokenti o an sormayı akıl etti:

— Dinleyin, bana cezaevi müdürünü çağırın. Neden tutukladılar beni?

Kilidin şakırtısını duydu.

Gardiyan «hücre» demişti. Evet, bu minicik yere başka şey denemezdi.

İnnokenti biraz su içti. Daha fazlasını içmek istiyordu, tasta litrenin dörtte birine yakın su vardı. Yeşil mineli bir tastı bu, üzerinde de garip bir resim vardı: Gözlüklü bir kedi kitap okur gibi yapıyor, göz ucuyla da hemen yakınında büyük bir cesaretle toplayıp zıplayan küçük kuşa bakıyordu.

Tabii resim, özel olarak Lubiyanka için seçilmemişti. Ama nasıl da uyuyordu yerine! Kedinin okuduğu kitap yazılı kanundu, gözüpek küçük serçe de İnnokenti.

Gülümsedi, bu zoraki gülümseme felâketi bütün genişliğiyle anlamasına yol açtı. Oysa gülüşünde bir çeşit garip sevinç vardı; kendinde hayattan bir kalıntı bulmanın sevinci.

Lubiyanka'da geçirilen ilk yarım saat insanın gülümseyebileceği aklına gelmezdi.

(Komşu hücredeki Çevronok çok daha kötü durumdaydı: şu sıra kediye mediye gülümseyecek hali yoktu.)

Küçük masanın üstündeki paltosunu kenara çeken İnnokenti tası yanına koydu.

Kilitte bir anahtar döndü. Kapı açıldı. Elinde kâğıtla içeri bir teğmen girdi. Ardından da çavuşun somurtuk yüzü.

Altın palmiyelerle işli kurşunî diplomat üniformasıyla teğmeni karşılamak için ayağa kalktı. İçten bir sesle:

— Bakın teğmen, dedi. Bütün bu yapılanlar nedir? Nedir bu yanlışlığın sebebi? Tutuklama emrini gösterin bana. Okumadım.

Kişiliksiz bir ses, cam gibi donuk gözler:

— Soyadınız? dedi teğmen.

Durumunu aydınlatmak için kendisinden isteneni yapmaya hazır, cevap verdi:

— Volodin.

— Adınız?

— İnnokenti Arteniyeviç.

Cevapları elindeki kâğıtla karşılaştıran teğmen:

— Doğum tarihi? diye sordu.

— 1919

— Doğum yeri?

— Leningrad.

Her şeyi ayarlamanın sırası gelmiş ve ikinci sınıf müşavir karşısındakinin açıklamasını beklerken teğmen kapıyı suratına çarpıp çıktı gitti.

İnnokenti oturdu, gözlerini kapadı. Sistemin mekanik çeneleri gücünü duyurmaya başlıyordu.

Duvarın ardındaki makine homurdandı yeniden.

Sonra yine sesi kesildi.

Önemli, önemsiz; yapması gereken bir çok şey aklına geldi. Bir saat önce hep acele işlerdi bunlar; yerinden kalkmak ve koşup hemen bu işleri yapmak geliyordu içinden.

Kapıdaki deliğin kapağı açıldı. İnnokenti parmağını kaldırdı. Gök mavisi apoletli yaşlı kadın, kapanık somurtuk yüzüyle kapıyı açtı.

— Şeye ihtiyacım var da...

— Eller arkada! Yürüşün! diye emretti kadın.

Onun dediğini yapan İnnokenti koridora çıktı, hücrenin boğucu havasından sonra tatlı bir serinlik hissediyordu.

İnnokentiye koridorda bir kaç metre boyunca yol gösteren kadın başıyla bir kapıyı işaret etti:

— Burası.

Girdi, kapıyı ardından kilitlediler.

Yerdeki tahtanın deliği ile ayak koymaya yarayan demirlerin dışında minicik aptesanenin zemini ve duvarları kırmızı çinilerle kaplıydı. Delikten su sesi geliyordu.

Hiç olmazsa burada yabancı gözlerden kurtulmaktan memnun, çömeldi.

Ama kapının ardından bir gıcırtı geldi. Başını kaldırdı, koni biçimindeki deliği, durup dinlenmeden kendisine bakan amansız gözü farketti.

Müthiş rahatsız olan İnnokenti doğruldu. Hazır olduğunu belirtmek için daha parmağını kaldırmamıştı ki kapı açıldı.

— Eller arkaya! Yürüyün! dedi kadın istifini bozmadan.

Hücrede İnnokenti saati merak etti .Düşünmeden bileğini sıvadı ama saati yerinde yoktu.

İçini çekti, tasın üstündeki kediyi incelemeye koyuldu. Düşünceye dalacak fırsatı vermediler. Kapı açıldı. Geniş omuzlu, kalın hatlı, asker gömleğinin üstüne kur-

şunî tulum giymiş yeni bir adam girdi ve başladı sormaya:

— Soyadınız?

— Soyadımı daha önce söyledim, dedi İnnokenti hırsla.

Karşı tarafı yakalayan bir telsizci gibi kayıtsız, sorusunu tekrarladı:

— Soyadınız?

— Peki... Volodin

— Eşyalarınızı alın ve gelin, dedi kurşunî tulumlu kılını kıpırdatmadan.

İnnokenti masanın üzerinden paltosuyla şapkasını aldı, çıktılar. Az önce apoletlerinin söküldüğü, saatiyle not defterlerinin alındığı odaya götürüldü.

Mendili yerden kaldırılmıştı.

— Bakar mısınız? dedi İnnokenti. Neyim var neyim yok aldılar.

— Soyunun, dedi kurşun gömlekli gardiyan.

— Neden? dedi İnnokenti şaşkınlıkla.

Gardiyan gözlerinin içine bakıyordu.

— Rus musunuz? diye sordu sert bir sesle.

— Evet.

Her zaman başının çaresine bakan İnnokenti, başka söyleyecek şey bulamadı.

— Soyunun!

— Neden? Rus olmayanlar soyunmak zorunda değil mi? dedi şakalaşmak niyetiyle.

Gardiyan hiç ağzını açmadan bekledi.

Küçümseyen, alaycı bir gülümsemeyle omuz silken İnnokenti arkalıksız iskemleye oturdu, pabuçlarını, arkasından üniformasını çıkardı, gardiyana uzattı. Kıyafetine özel bir anlam vermediği halde bu sırma işlemeli giysiye saygısı vardı.

— Yere atın! dedi kurşuni gömlekli.

İnnokenti durakladı. Gardiyan üniformasını elinden kaptığı gibi yere vurdu:

— Çırılçıplak soyunun! dedi.

— Nasıl?

— Üstünüzde ne varsa çıkarın!

— Ama imkânsız yoldaş. Burası soğuk.

— Sizi zorla soyacağız, dedi gardiyan.

İnnokenti düşündü. Bir kere tartaklamışlardı, bir kere daha tartaklamaktan çekinmiyecekleri ortadaydı.

Soğuk ve tiksintiyle ürpererek ipek çamaşırını çıkardı, yerdeki elbise yığınının üstüne attı.

— Çoraplarınızı da!

İnnokenti şimdi ayakta duruyordu, bembeyaz tüysüz bacakları her şeye boyun eğen vücudunun diğer parçaları gibi çırılçıplaktı.

— Ağzınızı açın! Biraz daha açın! Aaaa deyin! Bir daha. Daha uzun, aaaaaa! Şimdi kaldırın dilinizi!

Sanki İnnokenti satılık bir attı, gardiyan kirli elleriyle yanaklarının içine baktı, gözkapaklarının altına da. Dilinin altına, yanaklarına ve gözlerine bir şey gizlemediğini anlayıp, bütün gücüyle, tavandan dökülen ışığın burun deliklerini aydınlatmasını sağlayacak şekilde İnnokenti'nin başını arkaya devirdi; sonra memelerinden çekerek iki kulağının içine baktı, aralarında bir şey saklamadığına emin olmak için de parmaklarını açmasını; koltuklarının altını görmek için de kollarını sallamasını emretti. Ardından, aynı karşılık istemeyen mekanik sesle:

— Aletinizi elinize alın! dedi. Başını çıkarın dışarı. Bir daha. Yeter, sağa doğru kaldırın, şimdi de sola doğru kaldırın. Peki. Tamam. Arkanızı dönün! Açın ayaklarınızı. Biraz daha. Yere doğru eğilin. Daha çok açın ayaklarınızı. Ellerinizle kıçınızın iki yanını birbirinden ayırın. Tamam. Peki. Şimdi topuklarınızın üzerine çökün. Çabuk. Bir daha!

İnnokenti, tutuklanmayı düşündüğünde zorlu bir manevî boğuşma düşlerdi. Bütün sinirleri gergindi, inançları ve hayatını savunup gururlu bir mücadele vermeye kararlıydı. İşin böylesine basit, saçma ve amansız olacağı aklının köşesinden geçmemişti. Kendisini Lubiyanka'da karşılayanlar kafası sınırlı, kişiliğiyle ve onu buraya sürükleyen nedenlerle ilgilenmeyen küçük rütbelilerdi. İnnokenti'nin hiç düşünmediği, mücadele edemiyeceği ufak ayrıntılarla büyük bir dikkat gösteriyordu. Böyle durumda karşı koymanın anlamı neydi, ne gibi bir fayda sağlayacaktı? Her keresinde değişik bir nedenle, kendisini bekleyen büyük savaşla ilgisiz bir şey yapması isteniyordu. Böylesine küçük ve önemsiz şeyler karşısında direnmek gereksizdi. Ama bu yöntemin asıl faydası tutuklunun iradesini yok etmekten başka şey değildi.

Böylece bütün cesareti kırılan İnnokenti hakaretlere ses çıkarmadan boyun eğdi.

Aramayı yöneten gardiyan kapının yanındaki arkalıksız bir iskemleye oturmasını söylemişti. Çıplak gövdesini böyle soğuk bir şeye değdirmek akıl almaz gibi geliyordu. Ama İnnokenti, tahta iskemlenin kendisini ısıttığı hissine kapılıp çok şaşırdı oturduğunda.

Hayatında çok iyi anlar yaşamıştı. Ama bu onun için yepyeni bir zevkti. Kollarını kavuşturup dizlerini kaldırınca daha da ısındı.

Elbise yığınının başına dikilen gardiyan her birini silkeler, yoklar, ışıkta bakarken de öylece oturdu. Külotuyla çoraplarına ilgi göstermedi adam, ama uzun donunun dikiş yerleriyle kıvrımlarını neredeyse yoğurdu. Hepsini tortop edip İnnokenti'nin ayakları dibine attı, sonra çorapları jartiyerlerden ayırdı tersine çevirdi, İnnokenti'ye fırlattı. İnnokenti yavaş yavaş giyinmeye ve ısınmaya başlamıştı artık.

O giyinirken gardiyan, cebinden tahta saplı koca bir çakı çıkardı. Pabuçları yoklamaya koyuldu. İki kalem parçasını önemsemeden, küçümseyerek yere silkeledikten sonra pabuçları kaplayan lâstikleri çıkardı, içlerinde katı bir şey olup olmadığını anlamak için büyük bir dikkatle öne, arkaya kıvırmaya koyuldu. Bıçağıyla pabucun iç astarını kesip her birinden çıkarabildiği çelik parçalarını masanın üstüne koydu. Sonra şişi andıran sivri bir şey alıp topuğuna soktu.

İnnokenti bir yandan adamın çalışmasına bakıyor, bir yandan da yıllar yılı insanların çamaşırını aramanın, pabuçlarını kesip biçmenin, kıçlarına bakmanın sıkıcı bir şey olması gerektiğini düşünüyordu. Belki gardiyanın yüzünün tatsız ve sert görünüşü bu yüzdendi.

Ama İnnokenti'nin kısa süren alaycı düşünceleri, kuşkuları karşısında kayboluyordu. Gardiyan, üniformasındaki bütün düğmeleri, sırmaları ve işaretleri koparmaya koyuldu. Elini sokabilmek için ceketinin astarını söktü. Pantolonun dikiş yerleriyle kıvrımlarını yoklamak için de bir o kadar zaman harcadı. Paltonun üzerinde daha çok durdu, çünkü omuzlara konan vatkaların derinliklerinde bir hışırtı duymuştu. Sakın paltonun içine bir kâğıt gizlenmesin? Bir adres listesi? Bir şişe zehir? Astarı söküp kendini işe vermenin büyük dalgınlığı içinde, sanki insan kalbi üzerinde önemli bir ameliyat yapıyormuş gibi uzun uzun aradı.

Araştırma yarım saatten fazla sürdü. Sonunda İnno-

kenti'nin lâstiklerinin de bir kat kauçuk olduğu ve büküldüğünde direnmeden iki yana eğildiği anlaşıldı; gardiyan onları da İnnokenti'nin ayakları dibine fırlatıp ganimetlerini toplamaya koyuldu. Jartiyerlerle çorabı tutturmaya yarıyan madeni parçaları tıpkı kravat, kravat iğnesi, kol düğmeleri, pabucun madenî zırhı, kalemler, sırma şeritler, bütün rütbe işaretleriyle nişanlar ve düğmelerin büyük bir kısmı gibi yasaklanmıştı. İnnokenti ancak o zaman anladı ve gardiyanın çalışmasını değerlendirebildi. Pabuçlarındaki yarıklar, yırtık astar, paltosunun omuzlarından fışkıran pamuklar değil de, nedendir bilinmez, düğmelerinin büyük bölümü ve jartiyerlerinden yoksun bırakılması İnnokenti'yi, katlanmak zorunda kaldığı bütün rezilliklerden fazla üzmüştü.

— Düğmeleri neden kopardınız? diye sordu.

— Yasaktır, diye karşılık verdi gardiyan.

— İple bağlıyabilirsiniz, dedi kapının eşiğine varan gardiyan asık bir suratla.

— Bu saçmalık da ne? İp hani? İpi nereden bulacakmışım?

Kapı kapanıp kilitlendi.

İnnokenti kapıyı yumruklamadı, yalvaramdı. Paltosunun üzerinde birkaç düğme bıraktıklarını farkedince bunun sevinilmesi gereken bir olay olduğunu düşündü.

Kısa sürede her şeyi öğreniyordu.

Bir eliyle elbiselerini tutup bacaklarını gere gere, genişliğine hayran kaldığı yeni hücresini dolaştı. Kilitte anahtar yine döndü ve sırtında kirli, beyaz bir gömlekle başka bir gardiyan içeri girdi. Bu odada her zaman gördüğü, alışkın olduğu bir eşya gibi İnnokenti'ye bakıp birden emretti:

— Çıkarın elbiselerinizi!

İnnokenti bütün öfkesiyle meydan okurcasına cevap vermek istedi. Ama bu yeni horlanmayla kasılan gırtlağından çıkan zayıf bir itiraz oldu:

— Beni iki dakika önce soydular ama! Neden daha önce söylenmedi?

Daha önceden haber vermelerine imkân bulunmadığı açıkça belliydi. Yeni gardiyan, bezgin ve anlamsız bakışlarla emrinin ne kadar zamanda yerine getirileceğini bekliyordu. Bütün bu adamlarda İnnokenti'nin dikkatini çeken yan, normal insanların dayanamayıp cevap verecekleri yerlerde susabilme yeteneğine sahip oluşlarıydı.

Kolay ve kayıtsız şartsız boyun eğme durumuna düşen İnnokenti soyundu, pabuçlarını çıkardı.

Gardiyan, İnnokenti'nin az önce üzerinde oturduğu arkalıksız iskemleyi gösterip:

— Oturun! dedi.

Çıplak tutuklu, nedenini sormadan, uysallıkla çöktü. Özgür kişinin bir hareketi yapmadan önce düşünme alışkanlığı İnnokenti'de hızla kayboluyordu, nasılsa kendi yerine düşünen başkaları vardı. Gardiyan ensesine yapıştı. Bir saç kesme makinesinin soğuk madeni, ensesine dayandı. Başını tutan parmaklardan kurtulmak için güç belâ debelenen İnnokenti ürpererek:

— Ne yapıyorsunuz? dedi. Kim izin verdi size? Daha tutuklanmadım ben!

Tutuklama emrinin ve suçun ispatlanmadığını belirtmek istiyordu.

Ama berber başına eskisinden daha büyük bir güçle yapışıp işine devam etti. İnnokenti'nin karşı koyma isteği çabuk söndü. Bağımsız ve kayıtsız görünüşlü, kıtalararası uçakların merdivenlerini inip çıkmaya alışkın, Avrupa başkentlerinin canlılığı ve ışıklarına sıkıntıyla bakan bu genç ve onurlu diplomat, şimdi çırılçıplak, cılız ve kemikli, kafasının yarısı traş edilmiş bir erkekti.

İnnokenti'nin açık kestane rengi saçları, kar gibi, cansız kümeler halinde gürültüsüz yere düşüyordu. Bir avuç saçı havada yakalayıp parmaklarına sürttü. O an kendine ve yoksun bırakıldığı hayata ne denli büyük bir aşkla bağlı bulunduğunu anladı.

Boyun eğmenin suç delili olarak yorumlanacağı şeklindeki inancını hatırlıyordu. Karşı koymaya, itiraz etmeye, tartışmaya ve savcıyı istemeye kararlı olduğu geldi aklına. Ama iradesi yok olmaktaydı. Karların arasında soğuktan donarak ağır ağır ölen bir adamın tatlı kayıtsızlığı içindeydi.

Berber saçlarını kestikten sonra ayağa kalkıp koltuk altlarını alırken kollarını kaldırmasını söyledi. Ardından eğilip, aynı makineyle İnnokenti'nin bacak arası kıllarını kırpmaya koyuldu. Kolay gıdıklanan İnnokenti bunu hiç beklemiyordu. Ürpermekten kendini alamayınca berber azarladı.

Bu işlem de bittikten sonra:

— Giyinebilir miyim? diye sordu. İnnokenti.

Berber ses çıkarmadan kapıyı çekip çıktı.

Bu kez başından geçenleri unutmayan İnnokenti giyinmekte acele etmedi. Tatsız bir kaşıntı hissediyordu. Elini kafasında gezdirip alışkın olmadığı kısa kıllarda, kellesinin pek bilmediği inişli çıkışlı bölgelerinde dolaştırdı. Çocukluğunda bile saçının bu kadar kısa kesildiğini hatırlamıyordu.

Uzun iç donunu giydi, pantolonunu bacaklarına geçirmeye hazırlanırken kilitte bir anahtar döndü. Bu kez kocaman kırmızı burunlu bir gardiyan içeri girdi. Elinde büyük bir karton tutuyordu.

— Soyadınız?

Bitip tükenmeyen tekrarlardan ötürü midesi bulanan, ama artık hiç direnmeyen tutuklu cevap verdi:

— Volodin.

— Adınız?

— İnnokenti Arteniyeviç.

— Doğum tarihiniz?

— 1919.

— Doğum yeriniz?

— Leningrad.

— Soyunun.

Olup bitenleri pek kestiremeden bir kere daha soyundu. Bu işi yaparken iç çamaşırları yere, pis tahtaların üstüne düştü. Ama İnnokenti'de tiksinme duygusu kalmamıştı, eğilip almaya bile kalkmadı.

Kırmızı burunlu gardiyan İnnokenti'yi dikkatle incelemeye koyuldu, sağdan baktı, soldan baktı, gözlemlerinin sonucunu elindeki kartona kaydetti. Vücuttaki benlerle yüzün özelliklerine verdiği öneme bakınca İnnokenti, adamın eksiksiz bir tanıtma fişi çıkardığını anladı.

Sonra bu gardiyan da çıkıp gitti.

İnnokenti giyinmeden iskemleye oturdu. Kapı yeniden açıldı. Siyah saçlı, kar gibi beyaz gömlekli, iri yarı bir kadın içeri girdi. Kaba, küstah bir suratı ve aydınlarınkini andıran zarif hareketleri vardı.

İnnokenti şaşırdı, örtünmek için hemen uzun iç donunu kaptı. Kadının kendisine yönelen bakışları küçümseyici, kadınlıktan yoksundu. Dudaklarını can sıkıntısıyla büzüp:

— Üzerinizde bit var mı? diye sordu.

Uzun iç donunun ardına gizlenen İnnokenti iyice sinirlendi, gözlerini ermeni kadının kara gözlerine dikip:

— Ben diplomatım! dedi.

— Başka? Ne gibi şikâyetleriniz var?

Birden hayata dönen İnnokenti aceleyle sıraladı:

— Beni neden tutukladılar? Tutuklama emrini verin de okuyayım. Savcı nerede?

Kadın bıkkınlıkla kaşlarını çatıp:

— Kimsenin size bunu sorduğu yok, dedi. Zührevî hastalık kaptığınızı inkâr mı ediyorsunuz?

— Ne?

— Hiç belsoğukluğuna, frengiye yakalandınız mı? Cüzzam? Verem? Başka?

Karşısındakinin cevabını beklemeden çıktı gitti hemen.

İlk rasladığı uzun yüzlü gardiyan girdi içeri. İnnokenti kendisiyle alay etmemiş, canını acıtmamıştı.

Gardiyan sert bir sesle:

— Neden giyinmiyorsunuz? diye sordu. Çabuk giyinin.

Giyinmek kolay iş değildi. Gardiyan onu kilitli odanın içinde tek başına bıraktı. İnnokenti pantolonunu askısız ve düğmesiz tutturmaya çalıştı. Kendinden önce gelip geçen düzünelerle tutuklu kuşağının tecrübelerinden faydalanma fırsatı bulamadığından biraz düşündü, sonra sorunu kendinden önce milyonlarca kişinin yaptığı gibi, tek başına çözmeye karar verdi. Kemeri nereden bulacağını keşfetti: Pantolonunu pabuçlarının bağcıklarıyla bağlaması yeter de artardı bile. Ancak o an, bağcıklarının madenî uçlarının da çıkarıldığını farketti. Lubiyanka yönetmeliğinde tutuklunun bağcık uçlarından eğe yapıp parmaklıkları kesebileceğinin yazılı olduğundan haberi yoktu tabii.

Ceketinin önünü kapamayı bir türlü beceremiyordu. Delikten tutuklunun giyindiğini gören çavuş kapıyı açtı, ellerini arkasına götürmesini emretti, onu başka bir odaya sürükledi .Orada İnnokenti'nin daha önce karşılaştığı kırmızı burunlu gardiyan vardı. Selâm niyetine:

— Çıkarın pabuçlarınızı! dedi adam.

Pabuçları çıkarmanın güçlüğü yoktu, bağcıklarını sökmüştü nasılsa. Tabii jartiyersiz kalan çorapları ayaklarına düştü. Duvarın dibinde bir boy ölçme aracı duruyordu, gardiyan tepesindeki madenî parçayı İnnokenti'nin kafasına kadar indirip boyunu kaydetti.

— Pabuçlarınızı giyebilirsiniz! dedi sonra.

Uzun Surat eşikten seslendi:

— Eller arkaya!

Koridorun öte yanında, iki adım ötedeydi sekiz numaralı hücre. Yine de eller arkaya!

İnnokenti bir kere daha hücresine kapatıldı.

Duvarın ötesinde makine homurdanıyor, sonra yine susuyordu.

İnnokenti bütün gücüyle paltosuna sarınıp arkalıksız iskemleye bitkin çöktü. Lubiyanka'ya geldiğinden beri göz kamaştırıcı bir elektrik ışığı, insanı boğan duvarlar; sessiz, kayıtsız gardiyanlar görmüştü. Her biri öbüründen daha saçma olan çeşitli işlemler ona alay gibi geliyordu. Anlamlı ve mantıklı bir olaylar dizisi meydana getirdiklerinin farkında değildi. Kendisini tutuklayan ajanların şöyle bir üstünü aramaları; tutuklunun hüviyetinin tesbiti; tutuklanan kişinin cezaevi kayıtlarına geçirilişi; cezaevine gelişinde ilk üstünkörü arama; ilk sağlık tedbirleri; özelliklerin teker teker yazılması; doktor muayenesinden geçiş... Bütün bu işlemler onu şaşırtıyor, düşünme ve direnme yeteneğinden yoksun bırakıyordu. Artık kafasını kurcalayan tek istek uyumaktı. Şimdilik kendisini rahat bırakacaklarını düşünüp başka türlü bir yerleşme yolu bulamadığından arkalıksız iskemleyi masanın üstüne koydu, gri astragan yakalı, yünlü, güzelim paltosunu yere yayıp üzerine uzandı. Lubiyanka'da geçirdiği ilk üç saat içinde hayatı yepyeni bir yönüyle anlamıştı. Başı hücrenin bir köşesinde, dizlerinden büktüğü bacakları da öbür köşesinde, çapraz yatıyordu.

Önceleri kollarıyla bacakları uyuşmamıştı, büyük bir rahatlık duydu.

Yorgunluğunu giderecek bir uykuya dalmamıştı daha, kapı gürültüyle açıldı:

— Ayağa kalkın! dedi kadın,

İnnokenti gözkapaklarını güç oynattı.

— Ayağa! Ayağa kalkın!

Tepesinde tekrarlanan bu sözleri duyuyordu.

— Ya uykum varsa?

Düşüne giren bir denizanası gibi üstüne eğilip tekrarladı kadın:

— Ayağa kalkın!

İnnokenti güç belâ doğrulup ayağa kalktı. Hafif bir sesle:

— Size yalvarırım, beni uyuyabileceğim bir yere götürün, dedi.

Kapıyı çarpan gök mavisi apoletli denizanası:

— Uyumak yasaktır! diye bağırdı.

İnnokenti duvara yaslandı. Delikten kendisini uzun uzun gözlediği sürece bekledi; kadın gitti, geri döndü, yine gitti.

Denizanasının yokluğundan faydalanan İnnokenti kendini yine paltosunun üstüne attı.

Bir kere daha, dalmak üzereyken kapı gürültüyle açıldı.

Demircilik ya da taş kırıcılığı yapabilecek kadar güçlü, iri yarı, güçlü kuvvetli biri sırtında beyaz bir gömlekle kapının eşiğinde belirdi ve sordu:

— Soyadınız?

— Volodin.

— Toplayın eşyalarınızı.

İnnokenti paltosuyla şapkasını aldı, bakışları donuk, sallanarak yürüdü adamın ardından. Öylesine bitkindi ki ayakları altındaki zeminin düz olup olmadığını bile güç farkediyordu. Kımıldanacak hali yoktu, oracıkta koridora uzanabilirdi.

Kalın duvarın içine oyulmuş, dar bir geçide girdiler. Daha kötü, bakımsız bir koridora çıktılar. Bu koridordaki bir kapıdan banyoya giriliyordu. Kibrit kutusundan küçük bir sabun parçası verip İnnokenti'ye yıkanmasını emrettiler.

İnnokenti söyleneni ağır ağır yaptı. Çinili banyoların ayna gibi temizliğine alışkındı. Rasgele birine tertemiz gelebilecek tahta hamam, bu nedenle İnnokenti'ye leş gibi geldi. Tahta sırada kuru bir köşe bulup orada soyundu; midesi bulanarak, çıplak ayakla ayakkabı izlerinin rahatlıkla seçildiği ıslaklığın üstünde ilerledi. Soyunmayıp yıkanmasa çok daha mutlu olacaktı ama beyaz gömlekli demirci, kapıyı açıp içeri daldı, duşun altına girmesini emretti.

İnce, çıplak, hiç de cezaevi kapısına benzemeyen iki camlı bir kapının ardındaydı duş. İnnokenti'ye pis gelen dört tahtanın üstünde dört fıskiye vardı; her birinden de çok sıcak ve çok soğuk su geliyordu. İnnokenti bundan da hoşlanmadı. Bir kişiye dört duş düşüyordu ama İnnokenti'nin en ufak bir sevinç duyduğu yoktu. Zek' ler dünyasında daha çok dört kişinin bir duş altında yı-

kanmasının olağan sayıldığını bilse kendisien on altı kere iyi davranıldığı için memnunluk duyardı. Hamama girer girmez pis kokulu sabunu atmıştı bile. Otuz yıllık hayatı boyunca böyle bir şey tutmamıştı, böyle pis bir sabunun varlığından haberi yoktu. İki dakika içinde, özellikle saçlarını ve kırkıldıktan sonra kaşınan en yumuşak yerlerini yıkayarak işini bitirdi. Yıkanacak yerde biraz daha pislendiği hissiyle dışarı, giyinmeye koştu.

Boşunaydı dışarı çıkışı. Sıraların üstünde bir şey yoktu; gardiyanların elinde epey yıpransa bile yine de eşsiz olan elbiselerini götürmüşlerdi. Sıranın altında yalnız lâstikleriyle içine sokulmuş çorapları duruyordu. Koridora çıkan kapı kilitli, delik kapalıydı. İnnokenti'nin, çıplak bir heykel, Rodin'in «Düşünen Adam»ı gibi sıraya oturup kururken düşünmekten başka çaresi yoktu.

Sonra kimbilir kaç kere yıkanmış, sert, önünde ve arkasında kara harflerle «İç Cezaevi» yazılı çamaşır ve İnnokenti'nin peçete olduğunu uzun süre anlıyamadığı, dörde katlanmış bir bez verdiler. İç çamaşırlarının düğmeleri kartondandı, çoğu da eksikti. İp vardı ama bazı yerlerde kopmuştu. Donu kısaydı, İnnokenti'ye sıkı geliyor, kasığını dalıyordu. Tersine, bunların üstüne giydiği tulum çok büyüktü, kolları parmaklarına iniyordu. Giyerken kirlettiği gerekçesiyle değiştirmediler.

Bu pek zarif sayılmayacak kılıkta İnnokenti, uzun süre hamamın bekleme yerinde oturdu. Elbiseleri etüddeydi. Bu yeni bir şeydi İnnokenti için. Bütün ülkeye etüv makineleri serpiştirildiği sıra bu makinelerin varlığından haberi yoktu. Ama o gece kurbanı olduğu saçma şakalardan sonra, bir «etüv makinesi»nin varlığı akla yakın geliyordu. Bu makine gözünün önüne şeytan işi kocaman bir çeşit soba getiriyordu.

İnnokenti, sakin sakin durumunu düşünüp ne yapacağına karar vermeye çalıştı. Kafası karmakarışıktı ,dar gelen don, paltosunun içine atıldığı etüv makinesi ya da kapının ötesinden kendisini seyreden göz gibi önemsiz şeylere takılıyordu.

Duş uykusunu kaçırmıştı ama omuzlarına çöken bitkinlik şimdi her yanını kaplıyordu. Sıcacık, kuru bir şeyin üstüne yatmak, kımıldamadan uzanmak; uçup giden gücünü kuvvetini yeniden kazanmak istiyordu. Ama köşe-

leri kabaca yuvarlanmış sıranın ıslak tahtalarına uzanmak içinden gelmiyordu.

Kapı açıldı, etüv makinesindeki elbiseleri değildi gelen. Ablak, kıpkırmızı yüzlü, sivil giyimi bir kız kapıda dikilmişti. Utana sıkıla giysilerindeki aralıkları örten İnnokenti kapıya yaklaştı. Kız bir nüshasını imzalamasını emrederek İnnokenti'ye alındı kâğıdını uzattı. Kâğıtta 26 Aralık günü Sovyetler Birliği M.G.B. iç cezaevinde İ.A. Volodin'den şu eşyaların alındığı yazılıydı: Kapaklı sarı bir saat; sarı madenden süslü bir dolmakalem, ucu da aynı madenden; kırmızı taşlı bir kravat iğnesi; mavi taşlı bir çift kol düğmesi.

İnnokenti başını öne eğip bekledi. Sonunda elbiselerini getirdiler. Soğuk paltosunu olduğu gibi geri verdiler ama ceketi ,pantolonu, gömleği buruşmuş, solmuştu ve hâlâ sıcacıktı.

İnnokenti'nin tepesi attı:

— Palto gibi diğer elbiselerime de dikkat edemez miydiniz? dedi.

Demirci:

— Paltonun yakası kürk, dedi .Bunu anlamanız gerekirdi!

Kendi elbiseleri makineden geçtikten sonra iğrenç geliyordu, bu rahatsız ve yabancı kılıkta İnnokenti yeniden «8» numaralı hücresine götürüldü.

İki tas su istedi, iki tası da birbiri ardından içti. Tasların üzerindeki kedi resmi duruyordu.

Bir başka kız yanına geldi, imzasını attırdıktan sonra, 27 Aralık günü Sovyetler Birliği M.G.B. si iç cezaevinde İ.A. Volodin'den bir ipek iç gömleğiyle iç donu, bir çift jartiyer ve bir kravat alındığını belirten açık mavi bir kâğıt uzattı. 27 Aralık olmuş muydu?

Makinenin o allahın belâsı homurtusu devam ediyordu.

Bir kere daha hücresine kilitlenen İnnokenti kollarını küçük masanın üzerinde kavuşturdu, başını üstüne dayadı, oturarak uyumaya çalıştı.

Kapıyı açıp içeri giren yeni bir gardiyan:

— Yasaktır, dedi.

— Nedir yasak olan?

— Başınızı masaya dayamanız yasaktır.

İnnokenti, iyiden iyiye şaşkın, bekledi.

Bu kez beyaz kâğıda yazılı, Sovyetler Birliği M.G.B. si İç Cezaevinde İ.A. Volodin'den yüz yirmi üç ruble para alındığını belirten bir makbuz eline tutuşturuldu.

Sonra bir başkası, yeni, nefis bir kahverengi elbisenin üstüne koyu mavi gömlek giyen biri geldi.

Her makbuz getirişte, soyadını ve ardından sonu gelmez sorularını sormaya başlıyorlardı: «Soyadınız? Adınız? Doğum tarihiniz? Doğduğunuz yer?» Bu kez yeni gelen emretti:

— Ağır ağır.

İyiden iyiye şaşıran İnnokenti:

— Ne? dedi.

— Ağır, ağır, yanınıza bir şey almadan gelin! Eller arkaya!

Koridorda bütün emirler, diğer hücrelerden duyulmaması için alçak sesle veriliyordu.

Kahverengi elbiseli adam yine, hep o görünmeyen köpeği çağırırcasına, dilini şaklatarak İnnokenti'yi büyük kapıdan çıkardı, bir koridordan geçirip cezaevi odalarına hiç benzemeyen büyükçe bir salona soktu: Pencerelerin perdeleri kapatılmıştı, içerde rahat koltuklar ve çalışma masaları vardı. İnnokenti'yi odanın ortasındaki bir iskemleye oturttular. Artık sorguya çekileceğinden emindi.

Ama soru soracak yerde bir kapının ardından çıkardıkları pırıl pırıl koyu renk tahtadan fotoğraf makinesinin tekerlekleri üzerinde sürüyerek yaklaştırdılar. İnnokenti'nin iki yanına lâmba yaktılar. Bir önden, bir de yandan resmini çektiler.

İnnokenti'yi getiren adam sağ elinin parmaklarını teker teker tuttu, mürekkeple dolu olduğu anlaşılan bir yuvarlağa, uçlarını karartmak için sürdü. Ardından düzenli bir hareketle beyaz kâğıda dokundurup çekti. Beyaz çizgileriyle beş kara iz kâğıdın üstünde kaldı.

Sonra sol ele sıra geldi.

Parmak izlerinin üstüne şunlar yazılmıştı:

«İnnokenti Arteniyeviç Volodin, **1919**, Leningrad.»

Üstüne de siyah, iri makine harfleriyle şu kayıt düşülmüştü:

Müebbet Hapis

İnnokenti ürperdi. Bunun mistik, insanüstü, doğaüstü bir yanı vardı.

Musluğun başında bir sabun, fırça ve soğuk suyla yıkanmasına ,parmaklarını temizlemesine izin verdiler. Yoğun mürekkep güç çıkıyordu; soğuk su bir işe yaramadan üstüne dökülüyordu. Parmak izlerini almadan önce yıkanmaya götürüşlerindeki mantıksızlığa itiraz bile etmeden parmaklarının ucunu fırçaladı.

Didik didik edilen ve boyun eğen kafası, bütün ağırlığıyla altında ezildiği şu sözlerin büyüsüne kapılmıştı sanki:

Müebbet Hapis

İnnokenti, hayatı boyunca böyle bitip tükenmeyen bir gece yaşamamıştı. Gözünü kırpmadığı gibi, özgürlüğü sırasında bir ayda düşündükleri bir gece içinde kafasını kurcalamış durmuştu. Diplomat üniformasının sırmaları söküldüğünde, hamamda yarı çıplak otururken, gece boyunca girip çıktığı odalarda düşünecek zaman bulamamıştı pek.

«Müebbet hapis» deyiminin doğruluğu onu etkilemişti. Telefonda konuştuğunun tespit edilip edilmemesi bir yana —konuşmanın dinlendiği belliydi— tutukladıklarına göre kendisini kolay bırakmıyacakları anlaşılıyordu. Stalin'i biliyordu: Kimseyi eski hayatına döndürmezdi. İnnokenti, bir kampa gönderilse kendini mutlu saymalıydı; çünkü bu durumda, başak işlerde kullanılan eski manastırlardan birine atılıp gündüzleri oturması, yıllar boyunca da konuşması yasaklanabilirdi. Kimse onun ne olduğunu öğrenemez, İnnokenti'nin de dünyadan haberi olmaz, koca kara parçalarının bayrakları değişse, insanlar Ay'a ayak bassa duyamazdı. Zindanların yalnızlığında sesi çıkmayan tutukluları kolayca yok edebilirlerdi. Çok görülmüştü bu...

Ama gerçekten korkuyor muydu ölümden?

Önceleri İnnokenti en ufak bir olayı, bir kapının aralanmasını, yalnızlığını ortadan kaldıran ve alışkın olmadığı bu tutuklu hayatına renk katan her şeyi sevinçle karşılamıştı. Ama şimdi, belli belirsiz sezdiği, hiç olmazsa önemini farkettiği bir şey üzerinde düşünmeyi istiyordu; ilk konduğu hücreye getirilip delikten durmadan gözlendiği halde, uzun süre rahat bırakıldığına memnun oldu.

Birden beynini kaplayan bir deri örtüsünün kaldırıldığını, bütün gün üzerinde düşündüğü şeyin büyük bir açıklıkla ortaya çıktığını hissetti:

«Ölümsüzlük inancı, doğanın bize verdiği zaman kötü kulanan kişilerin açgözlülüğünden doğmuştur. Bilge kişi, ulaşabileceği zevklerin tamamını kapsayacak kadar uzun bulur hayatı...»

Ama sözkonusu gerçekten bir zevk sorunu muydu? Parası, güzel elbiseleri, sevgilileri olmuş, en güzel şarapları tatmış, bol bol yolculuk etmiş, saygı görmüştü. Şimdi gerçeği ve adaleti elde etmek uğruna bu zevklerin tümünü yerin dibine gönderebilirdi.

Yüzlerini, adlarını bilmediği kendisi gibi kimbilir kaç kişi bu binanın tuğla duvarlarla ayrılmış hücrelerinde çürüyorlardı? Onlarla tartışmak ya da manevi bir ilişki kurmak zevkine varamadan ölmek ne acıydı?

Koca ağaç dallarının gölgesinde, hiç bir şeyin olmadığı rahat çağlarda felsefe kurmak iyi şeydi.

Şimdi, kalemden ve küçücük bir defterden yoksun kaldığı şu sıra, belleğinin karanlık köşelerinde gizlenen düşünceler bile İnnokenti'nin gözünde büyük değer taşıyordu. Olduğu gibi aklındaydı:

«Maddî acılardan korkmamak gerekir. Uzayan acının hiç önemi yoktu: Asıl önemlisi kısa süreli acıdır.»

Örneğin, burada uyumadan, hava almadan doğrulmadın ya da bacakları uzatmanın imkânsız olduğu bir hücrede günlerce yaşamak nasıl bir acıydı: Kısa mı yoksa uzun mu? Bu acının önemi var mıydı, yok muydu? Tek kelime duymadan geçecek on yıllık hücre cezasına ne denebilirdi?

Fotoğraflarının çekilip parmak izlerinin alındığı odada, saatin sabahın bir buçuğunu geçtiğini görmüştü. Herhalde şimdi ikiden de fazla olmalıydı. Diğer ciddi düşüncelerinin üstünde, saçma bir şey kafasını kurcalıyordu: Saatine el koymuşlardı, zembereği boşanıp durana kadar işleyecekti. Bir daha kimse bu saati kurmayacak, belirli bir rakamın üzerinde duran akreple yelkovan ya sahibinin ölümünü, ya da mallarına el konmasını bekleyecekti. Acaba o sıra kaçı gösterecekti? Dotty, tiyatroya gitmek üzere kendisini bekliyor muydu? Uzun süre beklemişti herhalde... Bakanlığa telefon etmiş miydi? Herhalde telefon etmemişti, eve gelip arama yapmış olacaklardı. Koca bir daireydi oturdukları yer. Bütün gece en az beş kişiyi uğraştırırdı. Ne bulacaktı arayan herifler?

Dotty boşanır; yeniden evlenirdi.

Kayınpederinin meslek hayatı da yıkılacaktı, işinde büyük bir leke olacaktı. Her şeyi anlatıp kendisini ele verecek ilk insan kayınpederiydi.

Müvaşir Volodin'i tanıyanların hepsi büyük bir özenle onu kafalarından sileceklerdi. Canavar onu gürültüsüz-

ce un ufak edecek, ne olduğunu kimse öğrenemiyecekti.

Dünyanın neye benzeyeceğini görmek için yaşamak istyiyordu! Yeryüzündeki her kara parçası er geç erimeye mahkûmdu. «Kabileler arası düşmanlık» sona erecekti. Ordular da Devletler arasındaki sınırlar da ortadan kalkacaktı. Bir evrensel parlâmento toplanacaktı. Bir Dünya Başkanı seçilecekti. Bütün insanlığın önünde eğilip şöyle diyecekti...

— Eşyalarınızı alın!

— Ne?

— Eşyalarınızı alın!

— Şu pislikleri mi, tabii.

İnnokenti, etüv makinesinde canlarına okunmadığı için gözünde değeri artan paltosuyla şapkasını alıp yerinden kalktı. Eşikte, tam koridor gardiyanının ardında gök mavisi apoletleriyle haydut yüzlü ve küstah bir başçavuş belirdi. İnnokenti böyle adamları nereden bulduklarını düşündü kendi kendine... bunlara ne gibi görevler veriyorlardı acaba. Cevapları elindeki kâğıtla karşılaştıran çavuş sordu:

— Soyadınız?

— Volodin.

— Adınız?

— İnnokenti Arteniyeviç.

— Doğum tarihiniz?

— 1919.

— Doğum yeriniz?

— Leningrad.

— Eşyalarınızı alıp yürüyün!

Dilini damağında şaklatıp İnnokenti'nin önünde ilerledi.

Bu kez avluya çıktılar, üstü kapalı karanlık bir başka avluya götüren basamakları indiler. Aklına birden yeni bir şey geldi: Kendisini kurşuna mı dizeceklerdi acaba? Tutukluların daima geceleri ve avlularda öldürüldüğünü duymuştu.

Derken, bu güç anında, kendi kendine: «Beni öldüreceklerse neden eşyalarıma karşılık bir alındı makbuzu verdiler?» sorusunu sordu. Hayır, kurşuna dizmeye niyetleri yoktu.

İnnokenti, canavarın sayısız kolları arasında bir bağlantının mevcut bulunduğuna kesinlikle inanıyordu.

Durmadan dilini şaklatan çavuş onu bir binaya sok-

tu, karanlık holden geçirip bir asansörün başına kadar getirdi. Gri sarı, yığınla ütülenmiş çamaşır taşıyan bir kadın koridorda durdu; İnnokenti'nin asansöre girişini seyretti. Bu genç çamaşırcı kız, güzel olmadığı, aşağı tabakadan geldiği, İnnokenti'ye Lubiyanka'yı dolduran bütün diğer robotlar gibi aynı kayıtsız bakış, aynı donuk ilgisizlikle baktığı halde alındı makbuzlarını getiren diğer kızlarla karşılaştığındaki gibi bu kızın varlığı da onu şaşırttı. Çamaşırcı onu ne kadar sefil bir halde görüyordu; Belki de küçültücü bir acımayla hatırlayacaktı İnnokenti'yi. Bu düşünce geldiği gibi çekip gitti: Ne önemi vardı ki? «Müebbet hapis»i gıydirmişlerdi bir kere.

Başçavuş asansörün kapısını kapadı, numarasız bir düğmeye bastı. İnnokenti asansör motörünün çalışmaya başladığı an, hücresinin duvarı ardından gelen ve kemik öğüttüğünü sandığı makinenin homurtusunu tanıdı.

Bu gülünç hata içini bir parça rahatlattı ,ama yüzünde beliren gülümseme yine de acıydı.

Asansör durdu. Başçavuş İnnokenti'yi ,gök mavisi apoletler ve beyaz sırmalar içindeki bir sürü gardiyanın bulunduğu geniş hole giden sahanlığa çıkardı. İçlerinden biri İnnokenti'yi numarasız bir hücreye kapadı. Eskisinden daha geniş bir yerdi burası; yüzölçümü on iki metre kareyi buluyordu belki de. Baştan aşağı zeytin yeşiline boyanmış duvarlar pek de canlı olmayan bir ışıkla aydınlanmıştı. Hücre çok çıplaktı. Beton yer aşınmıştı, duvara çakılı dar tahta sıra, üç kişinin oturabileceği uzunluktaydı. Hücrenin içi serindi, soğuk daha da ürkütücü bir hale sokuyordu burasını. Kapıda bir delik vardı, ama sık sık bakan olmuyordu.

Dışardan, yerlerde sürüklenen çizmelerin sesi geliyordu. Gardiyanların durup dinlenmeden gidip geldikleri belliydi. İç cezaevinin yoğun bir gece hayatı vardı.

İnnokenti önce kendisini, daracık, boğucu, gözkamaştırıcı ışıklı 8 numaralı hücreye kapıyacaklarını sanıyor, bacaklarını uzatacak yer bulamadığı, ışıktan gözleri acıdığı, güçlükle soluk aldığı için çok korkuyordu. Şimdi hatasını anlıyor, bu geniş, numarasız, pek de rahat sayılmıyacak yerde yaşıyacağını anlıyordu. Sıkıntıyla beton yerin ayaklarını donduracağını, gardiyanların durmadan gidip gelmesinden rahatsız olacağını, ışık azlığından boğulacağını düşünüyordu. Bir pencerenin varlığına nasıl da ihtiyaç duyuyordu insan? Bir opera dekoru içindeki mini-

cik kale mazgalına bile razıydı. Ama o da yoktu.

İnsan istediği kadar çok hikâye dinlesin, cezaevleriyle ilgili anılar okusun, koridorları, merdivenleri, kapıların çokluğunu, gidip gelen polisleri, çavuşları ,gardiyanları, hademeleri gözünün önüne getiremezdi. Gece hayatı içinde homurdanan Büyük Lubiyanka buydu işte... görünürde tek tutuklu yoktu! İnsanın kendisi gibi birine raslaması imkânsızdı; resmî sözlerin dışında tek kelime duyulmazdı; resmî sözleri bile sık söylemezlerdi. Sanki koca bakanlık o gece kendisi yüzünden kalkmış, bir tek onunla, işlediği cinayetle uğraşmıştı.

Cezaevindeki ilk saatlerin yıkıcı plânı tutukluyu benzerlerinden ayırmayı, kendisine kimsenin cesaret vermemesini, binlerce kişiyi içine alan mekanizmanın bütün ağırlığıyla yalnız onun üstüne çökmesini öngörür.

İnnokenti'nin düşünceleri kötü bir yola giriyordu. Daha önceki gün, kendisine soylu, eşsiz bir davranış gibi gelen telefonunu şimdi bir intihar kadar boş ve düşüncesizce sayıyordu.

Enine boyuna yürüyecek yeri vardı ama bitkindi; başından geçenler onu yıkmıştı; yürüyecek gücü yoktu. Birkaç kere gidip geldikten sonra sıraya çöktü, kollarını, bacakları boyunca gevşek gevşek koyverdi.

Bu duvarların ardına gömülmüş, hücrelere kilitlenmiş, gelecek kuşakların öğrenemiyeceği nice yüce niyet vardı?

Paris'e, yeni görevinin başına gideceğini; özellikle ilk günleri düşündükçe bu başdöndürücü, erişilmez özgürlük soluğunu kesiyordu. Duvarları tırmalamak, umutsuzluğunu haykırmak geliyordu içinden.

Açılan kapı, cezaevi yönetmeliğine aykırı olan bu davranıştan onu kurtardı. Bir kere daha kimliği soruldu, İnnokenti derin bir uykunun içinden cevap verdi sanki. Eşyalarıyla dışarı çıkması emredildi sanki. Eşyalarıyla dışarı çıkması emredildi. İnnokenti hücrede biraz üşüdüğünden şapkasını başına geçirmiş, paltosunu omuzlarına atmıştı. Paltosunun altına bir çift kama ya da dolu tabanca gizliyebileceğinden şüphe edeceklerini düşünmediği için hücreden böyle çıkmaya kalktı. Paltoyu giymesini, sonra da ellerini arkada kavuşturmasını söylediler.

Bir kere daha dilini damağında şaklatan bir gardiyanla birlikte asansörün yanındaki merdivene yürüdü, aşağı indi. İnnokenti'nin durumunda ne kadar dönemeç

geçtiğini, kaç basamak çıkıp indiğini hatırlamak; sonra isterse cezaevinin plânını yapmak çok ilginç olurdu. Ama dünyayı seziş şekli öylesine yozlaşmıştı ki mutlak bir duygusuzluk içinde giriyordu. Kaç basamak indiklerinin bile farkında değildi; başka bir koridordan, İnnokenti'nin önündeki kadar büyük bir hevesle dilini şaklatan bir başka gardiyan çıktı. İnnokenti'nin önündeki gardiyan, küçük sahanlığı kaplayan yeşile boyalı kontrplâktan kulübenin kapısını birden açtı, İnnokenti'yi içine itti. Omuzuyla kapıyı kapadı. Kulübenin içinde insan güçlükle ayakta durabiliyor, ışık tepeden geliyordu: Kulübenin tavanı yoktu, bu ışık sahanlığın ışığıydı.

Büyük bir gürültüyle protesto etmek insana özgü bir davranış olurdu. Anlaşılmaz bir takım işlere, Lubiyanka'nın sessizliğine alışan İnnokenti tam bir uysallık içindeydi; cezaevinin kendisinden beklediği her şeyi yapıyordu.

Lubiyanka gardiyanlarının neden dillerini damaklarında şaklattıklarını da anladı! Bir tutuklu götürdüklerini meslekdaşlarına haber vermenin yoluydu bu. Tutukluların karşılaşması yasaktı. Karşısındakinin bakışlarından güven almaları yasaklanmıştı.

İlk tutuklu geçti; ardından ikincisi. Sonra İnnokenti kulübesinden çıkarıldı ve daha ileri götürüldü.

Cezaevinin derinliklerine yaptığı yolculuğun son bölümünde, İnnokenti, basamakların ne kadar aşınmış olduğunu farketti. Böylesine aşınmış basamaklar hayatında görmemişti. Basamakların en az yarısı yanlardan ortaya doğru yenmişti.

Ürperdi. Otuz yılda basamakları bu kadar aşındırmak için kimbilir kaç ayak sürüklenmişti? Bu ayakların yarısı da tutukluların. Sahanlıkta kilitli, küçücük penceresi parmaklıklı, sımsıkı kapalı bir kapı vardı. İnnokenti yeni bir deneyden geçti: Yüzü duvara dönük durdu. Yine de gözucuyla gardiyanın zile bastığını, kapıdaki deliğin ağır ağır açılıp kapandığını farketti. Birden, büyük bir anahtar şakırtısıyla kapı açıldı ve İnnokenti'nin seçemediği biri çıktı; sordu:

— Soyadınız?

İnokenti, elinde olmaksızın dönüp kendisine soru sorانın yüzüne baktı: Ne kadın ne de erkek yüzüne benzeyen, şiş, pörsümüş, kocaman bir yanık izi taşıyan suratı,

omuzlarındaki sırmalı teğmen apoletlerini gördü. Teğmen bağırdı:

— Arkanıza bakmayın!

Ardından hep aynı soruları sıraladı; İnnokenti duvardaki lekeyle konuşurcasına sorulara cevap verdi.

Tutuklunun fişindeki özelliklere uyduğuna; doğum tarihiyle doğum yerini hâlâ hatırladığına kanaat getiren teğmen ardından kapadığı kapının zilini çaldı. Delik yine ağır ağır aralandı, aralıktan biri baktı; sonra delik kapandı, anahtar kilitte gürültüyle döndü.

Yüzü yanık teğmen:

— Yürüyün! dedi.

İçeri girdiler, kapı aynı şakırtıyla kapandı.

İnnokenti yanı sıra yürüyen gardiyanların üç ayrı yöne —ileri, sağa ve sola— dağıldıklarını, iki yanındaki kapıları, girişin hemen yanındaki bürosu ve diğer gardiyanlarıyla karanlık koridoru görecek zamanı bulabilmişti. Teğmen, sessizlikte, sakin ama sert bir sesle emretti:

— Yüzünüzü duvara dönün! Kımıldamayın!

Kendisine düşman birkaç çift gözün ensesine dikildiğini hissederek, zeytin rengi tahta kaplamayla beyaz kirecin birleştiği yere bakmak, saçma, akıl ermez bir durumdu.

Fişini inceliyorlardı herhalde; sonra teğmen, neredeyse fısıldayarak ama büyük sessizlikte iyice duyulan bir emir verdi:

— Üçüncü hücreye!

İnnokenti'nin gardiyanı, anahtarlarını şakırdatmadan durduğu yerden çıktı. Sağdaki koridorun halısı üzerinde ilerledi.

— Eller arkaya! Yürüyün! dedi alçak sesle.

Bir yanda o hep zeytin yeşiline boyanmış duvar, öbür yanda da yuvarlak camının altında numaralarıyla hücreler:

47 48 49

Numaralarının altında da gözetleme deliklerinin kapakları vardı. Bu dostların yakınlığıyla içi ısınan İnnokenti kapılardan birini açmak, «hücreye kapatılmış tutuklu» hayatının ne olduğunu anlamak için bir saniyecik içeri bakmak isterdi. Gardiyan onu hızla sürükledi; İnnokenti'nin damarlarında bir tutuklunun uysallığı akıyor-

du artık... oysa her şeyini yitirmiş bir kişinin korkacak nesi vardı?

Ne yazık ki —yöneticilerin en büyük kısmeti budur— insanoğlu, yaşadığı sürece bir şeyler yitirebileeck yaradılıştadır; hayatının sonuna kadar kendisinden bir şey alınabilir. Müebbet hapse mahkûm, canlılıktan, gökyüzünü görmekten, ailesinden, mallarından yoksun biri bile, örneğin, ıslak bir zindana nakledilebilir; sıcak yiyecekten yoksun kalabilir; sopayla dövülebilir; kendisini özgürlüğün ve bolluğun doruğundan aşağı yuvarlayan düşüş kadar bu ufak tefek sıkıntılar da onu etkiliyecektir. Bu en son ve küçültücü cezalardan kurtulmak için, tutuklu, kendisindeki insanı yavaş yavaş öldüren cezaevinin o iğrenç o alçaltıcı rejimini büyük bir düzenle izler.

Koridorun son dönemecinden sonraki kapılar daha yakındı; yuvarlak camların altında şu rakamlar okunabiliyordu:

1 2 3

Gardiyan, böyle yerlerde insana gülünç gelen bir hareketle üçüncü hücrenin kapısını açtı: İnnokenti'yi içeri sokarken gösterdiği geniş bir «hoşgeldiniz» hareketiydi bu. İnnokenti bu hareketin alaycı yanını sezip gardiyanı dikkatle süzdü. Ufak tefek, geniş omuzlu, iyice taranmış siyah saçlı, iki kılıç darbesiyle açılmış gibi yukarıdan aşağıya inen iki gözü olan bir gençti. Kötü bir havası vardı, ne gözleri ne dudakları gülümsüyordu. Ama o gece Lubiyanka'da gördüğü düzünelerle kayıtsız kişi içinde bu sonuncunun tatsız yüzü İnnokenti'ye sevimli gelmişti.

Hücresine kapatılan İnnokenti çevresine bakındı. O akşamdan sonra kendini «hücre uzmanı» sayabilirdi; birkaçını karşılaştırabilecek kadar tecrübesi olmuştu. Bu hücre hepsinden mükemmel geldi: Eni bir metreden fazla, iki yirmi beş boyu vardı. Yerler parkeydi, duvarın dibine yerleştirilen genişçe ve upuzun tahta sıranın üstünde rahatlıkla oturulabilirdi. Kapının hemen yanında, duvara çakılı olmayan altı köşeli bir tahta masa vardı. Hücre sımsıkı kapalı ve penceresizdi. Yalnız tavanda hava deliğinin kara telleri görülüyordu. Tavan yüksekti: En aşağı üç metre vardı yüksekliği. Duvarları kireçle badanalanmıştı, kapının üstüne yerleştirilen kafesin içindeki iki yüz mumluk ampulle pırıl pırıl parlıyordu. Ampul hücreyi ısıtıyordu ama gözleri de çok rahatsız ediyordu.

Tutukluluk sanatının yerleşmesine insan çabucak engel olur. Bu kez İnnokenti, uzun süre bu rahat hücrede kalma hayaliyle avunmadı. Özellikle uzun ve çıplak sırayı görünce her saat kalfalığa biraz daha yaklaşan eski çırak, şimdiki sorununun uyumak olduğunu anladı. Bir genç orman hayvanı, anasız yaşamayı nasıl öğreniyorsa, İnnokenti de sıranın üstüne paltosuyla yatak yapmayı, astragan yakayla kolları tepede toplayıp yastık haline getirmeyi becerdi. Uzandı. Yatak çok rahat geldi. Gözlerini kapayıp uyumaya hazırlandı.

Ama bir türlü uyku tutmuyordu. Uyumanın imkânsızlaştığı sıra uyumayı ne kadar da istiyordu. Bitkinliğinin her döneminden geçmişti; iki kere dalmıştı da; tam uyuyabilme olanağını elde ettiği yerde gözünü yumamıyordu. Hiç durmadan yenilenen heyecan onu uyanık tutuyor ve bir türlü dinmiyordu.

Kendi düşünceleriyle, pişmanlıklarıyla boğuşarak, düzenli soluk almaya ve sayı saymaya çalıştı.

Gövde sıcacık, ayaklar rahatça uzatılabilirken, gardiyanın neden gelip kaldırmadığını bilerek uyuyamamak çok çok güçtü.

Yarım saat böyle yattı; sonunda düşüncelerinin ucunu kaçırdı. Vıcık bıcık bir hareketsizlik yavaş yavaş bütün gövdesini kapladı.

Tam o sıra ışıkta uyuyamıyacağını anladı. Kapalı gözkapaklarının ardına turuncu bir ışık gibi sızmakla kalmıyor, sanki dayanılmaz bir ağırlıkla gözlerinin üstüne yükleniyordu. O güne kadar duymadığı ışık basıncı genç adamı neredeyse deliye çevirecekti. İki yana dönüp durarak ışığın baskısından kurtulabileceği yatış şeklini boşuna aradıktan sonra umudunu kesen İnnokenti uyumaktan vazgeçti; oturdu ve ayaklarını yere değdirdi.

Deliğin kapağı sık sık kaldırılıyordu; kapağın sesini duyunca İnnokenti aceleyle parmağını kaldırdı. Kapı çıt etmeden açıldı. Çekik gözlü gardiyan, uzun uzun İnnokenti'ye baktı, susuyordu.

— Rica ederim, yalvarırım ışığı söndürün, dedi İnnokenti.

Gardiyan istifini bozmadı.

— Yasak!

— Öyleyse daha ufak bir ampul koyun! Böyle küçücük bir hücreye neden bu kadar büyük bir ampul takıyorsunuz?

— Niçin yüksek sesle konuşuyorsunuz? dedi gardiyan alçak sesle.

Ardındaki büyük hol ve cezaevinin bir mezar sessizliğine büründüğü gerçekti.

— Hücrenizdeki ampul konması gereken ampuldur.

Oysa, bu ölü yüzde canlı bir yan vardı. Bütün konuşma olanaklarını tüketen ve kapının kapanacağını anlıyan İnnokenti:

— Bana biraz su verin, dedi.

Gardiyan başını salladı, gürültüsüzce kapıyı kapadı. Ses çıkarmadan hücreden ayrıldı; kenevir halı üzerinde yürüdü. Geri döndüğünde anahtarı hafifçe çıt ettirerek kilide soktu, elinde bir tasla eşikte belirdi. Tasın üzerinde, öbür hücredeki gibi, kedi resmi vardı ama gözlüksüzdü, kitabı yoktu, küçük kuş da görülmüyordu.

İnnokenti, suyu büyük bir zevkle içerken iki yudum arasında gardiyana baktı. Dışarı çıkmayan gardiyan geniş omuzlarının elverdiği ölçüde kapıyı itti. Yönetmeliği hiçe sayarak İnnokenti'ye göz kırptı, alçak sesle sordu:

— Kimdiniz?

Gece boyunca ilk kez bir insanoğlunun sorusunu duymak ne kadar garip geliyordu! Gardiyanın, her şeyi hiçe sayarak kaçamak sorduğu sorunun kışkırtıcı havası İnnokenti'yi şaşırtmıştı. Zindancısıyla bir çeşit suçortaklığına girişerek, bir solukta:

— Diplomat, bakanlık müşaviri, cevabını verdi.

Gardiyan acımış gibi başını salladı:

— Ben de Baltık filosunda denizciydim, dedi.

Sonra ağır ağır ekledi:

— Neden buraya düştünüz?

Birden kuşkulanan İnnokenti:

— Ben de bilmiyorum, diye cevap verdi. Hiç bir nedeni yok.

Gardiyan, acımış gibi başını salladı:

— Başta herkes aynı şeyi söyler.

Sonra, hiç sıkılmadan:

— İşemek istemiyor musunuz? diye sordu.

Yeni gelenin körlüğü içinde, yapılan teklifin bir gardiyan tarafından sağlanacak en büyük lûtuf, yeryüzünün en büyük armağanlarından biri, tutukluların ancak belirli saatlerde hak kazandıkları bir şey olduğunu anlayamadan İnnokenti:

— Hayır, şimdilik istemiyorum, cevabını verdi.

Bu uzun konuşmadan sonra kapı kapandı. İnnokenti, savunmasız gözkapaklarına ışığın yaptığı basınçla boşuna uğraşarak sıraya uzandı. Gözlerini eliyle kapamaya çalıştı. Ama eli uyuşuyordu. Mendiliyle gözlerini bağlıyabileceğini düşündü... ama neredeydi mendili? Allah kahretsin, neden sanki yerden almamıştı? Dün akşam ne büyük bir aptallık yapmıştı? Bir tutuklunun en yakın dostları böyle küçücük şeylerdir: bir mendil, bir kutu kibrit, bir parça kirli ibrişim, plâstik bir düğme. Rahat etmek için, bunlardan birini kullanacağı kaçınılmaz an mutlaka gelecektir.

Kapı birden açıldı. Çekik gözlü gardiyan çizgili bir şilteyi İnnokenti'nin kolları arasına soktu .Büyük bir mucizeydi! Lubiyanka, tutukluların uyumasına engel olmakla kalmıyor, rahat uyumalarıyla da ilgileniyordu. Şiltenin içinde katlanmış bir kuştüyü yastık, bir yastık yüzü, bir de çarşaf —üzerlerine «İç Cezaevi» damgası vurulmuştu— bir de boz battaniye vardı. Ne büyük mutluluk! Şimdi uyuyabilecekti işte! İlk cezaevi izlenimleri çok kötüydü. Kendisini bekleyen büyük zevkin tadını önceden çıkaran; bunu hayatında ilk kez yapan İnnokenti yastık yüzünü yastığa geçirdi, çarşafı yaydı ve şiltenin sıradan biraz taştığını bu arada farketti. Soyundu, gözlerini ceketinin kollarıyla örttü: Artık ışık onu rahatsız etmiyordu. Yavaş yavaş derin bir uykuya gömülmeye koyuldu.

Ama kapı büyük bir gürültüyle açıldı, gardiyan:

— Ellerinizi battaniyenin altından çıkarın! dedi.

Ağlamaklı olan İnnokenti:

— Neden? diye sordu. Beni neden uyandırdınız? Uyumak için ne kadar güçlük çekmiştim.

— Ellerinizi dışarı çıkarın, dedi gardiyan soğukça. Eller görünürde olmalı.

İnnokenti söyleneni yaptı. Eller dışarda uyumak kolay iş değildi. Uyurken elleri gizlemek, gövdesine sıkı sıkı yapıştırmak, insan yaradılışına iyice kenetlenmiş bir alışkanlıktı; dolayısıyla şeytanca bir buluştu cezaevi yöneticilerininki.

İnnokenti uzun uzun bir sağa döndü bir sola. Yeni alçalışına alışmaya çalıştı. Sonunda uyku bastırdı.

Birden koridordan gelen gürültü kulaklarını tırmaladı. Gürültü yaklaşıyor, kapılara vuruluyordu. Her ke-

resinde de bir şeyler söyleniyordu. Şimdi komşu kapıdaydılar. Sonra İnnokenti'ninki açıldı:

— Kalkma saati geldi! dedi Baltık filosu denizcisinin amansız sesi.

İnnokenti kükredi:

— Nasıl? Neden? Bütün gece gözümü kırpmadım ben!

— Saat altıda kalkılır, cezaevi yönetmeliği böyle emreder, diyen denizci yoluna devam etti.

Tam o an İnnokenti büyük bir uyuma isteği duyuyordu. Yatağına uzandı, hemen daldı. Ama çekik gözlü gardiyan yeniden kapısını vurarak:

— Kalkın! Kalkın! Katlayın şiltenizi! demekte gecikmedi.

İnnokenti dirseği üzerinde doğrulup bulanık bakışlarla, bir saat önce adam sandığı gardiyana baktı.

— Ama uyumadım diyorum size, anlamıyor musunuz?

— Ben bir şey bilmiyorum ki.

— Şiltemi katlayıp kalkacağıma göre ne yapacağım?

— Hiç. Burada oturacaksınız.

— Ama neden?

— Çünkü saat altı oldu, kaçtır tekrarlıyorum.

— Öyleyse oturduğum yerde uyurum.

— Gündüz uyuyamazsınız, uyandırırım sizi.

İnnokenti başını öne arkaya salladı. Çekik gözlü gardiyanın yüzünde bir acıma belirtisi doğmuştu sanki.

— Aptesaneye gitmek istemiyor musunuz?

Karar değiştirip, nesi var nesi yoksa toplayan İnnokenti:

— Evet... tabii isterim, dedi.

— Eller arkaya! Yürüyün!

Aptesane koridorun dönemecindeydi hemen. Uyumaktan umudu kesen İnnokenti gömleğini çıkarıp belden yukarısını soğuk suyla yıkamayı göze aldı. Buz gibi aptesanenin beton zeminini bol bol ıslattı. Kapı kapalıydı; gardiyan kendisini rahatsız etmiyordu.

Onun da insan yanları bulunabilirdi belki. Ama, niçin büyük bir kurnazlıkla saat altıda kalkmak gerektiğini kendisine haber vermemişti?

Soğuk su yarıda kalan uykunun verdiği ezici yorgun-

luğu giderdi. Koridorda kahvaltıyı soracak oldu, gardiyan konuşmasını önledi. Hücrede cevap verdi :

— Kahvaltı yok!

— Ne demek istiyorsunuz... Ne yiyeceğiz?

— Saat sekizde tayın, şeker ve çay alırsınız.

— Tayın ne demek?

— Ekmek canım.

— Kahvaltıyı ne zaman yapacağız?

— Kahvaltı yok. Daha sonra öğle yemeği gelir.

— Bu süre içinde hep oturacak mıyım?

— Kesin artık! Yeterince konuştunuz!

Kapıyı kapamak üzereydi. İnnokenti parmağını kaldırdı. Kapıyı yeniden açan Baltık filosu denizcisi sordu:

— Daha ne istiyorsunuz?

— Düğmelerimi koparıp astarı söktüler... kim dikecek bunları?

— Kaç düğme?

Kopuk düğmeleri saydılar.

Kapı kapandı. Kısa süre sonra yeniden açıldı. Garsiyan İnnokenti'ye bir iğne, bir düzüne iplik parçası, kemikten, tahtadan ve plâstikten çeşitli boylarda birkaç düğme uzattı.

— Bunları ne yapayım? Elbiselerimden kopardıkları başkaydı.

— Alın bunları! Öbürlerini geri vermezler! diye bağırdı gardiyan.

Hayatında ilk kez düğme dikmeye koyuldu. Önceleri ipliği iğneye geçirmek için ucunu ıslatmayı, düğmeyi diktikten sonra iyice sağlamlaştırmayı bilmiyordu. Binlerce yıllık insan tecrübesinden haberi olmadığı için, İnnokenti, dikiş dikmeyi kendi adına icat etti. Bir çok kereler iğneyi parmağına batırdı, parmaklarının hassas uçları acımaya başlamıştı. Üniforma ceketinin astarını dikmek, sökülen vatkaları gizlemek için uzun süre uğraşması gerekti. Bazı düğmeleri yanlış yere dikiyor, ceketini iliklediğinde önü eğri büğrü oluyordu.

Ama bu dikkat ve kendini vermeyi gerektiren iş yalnız zaman öldürmekle kalmadı, İnnokenti'nin sakinleşmesini sağladı. Yavaş yavaş eski haline dönüyor, artık ne korku duyuyordu ne sinir gerginliği. Efsanelere konu olan bu dehşet yuvası Bolşaya Lubiyanka'nın anlatıldığı kadar korkunç sayılmayacağını farkediyor, insanların pekâlâ

burada da yaşıyabileceklerini anlıyordu. Ne kadar isterdi orada yaşıyanlarla karşılaşmayı! İşte gece uyumayan, yemek yemeyen, on iki saat içinde hayatı mahvolan ve bir atletin gerilmiş gövdesine yepyeni bir tazelik sağlayan o ikinci soluğu yakalayan adam.

Bu kez bir başka gardiyan içeri girip iğneyi aldı.

İnnokenti'ye yuvarlak, yönetmeliğin gerektirdiği ağırlığı sağlamak için, yanında üçgen biçiminde bir ekiyle ıslak bir ekmek getirdiler, iki de şeker koydular önüne.

Ardından, üzerinde kedi resmi bulunan tasa, kaynar çay döküp ikinci bir tas daha vereceklerini söylediler.

Bütün bunlar, 27 aralık günü sabahın sekizi olduğunu ortaya koyuyordu.

İnnokenti günlük şeker payını tasa atarak kaşık niyetine parmağıyla karıştırmaya koyuldu. Parmağı sıcak suya dayanamıyordu. Bunun üzerine tası döndürüp çayı sallıyarak içti, ikinci bir tas istemek üzere parmağını kaldırdı. Canı bir şey çekmiyordu. İnnokenti ikinci tası zevkten ürpererek, bu kez şekersiz, ama çay kokusunu büyük bir hazla içine çekerek içti.

Düşünceleri o güne kadar duymadığı bir açıklığa kavuşmuştu.

Yere düşen şiltesini yakalayıp, sıra ile karşı duvar arasındaki dar geçitte, savaşı bekleyerek yürümeye koyuldu. Üç küçük adım ileri, üç küçük adım geri. Epikür'ün reddedilemeyen, ama dün, özgür kişi için anlaşılmaz olan sözlerini hatırladı:

«Tatmin olma ya da olmama, iyiyle kötüyü birbirinden ayıran başlıca ölçülerdir.»

Epikür'e göre bu sözlerin anlamı şuydu: Sevdiğim şey iyi, sevmediğim kötüdür.

Bir vahşinin felsefesi.

Stalin, öldürmeyi seviyor: Öldürmenin iyi bir şey olduğu anlamına mı gelir bu? Bir insanı kurtarmak için cezaevine tıkmak insanda hiç bir tatmin hissi uyandırmaz, bu da kötü olduğunu mu gösterir?

Hayır, İnnokenti için iyiyle kötünün maddî bir tanımı vardı şimdi; ikisi arasında bu kurşuni kapı, şu zeytin yeşili duvarlar ve cezaevinde geçirilen bu geceden daha belirgin, gözle görülür bir ayrılık vardı. Mücadele ve acıların ardından eriştiği doruktan, yüzyıllar öncesi filozo-

funun bu düşünceleri sonra ona çocuk gevezeliği gibi geliyordu.

Anahtar kilitte döndü.

Asyalıların yüzünü andıran bir suratla, yepyeni bir gardiyan sordu:

— Soyadınız?

— Volodin.

— Sorguya! Eller arkada, ileri!

İnnokenti ellerini arkada kavuşturdu. Kafası dik, hücreden çıktı.

85. STRELTSİ'LERİN ÖLDÜRÜLDÜĞ SABAH

Şaraşka'da da kahvaltı ve sabah çayı saatiydi.

Sabahın ilk saatlerinde olağanüstü bir belirti taşımayan o günün ilk özelliği, birini suçüstü yakalamaya meraklı teğmen Şusterman'dı: Denetimi sona ermek üzereyken kalk ziline boş verip uyuyan tutuklulara engel olmaya çalıştı. Gezinti kimsenin hoşuna gitmiyordu: Önceki gün karlar erimiş, ardından ısı yine düşmüş, avluda açılan geçit buzla örtülmüştü. Bir sürü zek dışarı çıktı, ayakları kayarak bir tur atıp geri döndüler. Koğuşlarda bazı zek'ler alt ranzalarda oturuyor, diğerleri de üst ranzalarda bağdaş kurmuş, ya da bacaklarını sarkıtarak keyif ediyorlardı. Aceleleri yotku; göğüslerini kaşıyor, esniyorlardı. Somurtuk bir yüzle, her zamankinden erken, birbirlerine, kötü alınyazılarına takılmaya koyuldular. Düşlerini anlattılar: Tutukluların en çok sevdikleri şey düş öyküleriydi. Düşlerinin içinde sisli bir ırmağın üstündeki dar köprüden geçmek, uzun çizmeler giymek gibi klâsik unsurlar yer alıyordu ama kafilenin yola çıktığını belirten hiç bir belirti yoktu.

O sabah Sologdin her zamanki gibi odun kesmeye çıktı. Gece penceresini aralamıştı, çıkarken ardına kadar açtı.

Ranzası aynı pencereye bakan Rubin Sologdin'e bir şey söylemedi. O gece yine uykusuzluk çekmiş, geç yatmıştı. Şimdi pencereden gelen soğuk havayı hissediyordu. Ezelî rakibinin hareketine engel olmaya yeltenmeden, kulaklıkları sarkan kürklü kasketini kafasına geçirdi. Kalın ceketini giydi. Battaniyesini başına çekip oracığa kıvrılarak ne kahvaltıya kalktı, ne Şusterman'ın ihtarlarına kulak verdi, ne de koğuşun uğultusuna. Bütün dileği uyku saatini biraz daha uzatmaktı.

Üstteki ranzasından atlayıp dolaşmaya çıkan Potapof, kahvaltıya ilk koşanlar arasındaydı. Çayını içti, yatağını kusursuz yaptı ve canı bir an önce çalışmak istediği halde üzerine oturup gazetesini okumaya koyuldu. O gün, kendi yaptığı ilginç bir aracın ayarıyla uğraşacaktı.

Kahvaltıda verilen sıcak yiyecek darı çorbasıydı; bu

yüzden pek çok kişi kahvaltıya gitmedi. Ama Gerassimoviç yemekaneden çıkmadı, küçük kaşığını ağır ağır ve defalarca ağzına götürdü.

Yarı yarıya boşalan yemekhanenin öbür ucundan Nerjin başıyla ona selâm verdi; tek başına bir masaya çöktü, isteksizce atıştırmaya koyuldu.

Kahvaltısını bitirince boş zamanının son çeyreğinde yaptığı gibi, yatağına çıkıp uzandı; yuvarlak tavana göz gezdirdi.

Koğuşta Russka'nın başına gelenler tartışılıyordu. Gece koğuşa dönmemişti, tutuklandığı biliniyordu. Cezaevinin yönetmenlik binasında karanlık bir zından vardı, oraya kapatılmıştı.

Zek'ler, onu açıkça iki yanlı casusluk yapmakla suçlamıyorlardı ama bunu söylemek istedikleri seziliyordu. Cezasını arttıramıyacaklarından söz ediyorlardı; Russka'ya yeni bir ceza veremezlerdi ama «kamplarda yirmi beş yıl eğitici çalışma»nın yerini «yirmi beş yıl hücre cezası»nın alıp alamıyacağını merak ediyordu herkes. O yıl hücrelerle dolu özel cezaevlerinin yapımına başlanmış, tutukluların kimseyle görüştürülmeden hücrelere kapatılması moda olmuştu. Tabiî Şişkin, Russka'nın iki yanlı casusluk yaptığı gerçeğine dayandırmıyacaktı suçlamasını. Ama birini ille de işlediği suçtan ötürü mahkûm ettirmek gerekli değildi ya! Örneğin ince sarı saçları varsa saçları siyah olduğu için cezaya çarptırılması ve sarı saçlılara verilen cezanın aynının ona da verilmesi mümkündü.

Nerjin, Russka ile Clara arasındaki ilişkinin nereye vardığını bilmiyor, kızla konuşmanın, onu avutmanın gerekli olup olmadığını kestiremiyordu. Hem nasıl yapacaktı bunu?

Rubin battaniyesini attı; başında kürklü kasketi, sırtında kalın ceketiyle oturdu. Onun bu hali herkesi eğlendiriyordu. Kendisine yönelen kahkahaları hoşgörüyle karşılardı. Kasketini çıkardı, ama ceketine dokunmadı. Giyinmek üzere ayaklarını yere basmadan —gezinti, yıkanma ve kahvaltı zamanı geçtiğine göre bu işin bir anlamı kalmamıştı— birinden bir fincan çay istedi. Karmakarışık sakalıyla, yatağından kımıldamadan iki yudum sıcak çay arasında ağzına bembeyaz bir dilim tereyağlı ekmek soktu. Bu işi yaparken bir yandan da fincanının yanında du-

ran Upton Sinclair'in bir romanını okuyordu. İyiden iyiye keyifsizdi.

Şaraşka'da sabah denetimi devam ediyordu. Ufak tefak teğmen içeri girmişti. Koğuştakileri sayıyor, Şusterman da bildirileri okuyordu. Yarım daire biçimindeki koğuşa girdiğinde diğer koğuşlarda okuduğunu tekrarladı:

— Dikkat! Akşam yemeğinden sonra kimse mutfağa gidip sıcak su alamıyacaktır, tutuklulara duyurulur. Kapıyı vurup bu iş için nöbetçi subayı çağırmak gereksizdir!

İki sıra ranzanın arasından fırlayan Priyançikof haykırdı:

— Kim verdi bu emri?

Şusterman ağır ağır:

— Cezaevi müdürü, dedi.

— Ne zaman verdi?

— Dün.

Priyançikof yumruklarını sıktı, yeri göğü kendine tanık alırcasına cılız kollarını başının üstünde salladı. Kızgınlıktan deliye dönmüştü:

— İmkânsız! diye bağırdı. Cumartesi akşamı Bakan Abakumof'un kendisi, bana, akşamları çay için sıcak su verileceğini söyledi. Bu kararda en ufak bir mantık kırıntısı var mı? Düşünün, gece yarısına kadar çalışıyoruz biz!

Tutukluların kahkahaları kendisine cevap verdi. Dvoyetosof:

— Sen de gece yarısına kadar çalışma enayi! diye seslendi.

Şusterman, kararın gerekçesini açıkladı:

— Geceleri nöbetçi bir ahçı tutamayız.

Sonra ufak tefek teğmenin elindeki listeyi alan Şusterman, etkileyici sesiyle açıklamasına başladı. Herkesi susturdu:

— Dikkat! Adları okunacaklar çalışmaya gitmeyecek, hazırlanacak ve ilk kafileyle cezaevinden ayrılacaklar. Bu koğuştan: Khorobrof, Mihailof, Nerjin, Simuşkin! Yönetmenliğin size verdiği eşyayı iade etmeye hazırlanın.

İki subay bu sözlerden sonra çıktı, gitti.

Adları okunan dört kişinin çevresine bütün zek'ler toplanmıştı.

Herkes çayını, yarısı yenmiş sandviçini bırakıp kümelendi. Yirmi beşte dört, oldukça büyük bir yüzdeydi. Herkes birden konuşuyor, canlı sesler bezgin olanlara karışıyor, düşmanlıkla titreyenler duyuluyordu. Kimi üst

ranzalarda ayağa kalkmış kollarını sallıyordu; kimi başını avuçları arasına almıştı; bazıları yumruklarını göğüşlerine vurup inatla tartışıyor, bazıları da yastıklarını sallıyarak yönetmenlikçe verilen yastık yüzlerini çıkarmaya çalışıyordu. Bütün koğuşta keder, kızgınlık, boyun eğme, kararlılık, hesaplılık ve sızlanma patlaması duyuldu. Öyle bir kargaşalık oldu ki Rubin, sırtında kalın ceketi, ayağında donuyla olduğu gibi ayağa kalkıp kalın sesiyle haykırdı:

— Bugün şaraşka tarihî bir gün yaşıyor! Streltsi'lerin (*) kurşuna dizildikleri sabah bu sabah.

Eliyle bütün koğuşu kaplayan bir hareket yaptı.

Canlılığı, bir takım adamların gideceğine sevindiğinden değildi. Kendisi de gitse aynı şekilde alay edebilirdi. Hiç bir şey kutsal değildi Rubin'in gözünde, alaya alınmayacak durum yoktu.

Tutuklunun hayatında yola çıkan bir kafileye katılmak, askerin hayatında aldığı ilk yara kadar önemlidir. Bir yara, hafif ya da ağır olabileceği gibi kafile tutukluyu yakına ya da uzaklara götürebilir, basit bir gezinti ya da ölüm yolculuğuna çıkarabilir.

Dostoyevski de kürek cezasına çarptırılanların korkunç hayatı okunduğunda, tutukluların sakin sakin cezalarını çekişi insanı şaşırtır. On yıl içinde tek kafile yüzü görmez, tek yolculuğa çıkmazlar.

Zek, bir yerde yaşar; arkadaşlarına, işine, kendisini yönetenlere alışır. Mal edinme alışkanlığı ona ne kadar yabancı sayılırsa sayılsın, yine de bir takım şeylere sahip olmaktan kaçınamaz: Ya dışarıdan gönderilen bir bavulu vardır, ya da içeride kendine kontrplâktan bir tane yapmıştır. Karısı ya da kızının resmini koyacağı bir çerçevesi bulunur. Paçavradan yaptığı, barakadan barakaya gezerken giyip gündüz aramalarında gizlediği terliklere sahiptir. Belki fazladan bir pantolon elde etmiş, ya da eski pabuçlarını geri vermemenin yolunu bulmuştur. Bütün bunları bir aramadan öbürüne gizlemeyi başarır. Kendi iğnesi bile vardır, düğmeleri sağlamdır, ara sıra iki üç yedek iğneyle tabakasında biraz tütün bulundurduğu bile olur.

Kendine bakan kibar kişilerdense diş macunu sakla-

(*) Bir sürü ayaklanmadan sonra 1750 de lâğvedilen Milis. Burada Repin'in ünlü bir tablosu belirtiliyor.

yıp ara sıra dişlerini bile yıkar. Ailesinden gelen mektupları biriktirir, bir kitap edinmiştir, değiştokuş yoluyla kamptaki bütün kitapları okur.

Ama yeni kafile gök gürültüsü gibi gelir, yaşantısını alt üst eder. Her zaman tutukluyu gafil avlayacak, habersiz, son anda yakalıyacak şekilde düşünülmüştür. Ailesinden gelen mektupları aceleyle yırtar, kubura atar. Eğer kafile kırmızı hayvan vagonlarıyla yolculuk edecekse, gardiyanlar zek'lerin bütün düğmelerini koparır, diş macunlarıyla tütünlerini atarlar. Yok, yolculuk tutuklulara mahsus vagonlarla yapılacaksa yol boyu başlarında duracak gardiyanlar bavullara ayrılan daracık geçide bütün eşyaları sığdırmaya çalışırlar, arada bavulun içindeki fotoğrfın çerçevesini kırıverirler. Her iki halde de kafilelerde yasak olduğu gerekçesiyle kitaplara, parmaklıkları eğelemeye ve gardiyanları öldürmeye yarıyacağı için iğnelere el konur; fazla pantolon alınır, paçavradan terlik çöpe atılır.

Böylece mülkiyet günahından, her türlü düzenli hayat eğiliminden, Çehof'un haklı olarak mahkûm ettiği burjuva rahatlığından, her türlü özenmeden, dostlarından ve geçmişinden yoksun kalan zek ellerini arkasında kavuşturur; dörder kişilik sıralara katılır —sağa ya da sola fazladan bir adım atsa hemen üzerine ateş edeceklerini bilir— çevresi köpekler ve gardiyanlarla sarılır, vagona kadar yürür. O zamanlar hepiniz istasyonlarda bu kafileleri gördünüz; ama kafilenin başındaki teğmenin şüphesini uyandırıp sizi tutuklamasından korktuğunuz için, tüm ödlekliğinizle ya hemen başınızı başka yere çevirdiniz, ya da arkanızı dönerek çekip gittiniz.

İstasyona varan zek posta vagonunun arkasına bağlanan vagonda yerini alır. İstasyondan seçilemeyen sık parmaklıklı daracık pencereleriyle vagon, belirli saatlerde hareket eder, kapanık havası içinde yüzlerce anı, umut ve kuşkuyu beraberinde götürür.

Nereye götürüldükleri zek'lere söylenmez. Gidecekleri yerde kendilerini bekleyen nedir? Bir bakır madeni mi? Ormanın içindeki bir şantiye mi? Ara sıra patates pişirmeye ya da hayvanlara yedirilen şalgam küspesinden faydalanmaya fırsat veren bir çiftlik mi? Zek, çalışmaya başladıktan bir kaç ay sonra skorbüte yakalanıp yakalanmayacağını, gıdasızlıktan yitip yitmeyeceğini bilemez. Belki eski bir dostuna raslayıp, baraka yönetmen yardımcılı-

ğına, sağlık hizmetlerine ya da vestiyerci yardımcılığına getirilecektir? Gideceği yerde mektuplaşma imkânı var mıdır? Ya da ailesi, uzun yıllar kendisinden haber alamayıp öldüğüne mi hükmedecektir?

Gideceği yere varamadığı da olur. Hayvan vagonunda dizanteriden, açlıktan ölebilir; altı gün ekmek bile yiyemeden oradan oraya sürükleneceklerdir. Biri kaçmaya yeltendiği için gardiyandan çekiçle ölesiye dayak da yiyebilir. Vagonlar ısıtılmadığından yolculuğun sonunda zek'lerin donan, odun kesilen gövdeleri de dışarı atılabilir.

Kırmızı vagonlar, Sovyetskaya Gavan'a tam bir ayda giderler.

Gidecekleri yere varamayanlar bari nur içinde yatsın Ulu Tanrım!,

Şaraşka'dan yola çıkarken yöneticiler, gidecek olan tutuklulara diledikleri kadar hoş görünmek istesinler —varacakları ilk cezaevine kadar usturalarına bile izin verilmişti— salı günü sabah içtimaında yola çıkacaklarını öğrenen yirmi tutuklunun üstüne bu sorular ebedî ağırlığıyla çökmüş, Şaraşka'daki zek'lerin rahat, yarı - özgür hayatları onlar için sona ermişti.

86. ELVEDA ŞARAŞKA!

Nerjin beklenmedik yolculuğun sorunlarına dalıp gitmişti. Ama veda niyetine binbaşı Şişkin'in canına okumak aklına geldi birden. Yavaş yavaş bir saplantı halini aldı. Çalışma zilinin çalmasıyla da diğer on dokuz tutuklu gibi koğuşta kalıp gardiyanları bekleme emri aldığı halde, şaraşkanın kapısına koştu. İkinci kata fırladı, Şişkin'in kapısını vurdu. İçeri girmesi söylendi.

Somurtuk ve korkunç yüzüyle Şişkin, masasının ardında oturuyordu. Önceki günden bu yana onda bir gevşeme olmuştu. Şimdi bir ayağı çukurdaydı, tek dayanak bulamamanın tadını tadıyordu.

Ama genç çocuğa duyduğu nefret bu kadar çabuk ve doğrudan sonuç veremezdi. Yapabileceği, daha doğrusu kendisi için en emin şey Doronin'i zindana atmak, sicilini iyice karalamak, sonra da böylesine yüklü bir dosyayla özel ekiplere alınacağı ve uzun süre yaşıyamıyacağı Vorkuta'ya göndermekti. Yargılanıp asılmasının yerini tutardı bu.

Yine de sabahın ilk saatlerinde, sorguya çekmek üzere daha Doronin'i çağırtmamıştı. Kafileyle gideceklerden bazılarının itirazını bekliyordu.

Yanılmamıştı. Nerjin içeri girdi.

Bu zayıf, bu sevimsiz zek'in katı davranışları ve yasaları kelimesi kelimesine bilmesi daha başından Şişkin'in hoşuna gitmemişti. Uzun süredir gidecek bir kafileyle Nerjin'in de yollanması için Yakonof'u sıkıştırıyordu. Nerjin içeri girdiğinde yüzündeki düşmanca anlam Şişkin'i iyice sevindirdi: karşısındaki zek'in, neden gönderildiğini sormaya geldiğini sandı.

Nerjn de birkaç çarpıcı kelimeyle dileğini açıklamak, yiyeceği uzatmak için kapıdaki aralığın açıldığı birkaç saniyelik süre içinde bunu söyleyebilmek ya da tuvalet kâğıdına yazıp yazılı dilekçelere örnek olarak cezaevlerinde elden ele gezdirmek yeteneği vardı. Beş yıllık tutukluluğu süresince, üstlere başvurmak için özel bir yol bulmuştu; bu yola zek dilinde «gecikmeli terbiye taktiği» deniyordu. Konuşma terbiyeliydi. Ama alaycı bir tavırla yüksekten

konuşuyor, kimse de kendisine bir şey diyemiyordu. Küçükleriyle konuşan büyüklerin tonuydu bu.

Kapının eşiğinden:

— Binbaşı yoldaş, dedi, haksız yere el konan kitabımı almaya geldim. Moskova'yla haberleşme durumunu göz önüne alarak, el konan eserin sansür tarafından yasaklanmadığının anlaşılması için altı haftalık sürenin yeterli olduğu inancındayım.

Daha akıllıca bir lâf bulamadığından:

— Bir kitap mı? dedi Şişkin. Ne kitabı?

— Hangi kitaptan söz ettiğimi bildiğinizden eminim.. «Şairin Küçük Kitaplığı» serisinden çıkan Sergey Yessenin'in «Seçme Şiirleri».

Bu biçimsiz adı hatırlamış da çarpılımş gibi, koltuğuna gömülen Şişkin:

— Yes-se-nin? diye heceledi.

— Evet Yessenin, neden olmasın? Burada, Sovyetler Birliğinde yayınlandı.

— İadesi için yeterli sebep değil.

— Üstelik bu eser 1940 da yayınlandı; başka bir deyimle 1917 ile 1938 arasındaki yasaklanmış dönemde değil.

Şişkin kaşlarını çattı:

— Bu dönemden söz edildiğini nereden duydunuz?

Nerjin, cevabı ezbere biliyormuş gibi, kısaca:

— Kamplardaki sansür memurlarından biri bana bilgi vermek zahmetine katlandı, dedi. 1935 yılında yayınlandığı ve dikkatlice incelenmesi gerektiği söylenerek, bir arama sırasında elimdeki Dahl sözlüğü alınmıştı. Sansür memuruna alınan kitabın 1880 yılında basılanın eşi olduğunu ispatladığımda hemen geri verdi ve ihtilâl öncesi basılan eserlerin okunmasında bir sakınca görülmediğini, «halk düşmanlarının o çağda faaliyet göstermediğini» söyledi. Ne yazık ki sizin için de durum aynı, el koydunuz kitabın baskı tarihi 1940.

Şişkin, görünüşü kurtarmak için gerektiği kadar sustu. Sonra :

— Peki, dedi. Ama bu kitabı okudunuz mu? Gerçekten okudunuz mu? Yazılı olarak söyleyebilir misiniz okuduğunuzu?

— S.S.C.B. Ceza Kanununun 95. maddesi gereğince bu durumda imzama başvurma hakkınız yoktur. Sözlü olarak belirtiyorum: Bana ait olan kitapları okumak ve

okuduklarımı muhafaza etmek gibi kötü bir alışkanlığım var.

Şişkin, gözdağı verircesine :

— Böylesi daha da kötü sizin için! diyecek oldu.

Bir takım kötü şeyleri hissettirmek istiyordu ama Nerjin :

— Neyse, isteğimi tekrarlıyorum, dedi. Cezaevi yönetmeliğinin B fıkrasının 7. paragrafı gereğince haksız yere alınan kitabımı geri veriniz.

Bu söz yağmuru altında kaskatı kesilen Şişkin ayağa kalktı. Masanın ardında otururken, koca kafası sanki iri yarı bir gövdenin tepesindeymiş gibiydi. Kalktığında ufalıveriyordu, kollarıyla bacakları kısacıktı. Hırsla dolaba yürüdü açtı, kapağında akçaağaç yaprakları bulunan nefis ve küçücük Yessekin cildini aldı.

Birçok yerlerini işaretlemişti. Nerjin'in oturmasına izin vermeden, bütün ağırlığıyla koltuğuna çöktü. İşaretlediği bölümleri ağır ağır incelemeye koyuldu. Nerjin, elleri dizlerinin üstünde, oturdu. Ağır, ısrarlı bakışlarını Şişkin'in yüzüne dikti.

Derin bir soluk alan binbaşı :

— Dinleyin şunu! dedi.

Duygusuzca, şiiri hamur gibi yoğurarak okumaya koyuldu :

Cansız ve yabancı ellerde boğulurcasına
Ölecek benim şiirlerim de.
Yalnız rüzgârda eğilen bakışlar
Ağlıyacaklar yaşlı ustalarının ardından

— Hangi ustadan söz ediyor? Hangi ellerden?

Tutuklu, güvenlik subayının bembeyaz ve tombul ellerine baktı.

— Sınıf açısından bakıldığında Yessenin sınırlıydı; iyice anlayamadığı pek çok şey vardı, dedi Nerjin dudaklarını büzerek. Tıpkı Puşkin, tıpkı Gogol gibi... Nerjin'in sesinde yepyeni bir hava vardı, bir ipucu yakalamanın keyfiyle Şişkin'in gözleri parladı. Kendisinden korkmayan zek'lerin karşısında dehşete düşüyor, iyi giyinen, her şeyi olan kişilerin, kötü giyimli, yoksul kişiler karşısında duyduğu korkuyu duyuyordu. Böyle durumlarda gücü yeterli bir savunma yapmasına yetişmiyordu. Rasgele kalktı ve kapıyı araladı.

Yerine döndüğünde şu mısraları okudu:

Beyaz bir gülle kara bir kurbağayı

Birleştirmek istiyordum yeryüzünde...

— Buna ne diyorsunuz? Kimden söz ediyor?

Tutuklunun gırtlağı titriyordu.

— Gayet basit, dedi. Gerçeğin beyaz gülünü iğrençliğin kara kurbağası ile barıştırmaya çalışmamak gerekir.

Tıpkı kara bir kurbağa gibi, «koruyucu», kısacık kolları, koca kafası, kapkara suratıyla karşısında oturuyordu.

Nerjin çabuk çabuk konuşarak devam etti :

— Yine de binbaşı yoldaş, sizinle edebiyat yorumu yapacak zamanım yok. Gardiyanlar beni bekliyor. **Gravlit**(*)e soracağınızı söyleyeli altı hafta oldu. Sordunuz mu?

Şişkin irkildi, küçük sarı kitabı gürültüyle kapadı.

— Size hesap vermek zorunda değilim! Kitabı vermeye de niyetim yok. Hem beraberinizde götürmenize izin verilmeyecek nasılsa.

Nerjin, gözlerini Yessenin'den ayırmadan, hırsla ayağa kalktı. Karısının yumuşacık ellerinin bu kitabı nasıl tuttuğunu, üzerine nasıl: «Bütün yitirdiklerin sana geri verilsin!» sözlerini yazdığını hatırladı.

En ufak bir güç harcamadan, sözler kendiliğinden dudakları arasından fışkırdı:

— Binbaşı yoldaş!. Tam iki yıl boyunca elimden alınan Polonya zlotis'lerinin iade edilmesi, ya da rus parasıyla —belki yirmi kere aşağı— karşılıklarının bana geri verilmesi için nasıl uğraştığımı, Yüksek Şura'dan nasıl lehinde karar çıktığını unutmadığınızı umarım. Yiyeceğimize beş gram elenmiş un katılmasını nasıl sağladığım da hatırınızdadır sanırım. Benimle alay edildi ama sonunda haklı çıktım! Başka örnekler de var! Size hatırlatıyorum, bu kitaptan vazgeçmeyeceğim. Ölürüm de öbür dünyadan uzanıp kitabı elinizden çeker alırım! Merkez Komitesinin ve Bakanlar Kurulunun bütün şikâyet kutularını sizi suçlayan dilekçelerimle doldururum. Bütün bu tatsızlıkları önlemek için kitabı geri verin.

Bu mahkûm edilmiş, güçsüz, ağır bir ölüme yollanan zek karşısında Devlet Güvenlik kuruluşunda görevli subay boyun eğdi. Bal gibi **Gravlit'e** başvurmuş, kitabın yasaklanmadığını şaşkınlıkla öğrenmişti. Hem de kesinlikle yasaklanmadığını! Önsezisi Şişkin'e burada bir ihmal ol-

---

(*) **Sovyet sansür bürosunun kısa adı.**

duğunu, kitabın mutlaka yasaklanması gerektiğini bildiriyordu. Ama bu bıkıp usanmıyan belâlının suçlamalarından da korunmak zorundaydı.

— Peki, dedi binbaşı. Kitabınızı geri veriyorum. Ama beraberinizde götürmenize izin verilmiyecek.

Nerjin, koltuğunun altında değerli sarı kitabını sıkarak, zafer kazanmış gibi fırladı dışarı. Her şeyin yıkıntı haline geldiği bir sıra bu kitap bir başarı simgesiydi.

Sahanlıkta son olayları tartışan birkaç tutukluya rasladı. Siromakha aralarındaydı, nutuk çekiyor ama sesinin yöneticiler tarafından duyulmamasına da özellikle dikkat ediyordu:

— Ne yapıyorlar? Böylelerini şaraşkadan atmak olur mu? Niçin? Ya Russka Doronin? Onu ele veren alçak da kim?

Yessenin cildini göğsünde sıkan Nerjin akustik lâboratuvarına koştu. Gardiyanın eline geçmeden yazdıklarını nasıl ortadan kaldıracağını düşünüyordu. Kafileyle gideceklerin şaraşka içinde diledikleri gibi gezinmeleri yasaklanmıştı.

Nerjin, son özgürlük anlarını kafilenin denetimi için pek çok gardiyanın görevlendirilmesine ve hiç bir zaman görevini gerektiği gibi yapmayan ufak tefek teğmenin iyiliğine borçluydu.

Akustik lâboratuvarının kapısını açtı. Önünde çelik dolabın açık kanatlarını ve kanatların yanında o basit çizgili elbisesi, omuzlarında kül rengi şalıyla Simoşka'yı gördü.

Önceki günkü amansız konuşmadan bu yana, birbirlerine ne tek söz söylemişlerdi; ne de bakışları karşılaşmıştı.

Nerjin'in girdiğini duymaktan çok hissetti, ne yapacağını şaşırdı, dolaptan alacağı şeyi düşünerek olduğu yerde dondu kaldı.

Bir yandan düşünen Nerjin, hemen dolaba yaklaşıp fısıldadı:

— Serafina Vitaliyevna! Dünden beri sizden bir şey istemeye hakkım yok. Ama yıllar boyu sürdürdüğüm çalışmam yitip gidecek. Yakayım mı yazdıklarımı? Ya da siz alır mısınız?

Simoşka, Nerjin'in gitmek zorunda olduğunu biliyordu. Gideceğini bildirdiğinde de hiç irkilmedi. Ama son sorusuna cevap vermek üzere, uykusuz gecenin yorgunluğunu taşıyan kederli gözlerini kaldırıp:

— Bana verin! dedi.

Biri yaklaşıyordu. Nerjin hemen masasına koştu, Binbaşı Roitman'la burun buruna geldi.

Roitman'ın yüzünde şaşkınlık okunuyordu. Zoraki bir gülümsemeyle:

— Çok üzücü bir şey Gleb Vikençiç, dedi. Bana haber vermediler bile... Aklıma gelmezdi... İşi yoluna koymak için de çok geç artık.

Nerjin başını kaldırdı, bir gün öncesine kadar içtenliğine inandığı bu adamın yüzüne acıyarak baktı:

— Adam Vemyanoviç! Buranın acemisi değilim ben. Böyle şeyler şeflere sorulmadan yapılmaz.

Masasının gözlerini düzenlemeye koyuldu .

Roitman'ın yüzünde acılı bir anlam belirmişti.

— İnanın Gleb Vikençiç, bana soran bile olmadı. Kimse haber vermedi...

Bu sözleri yüksek sesle, bütün lâboratuvarın önünde söylüyordu. Giden adamın gözünde kötü kişi damgası yemektense geri kalanların önünde küçük düşmeye razıydı.

Alnında ter damlaları belirmişti. Şaşkınlıkla, Nerijn' in gözlerini boşaltmasını seyrediyordu.

Gerçekten Roitman'a danışmamışlardı. İstihkâm albayının kendisine indirdiği yeni bir darbeydi bu.

— Çalışmalarımla ilgili evrakı Serafina Vitaliyevna' ya vereyim mi? diye sordu Nerijn kayıtsız bir sesle.

Ne yapacağını şaşıran Roitman cevap vermeden dışarı çıktı.

— Çalışmalarımı alın Serafina Vitaliyevna, dedi Nerjin. Dosyalarını, bir araya getirilmiş kâğıtları, grafikleri onun masasına taşımaya koyuldu.

Dosyalardan birinin içine üç defteri sokmuştu. Ama önsezisi bunu yapmamasını söylüyordu ona.

Nerjin, Simoşka'nın anlamsız, uzun yüzüne yan gözle baktı. Ve birden, «Acaba tuzak mı?» diye düşündü. «Bir kadının intikamı olabilir mi? Bir M.G.B. teğmeninin görevi mi yoksa?»

Kendisine uzattığı eller ılık bile olsa, bakire bağlılığı ne kadar sürerdi? Hindibanın tepesi ilk melteme, bakire bağlılığı da yatacağı ilk erkeğe kadar sürer. Kocasına: «Bana bırakılan bir şey bu sevgilim!» diyebilir.

Defterleri cebine attı. Dosyaları Simoşka'ya uzattı.

İskenderiye'nin koca kitaplığı yandı. Boyun eğmediler ama manastırlardaki eserleri yaktılar. Lubiyanka bacala-

rının isi —yakılan kâğıtlarla diğerlerinin ve diğer yakılan kâğıtların isi— cezaevinin kutu gibi damında dolaşmaya çıkarılan tutukluların üstüne akıyordu.

Yakılan fkrler belki de yayınlananlardan çok daha fazladır?

Nerjin kibrit kutusunu salladı, sonra koşarak dışarı fırlayıp aptesaneye kapandı.

On dakka sonra sapsarı ve kayıtsız döndü.

Bu arada Priyançikof lâboratuvara girmişti.

— Nasıl olabilir? diye sordu. Kızgın bile değiliz, şaşkınız hepimiz! Tutukluları başka yere göndermek ha? Paket gönderilebilir ama insanları göndermek hakkı kime verilmiş?

Valentulya'nın ateşli söylevi zeklerin yüreklerinde yankılanıyordu. Kafile ile yollanan arkadaşlarının acısıyla lâboratuvardaki zek'lerin hepsi işi bıraktı. Kafile her zaman bir hatırlatma, «Orada buluşuruz!» anlamına gelen bir şeydi. Kafile bütün herkesi, canını yakmadıklarını bile durumlarının kararsızlığı üzerine düşündürüyor, yaşantılarının **Gulag** baltasının elinde olduğunu hatırlatıyordu. Hayatında tökezlenmemiş bir zek cezasının sona ermesine iki yıl kala şaraşkadan sürülebilir, böylece bütün bildiğinin modası geçer, unutulurdu. Yalnız yirmi beş yıla mahkûm zekler cezalarının biteceğine inanmıyorlardı. Bu nedenle de şaraşkalarda bulundurulmalarında fayda görülüyordu.

Zek'ler, Neıjin'in çevresine toplanmıştı. Kimi iskemle yerine masaların tepesine tünedi. Bu davranışıyla içinde bulundukları anın önemini belirtti. Hepsi üzgün, hepsi düşünceliydi.

Cenazeye gidenler, ölünün yaptığı bütün iyilikleri hatırlarlar; tutuklular da Nerjin'in kendi haklarını kaç kere koruduğunu ve tutuklu çıkarlarını savunmayı kaç kere üzerine aldığını hatırladılar. Ünlü, elenmiş un hikâyesi vardı. Günde adam başına beş gram elenmiş un verilmediği gerekçesiyle cezaevleri yönetmenliğini ve içişleri bakanlığını Nerjin'in şikâyet mektupları basmıştı. Cezaevi yönetmenliğince tutuklular bir araya gelip şikâyette bulunamaz, ya da başkaları adına başvuramazlardı. Yönetici fikir tutuklunun sosyalizm yoluna sokulmasıydı. Ama ortak dâva ile ilgilenme hakkı yoktu. O çağlarda, şaraşkadaki zek'ler iyi doymuyorlardı, beş gram un için verilen mücadele uluslararası sorunlardan çok daha büyük bir il-

gi uyandırdı. Bu herkesi ilgilendiren destan, Nerjin'in zaferiyle son buldu: Özel cezaevi levazım subayının yardımcısı binbaşı sürüldü. Bütün şaraşkada, herkesin almaya hak kazandığı elenmiş unla, haftada iki kere fazladan erişte verildi. Nerjin'in tutukluların pazar günü tatil yapmaları için verdiği savaş da unutulmamıştı. Ne yazık ki bu savaş yenilgiyle son buldu. Tutuklular pazarları diledikleri gibi gezinirlerse kim çalışacaktı?

Nerjin'in kendisi bu övgülere kulak asmazdı. Ona göre harekete geçme çağı gelmişti; içinde büyük bir güç kaynıyordu. Beterin beteri başlarına geldiğine göre, şimdi sıra iyi bir şeyin gelmesiydi. Heceleme çalışmalarını Simoşka'ya, gizli dosyaları Roitman'ın yardımcısına bırakan, özel kâğıtlarını da yırtan ya da yakan, kitaplıktan aldığı eserleri değişik diziler halinde yığan Nerjin, şimdi çekmecelerinde kalan son eşyasını da boşaltıyor, dostlarına armağan ediyordu. Can çekişen hasta şen bir gülümsemeyle mirasını eliyle pay ediyor, mirasçılarının her biri de ona iki, üç paket sigara getiriyordu. Şaraşka'nın kuralıydı: Bu dünyada sigara bolluğu vardı; ötekinde ise sigara, ekmek kadar değerliydi.

Çok gizli çalışma grubundan ayrılan Rubin geldi. Bakışları üzgündü, gözlerini kırpıştırıyordu.

Kitaplarını düzene koyan Nerjin ona:

— Yessenin'i sevseydin hemen sana verirdim, dedi.

Şaşkına dönen Rubin:

— Gerçekten bunu yapar mıydın? diye sordu.

— Ama sen Bagritski'yi daha çok beğeniyorsun, demek ki sana yardım etmeme imkân yok.

Cebinden, parlak plâstik saplı, tutuklu için lüks sayılacak bir fırça çıkaran Rubin:

— Traş fırçan yok, dedi. Nasılsa, mahkeme dâvamı yeniden gözden geçirip temize çıkarana dek traş olmamaya karar verdim... al bunu.

Rubin, «kurtulacağım gün» sözünü etmezdi. Bu söz cezasının sona ermesi anlamına gelirdi. Her zaman tekrarladığı «temize çıktığım gün»dü, dosyasının yeniden gözden geçirilmesi için de dilekçe üstüne dilekçe yolluyordu.

— Sağol dostum. Ama şaraşka yönetmeliğine o kadar alışmışsın ki kamplarınkini unutmuşsun. Orada traş olmama kim izin verir? Kitapları geri vermeme yardım eder misin?

Kitaplarla dergileri toplayıp dizmeye koyuldular. Onları çevreleyen tutukluların her biri yerine döndü.

Elerinde birer dizi kitap ve dergiyle lâboratuvardan çıkıp büyük merdiveni tırmandılar. Üst kattaki koridorun köşesinde soluk almak, kitap dizisini düzeltmek için bir an durdular.

Bütün bu hazırlıklar sırasında kötü kötü parıldayan Nerjin'in gözleri, şimdi donuktu, uyuşmuştu.

— Dinle dostum, dedi. Üç yıl boyunca durmadan tartıştık, bir türlü fikir birliğine varamadık, birbirimizle alay ettik. Ama belki bir daha görmemek üzere seni yitirdiğim şu an, içimde en değerli... en değerli dostum olduğun hissi..

Sesi kesildi.

Pek çok kişinin kızgınlıkla parladığını hatırladığı Rubin'in iri, kara gözleri şimdi utanç ve iyilik doluydu.

— Bütün bunlar geçmişte kaldı, dedi. Öpüşelim hayvan.

Ve Nerjin'in yüzünü kapkara korsan sakalına bastırdı.

Az sonra kitaplığa girdiklerinde Sologdin yanlarına geldi. Düşünceli gibiydi. Dalgınlıkla camlı kapıya hızla çarptı, kitaplık memuru başını kaldırdı.

— Demek oldu, gidiyorsun ha Gleb! dedi Sologdin.

Yanında ayakta duran «İncil hastası»na aldırış etmiyor, yalnız Nerjin'le ilgileniyordu.

Rubin'in de onunla barışmaya niyeti yoktu, başını çevirdi.

— Evet, gidiyorsun. Bizim için çok acı, çok kötü.

Birlikte odun keserken yaptıkları konuşmalar, gezinti sırasındaki tartışmalar geride kalmıştı. Vakit yoktu, Sologdin'in kendi düşünce ve hayat kurallarını ona aşılayacak zamanı da yoktu.

— Bana bak, vakit nakittir. Henüz sandığın kadar geç değil. Tasarı hesapları uzmanı olarak burada kalmaya razıysan belki seni kurtarırım. Bir gruba aldırma imkânını bulurum belki... Ama açık söyleyeyim, çok ağır bir iş bu.

Rubin şaşkın şaşkın Sologdin'in yüzüne baktı; Nerjin içini çekerek cevap verdi:

— Sağol Dimitri! Bu fırsat benim de elime geçti. Ama bazı nedenlerle, kendim için bu deneyi yapmak istiyorum. Atasözü: İnsan deryayı geçer de çayda boğulur, der. Kendimi deryalara atmak istiyorum.

— Öyle mi? Sen bilirsin, sen bilirsin, dedi Sologdin ölgün bir sesle. Çok üzgünüm, çok çok üzgünüm Gleb.

Yüzünde derin bir kuşku okunuyordu. Acele etmemeye çalıştığı halde acelesi vardı.

Üçü de orada, boyalı saçlı, iyice boyalı dudaklı, kalıp gibi boyalı yüzlü kitaplık memuresiyle birlikte Nerjin'in kitaplarının listesine bakacak sivil teğmeni bekliyorlardı.

— Dostlarım. Barışmanız gerekiyor.

Ne Rubin bir şey dedi, ne de Sologdin kıpırdadı.

— Dimitri, diye üsteledi Nerjin.

Sologdin, mavi, buz gibi bakışlarının aleviyle baktı.

— Neden suçu hep benden bulursun? diye söylendi.

— Lev, diye diretti Gleb.

Rubin, dalgın dalgın yüzüne baktı.

— Atların neden çok yaşadığını bilir misin? diye sordu.

Bir süre sustu, sonra ekledi:

— Çünkü ilişkilerini düzene sokmayı hiç düşünmezler.

Cezaevine ait her şeyi geri verdiğinde, gardiyan geri dönüp, nesi var nesi yok toplamasını söyledi. Nerjin, elleri sigara paketleriyle dolu yürürken, koridorda, koltuğunun altında bir karton kutuyla ilerleyen Potapof'a rasladı.

Potapof, gezintiye gider gibi gitmezdi işine; topalladığı halde hızlı yürür, başını öne arkaya sallar, gözleri iyice şaşılaşır, kısacık bacaklarının kendisini taşıyamıyacağı kadar uzaklara bakışlarıyla erişmek isterdi sanki. Potapof Nerjin'e ve kafileyle birlikte yola çıkanların hepsine veda etmek istemiş, ama sabah lâboratuvara girer girmez işin çarkına kendini kaptırmış, her türlü düşünce ve duyguyu unutmuştu. Bu kendini işine verme, hayatı unutma yeteneği özgürlük yıllarında mühendis olarak gösterdiği başarının temeliydi; cezaevinde de bu özelliği dertlerini unutmasına yardım ediyordu.

— Tamam Andreviç, dedi Nerjin onu durdurarak. Ceset mutluydu. Yüzü gülüyordu.

Potapof, kendini toplamaya çalıştı. Bakışı canlandı. Boşta kalan kolunu kaşımak istercesine ensesine götürdü.

— Günaydın, dedi.

— Yessenin'imi size verirdim ama Puşkin'den başkasını gözünüz görmez Andreyiç.

Potapof üzüntülü:

— Eninde sonunda biz de oraya gideceğiz, dedi.

Nerjin içini çekti.

— Bir daha nerede karşılaşırız kimbilir? Kotlaf geçici cezaevinde mi? İndijirka madenlerinde mi? Bir şeh-

rin kaldırımında dolaşırken raslaşacağımıza pek aklım ermiyor. Siz ne dersiniz?

Gözlerini hafifçe kısan Potapof birkaç dize okudu:

Hayallere gözlerimi kapadım;
Yalnız pek uzak umutlarla
Çarpıyor yüreğim ara sıra.

Yedi Numaranın kapısında Markuşef'in başı belirdi. Yüzü kıpkırmızıydı. Sinirli bir sesle:

— Hadi Andreyiç! dedi. Teller nerede? İş bekliyor!

«Buda'nın Gülümsemesi»ni birlikte hazırlıyanlar beceriksizce kucaklaştılar. Belomor paketleri yere saçıldı.

— Anlamalısınız, dedi Potapof. Balıkların yumurtlama çağındayız, boş zamanımız yok.

Mavrino Enstitüsünde geçerli aceleci iş düzenine Potapof bu adı takmıştı. Yalnız Enstitüde değil, gazetelerin yazı işlerindeki çalışmalar da bu türden sayılırdı.

— Bana mektup yazın, dedi Potapof.

İkisi de kahkahalarla güldüler. Ayrılan kişilerin birbirlerine söyleyecekleri son söz buydu, ama cezaevinde bu sözün de anlamı kalmamıştı. **Gulag** cezaevlerinin bulunduğu çeşitli iller arasında mektuplaşmak yasaklanmıştı.

Telle dolu kutuyu koltuğunun altında sıkan, başını geriye atan Potapof, neredeyse topallamadan, koridorda hızla yoluna devam etti.

Nerjin koşarak yarım daire biçimindeki koğuşa döndü. Önce Mavrino'da, sonra Butuirka'da başına gelen arama-taramaların ani şaşkınlığının verdiği tecrübeyle eşyalarının bir çoğunu daha önceden hazır etmişti.

Gardiyanlar, iki kere gelip acele etmesini söylediler. Diğerleri koğuştan çıkmış ya da yönetmenlik binasına götürülmüşlerdi. Nerjin pâketlerini hazırladığı sırada, Spiridon, avlunun bütün serinliğiyle birlikte, sırtında koyu renk tulum, kemeri iki kere beline dolanmış, koğuşa girdi. Kulaklıklı, kahverengi kocaman kasketini çıkarıp Nerjin'e komşu yatağın şiltesini dikkatle akldırarak —bembeyaz çarşaflı bir yatak bu— kalın ve pis pantolonuyla somyenin üstüne çöktü.

Nerjin kitabı ona uzattı:

— Spiridon Daniliç! Bakın! İşte Yessenin!

— Alçak herif geri verdi mi?

Spiridon'un kederli, çökmüş görünen yüzünde bir güneş ışını dolaştı sanki.

— Mesele kitapta değil Daniliç, dedi Nerjin. Mesele

ilkelerimize duyduğumuz bağlılıkta: Bizi devirememeleri gerek.

— Doğru, dedi Spiridon.

— Alın kitabı, benden size bir anı olur.

Spiridon ,dalgın dalgın:

— Götürmüyor musunuz? diye sordu.

Kitabı geri alan Nerjin:

— Durun, dedi sayfalarını karıştırarak. Size bir bölüm bulacağım, işte, okuyun...

Spiridon, veda niyetine acı bir sesle:

— Hadi gidin Gleb, dedi. Kamp hayatı nasıldır, bilirsiniz: Yüreğiniz bir şeyler yapma isteğiyle yan'p tutuşur, bacaklarınız durmadan sizi reviye sürükler.

— Acemi çaylak değilim artık, merak etmeyin Daniliç. Çalışmaya gayret edeceğim, istiyorum bunu. Biliyorsunuz atasözünü: Deryayı geçen çayda boğulur, der.

Spiridon'a dikkatle bakan Nerjin, onun, her zamanki halinden çok farklı olduğunu; umutsuzluğunun tümünü dostundan ayrılmasına bağlıyamıyacağını sezdi. Önceki gün cezaevi yönetmenliğinin koyduğu kısıtlamalar, casusların anlaşılması, Russka'nın tutuklanması, Simoşka ile yptığı konuşma Spiridon'a gelecek mektubu unutturmuştu. Kitabı bıraktı.

— Mektup, mektubu aldınız mı Daniliç?

Spiridon, zarfı cebinde taşıyordu

İkiye katlanmış, şimdiden buruşmuş zarfı çıkardı. Dudakları titriyerek.

— Alın... ama vaktiniz yok, dedi.

Önceki günden bu yana zarf kimbilir kaç kere katlanmış, açılmış; yine katlanmıştı. Adres, Spiridon'un kızının iri, yuvarlak, daha ileri gidemediği için ilkokul beşinci sınıftan kalma yazısıyla yazılmıştı. Nerjin, her zamanki gibi, mektubu yüksek sesle okumaya koyuldu:

«Sevgili babacığım!

Bu mektup sana her zaman yolladıklarımdan farklı, artık yaşıyacak gücüm yok. Bu dünyada ne kadar çok kötü insan var. Nasıl da söz verip... aldatıyorlar bizleri...»

Nerjin'in sesi boğuldu. Başını kaldırıp Spiridon'a baktı; bakışları, kızıl kaşların altından yüzüne dikilen o iri, neredeyse kör gözlere takıldı. Onu avutacak, içten gelen sözleri söyliyecek zamanı da bulamadı; kapı birden ardına kadar açıldı ve Nadelaşin sinir içinde girdi koğuşa:

— Nerjin! diye mağırdı. İnsan size yüz verince asta-

rını istiyorsunuz! Herkes harekete hazır bekliyor... en sonra siz kaldınız!

Kafileyle gidecek tutukluların kahvaltıdan önce yönetmenlik binasına girmesi ve geride kalanlarla raslaşmaması için gardiyanlar acele ediyorlardı.

Nerjin, Spiridon'u kollarında sıktı, bir elini sık saçlarına koydu.

— Hadi, hadi, çabuk! diyordu ufak tefek teğmen.

Yaşlı kapıcıya sarılan Nerjin:

— Daniliç! dedi. Daniliç!

Spiridon içini çekti ve elini salladı:

— Elveda Gleb!

— Elveda, bir daha görüşmemek üzere elveda Spiridon Daniliç!

Birbirlerini öptüler. Nerjin eşyalarını topladı; yanında nöbetçi teğmen, hızla dışarı fırladı.

Spiridon, yılların biriktirdiği pislikten nasırlaşmış eliyle yatağın üzerinde açık duran kitabı aldı; kızının mektubunu akçaağaç yapraklarıyla süslü kapağın içine yerleştirdi ve odasına yürüdü.

Kürk kasketinin yataktan yere düştüğünü, orada kaldığını farketmemişti bile.

Kafileyle yola çıkacak tutuklular yönetmenlik binasına girdikçe üstleri aranıyordu. Aranması biten, içinde iki masayla kaba bir sıranın bulunduğu çıplak odaya sokuluyordu. Binbaşı Mişkin aramaları izliyor, yarbay da ara sıra uğruyordu. Mor yüzlü ufak tefek binbaşı torbalarla bavullara eğilmek zahmetine katlanmıyordu. Bu iş rütbesine uygun düşmezdi. Ama onun varlığı aramayı yapan gardiyanları gayrete getiriyordu. Bütün paketleri ,elbise ve paçavraları açıp ortaya döküyor, yazılı bir kâğıt bulsalar büyük gürültü koparıyorlardı. Verilen talimat özel cezaevinden ayrılanların yanlarında gerek yazılı, gerek resimli, gerek basılı en ufak bir kâğıt parçası bulundurmamaları, götürmemelerini öngörüyordu. Zek'lerin büyük çoğunluğu bu yüzden mektuplarını yakmış, çalışma notlarını yok etmiş, kitaplarını dağıtmışlardı.

Tutuklulardan on dokuz buçuk yıl ceza çeken, altı ayı kalan mühendis Romançef, açık açık, yıllar boyu gazetelerden kesilmiş yazılar, notlar ve hidroelektrik santralları hesaplarıyla dolu koca bir dosyayı beraberinde götürüyordu. Krasnoyarsk bölgesine yollanacağını umuyor, ustalığını orada göstermeyi düşünüyordu. Bu dosya daha önce albay Yakonof tarafından incelenmiş ve şaraşkadan çıkabileceğini gösteren damga üzerine basılmıştı. Binbaşı Şişkin de sansüre yollamış, oradan mühendisin yanında taışyabileceğine dair izin çıkmıştı ama Romanşef'in bu ateşli tasarıları ve aylar boyu süren kararlılığının boşuna olduğu anlaşıldı. Binbaşı Mişkin, birden, bu dosyadan habersiz olduğunu söyledi el konmasını emretti. Dosya alındı, götürüldü, her şeye alışkın bezgin gözleriyle mühendis Romanşef, giden dosyanın ardından bakakaldı. Daha önce ölümden kurtulmuş, hayvan vagonunda Moskova'dan Sovyetskaya Gavan'a kadar sağ salim gidebilmişti. Kolima madenlerin bacağını bilerek vagon altına koyup kırmıştı. Hastane yatağında günlerce yatıp, Kuzey Kutbundaki çalışma kamplarında insanı bekleyen ölümden kurtulabilmişti. On yıllık çalışmasının ardından gözyaşı dökmenin hiç anlamı yoktu.

Kafileyle giden diğer tutuklular arasında, pazarını çorap dikmekle geçiren, kabak kafalı desinatör Simuşkin

de vardı. O daha yeniydi, cezasının ancak ilk yılını cezaevinde ve şaraşkada geçirmişti. Kamplardan müthiş korkuyordu. Bütün korku ve umutsuzluğuna karşın, Lermontof'un bir kitabını yanına almaya kalktı. Gerek karısı, gerekse kendi Lermontof'a taparlardı. Ellerini çocuklar gibi oğuşturarak kitabını geri vermesi için binbaşı Mişkin'e yalvardı. Eski zek'leri çok kızdıran bir iş yaptı, yarbayın odasına girmeye kalktı ama engel oldular. Birden Lermontof'unu binbaşının elinden kaptı; ödü patlayan binbaşı bu hareketi başkaldırma sanıp geriye attı kendini. Simuşkin, kimsenin kendisinden beklemediği bir güçle kitabın yeşil kabını yırttı ve fırlattı, ağlayıp bağırarak yaprakları koparmaya ve çevresine serpmeye koyuldu:

— Alın! Tıkının! Yutun hepsini!

Arama devam ediyordu.

Aramadan çıkan tutuklular, birbirlerini tanımakta güçlük çekiyorlardı. Kendilerine verilen emir gereğince bir elbise yığınının üstüne mavi tulumlarını, bir başka yığının üstüne de, yönetmenlikçe verilen damgalı çamaşırlarını atmış, üçüncü bir yığına da —parçalanmak üzere değilse— paltolarını bırakmışlardı; şimdi sırtlarında kendilerine ait, bir servet sayılacak giysileri vardı. Şaraşka'da geçirdikleri yıllar boyunca yeni giysilere hak kazanamamışlardı. Yöneticilerin ihmali ya da cimriliğinden değildi bu. Yöneticiler muhasebeci tarafından denetleniyorlardı durmadan.

Bu nedenle içlerinden bazıları, kış ortasında çamaşırsız kalmışlardı. Ya da yıllardan beri, şaraşkaya ilk geldikleri günkü gibi yıkanmadan çantalarda duran küflü çamaşırları, iç donlarını giymişlerdi. Bazılarının da, kamp çizmeleriyle başları belâya girmişti; kim verilen çizmeleri götürmeye kalkarsa kendi ayakkabılarına ve lâstiklerine el konuyordu. Bir kaç kişinin, altı kösele bez çizmeleri vardı. Gerçekten zengin sayılanlar keçe çizme giyiyorlardı.

Keçe çizmeler tutuklunun ikinci ruhu gibiydi. Bütün yaratıkların en talihsizi, en yoksulu, bir kurbağadan, bir köstebekten ya da tarla faresinden daha güçsüz olan zek kaderin sillesi karşısında aciz kalır. En sıcak barınakta bile kışın ürkütücü soğuğuna sürükleneceği geceyi, mavi çizgili bir kolun, kendisini yakalayıp Kuzey Kutbuna sürükleyeceği anı, yaşama korkusunu kafasından atamaz. İşte o zaman, keçe çizmeleri yoksa

zek hapı yutmuştur' Ayaklarındakiler birer buz parçası kesilecek, bir kamyonun tepesinden Kolima sularına atılacaktır. Keçe çizmesi bulunmayan zek, bütün kışı gizlenerek geçirecek, yalan söyleyecek, başkalarının başını derde sokacak, kış kafilesiyle gitmemek için elinden geleni yapacaktır. Ama keçe çizmeli zek bir şeyden korkmaz! Şeflerinin gözlerinin içine bakar; hareket emrini Marcus Aurelius'un gülümsemesiyle kabul eder.

Dışarı kar eridiği halde bütün keçe çizme sahipleri, Khorobrof'la Nerjin dahil, bunları giydiler. Ayaklarında çizmelerle odayı arşınlamaya koyuldular. Hem yüklerini hafifletmek, hem de çizmelerinin güven verici sıcaklığını duymak için yürüyorlardı. Şimdilik götürüldükleri yer Butirka'ydı, orası şaraşkadan soğuk değildi. Yalnız gözüpek Gerassimoviç'in bir çöpü bile yoktu, vestiyer ona önü kapanmayan uzun kollu bir tulum, yine tulum gibi yıpranmış bir çift bez pabuç vermişti.

İğreti gözlüklerinden ötürü, bu kılıkta gülünç bir görünüşü vardı.

Arama sona ermişti. Yirmi zek, götürmelerine izin verilen eşyalarıyla birlikte bomboş bir bekleme odasında yerleştirildiler. Kapı üstlerinden kilitlendi; kendilerini götürecek arabanın gelmesini beklerken kapıya bir gardiyan dikildi. Bir başka gardiyan, pencerelerin altındaki kaygan buzda nöbete yollandı ve böylece kahvaltı molası sırasında gideceklerle vedalaşmaya gelmek isteyenlerin önüne geçilmiş oldu.

Yola çıkan yirmi kişiyle geri kalan iki yüz altmış bir zek arasında her türlü ilişki kesildi.

Kafileyi bekleyenler oradaydı ama aynı zamanda da uzaklardaydılar.

Denklerini sıraların üstüne iyi kötü yerleştirdiler ve önceleri sustular.

Hepsi aramayı düşünüyordu: Elinden alınanları ve geride bıraktıklarını... Bir de şaraşka akıllarından çıkmıyordu: Oradan ayrılmakla yitirdikleri tatlı yaşamı, şaraşkada geçirdikleri yılları, cezalarının geri kalan bölümünü...

Her türlü ilişkilerinin bir süre kesileceği ailelerini de düşünüyorlardı. Ve bir kere daha onlardan yardım istemek zorunda kalacaklarını. çünkü GULAG öyle bir ülkeydi ki, günde on iki saat çalışan olgun biri yeterince doyamazdı.

Kendilerini bu kafileye katan hataları, isteyerek verdikleri kararları düşünüyorlardı.

Gönderilecekleri yeri, bu yeni yerde kendilerini bekliyeni, oraya nasıl yerleşeceklerini düşünüyorlardı. Herkes yalnız kendini düşünüyordu. Ama düşüncelerin tümü karamsardı.

Hepsinin avutulmaya, umuda ihtiyacı vardı.

Bu nedenle, konuşma başladığında her şey bir yana, belki kampa değil başka bir şaraşkaya yollanacaklarını söyleyerek işe giriştiler. Buna hiç inanmıyanlar bile söylenenleri dinliyorlardı.

İsa bile, Gethsemani bahçesinde kendisini bekleyen korkunç sonu bildiği halde yakarıyor ve umudunu kesmiyordu.

Durmadan kopan bavulunun tutacak yerini yapmaya çalışan Khrobrof, sövüp saymaktaydı:

— Ah itoğlu itler ah! Bir bavul bile yapmaktan aciz herifler. Hangi köpek bu iktisadî tedbiri salık vermiş bilmem. Ama canı cehenneme; bir çelik yayın iki ucunu kıvırıp tutamağın deliklerine sokmuşlar. Bavul boşken taşıyabiliyorsun. Ama içine bir şey koy da bak!

Khorobrof, sobadan dökülen tuğla parçalarını (aynı iktisadî kaygılarla yerleştirmişlerdi bu tuğlaları da) bütün gücüyle çelik parçasına vuruyor, yuvasına yerleştirmeye çalışıyordu.

Nerjin, Khorobrof'u çok iyi anlıyordu. Alçalma, ihmal, alaycılık, şişirme işle karşılaştığında çok sinirlenirdi. Böyle durumlar karşısında insan nasıl sakin durabilirdi ki? Kibar sözler acı çeken birinin haykırışlarını yansıtmaya yeter miydi? Kamp hayatına gömülmeye hazırlandığı şu sıra Nerjin, o erkek özgürlüğüne döneceğini hissediyordu: Söyleyeceği beş sözden biri küfür olacaktı.

Romanşef yeni gelenlere, sakin sakin, tutukluların genellikle hangi demiryoluyla Sibirya'ya götürüldüğünü anlatıyor. Kuybişef geçici cezaevinin Gorki ve Korof geçici cezaevlerinden çok daha iyi olduğunu söylüyordu.

Khorobrof vurmaktan vazgeçti ve tuğlayı yere fırlattı; tuğla bir sürü kırmızı parçaya ayrıldı.

Kamp kılığından yeni bir güç aldığını hisseden Nerjin yerinden kalktı; Nadelaşin'i nöbetçi aracılığıyla çağırttı ve yüksek sesle:

— Teğmen! dedi. Pencereden, yemeğin yarım saat önce başladığını gördük. Neden bize yiyecek getirilmiyor?

Ufak tefek teğmen tedirgin olmuş, durduğu yerde sallanıyordu. Sonra büyük bir güvenle:

— Bugünden sonra yiyecek verilmesi gerekenler listesinde yoksunuz! dedi.

— Nasıl yani?

Ardından bir hoşnutsuzluk mırıltısını duyan Nerjin diretti:

— Gidin, yemek yemeden bir yere kımıldamıyacağımızı cezaevi komutanına söyleyin! Zorla arabaya bindirilmek niyetinde olmadığımızı da anlatın!

— Peki! dedi hemen boyun eğen ufak tefek teğmen. Şimdi gider söylerim.

Doğruldu ,ilgilileri durumdan haberdar etmeye koştu.

Odada bulunanlardan hiç bir tereddüt etmedi, hepsi aynı zamanda sözkonusuydu. Özgür kişilerin kibar halleri ve tiksintiyle dolu tavırları zek'lere yabancı sayılırdı.

— Aferin!

— İnsan kimseyi tepesine çıkarmamalı!

— Bu alçaklar bizi limon gibi sıkıp suyumuzu çıkarıyorlar!

— İtoğlu itler! Üç yıl çalıştık da bir yemeği esirgiyorlar.

— Gitmiyoruz! Gayet basit! Bize artık ne yapabilirler?

Günlük hayatın yeknesaklığı içinde sakin olan ve yöneticilere boyun eğenler bile şimdi yüreklenmişlerdi. Geçici cezaevlerinin özgür havasını yüzlerinde hissetmeye başlamışlardı bile. Bu son etli yemek, açık renk çorba ve boş mideyle geçecek yıllardan önceki doğru dürüst son yemek değildi yalnız, bir de insanlık onuru sözkonusuydu şimdi. Korkudan soluğu kesilen, gırtlağı düğümlenen ve yiyemeyecek halde olanlar bile korkularını unutup yemeklerini istiyorlardı.

Yönetmenlik binasından mutfağa giden yol pencereden görülüyordu. Odun yığınına doğru gerileyen kamyonun kasasındaki koca çam, dalları ve tepesiyle kamyonu aşıyordu. Levazım subayı önden indi, arkadaki gardiyan yere atladı.

Evet, yarbay sözünü tutmuştu. Ertesi gün, ya da öbür gün çam ağacı yarım daire biçimindeki koğuşa dikilecek ve tutuklular — çocukları uzakta yaşayan birer baba da olsalar yeniden çocukluklarına dönerek — ağaca

süsler asacak, devlete ait zamanlarını cömertçe bu işte harcıyacaklardı. Clara'nın küçük sepeti, camlı kafesi ve içindeki ayıyla ağaca asılacak, sakallı ve bıyıklı adamlar neşesiz kahkahalarla çevresinde dansedip şarkı söyliyeceklerdi:

Ormanda bir çam bitiyordu,
Bir çam bitiyordu ormanda...

Pencerenin altından Priyançikof'u uzaklaştıran gardiyanı görüyorlardı. Priyançikof pencerelere doğru bir yarma hareketine girişmiş, ama geri püskürtülmüştü. Ellerini havaya kaldırıp bir şeyler söylüyordu o sıra.

Çekingen bir yürüyüşle mutfağa yönelen, oradan yönetmenliğe dönen, tekrar mutfağa gidip tekrar çıkan Nadelaşin'i de seçebiliyorlardı.

Çamı kamyondan indirmek için Spiridon'u yemeğinin başından kaldırdıklarını da gördüler. Yolda yürürken ağzını sildi, kemerini düzeltti.

Ufak tefek teğmen sonunda koşarak mutfağa daldı; az sonra aralarında bir bidon çorba ve bir kepçe taşıyan iki kadın ahçının önünde dışarı çıktı. Bir üçüncü kadın, ellerinde dizi dizi fincanlarla arkalarından geliyordu. Düşmekten korkarak kapının dibinde durdu. Ufak tefek teğmen geri döndü, yükünün bir bölümünü paylaştı.

Bir zafer ürpertisi dolaştı odanın içinde.

Yemek eşikte belirdi. Masanın üstünde çorba dağıtımına başlandı, zek'ler fincanlarını doldurtup köşelere dağıldılar, pencerelerin pervazına, bavullarının üstüne çöktüler. İçlerinden bir kaçı, yanında sıra bulunmayan masaya dayanmış ayakta içebiliyorlardı çorbalarını. Ufak tefek teğmenle kadınlar çıktı. Gerçek yemeklerin ardından gelen sessizlik ortaya çöktü. Hepsi aynı şeyi düşünüyordu şimdi: Pek yağlı değil ama et tadı veren gerçek bir çorba; şu kaşığı ve bir yağ damlasını, piştikçe aklaşan lifleriyle şu ikinciyi yutuyorum; sıcak sıvı gırtlağıma inecek, mideme düşecek; kanım ve kaslarım şimdiden bayram yapıyor, yepyeni bir gücün, yeni yeni takviyelerin geldiğini hissediyor.

Nerjin atasözünü hatırladı: «Eti erkek bulur, ama yahniyi kadın yapar.» Atasözü eti erkeğin getirdiğini, ama bu etten yahniyi yapanın kadın olduğunu anlatıyordu. Halktan kopan deyişler, insana pek soylu şeyler söyletmezler. Ama binlerce özdeyişte halk, Tolstoy'la Dos-

toyevski'nin itiraflarından çok daha büyük bir içtenlikle kendini anlatmaktadır.

Çorba kalmayıp kaşıklar kapların dibini kazıyınca biri, ağır ağır:

— İşte bu kadar! dedi.

Bir başkası:

— Oruca hazırlanın dostlar! diye bağırdı.

Eleştirmen ruhlu bir üçüncü tutuklu:

— Kazanın dibinden doldurmuşlar, diye söylendi. Rengi pek açıktı. Belki eti kendilerine saklamışlardır.

Bezgin bir ses:

— Belki ama, dedi, bir daha uzun süre böyle çorba içemiyeceğiz.

O an Khorobrof, kaşığıyla boş kabın dibine vurdu ve sesinde bir itiraz belirtisiyle:

— Hayır dostlarım, dedi. Ekmekle su, pastayla gelecek bir sürü dertten yeğdir.

Kimse karşılık vermedi.

Nerjin yumruğunu masaya vurup asıl yemeği istedi. Ufak tefek teğmen eşikte beliriverdi. Tutuklulara dostça gülümseyip:

— Yediniz mi? diye sordu.

Doygunluğun verdiği iyi niyetle yüzlerin aydınlandığını görünce, cezaevi tecrübesinin daha önce söylemesine engel olduğu şeyi açıkladı:

— Asıl yemekten kalmamıştı. Tencereleri yıkıyorlar. Özür dilerim.

Nerjin, bütün güçleriyle itiraz edip etmeyeceklerini anlamak için, zek'lere bir göz attı. Ama hepsi de Ruslara özgü o yumuşamayla durulmuştu.

Alçak sesle sordu:

— Neydi asıl yemek?

Teğmen, utana sıkıla gülümseyerek:

— Yahni, dedi.

İçlerini çektiler.

Duvarın ötesinden motör sesi geldi. Ufak tefek teğmen çağrıldı, zek'lerden kurtulma fırsatını buldu. Koridordan yarbay Klimentiyef'in kaba sesi geliyordu. Sonra teker teker dışarı çıkarıldılar.

Tek tek adları sorulup yoklama yapılmadı; yanlarındaki gardiyanlar onları Butirka cezaevine kadar götürecek ve cezaevi yöneticilerine teslim edeceklerdi. O alışkın oldukları kaçınılmaz ve yerden cezaevi arabasına

atılan adım sırasında sayıldılar. Kapıya başını vurmamak için içeri giren her zek başını eğiyor, beceriksizce kapının kenarına çarpan yükünün ağırlığıyla iki büklüm oluyordu.

Vedalaşacak kimseler yoktu. Yemek molası sona ermiş, diğer zek'ler avludan kovulmuştu.

Cezaevi arabası yönetmenlik binasının kapısında duruyordu. Yükleme sırasında polis köpeklerinin korkunç havlamaları duyulmuyordu. Ama gardiyanların işlerini kolaylaştıran, zek'lerin çevrelerine bakıp nerede bulunduklarını anlamalarını önleyen o itişip kakışma, o canlılık, o üst üste yığılma görülüyordu.

İçlerinden on sekizi böylece, neşeli saatlerinde olduğu gibi kederli anlarında da uzun yıllar kendilerine kanat geren sakin ve yüce ıhlamurlara veda etmeden içeri daldılar.

Yalnız ikisi — Khorobrof ile Nerjin — göz ucuyla çevrelerine baktılar, ama gözleri ıhlamurlarda değil arabadaydı, ne renge boyandığını merak etmişlerdi.

Meraklarının karşılığını gördüler.

İnsanlar arasında dehşet uyandıran kurşunî ve kara cezaevi arabalarının çağı çoktan geçmişti. Savaştan sonra bir dâhinin aklına, cezaevi kamyonlarını da tıpkı yiyecek kamyonları gibi yapmak, aynı turuncu ve mavi renklere boyayıp üstlerine dört dilde:

Khleb

Ekmek

Brot

Bread

ve

Myaso

Et

Fleisch

Meat

yazmak gelmişti.

Arabaya binmeden önce Nerjin yana kayıp «Et» yazısını okuyabildi.

Sonra ilk kapının dar geçidini, ardından ikinci kapının daha da dar geçidini aştı. Birinin ayağına bastı, bavuluyla torbasını birinin dizlerinden aşırıp oturdu.

Bu üç tonluk cezaevi arabasının içi bölmelere ayrılmamıştı: Başka bir deyimle tutuklu başına bir bölme-

den on hücreye ayrılmamıştı. Hayır, bu arabanın modeli «genel» di, eğitim açığındaki tutukluları değil, daha önce mahkûm edilmiş olanları taşıyordu. Bu nedenle, canlı etten faydalı yükü çok daha fazlaydı. Dipte, havalandırmayı sağlayan telle kaplı küçük delikleri olan iki çelik kapı arasında ufacık bir yer vardı. Dıştan ikinci kapıyı kapayıp içten birinci kapıyı çeken, özel bir telefonla da gerek şoför gerekse şefleriyle konuşan gardiyanlar, karşılıklı, biraz da sıkışarak oturdular buraya. Tutuklular arasında başkaldıran birinin bulunabileceği düşünülerek bu aralığa bir de özel hücre yapılmıştı. Şoför yerinin ardında kalan uzun madenî bölmeye, ölçülere bakılırsa, yirmi tutuklu konabilirdi. Ama bir çizme çelik kapıya iyice yüklenirse yirmiden fazla tutuklu bile yığılabilirdi buraya.

Arabanın iki yanında birer sıra vardı. Sıraların arası çok dardı. Yer bulanlar oturdu, ama bunlara kısmetli demek gereksizdi. Araba dolduğunda diğer tutuklularla eşyaları sıkışan dizlerine, uyuşan ve nereye koyacaklarını şaşırdıkları ayaklarına yüklendiler. Bu kargaşalıkta sinirlenmek ya da özür dilemek yersizdi. Bir saat boyunca ne kimse kımıldıyabildi, ne de yerini değiştirebildi. Gardiyanlar kapıya abandılar, iyi kötü son tutukluyu da içeri sokar sokmaz sürdüler sürgüyü.

Arabanın dış kapısı açıktı. Biri basamaktan çıkıyordu, yeni bir bölge hava deliğinin telleri önünde belirdi.

— Kardeşler! diye bağırdı Russka. Sorguya çekilmek üzere Butirka'ya gidiyorum! Kim var içerde Kimi sürüyorlar?

Büyük bir gürültü ortalığı kapladı. Yirmi zek birden bağırarak ona cevap verdiler; gardiyanlar da haykırarak Russka'ya rahat durmasını söylediler. Kapının eşiğinde duran yarbay Klimentiyef, daha sert davranmaları, tutukluları aralarında konuşturmamaları gerektiğini bildirdi gardiyanlara. Arabanın dibinden biri:

— Kapa çeneni lan itoğlu!... diye kükredi.

Kargaşalık duruldu, zek'ler gardiyanların debelenip bacaklarını açarak Russka'yı hücreye sokmaya çalıştıklarını duydular.

Seni kim ele verdi Russka? diye bağırdı Nerjin.

— Siromakha!

— İtoğlu it, alçak! diye haykırdı birkaç kişi.

— Kaç kişisiniz? diye sordu Russka.

— Yirmi.

— Kimler var?

Ama hücreye sokulmuş, kapı üstüne kilitlenmişti bile.

— Korkma Russka! diye seslendiler. Kampta buluşuruz nasılsa!

Dış kapı açık durduğu sürece arabanın içine biraz ışık giriyordu; ama kapı da kapatıldı. İki kapının telle kaplı penceresinden süzülen ölgün ışığı da gardiyanların kelleleri kesiyordu.

Bir süre gittiler, sonra araba durdu. Kapıya vardıkları anlaşılıyordu.

— Russka! diye bağırdı zek'lerden biri. Seni dövüyorlar mı?

Cevabı hemen alamadılar. Aldıklarında sanki çok çok uzaklardan geliyordu:

— Evet, hâlâ da dövüyorlar.

— O Şişkin - Mişkin'in canı cehenneme! diye haykırdı Nerjin. Dayan Russka!

Birtakım sesler yeniden haykırdı, kargaşalık başgösterdi.

Yola çıktılar, kapılardan geçtiler; sonra bütün zek' ler sağa yıkıldı: Araba birden sola, ana yola sapmıştı.

Sarsıntı Nerjin'le Gerassimoviç'i kafa kafaya toslattı. İkisi de birbirlerini tanımak için karanlıkta gözlerini kırpıştırıyorlardı. Onları böylesine yaklaştıran yalnız arabanın içindeki itişme ve kakışma değildi.

Biraz yüreklenen İlya Khorobrof, karanlıkta seslendi:

— Üzülmeyin çocuklar, sürülmekten pişmanlık duymayın sakın. Şaraşkadaki yaşantıya insanca bir hayat demek mümkün mü? Koridorda yürüyor, Siromakha ile burun buruna geliyorsun. Beş kişiden biri casus. Kenefte osursan binbaşı hemen duyar. İki yıldan beri pazarlarımızı da elimizden aldılar itoğlu itler. Günde on iki saat çalışıyoruz! Yirmi gram tereyağ karşılığında bütün beynimizi onlara veriyoruz. Yakınlarımızla mektuplaşmamızı yasakladılar; öyleyse cehenneme kadar yolları var! Yaptıkları iş de kendi ölçüsünde bir cehennem.

Khorobrof iyiden iyiye sinirlenmişti ,sustu.

Sessizlikte, asfalt üzerinde homurdanarak giden arabanın düzenli gürültüsünü de bastıran Nerjin'in cevabı duyuldu:

Hayır İlya Terentiç, cehennem değil. Cehennem

buna demezler! Cehennem bizim gittiğimiz yer. Cehenneme dönüyoruz. Şaraşka cehennemin içindeki en iyi, en yüksek yer, **İlk Çember.** Neredeyse cennet.

Başka bir şey eklemedi, gereksizliğini anlıyordu. Hepsi, kendilerini bekleyenin şaraşkayla kıyaslanamıyacak kadar zorlu olduğunu biliyordu. Şaraşkayı bir altın düş gibi hatırlıyacaklarını seziyorlardı. Şu sıra yürekli olmak ve haklılıklarını belirtmek, pişmanlık duymamak, ihtiyatsız atılan bir adımın ardından yakınmamak için şaraşkayı lânetlemeleri gerekiyordu.

Khorobrof dayattı:

— Hayır çocuklar, ekmekle su pastayla gelen bir sürü dertten yeğdir.

Evet, kendilerini bekleyen tayga ve tundra, Olimiyakon'un rekor kıran soğukları, Djezkazgan'ın bakır madenleriydi. Onları bekleyen kazma ve el arabası, süngeri andıran tayınlar, hastane ve ölümdü. Beterin beteriydi...

Ama büyük bir yürek huzuru duyuyorlardı.

Her şeyini yitiren kişilerin gözüpekliği içindeydiler; güç elde edilen ama kolay kolay bırakılmayan bir gözüpeklik...

Turuncu ve maviye boyalı kamyon içine doldurulan insan yığınıyla şehrin yollarını aştı; bir istasyonun önünden geçip kavşakta durdu. Nikelâjları pırıl pırıl parlayan kahverengi bir araba da yeşil ışığın yanmasını bekliyordu. Arabanın içinde ilerici Fransız gazetesi **Liberation'un** muhabiri vardı, Dinamo stadındaki hokey maçına gidiyordu. Kamyonun üzerindeki yazıları okudu:

Myaso

Et

Fleisch

Meat

O güne kadar Moskova'nın çeşitli mahallelerinde buna benzer kamyonlar gördüğünü hatırladı. Defterini çıkardı, arabası gibi kahverengi dolmakalemiyle not aldı.

«Moskova sokaklarında sık sık, tertemiz ve her türlü sağlık gereklerine uygun, yiyecek taşıyan kamyonlara raslanıyor. Sovyet başkentinin yiyecek yönünden sıkıntı çekmediği şüphesiz.»

1955 — 1964

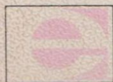
A. Solzenitsin

S O N

15. **ÖLÜMSÜZ / roman**
Vassili Vassilikos / 15 lira / 2. baskı
14. **SÜLÜNAME**
Tonguç / 5 lira
13. **BEYGİRNAME**
Nehar Tüblek / 5 lira
12. **GÜNEŞİ GÖRÜYOUM / roman**
Nodar Dumbadze / 10 lira
11. **ORTALIK NEDEN KARIŞTI**
Vedat Saygel / 10 lira
10. **ŞAKA / roman**
Milan Kundera / 10 lira
İNSAN ASKER DOĞMAZ 3.
3. cilt / 10 lira
İNSAN ASKER DOĞMAZ 2.
2. cilt / 10 lira
9. **İNSAN ASKER DOĞMAZ 1.**
Konstantin Simonof / 10 lira
8. **BOLŞEVİZM TARİHİ**
Arthur Rosenberg / 10 lira
7. **PRAG 1968**
Derleme / 10 lira
İLK ÇEMER
2. Cilt / 12.50 lira
6. **İLK ÇEMBER / roman**
A. Solzenistsin / 12.50 lira
USTA İLE MARGARİTA 2.
2. cilt / 10 lira
5. **USTA İLE MARGARİTA 1. / roman**
Mihail Bulgakof / 10 lira
4. **MAONUN KÜLTÜR İHTİLALİ**
Alberto Moravia / 10 lira
3. **İŞÇİ SINIFI TARİHİ**
Prof. Jurgen Kuczinski / 10 lira
2. **KARA ÇOCUK / roman**
Richard Wright / 10 lira
1. **BOYALI KUŞ / roman**
Jerzy Kosinski / 10 lira
SENDİKACININ EL KİTABI
4 Kanun bir arada / 5 lira
ANAYASA / 1 lira
BİR ÇOCUK BEKLİYORUM
Lourence Pernoud / 20 lira

e yayınları P.K. 12 ankara cad. 13/2 istanbul

A.SOLZENİTSİN ilk çember

DURAN OFSET BASIMEVİ 27 71 34

12.5 LİRA